

John Adams Library.

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF N°

ADAMS

50.1

24 PA. 2

M. A N T O N I I
S A B E L L I C I
H I S T O R I Æ
R E R U M V E N E T A R U M

Ab Urbe Condita

P A R S A L T E R A.

IN LIBRUM PRIMUM

E P I T O M A.

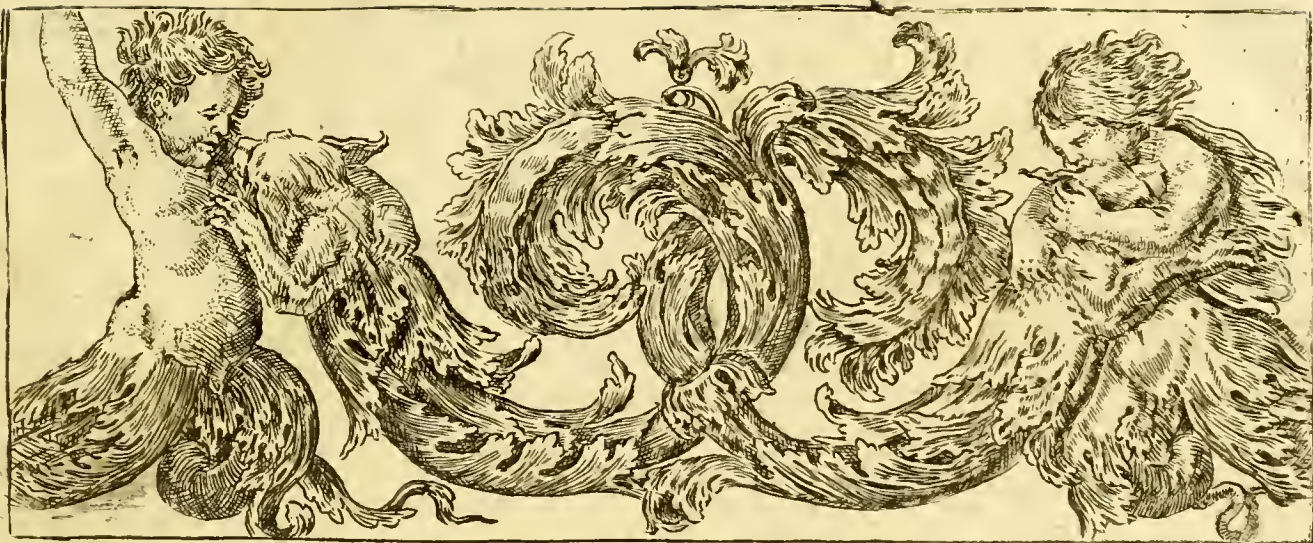
Causæ secundi belli Gallici primo loco referuntur : Nicolaus cognomento Stella , Guinifiii Lucensis opes improvise bello fregit : Foscarus Princeps ab Andrea Contareno violatus est : Franciscus Sforcia in Hetruriam transiit , Lucensibusque libertatem restituit : Nicolaus Picininus & ipse adversus Florentinos in Hetruriam erupit : Philippus spem futuræ affinitatis Sforcie prætendit : Thessalonica in Thermaico sinu a Turcis capta est : Suburbanæ aquæ alta glacie concretæ plaustris sunt perviæ factæ : Florentini de Pisis retinendis vehementer laborare cœperunt : Bellum circa Cremonam cum Philippo est renovatum : Veneta classis Padanis aquis profligata est : Genuenses in Rapallitano sinu a Venetis ingenti sunt prælio victi : Lauretanus rem Ecclesiæ ad Urbem Veterem juvit : Philippus cum Carmaniola ad Summam congressus , æquo Marte dimicavit : Cremona pene capta est : Picininus Ligusticam oram multis cladibus afflixit : Monferratensem Principem , Venetorum socium , principatu dejecit : Chius insula aliquandiu frustra est a Venetis oppugnata : Carmaniolæ fides apud Patres suspecta esse cœpit : Carmaniola perfidiæ convictus , securi est percussus : Venetus in Camonica Valle parum prospere pugnavit : Pax cum Philippo secuta est .

xx
ADAMS

50.1

Y.1 Pt. 2

M. ANTONII
SABELLICI,
RERUM VENETARUM
AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,
LIBER I.

Persuasum mihi fuit ab initio operis, res 1430
 Venetas, quas ab Urbe condita scribere
 sum orsus, hoc quem absolvimus libro-
 rum numero posse a me facile comple-
 ti. Sed si illorum brevitates fecerit,
 qua consulto sum usus, ne si legitimam
 magnitudinem implevissent, prius lector
 eos fastidire, quam legere cœpisset; si-
 ve potius id accide-
 rit nobis, quod & multis, qui non prius,
 quantum negotii adierint respiciunt, quam
 præcipua laboris parte sint defuncti:
 ecce vicesimum librum operis ad calcem
 per-
 duxi,

1430 duxi, qui lucubrationis hujus supremus esse debuerat, nec tamen ad exitum nostra spectare cœpit historia; quin tot & tanta adhuc dicenda restant, ut tertiam laboris hujus partem scribenti mihi adhuc superesse intelligam. Verum quantuscunque ille labor fuerit, eo sane jucundior erit, quo cætera quæ deinceps sequuntur, ob rerum amplitudinem plus gratiæ, quam illa, quæ ad hunc locum scripsimus, sunt omnino habitura. Quiescebat igitur non solum Gallia, sed (quod multis ante ætatibus raro contigerat) tota etiam Italia: quum ocium illud Bononiensium a Martino Pontifice turbare cœpit defectio. Nec multo post & bellum inter Venetos & Philippum renatum: cujus causa, ne unde orta sit, minus quandoque intelligatur, aliquanto est altius repetenda. Post pacem Vicecomiti redditam, fines Cremonensis agri, qui Veneto fuerat jam antea adjudicatus, assiduæ disceptationis causam & quasi futuri belli fomitem præbuere: cujus rei cognoscendæ etsi Æstensis Marchio hinc inde arbiter ab initio erat dictus, renovandi tamen belli causa quædam & occasio videri potuit. Cæterum æstate illa, quæ proxime pacem secuta est, cœpit Philippus Fliscos & Fregosios, Genuenses extorres, acri bello vexare, quos in Florentinorum partibus censerî, dum de pace ageretur, non fuerat passus, sed pollicitus erat, eos se in amicorum numero habiturum. Multas illis arces & oppida ademit, Genuensibus primo, inde Picinino cum valido exercitu in eos movere jussis. Sed hæc quanquam non exiguæ, omnino tamen leves causæ visæ, quibus ad arma tam temere recurri oporteret: alia quidem major, & unde vix aliquis expectasset, futuro bello orta est materia. Paulus ex Guinisia gente, Lucensis, jam tricesimo ante anno injecto suis civibus freno, tyrannum se Lucensium constituerat: atque ita interim rei summam suo nomine administrarat, quod in multis magnisque bellorum procellis, quibus tota Italia per id tempus agitata est, nunquam adduci potuit, ut cujusquam arma aut fœdera sequeretur. Offenderat id non mediocriter Florentinorum animos, qui suorum temporum novitate nihil ab eo, ut

*Causa belli
Gallicæ.*

vici-

vicino, fuissent adjuti. Odisse itaque omnes publice & privatim Guinifium nomen, perpetuamque illi fœlicitatem invidere. Positis igitur cum Philippo armis, quærebant inter se principes civitatis; quo pacto illum aliquo novo implicarent bello. Nec interim deerat causa, qua jure in eum res novas moliri viderentur. Ladislaus ejus filius, quum Florentinorum stipendia faceret, eorum injussu, quod minime factum voluissent, Martino Pontifici Bononiensi tumultu militarat. Sed populus longo bello fessus nihil minus libenter, quam arma respiciebat. Principes vero, qui tyranni opes invisas habebant, imprimisque Cosmiana factio, quia aperto bello agere non licebat, occultiore viam ingressi, Nicolaum, Brachii ductoris summi ex Stella sorore nepotem, qui adhuc pene adolescens Florentinorum stipendia faciebat, clandestine subornant, ut publice exauctoratus diceret, avunculi vestigia secutus, velle suis auspiciis militare: tum in Lucensem agrum impetum faceret: monstrare ad hæc illi causam, cur jure videri posset id facere. Totam Hetruriam scire, Guinifium Brachii olim tributarium factum: hæreditario jure repetere se a tyranno tributum, quod post illius mortem nulli reddidisset. Nec audax juvenis abnuit factum: sed publice dimissus, ad duo hominum millia brevi contraxit, substititque in Florentinorum finibus, quasi mox inde longissime abiturus: eratque interim motus ille magis Senensibus quam Lucensibus suspectus. Impiger dux prima noctis vigilia ex stativis citato agmine profectus, postridie tertia diei hora in Lucensem agrum tumultuose erupit, ubi omnia incauta adeptus, ingentem vim hominum pecorumque in prædam egit. Habuit biduum in Lucensi planitie castra, quo tempore omnia incendio, rapina, fœdaque populatione complevit. Conversus inde ad oppidorum oppugnationem, paucis diebus octo Guinifio castella ademit: vi capta diripuit victor; quæ voluntariam fecere deditionem, violari non est passus. Ad famam novi belli multi mortales spe prædæ adducti, paucis diebus in Brachiana castra confluxere. Tyrannus Lucensesque su-

*Niclaus
cognomento
Stella Gui-
nifii Lucen-
sis opes im-
proviso bel-
lo fregit.*

1430 bito malo consternati, incerti primo unde subita illa tempestas sibi effusa esset, omnia timere. Ubi vero quis esset, cognitum est, apparuitque, Florentinorum eam esse artem, tradita Guinifuis juvenibus urbis custodia, Florentiam primo oratores mittunt, qui præsentem injuriam tanquam ab eis profectam quererentur. Florentini, velut eorum quæ facta essent omnino ignari, calumniam constanti inficiatione discutere. Miserunt & ad Venetos de sociorum injuria questum, novissime vero ad Philippum & Senenses: quos ut opem rebus suis indigne afflictis ferrent, vehementer orabant. Florentini interim perpetuos Brachiani juvenis successus videntes, rati brevi fore, ut Lucam tot malis concussam suo imperio adjungerent, si id bellum transigendum suscepissent, publico decreto in castra ad Nicolaum mittunt, qui per se tantum exercitum jam alere non poterat, ut Florentinorum nomine inchoatum bellum fortiter exequeretur: paratos esse se militem, comineatum, supplementa, pecunias, & brevè omnia, quæ ad bellum essent necessaria, ei abunde ministrare: pergeret ipse modo eo animo, quo cœpisset, bellum ad finem perducere, unde ingentem gratiam, nomenque esset indelebile laturus: cæterarum rerum curam penes Florentinum populum fore, dicere.

Senenses & ipsi interim veriti, ne, Luca vicinis armis subacta, in libertatem suam tempestas illa grassaretur, ad Venetos suo nomine miserunt, ut Florentinos, communes socios, gravi aliqua denunciatione, si alia ratione non possent, ab armis revocarent. Accidit forte, ut per id tempus, quo Senensium legati hac de causa Venetias venire, sanctissimus civitatis magistratus unius sit violatus amentia. Andreas Contarenus, patricia alioquin familia natus, qui, quum ob adversam valetudinem parum sibi constare credebatur, Hadriatici sinus præfecturam petebat; accidit, ut is post repulsam in Comitibus habitam, in adolescentes quosdam inciderit, qui omnem repulsæ culpam per jocum in Principem rejicientes, affirmare auderent nullam homini, Foscaro incolumi, reliquam fore obti-

*Foscarus
Princeps ab
Andrea
Contareno
violatus.*

obtinendæ dignitatis spem. Is ira & dolore, duobus acerrimis stimulis, in apertum furorem evectus, Ducem in Auream ædem sacrorum hora descendentem, per secretioris colloquii speciem, mediis scalarum gradibus aggreditur: cedentibus, qui proximi steterant, ut ad aurem commodius admitteretur, exerit repente ille cupresseum pugionem, quem sub pallio occultum habebat: jugulassetque continuo senem, nisi Senensium legatorum alter, qui proximo loco steterat, arrepto illius brachio, in faciem circa nasum vulnus detorsisset. Continuo Patrum apparitorumque turba cruentatum Ducem reumque uno tempore circumstant: hunc protegunt, illum fugam molientem, ad supplicium retrahunt: retractus, eodem loco dextera truncatur, cum qua ad collum suspensa, ex superiore parte curiæ, vel, ut alii dicunt, ad geminas columnas laqueo necatus est. Consternata atroci casu Republica, responsum pene tumultuarium legatis datur: Cupere Venetos libertatem Senensibus incolumem omni tempore manere: sed ad se non attinere, quid rei Florentino populo cum Senensibus sit, velle cognoscere, quos utique ille in omnibus fœderibus sibi socios & ascribi & censerî voluerit. Cum his Senensium legati dimissi. Florentini interim gravi bello Lucam premere. Tum demum Senenses & Guinifius ad Philippum & Genueses misere. Ille Florentinorum arte usus, Franciscum Sforciam subornat, ut, missione a se impetrata, cum quantis posset copiis in Heturiam ad Lucam bello levandam transiret. Is quoque & ferox & gloriæ cupidus, non multo post superatis Alpibus, cum validissimo exercitu ad Lucam confedit. Sub ejus adventum Stella, ne circa urbis mœnia cum Sforcianis & Guinifiis uno tempore pugnare cogeretur, avunculi exemplo deterritus, quem Aquilana obsidione eo pugnae genere oppressum non ignorabat, sublati repente signis, in Pisanos se fines recepit, rem tantisper dilaturus, dum Sforciani rerum inopia Lucensi agro discederent: quibus abeuntibus, certus erat, tam diu obsidionem continuare, donec aut tyrannum,

Franciscus Sforcia in Heturiam transit, Lucensibusque libertatem restituit.

1430 aut eo invito, cives ad deditionem compulisset. Sforcia; expugnatis sub primum adventum hostium præfidiis, quæ circa portas urbis illi ab initio communiverant, Lucam quasi ovans est ingressus, ubi mutua gratulatione a Guinifio acceptus non diu apud eum desedit: sed in Pistoriensem agrum transgressus, aliquot oppida paucis diebus expugnavit. Guinifius præsentis belli eventum secum reputans, ratus ea auxilia, quibus in præsentia uteretur, nequaquam sibi diuturna fore, nec, si perpetua essent, ea tamen videri, quibus præsentis belli onere omnino levari posset, atque iccirco futurum omnino, ut vellet nollet, ad deditionem quandoque faciendam cogeretur; cæterum non ignarus, se longe meliore conditione tunc, quum res suæ aliquanto tutiore loco essent, pacem, quam postea tentaturum; cum Florentinis de ea clandestine agere cœpit; communicatoque domesticis consilio, factum est, ut eorum indicio quibus res credita erat, quæ Guinifius moveret, continuo Sforcia resciverit: qui, Philippo auctore prius facto, tyrannum & liberos in suam potestatem reductos Mediolanum misit, preciosissimam ejus suppellectilem suis diripiendam dedit, Lucensibusque in antiquam libertatem restitutis, urbem valido firmavit præsidio. Eum abeuntem cives amplissimis donaverunt muneribus: Florentini quoque non modico & ipsi viatico sunt profecti, triginta aureorum nummum millibus ob pacem sibi nuper redditam datis. Hetruriæ rebus in hunc modum compositis, ipse opibus & fama, certissimis ad majores rerum successus gradibus, auctus, deductis ex Hetruria copiis, in Galliam decessit.

Eo decedente, Florentini nova obsidione Lucenses premere sunt adorti. Ad quos præsentis periculo levandos Philippus parum diversa a priore illa ingressus via, Nicolaum Picininum Genuensium nomine (in quorum fidem Lucenses venisse dicebantur) ad Florentinorum conatus evertendos misit: qui cum ingentibus copiis magnoque tumultu in Hetruriam erupit. Audita Picinini in Florentinos expeditione, Veneti, etsi nullis Florentino-

rum

*Nicolaus
Picininus
& ipse ad-
versus Flo-
rentinos in
Heturiam
erumpit.*

rum adhortationibus antea adduci potuerunt, ut Lucensis belli causa arma induerent, periculi, quod sociis ex ea re imminebat, admoniti, ad Philippum miserunt, qui dicerent: mirari se, Genuenses, qui alieni juris essent, tam validum exercitum adversus Florentinos comparasse. Quanquam nemo ignoraret Picininum, & qui cum eo in Hetruriam transiverat, Lavellanium, jam pridem non Genuensium, sed Philippi stipendia facere. Aut proinde standum esse fœderibus, dicere, nec alterius partis sociis insidiandum; aut, si in animo habeat, Genuensium ministerio Lucensibus opitulari, ne gravaretur, si deinceps & Veneti Florentinos socios auxiliaribus copiis juvare cœpissent. Demum in ejus arbitrio esse, vellet nec ne, pacem quam cum Veneto sanxisset, inviolatam manere. Nam quod ad se attineret, tam diu fœdera se rata habituros polliceri, quoad sociorum res per Philippum & alios ocio florere vidissent. Quod quum longe aliter evenire cernebant, aut si vellet, absisteret Philippus in socios res novas moliri; aut si pergat Florentinum nomen laceffere, sciret Venetos pro eorum salute jam dudum ad arma & bellum spectare. Secundum hanc denunciationem, etsi nihil certi ab eo legati domum retulere, haud tamen placuit, tam cito arma capere. Interim Picininus ingenti prælio Florentinos ad Auferim vicerat. Quod ubi Venetias perlatum est, tum Patres haud ultra differendum rati, bellum decernunt; & ut Franciscum Sforciam, post Lucensem illam expeditionem in Mirandulanis se finibus tenentem, ad suum traherent stipendium, sedulo dant operam. Florentini quoque eum sibi jungere studio quærebant: ad quos ille ob paternam amicitiam magis inclinabat. Sed quum ea rescivisset Philippus, ut aliquo arctiore vinculo ferocissimum juvenem sibi devinciret, unicam filiam, Blancam nomine, in matrimonium ei se daturum pollicetur; facit ad hæc illi spem, si nullam deinceps masculam stirpem tulisset; fore ut eum in totius principatus successorem institueret. Ex Montani commentariis didicimus, ob copiarum imperium Picinino demandatum, veritum

*Philippus
Sforcie fili-
am offert
& successio-
nem.*

1430 tum Philippum ne Sforcia (quia æmulum sibi prælatum videret) a se alienaretur, spem illi affinitatis fecisse.

Distulit aliquantisper bellum, ad quod utrinque jam animi spectabant, Martini Pontificis interitus, hi atque illi conducibilius rati, priusquam arma caperentur, expectare qualem essent Pontificem habituri. Gabriel Condulmarius, patria Venetus, qui Eugenius ex Pontificatu nominari voluit, in demortui locum suffectus est. Is etsi per Legatos ab initio suæ creationis populos ac Duces monuit, ne quid temere moverent, professus velle se utrorumque causam cognoscere, pacemque, sublati e medio armis, componere; nihilominus ob patriam suspectus Philippo esse cæpit: atque ob id occulte primo, mox vero palam in eum res novas moliri adortus, non prius destitit omnia turbare, quam domestico eum bello, Columnnensi factione Romæ subornata, implicuit. Tum Veneti, quum appareret Philippum non modo in Pontificis potestate non futurum, sed aperte etiam in eum bellum meditari, quarto mense ab Eugenii creatione, renovato cum Florentinis fœdere, ei bellum indicunt. Juvant ad hæc pecunia Monferratensem & Palvicinos in nova fœdera acceptos. Decernitur præterea classis ingens, quæ Pado flumine hosti objiceretur. Carmaniola interim apud Novos Urceos stativa habebat, ad primam belli famam in hostem moturus: ei Philippus Tollentinatem, & Franciscum Sforciam cum florentibus copiis objecit. Cremonæ, quo tota belli moles videbatur inclinatura, Lodovicum Columnnam cum lectissima cohorte præfecerat: Monferratenfi modicis copiis munito Lavellanium opposuit. Dum hæc in Italia geruntur, primæ quædam scintillæ laboriosissimi belli, quod Veneti post aliquot annos cum Mahometho Othomanno, potentissimo Turcorum Rege, terra marique laboriosissime gesserunt ad Thessalonicam Macedoniæ oppidum emicuerunt: est ea urbs in Thermaico sinu posita, mira olim nobilitate insignis, ætate nostra ita infrequens, ut eam decem barbarorum millia expugnarint. Erat tum Venetorum locus, præerantque publicæ administrationi

Jacobus Dandulus, & Andreas Donatus; quo media cap-
 ptæ urbis trepidatione elapso, Dandulus in hostium pote-
 statem venit. In urbe duplex nummus per id tempus per-
 cussus est: qui majoris fuit ponderis, octonis taxatus soli-
 dis, alter vero binis. Pons ad ædem Minorum tum quo-
 que ex candido lapide constructus. Ita suburbanæ aquæ
 alta glacie concrevere, ut ex urbe Torcellum, Medoacum,
 & (quod omnino longius fuit) Clodiam usque pedibus
 iretur. Proditum est memoriæ, ex Mestra oppido spon-
 sam curru Venetias advectam, quod nullis ante ætatibus
 acciderat, ut id aquarum, quod inter urbem est & con-
 tinentem, fuerit aliqua ratione pluustris pervium. Post
 cladem in Hetruria ad Auferim fluvium acceptam tentas-
 sent Florentini, reparato exercitu, Picinino absente, Lu-
 cam denuo obsidere (secesserat ille post eam pugnam, ad
 Pontem Tremulum & alia Fliscorum loca, quæ circa Al-
 pes erant oppugnanda) nisi Bartholomæus Fornarius, Li-
 gusticarum triremium quinque, duarumque onerariarum
 præfectus, Liburnium per eos dies infedisset. Quo motu ve-
 riti illi, ne aliqua Pisatorum sequeretur defectio, partem
 copiarum ad præsidium urbis eo mittere sunt coacti. Nec
 ita multo post Picininus affuit, qui mira celeritate omnia
 Pisani agri oppida, paucissimis exceptis, in suam potesta-
 tem redegit. Florentini, reliquis amissis, veriti ne & Pisæ
 quoque ab victore hoste occuparentur, proposito miserabi-
 li edicto, ut priusquam candela ardens absumeretur, ci-
 ves omnes a quintodecimo anno ad sexagesimum urbe de-
 cederent, suspectam civitatem multitudine exonerarunt.
 Ex Pisano agro in Volaterranos hostis movit: fuitque ex-
 peditio illa nihilo Pisana deterior. Cæteris ademptis, Vo-
 laterræ quoque in discrimen venissent, nisi Michael Atten-
 dulus, quem Eugenius Pontifex Florentinis miserat, op-
 pidum maturo adventu protexisset. Hæc in Hetruria.

Mirari interim Philippus quid esset, quod Carmaniola,
 qui apud Urcios copias jam pridem instructas habere dice-
 batur, nihil ad eam diem movisset: veritus ne, velut
 priore bello, ab aliquo non expectato facinore quod in-
 sta-

1431
*Thessaloni-
 ca a Turcis
 capta.*

*Aquæ sub-
 urbanæ gla-
 cie alta
 concreta
 pluustris
 pervie fa-
 ctæ sunt.*

*Florentini
 de Pisis ve-
 tinentis ve-
 hementer
 laborant.*

1431

stabat, auspicaretur, circumspicere res suas, atque in omnes partes intentus esse, ne qua in se occultiore via hostis grassaretur. Et quum in id unum omnem curam intendisset, comperit factam esse Carmaniolæ spem Laudensis arcis occupandæ. Proditione itaque matura celeritate oppressa, constituit Philippus experiri, an & ipse hostis suis artibus capi posset. Cum Soncinæ arcis præfecto occulte agit, ut spem Veneto Imperatori faceret, si certam secum pactus esset mercedem, fore ut munitissimum locum cum præsidio ei traderet. Ille conditionem non aspernatus, grandem paciscitur pecuniam, tempus constituit, quo cum copiis se adesse oporteret. Edoctus Philippus de his quæ acta erant, Sforciam & Tollentinatem, quam occultius possent, eo cum parte copiarum ire jubet, vias & loca omnia occupare, insidiasque Carmaniolæ venienti quam accuratissime struere, ut cum omnibus qui illum secuti essent, si fieri posset, infestissimum hostem opprimerent. Affuit ad diem, uti convenerat, Carmaniola: ac præmissis, qui arcem occuparent, ipse urbi propinquus, haud omnino proditori credens, cum reliquis copiis substitit. Jam qui præmissi erant, in partem arcis admissi, in hostium potestatem venerant: quum repente, ex summa turri clamore sublato, præfectus, quam alta potest voce, significat (Carmaniolam identidem appellans) *Se non Philippi proditorem esse, sed hostis illusorem*; ac cum his Sforcia & Tollentinas a tergo a fronte a lateribus ex insidiis coorti, ingentem Veneto injiciunt terrorem. Sensit Carmaniola se suis artibus petitem: solutisque repente ordinibus, quam maxima potuit celeritate e conspectu hostium se proripuit. Percrebruit rumor, illum, mille & amplius equitibus amissis, Tollentinatis opera servatum. Nec multis interjectis diebus, quum Veneti in Cremonensi stativa potius quam castra haberent, securiusque prædam late agerent, Lodovicus Columna, quem ad urbis præsidium missum diximus, palantes equites circa Padi ripam adortus aliquanto minoribus copiis, Venetum fudit fugavitque, trecentosque ademit equites. Sed de hac secunda clade

apud

Bellum circa Cremonam cum Philippo re-
servatum.

apud quosdam nihil reperio . Dum hæc in Gallia geruntur , gravi bello erat Hetruria implicita , & imprimis Florentinorum res , Picinino assiduis expeditionibus eas affligente . Siquidem post multa , quæ ille in Volaterranis gesserat , in Arretinos movit , ac parum abfuit quin & Arretium proditione occuparit . Qua postea spe destitutus , ad arces & oppida oppugnanda conversus , multa ex hostibus loca , partim vi , partim voluntaria deditioce cepit . In hoc statu res utriusque provinciæ erant . Tollentinas interim ægre ferens , Franciscum Sforciam & Picininum sibi a Philippo gratia & dignitate prælatos , quorum alterum affinitatis spe , copiarum imperio alterum auctum cernebat , quasi ignominia ab eo affectus , Philippi partibus relictis , cum non parva suorum manu in Flaminiam concessit . Hunc quoque Veneti & Florentini tentarunt suis armis adungere , copiarum omnium imperio , si in Galliam transire vellet , oblato . Sed res longa cunctatione discussa est . Ille vero Romani Pontificis stipendia secutus , ex Flaminia ad bellum , quod circa urbem cum Columnensi familia Eugenius contraxerat , profectus est . Tollentinatis digressu coactus est Philippus Picininum in Galliam revocare .

Interim Veneti , etsi parum lætis principiis bellum a se renovatum videbant , nihilo tamen segnius militem , commeatus , & arma expedire : præter terrestres copias validissimam etiam classem Cremonam admoveri jubent , quæ præter remiges , decem bellatorum millia habuisse dicitur . Erat illius imperium penes Nicolaum Trivisanum ; cæterum præerant singulis navibus patricii ordinis viri ; instrumentorum ad hæc vis ingens , atque hominum numero nihilo inferior . Carinaniola & ipse circa urbem bina castra parum inter se distantia fuerat metatus , in quibus duodecim equitum millia , ac peditum stipendia facientium totidem fuisse dicuntur . Struxerat & Philippus in Ticino classem , navium numero , milite , reliquoque apparatu Veneta omnino inferiorem ; præfecti vero & gubernatorum virtute si non potiozem , omnino parem . Fuit

1431

is Joannes Grimaldus Genuensis, maritimarum rerum peritia apud suos ea tempestate clarissimus: quo monstrante, gubernatores aliquot lectissimosque Ligustici nominis sagittarios in naves Philippus imposuit. Auxerat & terrestres copias Picinini ex Hetruria relictus. Sed quantum Philippi rebus illius presentia in Gallia addidit, tantum ejus absentia in Hetruria pene abstulit. Siquidem non multo post, quam inde profectus est, Albertus Cunii Comes, cui copiarum quæ in Hetruria ad bellum relictæ erant, demandatum fuerat imperium, ad Collem oppidum in insidias præcipitatus, mille & amplius equites amisit: venitque ob id in suspicionem, quia ad hostes transire destinasset, eam ultro cladem adire voluisse.

Sed dum hæc in Hetruria gerebantur, omnis interim belli moles in Gallia circa Cremonam incubuerat: ubi quum terra & aquis hostium opes omnino Venetis inferiores essent, cernerentque Picininus & Sforcia, nisi ars aliqua infirmis rebus adhiberetur, utrobique se Veneto impares futuros: ingenio suppleant, quod viribus deerat. Tumultuariis certaminibus, velut hostium vires sibi jam viles cere cœpissent, circa castra Venetum sollicitare: & quasi navalis rei obliti, quo magis Veneti adverso flumine propinquare dicebantur, eo ferocius, alterutra laceffendo castra, instare. Noctu vero cum Grimaldo occulta colloquia habere, deque Padanæ pugnæ ratione consilia inire. Et jam constiterat inter eos, qua arte ad victoriam usuri essent, quando audax Ligur speculatorias Venetorum naves procul conspicatus, continuo in hostem solvit, ut illæ ad Trivisanum reversæ adventum suum nunciarent. Appulsa interim Cremonæ pomærio classe, Picininum cum cataphractis militibus æqualiter in naves distributis, spei & animorum plenus accipit: sensim inde secundo fluvio in hostem delatus, ubi primum ab iis qui in caveis erant conspectus est, continuo ad arma conclamatum. Venetus, qui ad id ipsum paratus erat, confestim impelli remos, attrahique restibus suas naves edicit, ut, injecto certamine, cominus cum hoste confligeretur; quod Picininus

non

non modo non detrectavit, sed aliquanto a reliquis cum parte navium proventus, ferociter etiam capeffit. Venetus primo hostis audaciam miratus, ubi omnia armis micare vidit, ratus, quod erat, cum terrestribus copiis sibi rem fore, continuo trepidissimis nunciis aliis super alios missis, Carmaniolæ significari jubet, Picininum & Sforciani cum suis copiis secum manus conferuisse: orarent proinde, ut si rem Venetam salvam vellet, subito & ipse auxilio adesset. Ferunt, illum ad eam nunciorum trepidationem, ut iracunda erat natura, excanduisse: altaque voce Venetorum errorem detestatum, qui, suo spreto consilio, eam pecuniæ magnitudinem in terrestres copias non contulissent: *Nec credere se, ita esse, ut illi nunciarent: sed Præfectum ipsum, armati hominis speciem exhorrentem, in navibus hostium gigantes natos somniare.* Anceps interim prælium erat, & jam inclinante die, quatuor Veneti *Galeones* harpagonibus ab hoste comprehensi, pugnam cominus conferebant: gerebaturque res jam, non ut ante, bellicis tormentis sagittisve, sed gladiis, veruto, securibus in hunc usum comparatis. Demum quatuor illis sub noctem amissis, reliquæ Venetorum naves, quæ cum hoste congressæ fuerant, se in pristinam stationem recepere. Picininus, subductis navibus, quas ceperat, Sforciaque cum cohorte una in naves accersito, quarta noctis vigilia Grimaldum in hostem denuo movere jubet. Certus erat Venetæ classis Præfectus configere, & quo magis terrestrium copiarum auxilium desperaverat, eo intentius accuratiusque suos ad pugnam instruxerat. Prima igitur luce, ubi classes in conspectu fuere, horrendis utrinque clamoribus prælium poscebatur. Terrestris pugnae speciem Venetus imitatus, naves velut in procinctu stantes locavit: ratus fore, ut crebris machinarum ictibus hostium turmæ, quæ bellatorum numero suis longe firmiores essent, procul distineret. Quod ubi ductores ipsi animadvertere (nam ita sane erat eventurum, ut ille animo conceperat) continuo suos remis incumbere, perque omnia discrimina pugnam cominus conferere jubent: quo repente facto, ma-

Venetæ classis aquis Padanis profigata est.

niciis

1431 nicis ferreis pari irruentium excipientiumque cupiditate utrinque injectis, tam ferox prælum coortum dicitur, quam nunquam ante alias eorum quisquam, qui maritimæ rei periti aderant, vidisse meminerit. Lapides, jacula, vectes, omnia telorum genera in confertam bellatorum turbam cadere: incensæ faces pugnantium ora perstringere: gladiis, veruto, clavis, securibus vulnera inferri: multa mortis discrimina & varia obversare oculis. Attulit ad hæc utrisque parem molestiam vetus Genuensium Venetorumque maritimis præliis assuetorum inventum. Demittebantur ex summis caveis propugnaculisque in adversas naves testæ olei bitumine densati: quibus fractis, ita omnia in navibus lubrica reddebantur, ut nemo suo vestigio posset consistere, sed discriminosa fieret tota navi titubantium cadentiumque colluctatio. Vivæ calcis corbes ad obtenebrandum visum superne dejectæ lubricitatem illam aliquantisper mitigarunt. Ibi deterior pugnæ conditio Venetis ab initio fuit, quod & recentia subsidia ab hoste nocte illa in naves fuerant accersita, & quod firmiore ille, quam Venetus utebatur armatura, ita ut nullo teli genus, quamvis cominus emissum, formidaret. Ea res memoriaque cladis priore die acceptæ fregerant Trivisani & aliorum animos: quo factum est, ut fortuna jamjam inclinatura, recordatus ille, penes se publicæ pecuniæ summam esse non parvam, tanquam eam servaturus, ex prætoria navi in parvum transcendit navigium. Quo abeunte, reliqua classis metu perculsa, fugam & ipsa circumspectare cæpit. Instat interim hostis, Venetumque sua sponte ad fugam spectantem fundit, fugatque. Quinque ex tam ingenti navium numero, nec plures, evasere: quæ celeri fuga ad Palvicini fines delatæ, quum ibi quoque male acceptæ essent, ad inferiora Padis cursum tenuerunt: reliquæ in hostium potestatem venerunt. Ex utroque exercitu ad duo hominum millia desiderata dicuntur: Venetorum sena millia capta, & in his tredecim Patricii ordinis illustres viri. Ex ingenti præda nihil Philippo navibus ipsis gratius fuisse dicitur, quarum magnitudine præcipuas

cipuas Ticinum adverso fluvio attrahi jussit. Armamenta navibus adempta in Cremonensem arcem sunt reposita. Ad eam cladem, quæ omnino ingens fuit, Palvicini defectio accessit, & a gerendarum rerum cursu Carmaniola, suæ culpæ conscius, obstinato animo destitit: cujus iracundum ingenium ad id desperationis dicitur processisse, ut Patres pro magno negotio habuissent, vecordiam hominis, ne in majus aliquod facinus prolaberetur, per oratores delinire, atque in officio continere.

Ipsi vero non modo non animum ad eam cladem remiserunt, sed ad omnem fortunæ impetum propulsandum erecti, quoniam navali prælio victi, Genuensibus qui Philippi classem instruxerant, acceptum referebant, statuunt id belli genus in eorum mœnia detorquere. Duo igitur deviginti triremes navalibus educatas, remige, armis, com meatu, milite continuo instruunt: Petrum Lauretanum, virum rei maritimæ assuetum, classi præficiunt. Is, omnium opinione celerius circumacta ex Supero mari ad Inferum classe, Liburnium applicuit: ubi triremibus quinque a Florentinis fociis auctus, Jacobum Adurnum, & Antonium Fliscum Genuenses extorres, belli socios, tam honorifice ad se venientes accepit, ut sua, non Veneta classe illi viderentur in patriam reducendi. Est enim Adurna gens popularium una, ex quibus solis Genuenses aliquandiu Ducem creare consueverunt: Flisci vero plurimum in nobilitate semper polluerunt. Creditum ab initio est, tantorum virorum præsentia, quam valida liberorum populorum classis adhuc venerabiliorem faciebat, Genuenses se in libertatem vendicatuos fuisse, Philippique magistratibus ejectis, suos, cives miro studio amplexuros. Sed illi ad famam Venetæ classis jam antea exciti, quatuor & viginti triremes ad bellum paraverant, in quibus oneraria navis una fuit. His, Philippo auctore, Franciscus Spinula est præfectus, homo præter domesticum splendorem, gestarum rerum gloria admodum insignis. Processerat interim Veneta classis ad Rapallitanum sinum, decem millia passuum Genuæ propinquum: ibi in anchoris stabat, quum ad il-

*Genuenses
in sinu Ra-
pallitano a
Venetis in-
gensi prælio
victi.*

1431 lius famam Spinula tanta celeritate ex urbe movit, ut quædam e numero navium prætoriam eo die assequi nequiverint. Ibat Ligur animorum ac fiduciæ plenus, quam recens suorum ad Padum victoria faciebat. Quum prima igitur illuxit aurora, ad Rapalli promontorium (*Caput montis* hodie vocant) quia in conspectu jam erant hostes, suos corpora curare jubet, inde quæ ad pugnam essent necessaria, expedire. Nec postea multum cunctatus, sed secunda usus aura, dato suis signo, ipse quasi eam adversarum navium in quam primo fuisset invehctus, alto mari depressurus, velis in summum mali sublatis, in Venetum vadit. Sensit Spinulæ consilium Lauretanus, pugnamque detrectanti similis, quam maxima potuit celeritate se sinu proripuit. Sequitur eum velut fugientem alacri clamore Ligur; sed ubi est eo Venetus progressus, unde in hostem rediens ventum a puppi haberet, continuo triremium proras in Ligusticam classem flecti jubet: quem in pugnam ferociter redeuntem Spinula intrepide excepit, manuque utrinque avide conferta, cruentum initur prælium: vis telorum ingens dextra lævaque & a fronte cadens, multos ex utraque classe conficiebat. Et jam tres Venetorum triremes a Ligure premebantur, quas ille ab initio pugnae circumsteterat: eas conspiciens Spinula, ratus vel minima virium accessione facile a suis opprimi posse, impulsis vehementer remis, advolat: quemvis remorum & æstu vadentem, longa Florentinorum navis ex transverso invehcta ita impulit, ut parum abfuerit, quin prætoria in latus depressa, sit ibidem undis absorpta. Verum, dum ea ægre remigum nisu erigitur, hostis repente proram occupat: atque ita accidit, ut in eadem navi ex puppi Ligur, hostis ex prora acriter dimicarent. Sed tanto ardore hic atque ille pugnam ciebat, ut æstu aliquanto concitatiores pelagus fervens, utramque navim pene obruerit. Apprehenderat interea, harpagonibus injectis, octo hostium triremes Venetus: quæ acri se certamine tuentes, ubi prætoriam navim in discrimen adductam videre, facta deditioe, in Lauretani potestatem venerunt;

runt: reliquas male habitas, celerique fuga dilapsas, victor Venetus jam pugna fessus persequi non potuit. Victorix classis ad Rechum admota est: quod oppidum Fliscus voluntaria deditioe recepit. Inde Liburnium reditum; octingenti ex utraque parte post navalem pugnam desiderati: faucii ad quatuor millia fuisse dicuntur. Lauretanus, Spinula præfecto cum octo navium gubernatoribus & tribus consiliariis eo prælio captis, Florentiam primo, inde Venetias misso, ipse in Superum mare supplementi causa classem reducturus, quum ad Urbem Veterem appulisset, Eugenii rogatu, quoad munitissima arx, quæ portui imminet, reciperetur, stationem illic habuit. Ea vero paucis diebus recepta, profectus inde, extremam Italiæ oram circumvectus, Corcyram applicuit. Fliscus & Adurnus post Lauretani digressum, quum ex Pisis se Florentiam conferrent, ut in luce hominum essent usque ad Lauretani reditum, a Rufetio quodam Ticinensi insidiis excepti, dum se fortiter tuentur, ne in hostium potestatem venirent, vulneribus confecti occubuerunt. Hæc in maritima maris ora.

*Lauretanus
rem Eccle-
siæ ad Ur-
bem Vete-
rem juvat.*

In Gallia vero post Padanam pugnam Philippus in melioris fortunæ spem elatus, quasi suis præsentem victoriam gratulaturus, Cremonam venit. Erant tum Veneta castra ad Summam, locum Pado propinquum: quo Philippi duces post illius accessum dimicaturi, si per hostem pugnandi copia facta esset, quadrato agmine accessere. Nec Venetus Imperator pugnam detrectavit. Magno utrinque animo in aciem est descensum, ac tanto ardore dimicatum, ut (quod raro accidere soleat) paucae equitum turmae fuerint, pauci peditum manipuli, qui eo die non manum conferuerint. Demum fortuna adhuc neutro inclinante, datum utrinque est signum receptui. Reliquæ ejus anni expeditiones omnino ignobiles fuerunt, nisi quod circa Octobris idus Cavalcabovis industria (ducebat is honestum in Venetis castris ordinem) Cremona pene capta est. Obrepserat ille cum suis concubia nocte ad pomærium usque urbis: ibi, inter rubos & virgulta, quibus fossa ob-

*Philippus
cum Car-
maniola ad
Summam
congressus,
æquo mar-
te dimicat.*

*Cremona
pene capta.*

1431 tegebatur, tam diu taciti delituere, quoad vigiles, jam sole pene exorto, ex suis stationibus abiissent: quas ubi desertas viderunt, scalis continuo admotis, in summum milites evadunt, firmantque præsidio murorum summitates. Substitit ad tertium lapidem cum legione una Carmaniola, præmiseratque cum silentio expeditos pedites, qui quum mature affuissent, multi per scalas prius mœnibus admotas muros scandunt, illisque intra urbem translatis, mira celeritate ad unum desilientes, oppressa subito incurfu statione, proximam portam occupant: per eam alii admissi irruentium civium turbam modico negotio sustinent. Capta erat Cremona, si Carmaniola copias subsidio misisset: quo cessante, tanquam exploratum habuisset, insidias sibi ab hoste imminere, qui in urbe erant, paucis amissis, se ad suos recepere. Sunt qui tradant, occupatum semel locum, biduum a Veneto milite retentum: alii (quibus facilius accedo) octo horas tantum. Ea potiundæ urbis occasione manibus elapsa, Venetus Imperator (appetebat jam hyems, ac crebri imbres, qui per autumnum ingruerant, aliquanto annum inclementiorem fecerant) copias omnes in hyberna dimisit. In Liguria post Lauretani digressum res parum sæliciter gesta. Nam ubi ad Rapallitanum sinum male a Genuensibus est pugnatum, Barnabas Adurnus, trecentis equitibus a Monferratensi Duce acceptis, omnem fere occiduam Genuæ oram ad defectionem compulerat. Ad eos motus opprimendos Picininus missus, Adurno cum suo equitatu ad Navarum victo, nullum fuit crudelitatis genus, quod in miseros accolas non ille exercuerit. Nam præter innumeros mortales, quos non uno prælio occiderat, eos etiam, quibus fortuna belli pepercerat, carnificibus trucidandos objecit. Ubi vero cædis satietas cepit, majores natu cum matronis, verendisque sacerdotibus hastæ subjecit. Inde in Monferratensem hostem movit, cui paucis diebus castella circiter triginta ademit.

*Picininus
Liguriam
oram multis
cladibus af-
fligit.*

Lauretanus Præfectus, ubi primum Corcyram venit, ad Senatum scripserat, supplemento opus esse, & ut naves, quæ
pro-

proxima pugna concussæ fuerant, refarcirentur. Ea Lauretano aliquanto tardius data, ob alteram classem quam paucis ante diebus Patres ad Chium Genuensium insulam oppugnandam miserant. Habuit classis illa onerarias naves decem, triremes vero quatuordecim, ac minora alia navigia, quibus Andreas Mocenicus præfectus est. Is, navibus ad insulam admotis, oppidum ejusdem nominis in ea munitissimum terra marique obsidione cinxit: quod machinis aliisque operibus bellicis duos & amplius menses oppugnatum (quia valido tenebatur præsidio) capi non potuit. Constans interim fama erat, vim navium ingentem Genuæ parari, multosque ad id milites longa obsidione sibi deesse Mocenicus sentiebat: quia omnino inde abire in animo erat, ne nihil actum videretur, quod reliquum in insula fuit, iratus Venetus fæda populatione vastavit, vinetis fœlicibusque arboribus passim succisis. Ante Hadriaca classis inde abducta est, quam ex Genua subsidia ulla venissent. Audito Venetorum digressu, triremes aliquot cum paucis onerariis per hyemem in insulam hostes misere. Æstate, quæ secuta est, validior omnino classis, Petro Spinula præfecto, domo est profecta, quæ onerarias naves habuit quatuordecim, triremes septem, cum octo bellatorum millibus. Ad primam illius famam Veneti & ipsi classem, quæ Corcyræ erat, majorem in modum auctam, ita ut trium supra triginta navium sit numerus expletus, Genuensium conatibus opposuere. Movit Lauretanus ex insula, ac mira celeritate, dum hostis Trinacriæ oram legit, Siculo freto superato, ad Liburnium, unde paucis ante diebus Ligur profectus erat, confedit. Spinula & ipse ocius quam ullius expectatio esset, circa Corcyram conspectus, ingentem curam civitati attulit insulæ præsidio muniendæ. Pro magno itaque negotio Patres habuere, Lauretano per literas significare, in quanto discrimine Corcyrensi res essent, ni maturo aliquo subveniretur præsidio. Ille periculi admonitus, sex letissimas ex omni classe triremes eo ad præsidium misit:

1431 quibus quatuor aliis adjectis , Senatus Silvestrum Maurocenum præfecit , mandatumque ei est , ut Ligurem quacunque versum flexisset , persequeretur , tutareturque maritimam oram cum ipso sinu .

*Carmanio-
le fides
apud Pa-
tres suspe-
cta esse cõ-
pit .*

Quum hæc mari gererentur , Picininus Monferraten-
sium Principatu everso , in Cremonenses reversus , Tur-
riculam & Bordelanum paucis diebus recepit . Sed id eo
magis omnes mirati sunt , quo propius viciniufque Car-
maniola copias habebat . Indignitate rei doloreque adacti
Patrum animi , quod jam antea parturierant , tum de-
mum parere cœperunt . Erant non pauci , quibus ab
initio illius fides suspecta fuerat : ii aperte in Senatu
vociferari , non modo non extinctam suspicionem illam
olim de homine a se conceptam , sed ad eam diem
vehementer etiam auctam , augerique propemodum in-
dies amplius , quum nihil in eo viro cernerent , quod
præter Imperatoris nomen non idem hostile , Veneto-
que nomini inimicum esset . Alii non prius adduci po-
tuerunt , ut in suspicionis crimen hominem devocarent ,
quam manifesta perfidiæ signa in eo extitere . Retule-
runt & ad Senatum nonnunquam publici Advocatores ,
redigendum esse hominem in potestatem , ac , si quæstio-
ne adhibita , perfidiæ convinceretur , de eo supplicium
summendum . Declaravit ea deliberatio , quæ diu te-
nuit , quanta Venetorum Patrum in agendis sit rebus
taciturnitas , quanta publicorum consiliorum fides . Evo-
cato namque ad hoc Senatu , qui ex pluribus magi-
stratuum ordinibus conficitur , quum ad primam faciem
Patres curiam ingressi essent , usque ad lucem ea con-
sultatio protracta est . Erat tum Venetiis Carmaniola :
qui dum mane Principem salutatum venisset , hilari fron-
te ab eo ex curia exeunte quæsisse dicitur : *Matutina
ne , an vespertina potius* (quia post cœnam non quievif-
set) *uti deberet salutatione* . Cui subridens Princeps ,
Senatum , dixit , *magna animis volventem , pervigili
illa disceptatione nihil tam frequens quam ejus nomen
in ore habuisse* . Moxque , ne qua ex ea voce innascere-
tur

tur suspicio, sermonem ad alia convertit. Intercesserunt consultationem illam ac supplicii diem menses ferme octo: quibus adeo perpetuo constantique silentio res compressa est, ut ne minima quidem suspicio aut conjectura ad Carmaniola pervenerit, quum multi alioquin ex eo ordine, & longa familiaritate conjuncti, atque admodum inopes essent, quorum quilibet quantumvis auri ea confessione reo exprimere potuisset. Temporis igitur spacio (quia cum Philippo jam de pace agi cœptum erat) accersitus ille Patrum literis Venetias venit. Eum Patavino flumine scapha devectum, frequentes Patricii de more mutua gratulatione exceperunt, exceptumque in curiam, haud ignari eorum, quæ pararentur, præcipua comitate perduxerunt. Hic subjectus quæstioni, & literis, quas suas esse negare non poterat, & domesticis testibus convictus, undetricesimo die postquam in custodia esse cœperat, ad geminas columnas securi est percussus: ejus bona in publicum sunt redacta. Accusationis capita fuere: subsidium Trivisano denegatum, & Cremona perfida cunctatione Philippo servata. Ante supplicium de eo sumptum, Mantuano Principe illis ipsis diebus, in quibus Carmaniola Venetias accersitus erat, in Galliam ad exercitum dimisso, Reipublicæ summa Georgio Cornario, & Marco Dandulo legatis decreto permessa est. Quibus in provinciam nondum profectis, Picininus prosperarum rerum cursui insistens, victoriam vel Carmaniola præsentem inchoatam studio sequebatur, & nisi pontem Ollio impositum oppugnans grave vulnus accepisset, quo aut pereundum illi, aut diutius languescendum medici judicarunt, brevi omnia quæ Veneti in Cremonensi ad eam diem tenuerant, recepisset; cujus claudis audacissimo hosti inflictæ nuncius effecit, ut Monferratenfis Marchionis, quem principatu Picininus dejecerat, adventus lætior aliquanto fuerit. Is postquam suas opes fractas vidit, Alpes transgressus, per Taurinos in Germaniam transiit: inde Taurisium delatus, ad Vene-

*Carmaniola
perfidie
convictus
securi per-
cutitur.*

1432 tos belli socios confugit, ubi tanta Patrum munificentia & liberalitate acceptus est, ut neque patriæ neque amissi principatus (ut ipse postea prædicare solebat) sentiret desiderium. Senescentibus interim in Gallia Philippi rebus, in Hetruria quoque nihilo meliores erant. Nam & Tollentinas Pontificis stipendia emeritus, mox & a Florentinis accersitus, facto in Senensium fines impetu, omnem maritimam oram prædabundus excurrit. Junctis inde cum Attendulo copiis, cum quo sciebat sibi æquatum imperium, aliquot Senensi populo locis adeptis, omnia Pisani agri oppida brevi ex hoste recepit, Demum ad Montem Topulum cum Philippi copiis acie congressus, Bernardinum Ubaldinum ingenti prælio victum cum tribus millibus equitum cepit: alii mille equites, non amplius captos dicunt.

*Sigismundi
electi Imperatoris Romanorum
iter in Italiam.*

Eodem die, quo ita ad Topulum pugnatum est, Sigismundus Caroli filius, Boemiæ atque Ungariæ Rex, qui ingentibus Philippi adhortationibus cum quatuor millibus equitum in Italiam transierat, Lucam ingressus est. Fuerat is per aliquot dies Mediolani, ubi ferrea de more corona donatus, Romam profecturus, Philippi suasu, ne cum Florentinis hospitii nomine gratiam aliquam iniret, Lucam concesserat, mox inde Senas transiturus. Eo Florentinorum jussu Tollentinas & Attendulus copias admove: in quos circa urbem copias circumferentes tradunt impetum a barbaro factum, fuissetque Pannonii equitatus impressionem audacissimam, ita ut eorum nonnulli ad tabernaculum usque Attenduli pervenerint, in quibus barbarus ingenti præditus statura, prægravique clava dimicans ducem ipsum graviter percusserit. Eum vero ferrea casside servatum, haud ultionem distulisse, sed, vibrato repente gladio, medium transfixisse hostem; inde barbaros cum Lucensibus fusos, aliquot fortibus viris amissis, intra mœnia trepide compulso. Sigismundum post adversam pugnam Senas demum concessisse ajunt, ubi aliquandiu cum Eugenio

genio graves exercuerit similitudines : mox crebris legationibus citro ultroque missis, in gratiam cum Pontifice reversum Romam abiisse, ubi postea Imperii sit insignitus diademate. A Lauretano nihil fere memoria dignum ea ætate in Inferi maris ora est gestum. Sigestini tantum terra marique aliquandiu obsidione pressi : sed res parum feliciter tentata; amissis nanque navalibus fociis ex his quos cum Abramo Fregosio ad terrestrem oppugnationem miserat, infecta re inde classem abduxit. Fecit & in Clavarensis agrum impetum, unde levem omnino abduxit prædam. Secundum hæc classis domum reducta est. Nec meliori Ligur ætate illa usus est fortuna, sed aliquanto etiam deteriore. Etenim circa Trinacriam tempestate jactatus tres longas naves amisit : nec re ulla deinceps memorabili gesta, sub autumnii exitum classem & ipse domum reduxit. In Gallia interim Sanctes Venerius, qui Dandulo petenti suffectus fuerat, & Cornarius legati Rempublicam ab initio præclare administrarunt, Bordelano, Ruminengo, Fontanella, ac novissime Soncino Philippo adeptis. Erantque in hoc victoriæ cursu res Venetæ, quum, Mantuano Principe domum decedente, cœptum est de pace agi. Monferratenſis Principis rogatu Patres Fantinum Michaellem Ferrariam miserunt, auditurum tantum, quæ pacis conditiones ab hoste afferrentur. Miserunt & Florentini eo Pallantem Strocium. A Philippo Franciscus Gallina ad hoc ipsum eo jam antea fuerat missus. Sed dum Ferrariæ de pace agitur, legati montanos incolas adorti, Vallem Camonicam primo, inde Tellinam armis subegere. Successit interim Venerio Daniel Visturinus, qui Cornario in Tellina Valle conjunctus auctor fuit, Abduam in hosticum ponte superandi. Sed ea expeditio, terrore ab hoste injecto, Veneto irrita fuit. Obtinebat nihilominus interea Cornarius trium milium hominum præsidio Tellinam Vallem. Eo a principibus Gibellinæ factionis, quæ Philippo favebat, Piccininus accersitus, Vallem tumultuose ingressus, haud medio-

1432

1433

dio-

1433

*Venetis in
Tellina
Valle pa-
rum pro-
spere pu-
gnat .*

diocri clade accepta, repulsus est. Quo successu, quum Veneti ferociam ad omnia audenda promptiorem factam callidus hostis non dubitaret, postero die reversus, injecto de industria certamine, legatum ipsum cum toto præsidio infidiis excepit, exceptumque, adjuvantibus subita defectione accolis, cum omnibus fere copiis oppressit. Trecenti equites, eruptione per medios hostes facta, in averfos saltus abiere. Capti eo prælio præter Cornarium, Thaddæus Æstensis, Cæsar Martingius, Italus Forojulianus, Baptista Capitius, & Antonius Martinascus, clarissimi ea tempestate ductores. Nec circa Padum res in ocio fuere. Sed dum hæc in montibus geruntur, Philippi duces Casale majus & Brixellum recepere. Tellana clade nunciata, confestim relatum est ad Patres de novo Imperatore eligendo: Senatus Mantuano Principi, licet suffragiis aliquantisper variantibus, copiarum omnium imperium decrevit: quo recepto, ad bellum continuo ille profectus est, ac Vallem Camonicam, quæ interim defecerat, subito adventu recepit. Contareno inde consentiente, qui in Cornarii locum fuerat suffectus (jam enim bruma aderat) in propinquas valles copias ad hyberna dimisit. Pax per eam hyemem agitata, demum sub vernum tempus his conditionibus secuta est: Ut Philippus Brixiani Bergomensisque agri locis, quæ interim quum de pace ageretur, receperat, prorsus decederet: Monferratensem Veneti nominis socium, in amissum eo bello reduceret principatum, quanquam non desunt qui in Sigismundi gratiam id antea a Philippo præstitum dicant: Lodovico Vermio, & aliis, qui Veneto imperio eo bello militassent, antiqua rerum redderetur securitas: Captivi illustres ex fœdere utrinque restituerentur: In Volaterrano & Pisano oppida Florentinis adempta Philippus redderet, daretque ad id operam, ut Senenses quoque, quæ Florentinorum occupassent, intra mensem relinquerent; quod si illi facere recusassent, nullis eos postea auxiliis juvaret. De Lucensibus, Thoma Frego-

*Pax cum
Philippo .*

fo,

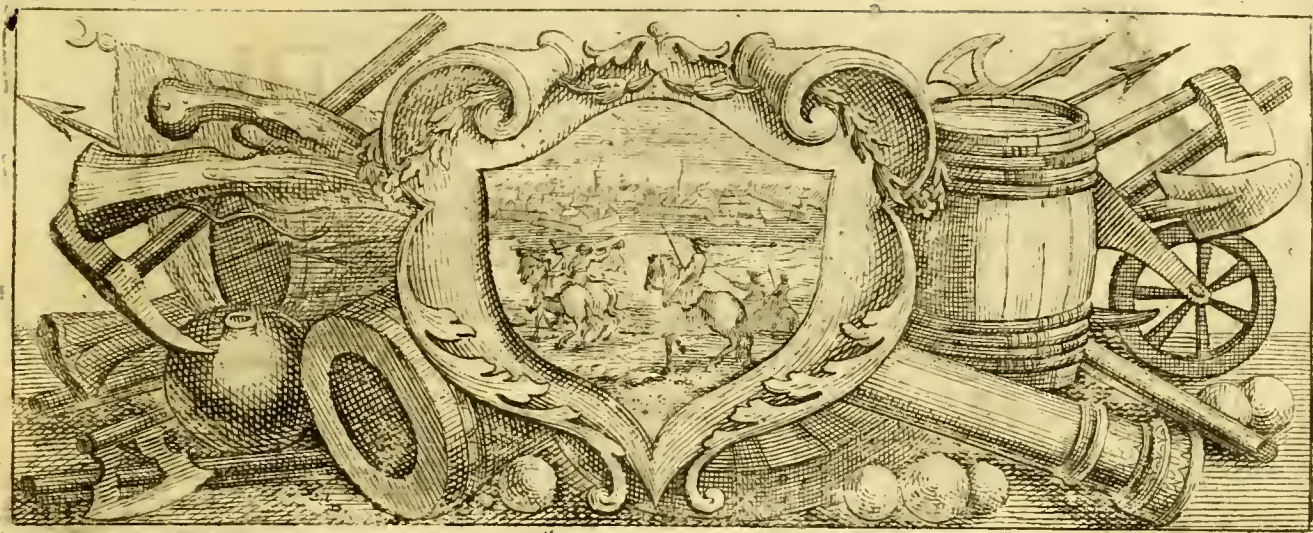
sio, & Lodovico Plumbinate (nam hic quoque Florentinos eo bello oppugnat) ita comparatum est, ut redderent quæ Florentinis ademissent, nec Plumbinas in Philippi partibus censeretur: Fregosio vero, ne earum quidem alteri liceret ascribi. De Ponte Tremulo tenuit aliquandiu disceptatio: obtinuit tamen Philippus, ut id oppidum retineret, verum ea conditione, ut quæ in Florentinorum partibus mansuris ademit, restitueret. Cornarius non redditus ita Venetorum animos sollicitos habuit, ut pacem pro infecta habendam Patres censerent, nisi Philippus patricium suum ex fœdere restituisset. Sed legati ad hoc missi eum ante diem vita decessisse jurejurando affirmantes, Principi ac Patribus Philippi nomine satisfecere.

IN LIBRUM SECUNDUM

E P I T O M A.

FRanciscus Sforcia Picœnum agrum & Umbriæ partem occupavit : Eugenius Pontifex ex urbe pulsus est : Omnes Sforcianæ & Brachianæ copię in Vetrallensi agro pene confligere : Bellum a Picinino in Sabinia propemodum est reparatum : Picininus sociales copias ad Himulam ingenti clade superavit : Marsilius Carrarius capitali supplicio est a Venetis affectus : Genuenses Alphonsum Regem navali prælio ad Cajetam vicerunt : Genua a Philippo defecit : Luca gravi obsidione a Florentinis pressa est : Constantinus Palæologus Imperator & multi Christiani nominis Antistites Ferrariam de re Christiana cum Pontifice acturi convenere : Venetæ copię ad Abduam pene interceptæ sunt : Cosmus Medices Venetias publico nomine est missus : Sforcia & Picinini circa Alpes expeditiones : Sforcia cum Philippo & Florentinis fœdus percussit : Picininus multa in Bergomati & Brixienfi agro loca Venetis ademit : Benaci lacus descriptio : In Camonica Valle a Venetis prospere pugnatum est.

M. ANTONII
 SABELLICI,
 RERUM VENETARUM
 AB URBE CONDITA,
 DECADIS TERTIÆ,
 LIBER II.

Um Philippo quatuor deinceps annis ne-
 que certa pax, neque bellum fuit: Eu-
 genium illo clam primo, mox aperto
 bello oppugnante, contra Venetis adver-
 so fœdere nitentibus, ut & popularem
 suum in Pontificia retinerent dignitate
 omnia molientibus. Multi interim citro
 ultroque armorum conatus, multisque locis vario eventu
 pugnatum: suspiciones ad hæc mutux & insidiæ, non so-
 lum foris, sed domi etiam hostiliter intentatæ: de qui-
 bus abunde suo loco dicetur. Nunc quæ procul domo
 sunt

1433

sunt gesta, breviter explicabo, ut plane sciri possit, unde bellum sit Venetis postea cum Philippo in Gallia renatum. Implicaverat ille ab initio sui Pontificatus Eugenium domestica, ut dixi, seditione, unde sub belli Gallici secundi exitum gravissimæ discordiæ domi forisque exarsere, quæ licet quandoque compressæ viderentur, nunquam tamen omnino restingui potuerunt: sed aliis atque aliis locis emergentibus, ita demum longe lateque furor ille armorum processit, ut nulla fuerit Romanæ Ecclesiæ provincia, nulla civitas, nullus denique locus, in quo non sit aliqua ex parte laboratum. Et ne nimis longe repetatur historia, pacatis Cisalpinæ Galliæ rebus, Franciscus Sforcia ægre ferens copiarum imperium a Philippo jam antea Picinino demandatum, etsi futuræ affinitatis spem sibi a Vicecomite factam videbat, non potuit tamen ferox juvenis stomacho temperare, sed ab eo post longam efflagitationem exauctoratus, quasi Renati Regis partibus militaturus, qui de Neapolitani regni possessione acri bello cum Alphonso Rege disceptabat, ex Gallia cum duobus milibus equitum ingentique peditum robore profectus, per Flaminiam in Picenum agrum tumultuose erupit: ubi ita pacata omnia præsidioque nuda offendit, ut post multam prædam & rerum agrestium rapinas, urbes, vicos, arces, omne denique Picenum nomen, partim vi, partim voluntaria deditione subegerit. Præstitit ea expeditio commodissima Sforcianis hyberna. Sub vernum tempus Picininus (cui Sforcix successus semper suspectissimi fuere) Philippo auctore, ad opprimendos illius conatus ex Gallia profectus cum mille lectis equitibus, quasi saluberrima, quæ in agro Senensi sunt, balnea frequentaturus, in He-
truriam venit. Inde per internuncios cum Nicolao, cognomento Stella; egit, ut collatis in unum copiis, rem communi consilio in Pontificem & Sforcianos gererent. Tenebat Stella per id tempus aliquot oppida urbi circumjecta, Eugeniumque ex propinquo, Columnensium factione fretus, graviter infestabat. Atque ita Romanæ Ecclesiæ opes, velut ad prædam in medio relictæ, uno tempo-

*Franciscus
Sforcia Picenum agrum & Umbriæ partem occupat.*

1434

re

re a duabus inimicissimis lacerabantur factionibus, quæ et si non multo ante erant in terra Italia ortæ, omnes tamen alias & virtute armorum & potentia longe anteibant. Sforcia inter hos motus ex hibernis profectus, in Umbriam primo transiit; hic miro rerum successu Turdeto, Ameria, & aliis plerisque locis subita deditioe receptis, trajecto Tyberi, omnia metu & trepidatione complens, in Viterbienfi agro confedit. Cives illum commeatu juverunt, adhortatique dicuntur ad Pontificis partes, quas ille Eugenio reconciliatus sequi cœperat, adversus Brachianos hostes tuendas. Habebat tum castra Picininus ad Faliscum montem: quod ideo magis a Sforcia properatum credibile est, ne ille cum Nicolai copiis, quæ circa urbem tunc erant, suas per occasionem jungeret: malebat utique cum solo pugnare, si dimicandum fuisset, quam de summa rei cum tota Brachiana factione (quod pene accidit) decernere. Interim Eugenius, Brachianis opibus Columnnensique familia annitente, pontificia domo ejectus, in Hadriani molem se trepide recepit: mox vero secundo Tyberi inter tela ex utraque ripa in eum coniecta Hostiam delatus, Florentiam abiit. Eo ex urbe pulso, Brachianus victor ad Sforciam opprimendum animum adjecit. Ille, Michaelē Attendulo omnibusque Sforcianis viribus in unum contrahens, pene invictum comparaverat exercitum. Picininus & Stella inter Viterbium & Rispampanum castra contulere: eoque & Sforcia copias admovit: quo accidit ut exiguo intervallo omnes duarum illustrium factionum opes (quod nunquam antea contigerat) bello decreturæ coiverint. Certus erat Sforcia acie dimicare, si pugnæ copia ab hoste fieret. Et jam Vetrallensem saltum peditum robore infererat: apparebatque, Brachianos ingentem eo die cladem accepturos fuisse, nisi Urbanus Dertonensis, Philippi legatus, intervenisset: qui medius inter utramque aciem volitans, cum lachrymis nunc hos nunc illos orare, obtestarique per Philippi nomen, *Ne tantum nefas committerent: ne obliviscerentur, se sub uno Principe stipendia fecisse, sub Philippo coalescere & florere cœpisse. Acies ipsas, si non*

*Eugenius
Pontifex ex
urbe pulsus.*

1434 *si non nomine, re tamen amicas & quodammodo cognatas inter se esse. Alterutrius partis victoriam Philippo funestissimam fore, Respicerent eum, cui se æque charos esse non ignorarent: cui quicquid nominis, quicquid armorum in utrisque castris esset, acceptum referri oporteret. Valuit tanti Principis vel absentis apud utrosque auctoritas: compressisque armis, ad pacem continuo spectare cœperunt. Estque ita demum inter eos comparatum, ut Picininus in Galliam rediret: Sforcia vero, municipiis, quæ Stellæ præsidio circa urbem tenebantur, inviolatis, circumferre qua vellet arma liceret. Sed Picininus (cœperant, credo, displicere illi pacis conditiones) haud multo post in Sabinos, ubi bellum repararat, Sforciam pertraxit, qui trajecto Tyberi Otriculum contendit: Brachiana castra haud procul inde ad Mallianum erant; hic, levibus quibusdam præliis commissis, pluribus Philippi legatis intervenientibus, petiit Picininus, ut liceret sibi, incolumi exercitu, inde in Galliam abire. Quod a Sforcia jam dudum morbo implicito, haud gravate impetravit. Et jam per pacata ei loca erat Picininus Flaminiam ingressus, quando circa Himolam illi ab Eugenio, Venetis & Florentinis, qui fœdus inter se iniverant, ingens objectus est exercitus. Contraxerant ii illustrium ductorum copias, ut Bononiam, quæ, Cannedulis auctoribus, ab Eugenio defecerat, gravi bello premerent. Et jam aliqua Bononiensium oppida erant recepta, quum averfa ab ipso bello cura ad Picinini transitum impediendum Pontificis & sociorum consilia spectare cœperunt. Igitur demandato Tollentinati imperio, ad Himolam sociales copiae castra munivere. Picininus & ipse non multo post in Himolensi confedit. Erant cum Tollentinate ipso Paulus Urfinus, Cata Mellita, Guidantonius Faventius, Thaddæus Æstensis, ac plerique alii viri illustres. Acciderat interim, quod Mellita tumultuario prælio ad ducentos equites hosti ademerat: quo factum est, ut alii tum æmulatione, tum quoque prædæ cupiditate accensi, prælium immoderatus poscerent. Quo temere commisso, fuis fugatisque reliquis, Tollentinas cum*

*Bellum a
Picinino in
Sabinia re-
paratur.*

*Picininus
sociales co-
piae ad Hi-
molam su-
perat.*

Æsten-

Æstensi & Ursino ac plerisque aliis, qui clara ad eam diem fecerant stipendia, in hostium potestatem venere. Capta eo prælio equitum tria millia, peditum mille dicuntur: & quæ ejus sæculi fuit militaris mollities, quatuor ea pugna non amplius occubuisse dicuntur, triginta leviter vulnerati. Victor hostis Bononiam concessit; a quo incepto eum avertere Pontificem & socios voluisse credere æquum est. Constabat enim Philippum, a quo ille in Hetruriam revocabatur, aperte Bononienfibus favere. Cannedulorum inde precibus Franco oppido aliquandiu frustra oppugnato, in Galliam Picininus, Francisco filio in Bononienfi cum sexcentis equitibus relicto, abiit. Creditum postea est, eum equitatum a Picinino cum filio dimissum, ut Marsilio Carrario, si Paduam occupasset, confestim præsidio adesset. Fuerat is ejus Francisci filius, quem tricesimo ante anno in vinculis cum duobus filiis jussu Patrum necatum ostendimus. Eum ex Pannonia accersitum aliquandiu Philippus in Gallia occultum habuit: subornatisque interim Patavinis quibusdam, magnis hortationibus persuasit, ut, Marsilio in urbem accepto, portas & arcem, quæ nullo tunc tenerentur præsidio, occuparent: nec aliquo modo dubitarent, unde sibi petenda essent auxilia: paratum se esse confestim omnia eis subministrare quæ ad urbis & civium salutem attinerent, militem, pecunias, commeatum: &, quod omnium tutissimum esset, se ipsum valido exercitu affuturum. Veronenses ad hæc Vincentinosque dicere, clandestine ad defectionem spectare. Quod ab eo confectum postea compertum est, ut commodius ad id facinus Patavinos impelleret. Quum his igitur aliisque pollicitationibus facinorosos quosdam ad infandam ille prodicionem compulisset, ad idus Martias dies dictus erat, quo Marsilius Patavium ingrederetur. Et jam, mutata veste, velut negociator ex Germania Romam profecturus, Vincentinos fines, paucis comitantibus, attigerat: eratque sequenti die urbem ingressurus, dum a paucis (quibus jam inde a patris principatu notus fuerat) cum sociis captus Venetias perducitur. In eum & duos Phi-

1434

1435

*Marsilius
Carrarius a
Venetis ca-
pitali suppli-
cio afficitur.*

1435 lippi amicos, qui illius jussu Marfilio hærebant, ac Patavinos viginti conjurationis conscios, capitali supplicio animadversum est.

Nec quidem multo post Picininus cum florentissimo equitatu in Flaminiam revertitur. Ad cujus conatus extendendos Franciscus Sforcia ab Eugenio, cum quo certo fœdere jam in gratiam, ut diximus, redierat, ex Umbria est accersitus. Fœderis conditiones fuere: ut Sforcia Pontificis & Collegii decreto, quoad vixisset, Picæni agri Marchio esset, haberetque copiarum omnium, quæ Romano Pontifici mererent, imperium: annua ad hæc trium millium equitum ac peditum mille faceret stipendia. Laboratum igitur in eo motu aliquandiu in provincia erat, vagataque citro ultroque Brachiana arma: & jam de pace agi cœptum erat, quum Florentini mira celeritate rescivere, Genuenses Alphonsum Regem ad Cajetam navali prælio vicisse, atque eum captum cum duobus fratribus, Joanne Rege, & Henrico Infante, Joanne Antonio Tarentino Principe, & aliis trecentis illustribus viris Genuam perducere. Quo factum est, ut pax æquioribus conditionibus utrinque data & accepta sit, priusquam victoriæ nuncius ad Philippum pervenisset. Ob eam pacem res Hetruriæ, Galliæ, & Flaminiae omnino quieturæ videbantur, nisi quia per eos dies ob Cremonensis agri fines inter Philippum & Venetos renovatæ erant contentiones: ad quas e medio tollendas, præter Nicolaum Æstensem, ab initio ejus rei utrinque arbitrum conditum, Eugenius quoque diligentissimam impendebat operam: quum inopinate affertur, Genuam, Opicino Alzate præfecto urbis cæso, a Philippo defecisse. Defectionis causam inde ajunt ortam: quod Alphonsum & qui cum eo capti fuerant, Philippus, invitis Genuensibus, Mediolanum perducendos curaverat, eosque regali apparatu acceptos, non ut hostes sed hospites habitos a se; non multo post dimiserat. Franciscus Spinula, secundo bello Gallico a Lauretano captus, ejus fuit defectionis auctor. Is cum nobilibus aliquot Ligustici nominis, qui cum eo ad Ripallitanum sinum vi-

*Genuenses
Alphonsum
Regem na-
vali prælio
ad Cajetam
superant.*

*Genua a
Philippo de-
ficit.*

At in Venetorum potestatem venerant, Venetiis habitus, identidem a patriciis, cum quibus colloquia habere solebat, dicitur admonitus: *Indignum, ac pene miserabile videri, Genuam splendore rerum terra marique gestarum insignem urbem, ad libertatem & imperium natam, & quæ tum quoque nonnullis urbibus in extrema Europa imperaret, ita vividos illos majorum animos exuisse, ita prostratam, sui splendoris immemorem jacere, ut insolentissimo tyranno tam ociose pareret, quam quævis civitas ad servitutem nata. Irent, & quando non solum turpe esset, sed miserum etiam cuiquam servire, sibi indignum illud superbæ tyrannidis demerent jugum: non auxilia, non pecunias, non classem, non denique aliquid, quod ad propulsandam attineret injuriam, eis defuturum: paratos esse se cum Florentinis sociis (& in Philippi invidiam, & quia æquum ducerent, eos qui liberi essent, aliorum libertati consulere) non minus Genuensium salutem, quam propriam tueri. His vocibus animati illi Genuam venerunt; sed Spinula postliminio reversus, quia Philippo se suspectum senserat, Cajetanam voluntario exilio concesserat. Sunt qui tradant, eo a Vicecomite missum, ut urbi præsidio esset: quam quum ejus imprimis opera ab Alphonsi Regis incurfu servatam constaret, ratus ea ratione satis superque se Philippo gratificatum, fidemque suam in eo abunde illi probatam, Genuam post Cajetanam victoriam redierat: ubi a magistratibus urbis parum amico vultu acceptus, auctor populo extitit sese in libertatem vendicandi.*

Genuensium igitur defectione nunciata, Picininus continuo in eos movere jussus, nulla re memorabili gesta, in Liguria aliquandiu fuit. Florentini, Venetis auctoribus, Genuenses frumento mercenarioque milite juvare cœperunt, nihil fœdera reveriti, quæ utique Philippus antea violarat: quippe qui contra pacis conditiones, icto cum Alphonso fœdere, se Neapolitani regni rebus immiscuerat. Sed de fœdere, hujusmodi, quod non diu tenuit, apud quosdam nihil reperio. Pontifex Bononiam haud multo ante, Cannedulis cedentibus, receperat, ubi de instau-

- 1435 randa pace cœptum erat agi. Ad cujus condiciones aliquanto æquiores ut Philippus inclinaret, Franciscus Sfor-
cia fecerat, qui ex Picœno in Flaminiam Pontificis jussu
transiverat; ferocissimo nanque hoste ex propinquo con-
specto, nonnihil ille ex sua remiseraat pertinacia. Erant
1436 ubique fere induciæ ob spem componendæ rei a Pontifice
factam: quum subiti Genuensium motus, Aragonio præsi-
dio ex arce, quæ ad Portum Veneris est, in maritima
Liguriæ ora, ejecto, omnia turbarunt. Tenebat Alphon-
sus Rex tria in ora illa littorali oppida, quæ a Philippo
non multo ante dono acceperat. Ad eam igitur pulsi præ-
sidii famam ex Parmensi Picininus excitus (Philippus
aperte jam Alphonfi partes tuebatur) ad arcem recupe-
randam advolat: quam quum natura & armis inexpugna-
bilem vidisset, conversis alio signis, Serzanam occupat.
Inde Castro novo aliisque locis in eo littorali tractu ca-
ptis, Macra fluvio contra antiqua recentiaque fœdera su-
perato, Lucam se contulit: compulsisque Lucensibus ad
1437 pacem, quam cum Florentino sanxerant, violandam, Pi-
sanos fines adortus, confestim nonnulla ademit Florenti-
nis oppida. Sunt qui tradant, Picininum a Lucensibus
accerditum, qui Bargam oppidum a Florentinis repete-
bant: ac interim quum Bargenses oppugnantur, a Ciar-
pellione & Petro Brunorio a Sforcia missis, fœliciter in
Picininum pugnatum. Affecisset ille omnino Florentinos
subito illo motu aliqua majore clade, nisi, spe Genuæ
per seditionem recipiendæ oblata, relicta Hetruria, ci-
tato agmine in Liguriam abiisset: Interim Sforcia, supe-
rato Arno fluvio, quæcunque hostis oppida in Pisano
agro occuparat, brevi recepit: admotisque ad Lucam
castris, præsidiiisque circa portas communis, gravi
cœpit Lucenses premere obsidione. Picininus autem
sua expeditione frustratus, in Parmensem se recepit;
commeatus & supplementi inde petendi consilio. Sed
dum tardius omnia expediuntur, Lucenses interea fe-
getibus, partim ante messem corruptis, partim ubi
maturuissent, ab hoste defectis, ad tantam rei frumenta-
riæ

*Luca gravi
obsidione a
Florentinis
premitur.*

riæ inopiam devenerant, ut nisi aliena ope adjuti essent, 1437
 appareret cives non multo post vel invitos deditionem fa-
 cturos. Objecerat ad hæc Sforcia se Picinino Lucensibus
 auxilium ferenti in ipsis Apennini angustiis: reque parum
 feliciter tentata, hostis, desperato transitu, post varios co-
 natus cessit. Instabant Veneti qui in armis erant, ut ac-
 cis Lucensium rebus, ita ut ab illis deditio omnino fa-
 cienda esset, Sforcia cum parte copiarum in Galliam trans-
 iret. Siquidem in animo habebant, Abdua superato, præ-
 sidioque in ulteriore ripa imposito, Mediolanensem agrum
 invadere, unde Philippum pecuniarum vim ingentem exi-
 gere constabat. Apparebat, eo sæde populato, ferocissimi
 hostis opes ita accisum iri, ut armorum (cujus rei appe-
 tentissimus esset) oblitus, ad pacem quibuscunque condi-
 tionibus amplectendam cogeretur. Id Florentini indigne
 ferre, Venetisque ex eo invidiam facere: quasi pati non
 possent, Lucam, urbem in Hetruria non ignobilem, in so-
 ciorum potestatem venire. Sed tantum abfuit, ut Veneti
 in id crimen devocari debuissent, quod confestim, despe-
 rato Sforciæ accessu, Franciscum Gonzagam, suarum co-
 piarum Imperatorem creatum, ad eam expeditionem mise-
 rint. Erat tunc, ut dixi, Bononiæ Eugenius, quo se ex
 Florentia contulerat, ut certo aliquo eam firmaret præsi-
 dio. Ad portam igitur, quæ *Galera* dicitur, muro, fos-
 sis, & aggeribus locum in speciem arcis summa ope mu-
 niendum curavit. Ea munitionis ratio, & Antonii Bente-
 volii cædes (quem noviter in urbem restitutum, quia po-
 pulo charissimum videbat, Baldeffar Offidanus urbis præ-
 fectus securi percusserat) ita Bononiensium animos a Pon-
 tifice alienarant, ut defectio, quæ non longo interjecto
 tempore postea secuta est, his causis, non aliis ullis,
 orta dicatur.

Sed dum Eugenius Bononiæ esset, Joannes Palæologus
 Græciæ Imperator, cum Josepho Constantinopolitano An-
 tistite, Demetrio Peloponnesi Principe, Alexandrinæ, An-
 tiochenæ, Hierosolymitanæque Ecclesiæ procuratoribus,
 Trapezuntinis legatis, Iberorumque & Misiorum Metropo-

*Constanti-
 nus Palæo-
 logus Impe-
 rator &
 multi Anti-
 stites Ferra-
 riam cum
 Pontifice de
 re Christia-
 na acturi
 conveniunt.*

1437 litanis Pontificibus, Venetias venire: unde Ferrariam transgressi, cum Eugenio, qui eo ex Bononia processerat, de Christianæ fidei unione frequentissimo conventu egere. Ita sane acciderat, ut quingentesimo ante anno ex una fide, quæ nomine & re una est, duæ factæ viderentur. Nam non pauca erant, quibus Græci a Romana Ecclesia varie credebantur: qui etsi sæpius ad officium rediere, Imperatorum culpa, quæ nonnunquam ex ipsa negligentia orta est, in antiquam hæresim aliquanto obstinatiores proposita, quam inde averſi fuerant, reciderunt. Tenuit tantæ rei cognitio, immo disceptatio, non paucis mensibus: resque ex Pontificis sententia (ut postea dicitur) ad exitum perducta est. Sub id tempus, ut diximus, desperato Sforciæ adventu, negotium Abduæ fluminis ponte superandi Patres Mantuano Principi demandarant, penes quem copiarum omnium erat imperium. Militabant tunc Veneto nomini Mellita, Tybertus Brandolinus, Petrus Navarinus, Guidantionius & Astur Faventini, Sigismundus Malatesta, Bartholomæus Collio, Guido Ranchonius, Guerrierius Martianus, Antonius Martinascus, ac plerique alii illustres viri. Mellita igitur, qui rationem ponendi pontis primus monstrasse dicitur, primam aciem trans amnem ducere jussus, intempeſta nocte cum equitibus, quos ad id negotium paratos habuit, fluvium transnavit: ulterio-
 reque ripa per ocium occupata, pedites lintribus noctu comparatis miro sunt silentio trajecti. Et jam utrinque Venetus jungendo ponti erat intentus, ut priusquam dies adesset, copiæ traducerentur: quum nocturni imbres ad Alpium radices per noctem effusi (quorum sensus ad exercitum non pervenerat) ita Larium primo lacum, ac sub auroram Abduam auxere, ut, intumescente alveo, aquisque circa utranque ripam strepentibus, non modo opus intermissum sit, sed ne lintribus quidem in tanta fluminis rapacitate ullus amplius esset usus. Tentarunt nonnulli ad suos nando redire; apparebat enim, ob ipsam exclusorum paucitatem, quum primum illuxisset, essentque illi, qui in adversa ripa steterant, a proximis accolis conspecti,

ſpecti, fore ut ad unum ſubito trucidarentur. Sed qui primi tumidum amnem equis ingreſſi ſunt, vorticibus abſorpti alios a tranſitu deterruere. Poſtquam igitur lux omnia retexit, ſole jam orto, vicinorum collium incolæ hoſtem in utraque ripa fluminis conſpicati, primo novitate rei percuſſi, parumper immoti ſteterē: inde paucitate eorum qui in citeriore parte erant, eorumque trepidatione animadverſa, Lodovicum Severinatem, qui circumjectis villis hybernabat, ducem ſecuti, ad fluvium factō agmine procurrunt. Suſtinuit intrepide irruentium impetum Melita, donec pedites ad ſuos ſe reciperent, quorum multi impetu aquarum victi periire: ſed omnino plures, fluminis magnitudine natandi peritia ſuperata, in ulteriorem ripam evaſere. Deinde equite ſenſim dimiſſo, ipſe Romanum Coclitem imitatus, omnium noviſſimus ad ſuos annatavit. Re igitur parum proſpere tentata, in Abduanam tetram Venetus Imperator duxit, Lugnianoque repente occupato, alia quoque ejus oræ oppida brevi expugnaffet, niſi Picininus eorum fama quæ facta erant, excitus cum validiſſimo exercitu affuiſſet. Ex Lunenſi agro, ubi tunc erat, quartis caſtris ad Padum progreſſus, hicque die uno in trajiciendis copiis conſumpto, triduo poſt in conſpectum hoſtium venit. Venetus qui ferociſſimi ducis adventum aliquanto antea per exploratores compertum habuit, paluſtri loco occupato, qua unicus hoſti patebat acceſſus, aliquandiu ſe tenuit. Inde (ſive inopia, ſive metus, caſtra mutare coegerit) proſecti, in pacatum ſe recipiebant: quum eos ultro cedentes, copiis per montium compendia celeriter actis, Picininus ferociter aſſecutus in caſtellum, quod eſt ad Ollii pontem, penē præcipites egit, quingentis curribus qui cum impedimentis ſequebantur, interceptis.

Venetæ copia ad Abduam pene interceptæ.

Rebus igitur longe aliter quam Venetus ab initio exiſtimarat, cadentibus, quippe qui hoſtem laceſſere adorti, ab eo ipſi bello premerentur acerrimo, a Florentinis vehementius ſolito efflagitare cœperunt, ut Sforciam trans Padum ad ſe mitterent. Sed quum alia atque alia cau-

1437 fando, neque ille neque Florentini, quod tantopere contendebant, præstituri viderentur, ob id saltem Regium usque Lepidi mittendum postularunt, ut Parmæ timens hostis a gerendarum rerum cursu averteretur. Siquidem Calepio in Bergomenfi everso, Treschoriam vallem Picininus occuparat: ponte ad hæc tria passuum millia ab urbe expugnato, arcem Bergamo incubantem summa ope oppugnare erat adortus. Fatigatus Venetorum literis Sforzia Regium concessit: qui vix bene ex Hetruria moverat, quum, ejus adventu explorato, Picininus & ipse Parmam citato agmine contendit. Hic ille (quia jam inde ex quo cum Pontifice in gratiam redierat, fueratque Picæni agri Princeps declaratus) haud multum Eugenio fidere. Nam hoc imprimis malum in tyrannide est, ut amicorum etiam fides sit suspecta. Veritus, ne quis impetus in fratres quos provinciæ præfecerat, se absente fieret, Italum Forojulianum cum una equitum ala in Picænos misit. Reliquerat ad hæc copiarum partem non parvam ad Lucensem obsidionem continuandam. Quo accidit, ut Italo decedente, vix cum dimidia legione ille ad Regium subsederit. Cæterum Venetis sic quoque efflagitantibus, ut Padum trajiceret, contra Sforzia postulante, ut copiæ sibi ex fœdere explerentur, tempus sine re ulla memorabili terebatur. Picininus interim nihil Lucensium oblitus, fabrorum agrestiumque operariorum manu ingenti comparata, ad Lucam urbem obsidione levandam ex Parmensi ire pergit. Sforciani & ipsi per Mutinenses celeri cursu ad Alpes contendunt. Multi hinc inde fuere conatus, præliaque non pauca, sed ea ipsa levia, & per occasionem commissa, ita ut quotiens Picininus (cujus vires longe majores erant) congrederetur, eum Sforzia non solum sustineret, sed strenue etiam repelleret.

Dum hæc in Alpibus geruntur, aut certe non multo post, Franciscus Gonzaga ultro se imperio abdicans Mantuam concessit, signa, ut ajunt, odii in Venetos concepti & multa & magna præ se ferens. Rumor erat, venisse eum in suspicionem, quasi in copiis Abdua flumine
traji-

trajiciendis parum fidam Veneto nomini navasset operam. In eo tamen temperavit, quod suorum equitum alam passus est in Venetis castris manere : sed quo id consilio sit factum, eventus ipse postea declaravit. Gonzaga decedente, Fœdericus Contarenus legatus copiarum imperium decreto Patrum ad tempus recepit : inde ex urbe Paulus Thronus in castra est missus. Is ductorum quorundam nunc ignaviam, nunc perfidiam, ex Patrum sententia liberius infectatus, ex eis nonnullis jampridem animo alienatis, ad missionem audacius efflagitandam aditum fecit : in quibus Antonius & Astur Faventini, & Borsius Æstensis Nicolai filius fuere. His atque aliis plerisque hoc nomine exauctoratis, qui cum eis militabant, ut optimus quisque fuit, nec abire voluit, ita honestissimo est stipendio ornatus. Instare interim Sforcia, & aurum sibi a Florentinis Venetisque debitum reposcere : mittitque Venetias, qui emerita multorum mensium peteret stipendia. Huic in curiam admissio, quum diceret, venisse se, ut summam auri a Sforcia emeriti cum Principe & Patribus recognosceret, pecuniamque illi debitam exigeret, ferunt Foscarum Principem ex voluntate Senatus dixisse : *Eam esse Venetorum fidem, ut vel cumulata reddere soleant mercedem iis, qui promissam Reipublicæ operam aliquo modo navassent : verum a Sforcia non solum non navatam, sed quum maxime etiam exhiberi oportuit Venetis, ab eo denegatam.* Ad hæc illo, aut debitum stipendium reddi, aut fidem Sforciæ, quam publice obligatam haberet, remitti postulante, ut suis posset rebus liberius consulere : tum in eum ab omnibus reclamatum ajunt : *Nibil magis libenter Senatum facturum, quam ut pro exauctorato jam inde Sforciam haberet.* Iis ille commotus, magis in Philippum rejicere cœpit animum, qui nullis antea conditionibus adduci potuerat, ut a Pontifice & fociis descisceret : verum præsentī injuria accensus ad id decurrit, ut a Florentinis peteret, quod aut sibi suo & Venetorum nomine debitum stipendium persolverent, pecuniasque emeritas expedirent ; aut si id minus facturi essent, con-

Sforcia a Venetis stipendia petit, ut & a Florentinis.

Veneri recusant.

Florentini annuunt.

tinuo

- 1437 tinuo se, ut Veneti, libere missum facerent. Florentini utramque pecuniam polliceri: rogare tamen, ut tantisper adhuc in officio esse vellet, dum ab exhaustis civibus tributum exigeretur, mittereturque Venetias ad Principem & Patres: satagere interim rerum omnium. Apparebat enim, Sforcia exauctorato, non solum potiundæ Lucæ spem omnem sibi ademptum iri, sed periculum etiam futurum, ne nova aliqua belli tempestas sibi alicunde oriretur. Mittunt itaque publico decreto Cosmum Medicen, virum præter summas divitias, sapientem etiam ac popularem. Fuerat is paucis ante annis aliquandiu Venetiis, quum per invidiam esset Florentia ejectus: quo tempore tanta comitate & modestia cum omnibus vixit, ut publice & privatim cunctis æque esset charissimus. Quo accidit, ut in patriam restitutus, quia ejus civitatis in qua tam hospitaliter versatus esset studium retineret, a suis *Venetis* appellaretur. In curiam igitur ductus vehementi usus dicitur oratione, cujus summa hæc ferme fuit. *Ut repetito suo in Venetos studio, quo factum est, ut non tanquam Hetruscus homo, ac Florentiæ natus, sed ut Venetus, esset ad Venetos missus, ad eam pecuniarum inopiam diceret Florentinum populum deductum, ut neque via neque ratio ulla esset reliqua tributi ad alendum exercitum a populo exigendi. Nec renovati cum Lucensibus belli culpam ullam penes suos cives esse: Picininum, qui in Pisanum agrum, nulla Florentinorum lacesitus injuria, impetum fecisset, Lucensesque ad res novas moliendas compulisset, se ad bellum non solum provocasse, sed invitos etiam traxisse. Verum ita Dei benignitate accidisse, ut arma capere coacti ad id Lucensem hostem redegissent, ut nisi spes pacis aliunde, & (ut rumor erat) a Veneto prætensa esset, fuisset ille, vellet nollet, in Florentinorum potestatem venturus. Accessisse ad id, quod eorum magis prudenti quam fœlici consilio Sforcia Apenninum superare jussus, Regium concessisset: ad cujus absentiam non parum Lucensis hostis respirasset. Nec Florentinos in culpa esse, quod Sforcia totiens ab eis requisitus, Padum nunquam trajicere*

*Cosmus Medicen
Venetias mittitur.*

1438
*Oratio Medicen
coram Senatu Veneto
pro Sforcia.*

voluisset : sed quia ille Pontifici omnino parum fideret , veritus , ne si longius abscessisset , in Picenum agrum aliquis fieret impetus , ac quum vellet , non posset eam terram , quam retinere in animo haberet , præsentì bello levare . Compertum Florentinos habere , illum jamdudum , quia emeritum non redderetur stipendium , ad Philippum respicere cœpisse : Nec dubium esse , quin , si Venetus pergeret eum sua mercede fraudare , non multo post ad eum transiturus esset , quo amisso , fore , ut non spe solum potiunda Lucae Florentini dejicerentur , sed in summum etiam suarum rerum adducerentur discrimen . Orare proinde obtestarique , & pro suo privato in Venetum nomen studio , proque sociali fœdere , ut in tanto discrimine sibi sociisque cautius consulerent : redderentque Sforcia , quamvis immerito , quod se emeritum diceret stipendium . Quod si perstarent nolle reddere , atque ob id ipsum transitionem ille ad hostem esset facturus , publice se denunciare , quocunque Sforcia iverit , eum Florentinos , non ut ducem , sed (quando id effugere non possent) ut rectorem amplexuros . Hæc ille . Cui decreto Patrum ita a Foscaro Principe responsum accepimus : Recte Florentinos facere , qui jam inde ex quo patria exul Venetiis fuisset , Cosmum pro Veneto habendum existimarent : quum ea post id tempus Venetorum & publica & privata fuerit in eum voluntas , id studium , ut omnia illi grata exhiberi , & ardua committi , quæ & uni ex primoribus Patrum Senatus & alii censuerint . Quo factum sit , ut multa Venetus Florentino nomini illius causa concesserit , quæ alioquin fuisset negaturus . Quod vero Lucensibus spem pacis a Veneto prætensam quereretur , quo minus illi deditionem facerent , de eo se non habere , quid respondere posset : quum tunc primum eam fabulam audiret . Sed adverterent Florentini , ne Lucenses sint illi , qui occultissimis literis hæc suis significant : quando nonnulli populares viri Luca oriundi Venetiis essent , atque iidem ditissimi : eorum , nec patricii cujusquam , eas existimarent literas . Si aliter compertum haberent , proderent certa indicia , aut eorum libellos ad hostes datos : facturos se , ut
qui-

Venetorum
responso .

1438 quicumque ejus sceleris convictus esset, aliis documento foret, quo minus contra Veneti nominis socios quicquam tale moliretur. Haud tamen negare se, Lucensium oratoribus publice responsum, ut irent, & si per obsidionem non liceret, suos per literas in spem erigerent: fore, ut si a Philippo discederent, Veneti, qui Lucensibus consultum vellent, darent omnino operam, ut quoquo modo Florentini socii a se persuasi, obsidione & bello absisterent; nihilque postea ab Lucensibus responsum. Fateri itaque, datam a se Lucensibus ejusmodi spem: præsidium vero ullum aut datum, aut promissum, negare. Quod autem ad Sforcia stipendium attineret, non esse cur quisquam aut avaritiæ aut ingrati-
tudinis Venetos accusare deberet, quod illi promissum non redderent: Credere se eo consilio mercenariis militibus stipendium a majoribus constitutum, ut illorum opera, qui aurum impenderent, quum opus esset, uterentur: Verum Sforciam, cui Florentini ipsi tantopere consultum vellent, non modo Veneto nomini non militasse, sed suam etiam operam tunc, quum maxime opus fuit, obstinate denegasse. Irent igitur, & ipsi, quibus ille studiose semper obtemperasset, promissi stipendii rationem haberent. Nam quod de violando fœdere multa minarentur, seque Sforciam secuturos dicerent, facile esse Florentino populo, suam quum velit fidem præcipitare; verum sperare se, non multo post fore, ut tam inhumani & perfidi consilii eos pœniteret, daturosque & superis & hominibus, per quos olim servati essent, meritas rupti fœderis pœnas. Cum his curia dimissus, post aliquot dies Cosmus Ferrariam ad Pontificem est profectus. Erat tunc illic, ut dixi, Eugenius: cum quo egit, ut suo nomine ad Venetos mitteret, experireturque an de sententia moveri possent. Missus post Cosmum & Julianus Davantiatus, qui aliquanto minus comiter, quam ille acceptus: homo vehementi ingenio, haud suos latere est passus, quam Florentinorum omnia Veneto vilescere cœpissent.

Picinini &
Sforcia ex-
peditiones
circa Alpes.

Picininus interim, ut dixi, ad Alpes progressus, ubi eas a Sforcianis infestias superare non licuit, retro conver-
fus

fus in Mutinenses abiit. Inde per Bononiensem agrum in
 Heturiam rursus iter molitus, per Æmiliam ducens, ad
 Idicem fluvium confedit. Duabus hinc expeditorum equi-
 tum turmis ad Florentinorum fines populandos cum Astu-
 re Faventino missis, ipse cum robore copiarum subsecu-
 tus, Aureolum oppidum expugnat ac diripit. Hic ille fit
 certior de novo Sforcia & Philippi fœdere, deque ejus
 formula, quam hujusmodi fuisse accepimus: Ut Florenti-
 ni a Philippi fœdere exclusi, quia Venetorum injussu id
 facere non liceret, in decem annos inducias cum Lucensi-
 bus haberent: retinerentque sex millia passuum ab urbe
 omnia, quæ Lucensibus ademissent: Ejus pacis arbiter Sfor-
 cia esset, & ultor injuriarum, quæ ab his vel illis profi-
 ciscerentur. Percussum inde inter Sforciam & Philippum
 fœdus has habuit condiciones: Ut neque Picininus, neque
 alius qui Philippo militaret, Florentinos armis lacefferet,
 quippe quorum Sforcia, ut antea, stipendium faceret: Cæ-
 terum ut Blancam filiam ei Philippus daret, quam ad fi-
 nes Parmensis agri cum dotali pompa mitteret, mox in-
 de in Firmianam arcem traducendam, ubi locus futuris
 nuptiis erat dictus. Tulit eam pacem Venetus iniquo ani-
 mo, sed Picininus iniquiore, quippe qui multa de Phi-
 lippi in se ingratitudine questus, aliquandiu per Flaminiam
 quasi consiliorum inops citro ultroque cum exercitu vaga-
 tus, demum Ostasium Polentanum, Ravennæ Principem,
 qui in Venetorum fide diu fuerat, adortus, non prius ad
 defectionem compulit, quam hostibus Ravennam circum-
 sedentibus, ab oppidanis Philippi partes sequi fuisset coa-
 ctus. Ravenna a Venetis alienata, majus inde facinus ille
 aggressus, eodem fere tempore Himolam Pontifici Bono-
 niamque ademit. In hoc res Heturix & Flaminix statu-
 erant. Mellita interim (quem, Mantuano Principe abeun-
 te, Veneti copiis omnibus cum imperio, suppresso tamen
 Imperatoris nomine, præfecerant) quum valles, quas Pi-
 cininus proxima hyeme occuparat, castellaque Bergomen-
 sis agri recepisset, Cremonenses fines ingressus, præda &
 populationibus omnia complevit. Ad eam famam Picini-

1438

*Sforcia cum
 Philippo &
 Florentinis
 fœdus.*

1438

nus excitus, Italo Forojuliano & Francisco filio ex Umbria accersitis, hunc his urbibus, quas nuper in Flaminia occuparat, præsidio esse jubet, illum cum sua ala equitum se in Galliam sequi. Ipse ex Flaminia profectus, quartis castris circa Padum, qua parte Cremonam perstrinxit, cum robore copiarum confedit: moxque trajecto exercitu, Casale majus obsidione cinxit. Venetus, audito hostis adventu, tradita aliorum locorum oppidanis custodia, duo in Cremonensi oppida Casale majus & Soncinum valido finat præsidio. Jussus ad hæc Mellita cum omnibus copiis Ollii ripam asservare, ac totis viribus hostem transitu fluminis arcere. Ille, castris ad Binam duodecim millia passuum a Casali communitis, & Casalinos obsessos protegere & ripam fluminis alteram crebris stationibus tueri. Interim manavit rumor, Gonzagam, qui se Mantuæ continebat, occulte cum Philippo fœdus percussisse. Quod ubi in curiam est ad Patres delatum, pro magno habuerunt negotio, eum, si fieri posset, per oratores delinire, missis ex primoribus Patrum, qui illi & hospitio & familiaritate jam antea noti erant. Ii Principis animum prævertere adorti, postquam magnificentissima de illo verba fecere, deque perpetua ipsius in Venetos fide, suoque in eum studio sunt locuti (quanquam compertum esset in castrensiu ordinum recognitione multos ei ad eum numerum, quo militare oportebat, deesse equites) remissa tamen militaris censuræ pœna, quantumcunque se emeritum dixit stipendium, benigne persolverunt: rogarunt ad hæc, ut Veneto pergeret militare, oblato ei denuo copiarum omnium imperio, quo ipse se sua sponte abdicarat. Sed ille nunc rei militaris imperitiam, nunc ocium, cujus jam studiosissimus esset, causando, Venetorum adhortationes averfari. Petentibus legatis, ut ubi animum ad ocium applicuisset, Iodovicum Gonzagam filium sua sequi stipendia pateretur, id quoque neque palam denegare, neque polliceri. Demum eo est decursum, ut id saltem præstaret, si Veneto nomini militare nollet, in fide tamen & antiqua amicitia perseveraret.

ret. Quod ille non solum oratoribus, sed Senatui quoque per literas despondit: fore prædicans, ut non prius Philippi partes sequeretur, quam Venetam (quod nollet) urbem ab eo captam & oppressam audiret. Summa rerum omnium ea fuit, ut se pacis cupidum militiam horrere diceret. Nec Venetum mirari oportere, quod cohortes, quas habere diceretur, supplemento expleret: id sane ea se ratione facere, ne in tanto vicini belli ardore suos fines omni præsidio nudos, quum vellet, ab injuria tueri non posset. Cum his Veneti oratores dimissi.

Picininus interim undevicesimo die summa ope Casale oppugnabat. Erant illi in castris ad viginti armatorum millia, quum Venetus dimidio minus haberet: sed longa illa oppugnatio spem fecerat Senatui, terribiles Picinini conatus prius fractum iri, quam quæ animo movebat, consequeretur: quippe qui in unius loci oppugnatione præter spem omnium tam diu fuisset occupatus, nec adhuc multum profecisset: sperare ardorem illum indies magis remissurum. Soncinum præterea in Cremonensi adhuc esse dicere, & alia alibi loca, natura & armis non minus, quam id oppidum, quod tunc obsideretur, munita, quorum oppugnatio omnes hostium conatus non solum remorari posset, sed prorsus etiam defatigare. Hæc illi. Sed ruina concussæ turris ita ad eam diem Casalinarum animos fregerat, ut ad deditionem jam aperte spectare cœpissent. Eos se dedentes hostis primo non receperat, tam diu rem consilio dilaturus, quoad cum Gotolongicis & Gammarensisbus clandestine motam transigeret proditionem. Adjece-
rant illi animum ad defectionem, ad quam postea Picinini nunciis sollicitati, aliud cum eo facinus omnino atrocius sunt adorti, ut Mellitam cum copiis per Brixienfes cedentem intercluderent, ita ut uno tempore Venetæ copię ab agrestibus hinc, inde & ab hostium copiis circumventæ, delerentur. Compositis in hunc modum insidiis, Casalini statim sunt in deditionem accepti: ratus erat Picininus sub primum suum ad Ollium accessum Venetum abeuntem opprimere. Iccirco nullam prius a Casaliniis deditione-

*Picininus
multa in
Bergomensis
& Brixienfis
agro oppida
Venetis ad-
imit.*

1438 ditionem acceperat, quam Veneto insidias a tergo comparatas rescivisset, ut vel manenti, vel (quod magis crediderat) cedenti pereundum esset. Casali igitur recepto, silentio noctis Ollium versus movit: præmissisque levis armaturæ equitibus, qui vadum fluminis tentarent, ex iis cognovit, ulteriorem annis ripam Venetorum præfidiis teneri. Pergit tamen ille ire, atque sub auroram ad Ollii ripam quatuor passuum millia infra Binam confedit. Copiis inde ad locum admotis, omnia ad oppugnationem necessaria expediri jubet. Mellita ratus quod erat, esse illud hostis vaframentum, alioque ejus consilia, quam ad id quod specie pararetur, spectare: in omnes partes intentus esse, atque attentiore cura perlustrare. Mantuanus Princeps & ipse circa Marcariam oppidum, quod medium intra Binam & Padum tenebat, tria millia hominum in armis habebat: hortabaturque identidem Venetum ducem ut secum copias jungeret, fore affirmans, ut, collatis castris, omnes hostium conatus facilius frustrarentur. Hæc ille, etsi eorum, quæ ab ipsis hostibus parabantur, minime erat ignarus. Mellita interim in animo habebat Christophorum & Joannem Tollentinales Veronam cum suis alis equitum ad præsidium mittere. Id consilium Mantuanus magnopere improbare. Legati qui aderant, plus Gonzagæ quam tutum esset, credentes, & ipsi aliter sentire. Contra ille, seu casu, seu quod ea quæ parabantur, si non omnino, aliqua tamen ex parte explorata haberet, perstare in sententia, atque ita facto opus esse dicere. Circumferebat castra hostis, quibus sæpius interdiu, noctu etiam nonnunquam mutatis, quasi modo hac modo illac erupturus, Venetum sollicitum habebat. Hujusmodi mutua illusione aliquot diebus frustra consumptis, quia jam comparata erant omnia, Picininus ponte a conspectu hostium averso tertiam exercitus partem silentio noctis sine strepitu transmissam Gonzagæ copiis subito adjungit: ipse nihilo secius se in adversa ripa ostentare, varios assumulans conatus, ut sua facilius consilia hostem laterent, mox & ipse per Marcariæ & Canneti pontes copias trajecturus.

Sturus. Actum erat de re Veneta, & hostium infidiis, & oppidanorum perfidia circumventa: sed Deus Optimus Maximus, cui, quemadmodum sæpe diximus, omnis Respublica & jucunda est & grata, atque eo gratior, quo & melius (ut Venetorum) ab initio instituta, non passus est ita evenire. Opportune accidit, ut Baretæ quidam Gotolengicus, ab hoste ad oppidanos ob id ipsum missus, quum in Venetos pabulatores incidisset, ad Mellitam sit perductus: ex eo, promissa prius impunitate, cognitum est, in quo discrimine esset res Veneta. Nec mora ulla fuit: motis repente castris, incolumis Venetus cum omnibus copiis Brixiam versus abiit. Picininus quarta noctis vigilia ad Marcariam jam transmittere copias cœperat, quum cohortes in Mantuana castra præmissæ præsto illi affuere. Nunciatur interea Venetum citato abeuntem agmine jam passuum millia duodecim abesse: nec oppidanos, quia neminem cedenti agmini instare sensissent, aliquid in præsentia movere ausos.

Patefacta Mantuani Principis defectione, validissima in hostem classis confestim decreta est, quæ galeones sexaginta, triremes quinque, aliaque minora navigia haberet. Petrus Lauretanus, cui navium imperium est datum, per Padi fluentia invehctus, Mantuanos fines populari est iussus. Terrestres interim copię ad Balneolum castra habebant: quæ Venetus diligenter metatus, fossa & vallo communiverat. Tentavit ad id partem copiarum in urbem, quæ proxima erat, ad præsidium mittere: cui alterius factionis principibus renitentibus, postulantibusque, ut portarum sibi custodia demandaretur, apparuit, parum tutiore loco rem Venetam in urbe esse, quam foris. Erat præsidio civitatis Franciscus Barbarus, ad eam diem ingenii & doctrinæ gloria pacisque artibus tantum clarus. Is salubri consilio obstitit, quo minus id fieret, docuitque in quantum discrimen civitatis status adduceretur, si, alterius factionis hominibus credita urbis custodia, re-

*Francisci
Barbari in-
dustria &
fortitudo in
Brixia ruen-
da.*

1438

liqui se pro hostibus, quia nulla sibi fides haberetur, judicatos crederent: molituros eos res novas, ac palam in adversæ factionis invidiam omnia aufuros. Valuit viri auctoritas: atque ita, eo volente, comparatum est, ut Veneti magistratus qui in urbe erant, portarum custodiam haberent: Martinengios ad hæc & Advocaros, principes factionum, nova affinitate junxit. In quo negotio Paridem Ludronium castella in Brixianis montibus habentem Petro Advocaro, cum quo maximas exercuerat inimicitias, per Leonardum Martinengium magno Reipublicæ comodo reconciliavit. Constituit Picininus lacu Benaco & Mincio anne Melitanas copias omni Veneto præsidio excludere: quibus fame domitis (constabat enim non esse unde ali possent, nisi ex urbe commeatus mitterentur) non dubium erat, quin de Veneto actum esset imperio. Eo itaque consilio bifariam movit. Gonzaga & Lodovicus Vermius in Veronensem agrum eruperunt, Vallegioque cum ponte qui fluvio incubat, pene prius proditione recepto, quam venisse dicerentur, quicquid intra Athe- sim & Mincium locorum est, paucis diebus occuparunt. Subita Vallegii amissio effecit, ut Joannes Malavolta, qui trecentos equites ex Brixia Veronam ducebat, imprudens circa pontem in hostes præcipitatus, toto sit equitatu exutus. Redegit & omnes Benaci ac- colas, qui ad Veronensem agrum attinent, in suam potestatem Mantuanus Princeps, Piscariam ad Mincii caput, & Lunatum in montibus, quod prius possede- rat. Est Benacus (ut de eo pauca dicam) amœnissi- mus Italiæ lacus, omnino longior, quam latus. Lon- gitude illa ab occasu brumali ad aquilonem triginta circiter millia passuum excurrens: quantum illi Min- cius ad meridiem aufert, tantum Sarca fluvius & Po- nalis a borea & septentrione reponunt. Ipsi- us aqua ita perspicua, ut si non omnino medium naviges (ubi constat immensæ esse altitudinis) ima fere stagna perspi- cere liceat. Sed vix tam amœnus est, dum nullo
agi-

*Benaci la-
cus descri-
ptio.*

agitatur vento, quam violentus & minax, ubi turbari cœpit: unus ex omnibus Italiæ lacubus, si eminentissimo Poetæ credimus, quum vehementer concitus est, marino assurgit fluctu. Pisces alit optimos, in quibus carpiones principatum obtinent: eorum captura ab extremo autumnio in vernum tempus extenditur: ex profundis stagnis summo piscantium labore eruunt. Utrunque ripam cultissima oliveta vestiunt: his horti passim interjecti fœlicibus consiti arboribus, quæ citrea, medica, punica, & quæ accolæ ipsi *Adamia* vocant, habent mala. Ora illa, quæ ad Veronensem agrum spectat, ad dexteram post Piscariam Lagisium habet, Bardolinum, Gardam, unde postea lacus nomen accepit: Turres, Malfecinum, quam & *Malam silicem* audio a quibusdam appellatam. Contra vero in ipsis aquis Sirmio est, Catulli Poetæ venustissimi patria, cum vestigio vetustatis, saxo quod lacui imminet imposito; Brixianorum post Sirmionem Rivoltella, sive (ut aliis placere audio) *Rivaltella*, Minerbium, Fœlicianum, Portuesium, extremo loco Salodium totius regionis caput. Montes inde ad Boream asperrimi ad Ripam usque. Is locus cum Penetra, quæ non procul inde vivo saxo assurgit, Tridentini olim agri fuere. Penetranæ arci Nacus prominet vicus, unde *Benacum* vetusto nomine lacum appellatum suspicari libet, ut quem mutata litera Benacum dicimus, quia *penes Nacum* esset, prisca accolæ *Penacum* dixerint. Omnibus igitur ab ipso lacu citra ultraque Mincium occupatis, Mantuanus cum suis copiis ad Bidiciolum, ubi Picininus castra habebat, se contulit. Blundus ex his castris eum profectum dicit, quum in Veronenses primum movit.

Sed utcunque sit, satis constat, Philippi copias, dum ea in Veronensi agro gererentur, ad eum vicum, qui Clesio amni adjacet, ac pene æquis a Benaco lacu & Brixia distat spatiiis, castra habuisse: quorum conatibus Mellita occursurus Gavardum cum mercenario milite concessit. Ad eum ex Brixia Barbarus dele-

1438 Etiam juventutem misit, & ex montibus ingens armorum eo factus est concursus, ita ut paucis diebus ad quinque & viginti hominum millia in Venetis castris fuisse dicantur. His copiis auctus Mellita, ab Euphemiano ad Gavardum quicquid soli est ad radices montium occupavit. Diremit florentissimos exercitus & ad pugnam instructos Clesius amnis, ea parte præaltus, nec cuiquam vadabilis fluens. Erat in animo Mellitæ cum hoste configere: verum, ubi Picinini copias Gonzagæ accessu auctas sensit, pugna abstinuit. Accedebat ad alia incommoda, quod haud multum ductoribus quibusdam credebat, quippe quos diu in Gonzaganis castris militasse non ignorabat. Sed quam modica tum illis esset fides habenda, ipse postea eventus declaravit. Multi nempe eorum, ubi suam fidem suspectam Veneto senserunt, nec ullum fraudi locum sibi relictum, ad Mantuanum Principem transfugere. Veritus igitur, ne aliqua subita defectio rem Venetam in discrimen adduceret, ut omnem res novas molientibus præriperet occasionem, parte copiarum maxima Brixiam reducta, per municipia, quæ adhuc in fide erant, quod reliquum virium fuit Mellita distribuit. Tum demum facta est Picinino copia libere circumferendi castra: qui in id unum intentus, ut Mellitanum militem ab omni urbani commeatus spe excluderet, Salodium omnibus circumfedit copiis: sed qui præsidio erant, intrepide resistentibus, ad Fælicianum & Minerbium castra admovit. Interim Forolanî & Monclarenses ad Philippum defecere. Nec ita multo post, his cum Salodio & omnibus accolis, qui in ea sunt Benaci ora receptis, Balneolum se contulit. Mox vero castra circumferens primo Pontolium, inde Palatiolum sine ulla oppugnatione, ac pleraque alia oppida præsens recepit. Hæc in planitie. In Camonica Valle per eos dies aliquanto meliore est eventu bellatum. Antonius Becharius cum duobus mil-

In Camonica Valle a Venetis prospere pugnatur.

millibus equitum ea loca , incolis se ultro dedentibus , 1438
occuparat . In eum Barbari jussu Joannes Comes , &
Bartholomæus Collio , & Leonardus Martinengius cum
ingenti montanorum manu , qui Martinengiæ factionis
studiosissimi erant , Vallem subito accessu adorti , post
fædam hostium stragem editam , rebellem terram incen-
dio fædaque populatione vastarunt .

IN LIBRUM TERTIUM

E P I T O M A.

Fama prosperæ pugnae ad Coloniam commissæ ad urbem falso delata, in discrimen nocturni tumultus civitatem abduxit: Mellita frustra tentavit ex Brixia Veronam transire: Nicolaus Æstensis res novas in Venetos molitus est: Veneti Polesinum Æstensi restituere: Mellita per juga Alpium laboriosa expeditione Veronam transiit: Classis ingens per Padi fluentia in Mantuanos fines est adacta: Brixia vehementi pressa est oppugnatione: Patres de fœdere cum Sforcia renovando agere cœperunt: Mellita copiarum imperium adeptus, Brixiam commeatu levare statuit: Paris Ludronus ad Sarcam fluvium prospere in hostes pugnavit: Veneti classem circa Benacum instruere sunt adorti: Triremes per altissimos montes in ipsum lacum actæ: Sforcia cum Venetis & Florentinis fœdus percussit: Picininus & Mantuanus Princeps, Athesi superato, multa Veronensis & Vincentini agri oppida Veneto ademerunt: Veneti ad Benacum prospere in hostes terrestri prælio dimicavere.

M. ANTONII SABELLICI, RERUM VENETARUM

AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,

LIBER III.

Um hæc in Camonica Valle geruntur, 1438
Clarenfes interea ad Philippum defece-
re. Ad quam recentem unius populi de-
fectionem major omnino clades secuta
est, Guerrerio Martiano & Michaelē
Gritto, quos cum peditibus trecentis,
equitatuque dimidio majore Mellita eo
ad præsidium miserat, interceptis. Admovit deinde ca-
stra Picininus ad Rhoadum. Id Venetus ægre ferens,
cum mercenario milite, delectaque ferocissimorum juve-
num manu ex Trompianis, ad hæc Serclianisque montium

1438 incolis multitudine haud contemnenda, ad suos obsidione levandos ire pergit. Post solis occasum, jam primis se tenebris intendentibus, Mellitanæ copiae circa Passirianum & Paternum constitere: explorato hostium adventu, repente motis castris, retro ad Coloniam tria passuum milia a Rhoado Picininus confedit. Sequenti die, parte copiarum post proximos montes in insidiis locata, ut si in æquum campum Venetus aciem explicuisset, circumventus opprimeretur, ipse cum reliquo exercitu, quasi tota acie dimicaturus in hostem vadit. In ejus conspectum ubi ventum est, subito copiam pugnandi facit. Mellita neque pugnam detrectavit, neque temere suos in subjectam planitiem demisit: sed injecto certamine, sensim turmas equitum mixto pedite hostibus objiciebat, fessosque, ordinibus nihil turbatis, recipiebat: atque ita caute utrumque facere, ut, Picinini cohortibus ex insidiis erumpentibus, immotum illi steterit agmen, ac prælio a prima ferme luce ad vesperam perducto, illorum tandem aliquanto majore, quam Venetorum incommodo sit inde discessum. Hostis, Veneto Brixiam se recipiente, Coloniam copias recepit. Et quamvis neutro fortuna inclinasset, ad confirmandos civium animos, quos in pugnae illius eventum erectos videbant, rumores tota urbe magistratus dissipandos curarunt, fudisse Mellitam hostium copias. Quæ fama haud intra Brixiae mœnia se tenuit; Venetias usque perlata, in tam effusam læticiam civitatem provexit, ut præ nimio gaudio undique sit in publicum concursus, atque ob hoc ipsum Respublica insuetum discrimen pene adierit. Multitudo ingens remigum sociorumque navalium in urbe erat, ex Histria & Dalmatia ob classem, quæ studio instruebatur, accersita. Horum non pauci, quum vino incaluisset, in publicum prorupere, atque ignibus non uno loco (ut in nova sit læticia) accensis, dum ad eos alendos materiam ex proximo sibi quærent, cœpissentque olitorias panitiasque tabernas foro circumjectas demoliri, pulsus nocturnis custodibus, qui id facere prohibebant, in unum ad tria millia coivere. Ii spretis, magi-

Fama prosperæ pugnae ad urbem delata, indidit crimen nocturni tumultus civitatem adducit.

strati.

stratibus, & ex primoribus Patrum quibusdam, qui ad eum tumultum sedandum accesserant, majores tabernas refringere occœperant. Et jam res ad apertam vim spectare credebatur, quum Petri Lauretani interventu impetus ille compressus est, cujus nomine audito, ferunt barbaros tumultuari desiisse, cœpisseque imperium, quod dudum neglexerant, audire, ac fide ab illo accepta, ne cui id fraudi esset, quod nocturnus ille motus levi de causa ortus esset, se domum recepere. Ferunt tantam Lauretano gratiam ob res bene gestas, tantum omnium ordinum studium jam antea conciliatum fuisse, ut non solum illi, quorum conditio semper in nostra civitate infima fuit, sed amplioris quoque ordinis & fortunæ viri ejus dignitati facile cessuri fuissent: quæ omnia eo facilius ille consecutus fuerat, quo majore erat præditus humanitate, pietateque in Rempublicam incredibili: quas virtutes amplectitur Veneta civitas, ut superbiam & ambitionem detestatur. Accedebat ad id, quod viginti prope annis nullum grave bellum gesserat Venetum nomen, in quo Respublica non esset illius opera fœliciter usa: ac tum quoque, quum Galliæ res in summo essent discrimine, crederenturque Venetorum opes vix Philippi viribus pares, quanquam jam grandem natu, præfecerat eum tamen Senatus validissimæ classi, quam adversus Mantuanum hostem decreverat. Habuit illa tantum navium numerum, quantum fluvialis ad eam diem nulla. Quippe quæ omnium generum navigia supra centum sexaginta habuisse dicatur, in quibus triremes quinque fuerunt, singulæ altiora tabulata habentes, galeones circiter septuaginta: cætera classis minores habuit naves, agilitate & motu celocibus assimiles. Adjiciunt & oblongam lintrem, quæ velut agmen a tergo clauderet. Ratem præterea eximiam, ex quadringentis quinquaginta trabibus abiegnis piceisque, triremium malos longitudine æquantibus contextam. Vim ad hæc armorum navaliumque instrumentorum tantam, ut scaphæ sexaginta his rebus magis quam commeatu onustæ classem sequerentur.

1438

*Picininus
loca multa
in agro Bri-
xiano ca-
pit.*

Sed dum hæc domi comparantur, Picininus quatriduo post Rhoadanam pugnam copiis ex Colonia Rhoadum in castra reductis, oppidanos ad deditionem compulit: quam Bomadenfes secuti sunt, Paterniani, Passiriani; & sequenti die Monticulani, Guglanenses, Omiani, & Brienfes; demum, Iseo expugnato, Trompienses in montibus recepit. Et jam omnis Brixianorum planities cum non parva eorum parte qui montes incolunt, in hostium potestatem venerat, præter Novos Urceos, ad quos oppugnandos Picininus non multo post moturus erat: quum Mellita, Barbarus, & reliqui Brixie magistratus, rati quod erat, Picinini consilia non alio spectare, quam ut Venetas copias omni auxilio exclusas intra Brixie mœnia fame conficeret, quibus amissis (quia nullæ reliquæ erant, quæ hostibus opponi possent) haud dubium videri, omnia quæ in continenti ora Veneti haberent, brevi in hostium potestatem concessura: clandestine agunt, ut Mellita, relictis qui urbi præsidio essent, cum cætero exercitu, quacunque fortuna viam præbuisset, per hosticum Veronam transfret. Tertia itaque noctis vigilia cum quinque millibus equitum pedumque Brixia profectum Blundus tradidit: in Montani commentariis haudquaquam tantas illum copias tunc habuisse reperio: Papius Ariminensis tria millia fuisse scribit: hos ego ideo libentius sequor, quia uterque bello interfuit. Verum quantacunque fuit illa manus, citato agmine ad Mincii ripam perducta est: ubi quum non multum infra Vallegii pontem vadum tentare cœpisset, magnitudine aquarum, & hostium stationibus, quæ ulteriorem ripam infederant, transitu prohibita, nihilo segnius quam venerat, aliquot equis in tanta celeritate amissis, Brixiam est reversa. Moverat Picininus Brixiam versus, Veneti intercipiendi consilio: sed hostis celeritate præventus suam ignaviam accusasse dicitur, quod in eam occasionem parum omnino intentus fuisset, atque iccirco sua negligentia e manibus esset emissa. Nec ita diutius moratus, in Urceanos (qui adhuc, ut diximus, in fide erant) movit. A Mellita interim nova est transitio tentata; quæ etsi non mi-

*Mellita frustra tenta-
vit ex Bri-
xia Veronam trans-
ire.*

nus periculi, quam prior illa, foeliciorem tamen habuit exitum. Dum hæc circa Brixiam geruntur, Nicolaus Æstensis apud Eugenium, qui adhuc Ferrariæ erat, multa de Venetorum in se odio questus, compertum sibi esse dicere, illos validissimam per eos dies classem comparasse. Et quia certo sciret, se in suspicionem venisse, quasi Mantuanus Princeps a Veneto nomine se auctore defecisset, merito suspicari, ingentem illam vim navium in se potius quam in alium quempiam, comparatam. Nec Venetos ignorare, Mantuanum, in quem moturi dicerentur, suis Philippique opibus nixum, injuriam omnem a suis finibus facile depulsurum. Hæc & alia illum querentem lenissimis verbis Pontifex consolari est conatus, atque in meliorem spem erigere: nihil esse affirmans, quod a Venetis metui oporteret: alio omnino illorum spectare consilia: ac si quid suspicionis inesset, daturum se operam ut omnia illi per Venetum salva essent ac tuta. Sed neque his propterea Æstensis destitit ingentem vim equitum comparare, Guidone Faventino cum mille & quingentis equitibus, peditibus trecentis accersito, revocatoque Borsio filio, qui tum Sforcia militabat, cum equitibus sexcentis: quæ omnia ad propulsandam, non inferendam injuriam a se comparari prædicabat. Succidit ad hæc eam soli intercapedinem, quæ est inter Padum & Padusam, ingenti ac præcipiti fossa a flumine ad paludem deducta: estque Ferrarienses hortatus ad arma comparanda, curavitque cohortes aliquot ex Mutina & Regio subito conscribendas. Quæ omnia quia alio aperte tendebant, quam ipse videri volebat, cum Nicolao coram, & cum Venetis per oratores, multa hortando monendoque, Pontifex egit, ut arma jam prope sumpta deponerentur, firmamque inter se sancirent pacem: sed ea conditione, ut Rhodigium cum septem ejus insulæ, quam Polesinum vocant, castellis Æstensi Venetus relinqueret, quæ annos septem & triginta oppignerata tenuisset. Victus Venetorum munificentia, confestim mutato consilio, cœpit ille Venetam classem, quæ jam adverso Pado agebatur, commeatu & rebus

*Nicolaus
Æstensis
res novas in
Venetos mo-
bitur.*

*Veneti Pole-
sinum Æ-
stensi resti-
tuunt.*

1438

rebus omnibus juvare. Quod Principis studium Ferrarienses secuti, & ipsi omnia Veneto libenter præstiterunt. In Brixienſi interea Urceani Philippi opibus pertinaciter resistere. Sed quod neque vis, neque conatus ullus tam cito fuit hosti daturus, Petri Lucensis proditio dedit. Is a Mellita duce ad loci præsidium cum equitibus ducens missus, non multos post dies quam obsideri cœperat, Urceanos cum ipso oppido Picinino tradidit.

Sed dum in ea oppugnatione esset hostis occupatus, tentatus est iterum a Mellita transitus: sic facto opus esse & Barbaro & aliis magistratibus videbatur, ne urbs multitudine levata, tam cito fame premeretur. Cæterum conducibilius Reipublicæ arbitrari esse, copias aliquas, quas Veneti circa Veronam (si eo quoque Philippi arma pervenissent) hosti objicere possent. Qua igitur parte occasio data est, Mellita iter arripuit: quia per plana parum feliciter fuerat res tentata, per altissimos montes & saltus pene invios ire constituit. Jacobus Antonius Marcellus, homo impiger, & Joannes Villanus, equestris turmæ præfectus, ad hoc ipsum præmissi, omnia prius diligenti cura explorarunt. Equitibus igitur cum Thaddæo Æstensi sexcentis, ac peditibus mille ad præsidium urbis relictis, edictum est reliquis ut curarent corpora, ac secunda noctis vigilia cum armis & rebus omnibus adessent ad protectionem parati. Intempeſta nocte copiæ ex urbeeductæ, per Sabienſium vallem iter ad montes intendunt. Multi Brixienſium, persuasi quidam, sed plures sua sponte Veneta signa sunt secuti: in quibus fuit Petrus Advocarus, Leonardus Martinengius, & Antonius ejus frater. Sabienſes (qui Tridentini Antistitis, cui parebant, in Venetos odium non ignorabant) conspecto agmine, consternati arma capiunt: sed aperta vi non ausi congredi, angustiis viarum, qua Venetum ducturum sciebant, abruptis, iter impedire sunt adorti: aliquot etiam extra ordinem nacti, aut fœde trucidarunt, aut per subjectas præcipitare rupes. Dissimulare eam injuriam ductor Venetus, militem ut gradum adderet, ut signa sequeretur, vehementer hortari.

*Mellita per
juga Alpium
labore
risa expeditione
Veronam transit.*

tari. Et jam die uno per hos labores acto, secunda vigilia noctis in arduo montis jugo, quod in suprema valle fuit, agmen continuit, fessum militem cibum capere jubet, ac paululum quiescere. Inde sub auroram motis signis, quum agmen procedere cœpisset, Paris Ludronius jam antea Veneto nomini conciliatus, repulsis a fronte hostibus, præsto affuit: eum miro gaudio complexum per asperrimos Italiæ montes Mellita cum omnibus copiis sine aliquo montanorum metu secutus, ad vesperam in pacato confedit. Censebant omnes, hic refici jumenta oportere, asperitate locorum defatigata, nec non & militem, duorum jam dierum ac totidem noctium assidua itineris jactatione deffessum. Quod fieri nullo modo Mellita est passus: quin properandum esse prius, quam Tridentinus Antistes Venetum per suos fines transiturum rescivisset, dicere. At licet maturatum sit, hostis tamen falli non potuit: Poloni Maclovienfes a barbaro sub vesperam missi, excitis ad arma montanis, copias omnes pene intercluserunt: quod nisi ita, ut dicimus, properatum esset, atrocissima omnino clades in angustiis, ad quas ventum erat, quasque hostis infederat, fuisset accepta: quanquam sic quoque in ipsis angustiis est non mediocriter trepidatum. Hirti calles ac præpediti mediis montibus erant, quibus hinc rupes & saxorum ruinæ ingentes impendebant, inde profundissimi torrentis aquæ despici, tam procul ab hominis aspectu recedentes, ut quæcunque in imo fundo jacentia caligantes oculi intuerentur, dimidio minora quam essent, apparerent. In hæc quoque horrenda loca ab efferratissimis incolis quosdam ordine aberrantes dejectos credere. Has angustias barbarus infederat, & quid sub noctem, quæ jam prope instabat, moliturus esset apparebat: ut, dejectis saxorum molibus in subiectum agmen, ingentem subito ederet stragem. Mœsticia & desperatio non itineris solum, sed vitæ quoque in ore omnium imminebat: quod Venetus ductor sentiens, Cavalcabovem, Rangonium, & Guidonem, impigros juvenes, cum trecentis peditibus, qui gladium & breviores hastas haberent,

1438 rent, per anfractus montium & abrupta saxa ad hostem latenter ire jubet, ac cum barbaro inermi manum conferre. Quod quum illi naviter fecissent, pulsus imminenti jugo hostibus, per ocium est agmen traductum. Trecenti illi liberatores gravioribus armis eo loco, unde hostes missi fuerant, relictis, per reliquum noctis itinera & saltus explorabundi agmen præcessere: tertia inde aurora, quum ad Thenium ventum esset, oppidani primo nihil movere, inde extremum agmen repente adorti, impedimentorum partem cum ducentis equis Veneto ademerunt. Demum in planitie Arcui subjecta invictum agmen desedit. Hic per exploratores cognitum est, Sarcam fluvium, qui ex Tridentinis montibus in Benacum decurrit, ita nocturnis imbribus crevisse, ut vadari nullo modo posset. Postero die, postquam transmittendæ copiæ ad flumen constiterunt, in adversa ripa ex improvîso armati hostes apparuerunt, quos Lodovicus Vermius a Picinino per Benacum missus, eo celeri cursu traxerat. Sunt qui ad Penetranum saltum Vermium & Franciscum Vinciguerræ filium, Venetis occurrisse dicant. Sive igitur hic, sive circa flumen (omnino enim loca pene contigua sunt) sese hostis objecerit, satis constat, ingenti Venetum pavore perculsum (a fronte, a tergo, & ad lævam omnia hostium erant, dextram lacus ipse claudebat) Leonardum Martinengium ad Vinciguerram Arcuensium regulum misisse, cui ille agnatione propinquus erat: mandatum ad id, ut quantumvis amplis pollicitationibus niteretur hominem in suam trahere sententiam: qui si Venetorum amicitiam complecti nollet, eo saltem beneficio Venetum demereretur nomen, ut nihil hostile in se moliretur, Penetrensemque saltum relaxaret. Quod ille ut faceret, non modo non adduci potuit, sed continuo etiam contra jus gentium Leonardum in custodiam conjecit, eumque vinctum postea Mantuam misit, ubi ille vitam cum morte commutavit. Martinengii casus majorem adhuc terrorem Mellitæ & aliis injecit, apparebatque actam esse de tot fortibus viris, lacu, montibus, flumine inclusis; aut in hostium potestatem, abjectis
armis,

armis, veniendum, aut si ferro sibi viam facere tentassent, tam iniquo loco cadendum esse: nisi Pilosus centurio ad Penetranum saltum progressus, ut illum suis (si fieri posset) aperiret, cum mille, vel, ut alii dicunt, quadringentis militibus affuisset. Is hostem nova arte ludificatus dicitur. Nam, quum saltus, per quem unicum patebat via, hostium præsidio teneretur, atque ea esset locorum angustia, ut decem fortes viri multa hominum millia facile remorari possent, interdiuque ac noctu observaretur: quia aperta vi non potuit, arte inde hostem depulit. Fuit nemus jugo quod hostis infederat, admodum propinquum: in eo viginti lectos pedites sub noctem ille condidit, iussitque intentos expectare, ut si præsidium illud remisisset, decessissetque hostis custodia illa attentissima, continuo locum occuparent: ipse, quasi desperato transitu, laternis per noctem accensis, quas altis fustibus suspenderat, facibusque ad hæc multis ardentibus, digressus simulavit longius abire. Præbuit ea res non solum abeuntis speciem, sed fidem etiam fecit, Venetum, quia illic sedendo nihil proficeret, cessisse. Quo factum est, ut, neglecta custodia, viginti illi ex proximo coorti jugum repente occuparint: affuit & ipse centurio statim cum reliquis militibus: qui ubi superiore parte se hostibus cum clamore ostenderunt, territi illi apertum Veneto saltum cum fluminis ripa relinquere: atque ita unius opera tot fortes viri servati sunt: copiarum per ocium in pacatum transmissarum. Blundus octingentos equites ait ea expeditione amissos: Mariottus Montanus & Papius Ariminensis nullam maiorem cladem acceptam meminerunt.

Lauretanus, dum hæc in montibus geruntur, per Padi fluenta invehctus, circa fluminis scissuram, quæ est infra Ficarioli mœnia, copias, quæ in naves fuerunt decretæ, expectare instituit. Ex octo millibus, qui classi debebantur, tria millia non amplius aderant. Sed dum Venetus in mora est, omniaque segnius domi expediuntur, Mantuanus interim Princeps apud Hostiliam Padum valido opere occlusit, palis profundo fluvio defixis, ut quaterno

Classis ingens per Padi fluenta Mantuanos fines invadit.

cui-

- 1438 cuique ordini ardua prominerent castella: ea triplex catena muniebat, statuitque in utraque ripa machinarum, tormentorumque multitudinem ingentem: quæ omnia ea ratione erant disposita, ut nullum navigii genus adinoveri posset, quod momento temporis vicens tricenisque ictibus non essent confossura. Nec minori studio Sermenum quoque ad Padi dextram, medio inter Ficariolum & Hostiliam tractu, opere & præsidio hostis firmavit. Hæc circa Padum. Philippus, Urceis receptis, ubi Mellitanas copias per montes in pacatum abiisse constitit, vehementer doluit: & quanquam extremum jam autumnus esset, appetereque hybernorum tempus, Picininum tamen & alios duces ad se vocatos, ad Brixia obsidionem hortatur, significatque interim verbis, quantopere ipsius animus de futura ejus urbis oppugnatione laboraret. Nihil, dicere, optabilius sibi contingere posse, quam ut suorum ducum virtute Brixia expugnaretur: quæ præterquam quod opulentissima esset, ingens quoque victoriæ in ea verteretur discrimen. Irent igitur, & strenuam sibi operam in illa oppugnanda navarent: sperare se, urbem præsidio destitutam, tamen ad id & pestilentia laborantem, aut vi aut voluntaria deditione suis armis brevi concessuram. His ille Picininum & alios hortatus, a se dimisit. Nec ulla deinde mora fuit: confestim viginti hominum millibus ad urbem admotis, gravi obsidione Brixienfes Picininus adoritur: admota præterea mœnibus bellicorum operum machinarumque vis ingens, quarum quindecim ex Mediolano advectæ tantæ magnitudinis fuisse traduntur, ut earum minima trecentorum pondo lapidem emitteret. Ad tot tormentorum ictus tanta circa Mombellanam turrin & alia urbis loca murorum ruina secuta est, ut de deditione facienda cives, ab initio territi, nihil jam occulte loquerentur. Habuit aliquandiu res ipsa magistratus urbis magis sollicitos, quam terribiles hostium conatus: atque ob id ita est inter eos comparatum, ut Christophorus Donatus Prætor domi se contineret: qui prætorium adeuntes, multosque etiam de industria ad se vocatos, blande exciperet:

Brixia obsidetur.

1439

ret : magnisque pollicitationibus , ut in fide perstarent , 1439
 adhortaretur . Barbarus ipse præsidii Præfectus singula
 obeundo , eo quo erat animi vigore , circa mœnia ac por-
 tas versaretur , stationes disponderet , milites civesque hor-
 tando in spem erigeret . Quod literis , & nonnunquam *Brixiansane*
 nunciis assimulatis , non solum effecit , sed ita etiam *fortitudo* ,
 omnium animos confirmavit , ut nemo jam esset , qui per
 vulnera & mortem non mallet Venetum nomen demere-
 ri , quam in hostium potestatem venire . Pugnatum est ita-
 que nonnunquam fœliciter in hostem , nunc ex ipsis mu-
 ris , interdum etiam eruptione facta , extra urbis munitio-
 nes . Quantum interdiu crebri bombardarum ictus (ita
 enim fusiles machinas ære conflatas appellare placuit) de-
 moliebantur , tantum noctu oppidani subitis aggeribus re-
 ponebant . Enituit in eo opere non minus fœminarum ,
 quam virorum opera : in quibus in centurias decuriasque
 distributis Braida , Advocaræ gentis matrona , tam præ-
 stantia animi , quam domestica nobilitate illustris , dili-
 gentem Reipublicæ operam navasse dicitur . Invalescenti-
 bus interim duobus malis , fame & pestilentia , facta est a
 magistratibus potestas iis , qui minus apti ad urbis propu-
 gnationem essent , quo vellent , abeundi . Ad id edictum
 multi mortales , & imprimis , qui Gibellinæ erant factio-
 nis , ex urbe decedentes ita eam infrequentem reliquere ,
 ut ex septem millibus propugnatorum , quæ ab initio
 conscripta fuerant , ad tria millia tantum cum magistra-
 tibus & præsidio remanserint . Adjecit ea paucitas non
 parum audaciæ hostibus , ita ut aggeribus , vineis , cu-
 niculo , aliisque operibus bellicis aliquanto ferocius ,
 quam antea , obsessos premerent . Contra illi intrepide
 hostium conatibus occurrere , nunc eminus , nunc co-
 ram manum conferere , non pericula ulla , non labores
 declinare . Ad Mombellam turrim , jam complanato mu-
 ro , cominus congressi , non solum hostem sustinere , sed
 illum etiam , qui in urbem pene evaserat , ex ipsis mu-
 rorum ruinis cum multa cæde deturbarunt . Nec id se-
 mel , sed tum hoc loco tum alibi atrociter , & cum

1439 multa utrinque cæde sæpius est pugnatum . Demum ea fuit civium fides , is vigor & industria tum Barbari tum aliorum magistratum , ut urbe strenue defensa ,
obsidio sol- Picininus fremens gemenſque media bruma inde copias
vitur. abduxerit , duobus millibus hominum & amplius ea oppugnatione amiſſis , in quibus plerique viri illuſtres periire , quum ex oppidanis & mercenariis militibus , qui in urbe erant , dimidio minus occubuiffent . Soluta obſidione , in hyberna miles eſt dimiſſus .

Sed dum Brixia oppugnabatur , interim Mellita ratus quod erat , pro amiſſis habenda eſſe quæcunque a tergo reliquiſſet , niſi via aliqua aperiretur , qua obſeſſis commeatus & auxilia ſubvehi poſſent : cum iis copiis , quas habebat , proſectus , in Lagarina valle , ut Ariminenſis Paſius ſcribit , Burgum & Corvariam vi cepit . Penetram deinde adortus , eam ex Franciſco Vinciguerræ filio recepit . Ferunt ea expeditione Pilofum (cujus virtute illis ipsis locis Venetæ copię fuerant non multo ante ſervatæ) grave vulnus accepiſſe , ac poſtridie , quam ictus fuerat , vita deceſſiſſe . Audito ejus caſu , continuo juffu Patrum præſtantiffimi ex urbe medici Veronam ad eum curandum miſſi : qui , nunciata ejus morte , ex itinere domum abiire . Occupavit Venetus dux Turbulas quoque , vicum Penetræ ſubjectum : quibus locis hybernorum reliquum bona pars militum egit . Patres ob hæc & alia præclara Mellitæ geſta abſenti illi copiarum omnium imperium decernunt , quotidieque nova mittunt ſupplementa , pecunias , commeatum ; hortanturque per literas , ſi fieri poſſit , det operam , ut Brixienſes commeatu juventur . Vehementer enim ejus urbis periculum , quam Barbari literis atrociter ab hoſte oppugnari cognoverant , angebat eorum animos . Aderat Petrus Advocarus , qui Venetas cohortes ſecutus , Veronam venerat , atque inde Venetias proſectus , quum in curiam fuiſſet introductus , fideliffimæ urbis fortunam oculis Patrum ſubjecit : *Orare eos , ne tam*
fide

fidæ civitatis obliviscerentur : Scire se , suos cives 1439
in animum induxisse , prius discrimen omne adire ,
extremaque omnia pati , quam in Philippi potesta-
tem venire : Verum illud se vereri , ne ii sint , qui-
bus nisi novis auxiliis commeatuque subveniatur ,
diutius potentissimo hosti resistere non possint : Prope-
rarent igitur , & si suæ dignitatis , si imperii , si
suorum salutis memores essent , animum ad eam ur-
bem retinendam adjiceret , cujus singularem in se fi-
dem exploratam haberent : Compararent pecunias ,
auxilia , frumentum : Compertum se habere , Venetas
opes eas esse , ut nullum sit tam arduum bellum
aut tam difficile , quod non facile sustinere possint :
Voluntate ad id & maturatione opus esse , cæteris
tempus & Venetorum fortunam moderaturam . Hor-
tabantur Senatum ad hoc ipsum vehementes Fosca-
ri Principis actiones . Quibus curis dum omnium
animi deprimerentur , ecce affertur , Brixiam per
eos dies obsidione levatam . Quæ res non solum
jacentes animos erexit , sed in spem etiam melioris
fortunæ quodammodo adduxit . Additurque huic spei
alia quædam recens : Sforciam & Florentinos in suas
partes , si ad eorum fœdera respicere vellent , re-
vocandi , quod primus omnium in senatu Nicolaus
Æstensis monstrasse dicitur . Is cum Patribus in gra-
tiam reversus , Venetias ad Principem & Senatum se
contulit , atque albis , ut erat , vestibus cultus cu-
riam ingressus , post multa quæ de sua in Venetos
fide præfatus est , de ratione gerendi belli dicere or-
sus , Senatum admonuit : Oblatam esse Veneto nomi-
ni occasionem non solum Philippi opibus resistendi ,
sed ultra etiam illi arma inferendi : Eam vero esse ,
ut Franciscum Sforciam , quem constans fama esset ,
ob filix nuptias nuper denegatas , a Philippo omnino
alienatum , per oratores vel immensis conditionibus
accerferent : haud dubium esse , virum ferocissimum ,
gestarumque rerum gloria insignem , cum veteri Pici-

*Nicolaus
Æstensis
hortatur
Patres , ut
Francisco
Sfortie co-
piarum dent
imperium .*

1439 nini æmulatione , tum recenti in Philippum odio omnia enixe facturum , ut e manibus hostium præsentem victoriam extorqueat . Movit vehementer Patres Æstensis oratio , actæque sunt illi gratiæ ingentes , & quod ea temporum novitate suam fidem , ut amicum fidumque focium decuit , Senatui coram probasset ; & quod de iis , quæ rei Venetæ conducere putasset , amice differuisset . Sed de illis postea maturâ consultatione Senatus erat visurus . Sunt qui tradant , tum illum Rhodigium cum tota insula a Venetis dono recepisse : sed ea potius approbatio quædam fuit eorum , quæ de Polinesi restitutione nuper acta erant .

His itaque Patres in spem haud dubiam restituti , ex literis Jacobi Antonii Marcelli in senatu recitatis cognovere , post Penetram & Turbulas receptas , cœpisse Mellitam circumspicere , qua vi , quave arte subvenire posset Brixienfibus : atque jam aperte constare , si parum anniti vellent , lacus Venetis aperienti occasionem non defuturam . Ea re adhuc magis Patres bene sperare jussi , plures legationes simul decernunt : Joannem Pisanum in Picœnum ad Sforciam mittunt , Franciscum Barbadicum Florentiam : Petrum Advocarum in curiam accersitum , docent , quæ Mellita de commeatu Brixie importando moliretur . Hortantur itaque illum ut primo quoque tempore ad exercitum iret , atque ibi cum ipso duce de futura expeditione communi consilio agigaret , hortareturque Paridem Ludronio per literas , ut in Venetorum amicitia & fide perstaret : Brixienfibus quoque significaret , neque commeatus , neque auxilia eis defutura : durarent tantisper , dum ea studio expedirentur . Hæc domi . Mellita , copia tritici maxima Penetram contracta , quia alia via non poterat , per montes statuit opem Brixienfibus ferre . Per nuncios igitur Paridem admonet , ut quam longius posset , frumentatoribus obviam prodiret . Quatuor cen-

*Mellita
Brixiam
commeatu
juvare co-
natur .*

centurionibus datum est negocium, qui, frumento militibus diviso, ad Paridem primo, inde Brixiam transfirent. Iniverant hostes interim Arcum & Thenium præsidio ad utrunque locum misso, missusque Italus Forojulianus cum equitibus sexcentis, & peditibus mille, qui Venetos frumentatores insidiis exciperet: resciverant nanque hostes de illorum adventu. Et jam Thenii saltum Mellitani milites evaserant, seque in tutum pervenisse rati, in profundam vallem processerant: quum hostis repente obvius factus subitum iniecit terrorem. Fuit casu quodam viciniore loco præaltus montis vertex, quo trepidus miles cum ipsis sarcinis se recepit: verum ibidem circumfessus, ac pluribus præliis fatigatus (ceciderant interim non pauci) cum frumento & armis triduo postquam obsideri cœperat, venit in hostium potestatem. Erat Turbulis tunc Mellita, vulgoque ferebatur, omnes ejus cogitationes eo spectare, ut Brixie laboranti subveniret. Ut igitur illi omnem ferendi auxilii spem Philippus adimeret, cum sex millibus militum & Mantuano Principe in Sabiorum vallem circa Januarias idus concessit, ibique tam diu fuit, donec castella tria, ad Nucem unum, alterum ad Cagros, tertium ad Toscetum, erecta valido firmasset præsidio: quibus stantibus, apparebat, non esse cur Brixienfes aliunde auxilia ulla sperare possent. Sunt qui tradant, præsidia illa sub id tempus quo Brixia obsidione levata est, a Picinino circa urbem firmata, unum ad Euphemie fanum, in Monte alto alterum, tertium ad Mompejanos fontes. Italus post rem ultra Thenii saltum in Venetos gestam, in Paridem movere statuit. Quod ipsum quia aliquanto postea cognitum est, continuo Barbarus præfectus, qui in omnes partes animum intentum habebat, sexcentos pedites Paridi, Veneti nominis amico, Gerardi Danduli ductu auxilio mittit. Is non procul a præsidio, quod ad Nucem erat, Philippenfium equitum alam subito adortus, sine alio majore negocio oppressit. Inde Tropienfium Guelphorum multis Dandule cohorti se jungentibus, factum est, ut mille stipatus hominibus ad Paridem venerit.

1439
*Paris Ludronus ad
 Sarcam fluvium pro-
 sperare in ho-
 stes pugnat.*

Italus & ipse ad duo millia agrestium ex Mantuanis & Gibellinæ factionis Brixienfibus collegerat. Cum his, atque eo peditum numero, quem secum ab initio duxerat, sexcentisque equitibus, Sarca fluvio ponte, qui in Romanii finibus est, superato, in hostem ibat: cœperatque Italus proximos montes ascendere, dum Paris per occultas valles insinuatus ex improvise præsidium, quod ille ad pontem reliquerat, adoritur: injectoque hostibus pavore, eadem momento temporis edidit ingentem; multi occisione occisi, in quibus Itali filius, & Petrus Capocius, Polonus, Tridentinarum cohortium ductor, occubuerunt. Adest interim Italus, sive clamore, sive cladis nuncio excitus: eum velut torrentem quendam montibus dejectum Paris fortiter excipit, exceptumque non solum sustinet, sed æquata pugna, atroci prælio fatigat. Tribus horis cruento erat Marte dimicatum: quum Italus, qua proximum fuit, se in altiora loca recepit. Carpit victor Paris extremum agmen, ac nisi noctis umbra cedentem protexisset, ingentem omnino cladem accepisset hostis. Postero die orta luce, Paris suos in hostem ferociter immittit: & jam in ipsos montes cœperat dirigere aciem, dum hostis pudore victus in pugnam redit. Hic quoque aliquanto atrocius prælium quam pridie commissum: multi ex hostibus prius occisi sunt, quam fugam ullam fecerint: victa tandem eorum pertinacia, terga vertunt. Agit solutos ordines Ludronius victor, ingentemque agrestium cædem Guelphi auxiliares edunt: multos obtruncant, multos item capiunt: venerunt in victorum manus ex hostibus, mille vivi, totidemque desiderati. Italus, perditis rebus, per asperos montes Ripam oppidum petiit: quo postea trecenti equites diversis itineribus, ac pedites mille fuga dilapsi pervenerunt. Audita suorum clade, Picininus, accersitis qui circa Brixiam in hybernis erant, per Sabiorum vallem, perque aspera montium juga præcipiti agmine Ludronium venit: quod acri obsidione adortus, quintodecimo die ex quo locum cœperat oppugnare, in suam potestatem redegit. Admota deinde ad Romanium castra,

nam

nam & hoc quoque oppidum Paridis erat . Id natura & opere munitum , ubi valido præsidio teneri hostis advertit , quia adhuc hyems non exierat , sub Februarias Calendas soluta obsidione , in Benaci oram hybernatum concessit . Hæc in Alpibus gerebantur , dum Lauretanus , copiis ex urbe frustra expectatis , ne nihil omnino egisse videretur , Sermenum oppidum oppugnare statuit . Locum ipsum summa ope Gonzaga antea , ut dixi , muniverat , atque ob id ea hominum paucitate expugnari non potuit . Venerunt Patres in suspicionem supplementi per invidiam potius quam inopiam negati : idque paucis alienæ gloriæ obtrectatoribus datum , qui Lauretani famam senescere malebant , quam præclaro aliquo facinore augeri . Ipse vero gravitate cæli pressus in morbum incidit , quo indies magis ac magis invalescente , Venetias est delatus . Stephanus Contarenus in illius locum est suffectus . Petrus aliquandiu morbo conflictatus , ac demum consumptus , ut ipse testamento mandarât , nudis calcibus , saxoque ad caput constituto , sine ulla funebri pompa , paucis comitantibus , ad Helenæ ædem elatus est .

Petri Lauretani mors & humile funus .

Mellita jam inde ex quo Penetram receperat , Patribus per literas significare non destitit , factum esse Veneto gradum ad hostem possessione lacus dejiciendum , quo aperto , apparebat facile fore ut Brixia subveniri posset . Res ipsa in dubium veniebat , ac id unum quærebatur , qua ratione id fieri posset , ut classis in eo lacu pararetur , quum non silvæ essent , non fluvia ulla , per quæ naves eo attrahi possent . Tenuerat ea consultatio aliquot dies , quando Sorbolus quidam Cretensis (exploraverat is credo prius loca) ad Senatum accessit , docuitque , neque animum neque consilium ex urbe in Benacum naves traducendi sibi deesse . Quod ipsum , quia impossibile omnibus videbatur , ut per ducenta & amplius millia passuum majora navigia attrahi possent , cœpit primo pro deliro haberi : sed quum multis constaret , hominem non vulgari esse ingenio , perstaretque interim ille in sententia , constantique asseveratione affirmaret , id omnino fieri posse , si ea

Veneti classem circa Benacum instruere adoriuntur .

1439 darentur, quæ ad rem transigendam essent necessaria: persuasus Senatus, id illi negotium demandavit, quo alacri animo suscepto, continuo se ad opus accinxit. Data ei omnia, quæ ad rem tantam opportuna videbantur. Tractæ itaque naves adverso Athesis fluvio Veronam usque, inde aliquanto laboriosius binis quaternisve jugatis bobus ad Mauri pagum eas Sorbolus attraxit. Hic subjectis triremi lapsibus, quam unam Papius fuisse scribit, ingenti hominum bovumque conatu in divi Andreæ lacum sex passuum millia per plana ferme loca moles illa traducta est: reliqua minora navigia curribus invecta. Blundus duas majores triremes fuisse tradit, & tres aliquanto minores, ac cum his scaphas quinque & viginti. Ex quibusdam aliis, qui rebus interfuere, didici, triremes, ut ille ait, grandiores duas fuisse, sed earum alteram, soluta adhuc materia, ad locum deportatam. Imminebat lacui huic, in quem primum naves delatæ sunt, rupes in muri speciem suspensa. Ad eam rectitudinem castigandam ingens agrestium manus est adhibita, qui, proximi tumuli parte in lacum dejecta, usque adeo asperitatem illam mitigavere, ut subvectæ ex aquis naves cum tota mole in adversum jugum sensim agi cœperint. Est nanque mons arduus inter utrumque lacum; scindebatque montis declivia; quibus primo naves agendaæ erant, rivulus per abrupta saxa & rupem hinc inde fastigiatam decurrens: hac utrinque decussa, cautibusque & arborum truncis virgultisque in rivum devolutis, tellure superinjecta, ita exæquarunt, ut subjectis lapsibus, non multo majore labore, quam in ipsa planitie naves in summum montis dorsum sint actæ. Spectavi ea loca non sine stupore olim: nec quisquam mihi persuadere potuisset, tantam molem per eam montium asperitatem ingenio aut vi ulla actam, nisi vestigia adhuc quædam, & quasi vetus orbita, per ipsam jugi costam appareret, quæ rem omnibus sæculis memorabilem ita factam manifeste argueret. Ferunt, non minus postea in descensu, quam prius laboratum. Timere omnes vehementer, ne ipsa moles per abrupta montium præceps acta, subjectis

cau-

*Triremes
per altissi-
mos montes
in ipsum la-
cum actæ.*

cautibus illisa solveretur. Tertio mense postquam Venetiis abductæ erant, Turbulas descendere: ubi triremibus diligenter inspectis, constitit earum alteram, priusquam refarta esset, haud tuto in aquas dejectum iri. Reliqua classis ad Sarcæ ostium instructa est, ac triplici palorum serie in hemicycli speciem utrinque, ut tutior esset, circumsepta. Castellum præterea ad exitum fluminis Venetus imposuit, præsidioque firmavit, veritus hostium incursus, qui triremem unam cum galeonibus & ganzariolis aliquot ad Rivoltellam habere dicebantur. Creditum est, eam rem magis ad alendam Brixianorum spem Patribus intentam, quam quod sperarent naves ipsas aliquo modo usui futuras, quum interim circa lacum & ubique tantum hostium objectum esset, ut non modo non ulla Brixiam, invitis illis, penetrandi facultas esset, sed cura etiam ingens eorum animos incessisset, Veronam Vincentiamque futura æstate retinendi.

Imminebat omnino ingens periculum, dum Venetis rebus aperte inclinantibus fortuna benignius arrisit. Fuerat Philippus magna parte hyemis illius Sforciam ludificatus, quod Blancam filiam ex fœdere, ut diximus, pactam: neque dabat petenti, neque daturum se negabat; nunc puellæ valitudinem, nunc hyemis inclementiam causando, rem de industria in longum trahere; hæc fraus tum primum cognita est. Sforcia nuptiis comparandis intentus, nihil interim minus suspicari, quam secum dolo malo agi: verum ubi illum alia atque alia subjicientem incommoda, in puella abneganda perstare vidit, novitque eam ludificationem esse, Troilum (cui omnia credere solebat) Mediolanum ad explorandum Philippi & sponsæ animum misit; unde ille quoniam nihil præter verba reportasset, iratus Sforcia Veneto (quod antea non fecerat) aurem præbere cœpit. Accessit ad id alia recens suspicio. Ferunt Picininum, dum magnopere suos ad Brixiam oppugnandam hortaretur, ac quidam interim diceret: quid esset, quod tam evidenti se suosque objiceret periculo, quum urbem ipsam ac cætera non sibi, sed Sforciae, qui futu-

*Sforcia a
Philippo de-
lusus, cum
Venetis &
Florentinis
fœdus init.*

1439 futurus esset Philippi hæres, parari non ignoraret, dixisse : *Pergeret modo ipse, pergerent & alii Brixiam expugnare, qua capta, prius in Picæno futuri essent, quam calamistratus ille sponsus affuturos suspicaretur. Tum ibi ego, inquit, sponsa, & vos ephebi saltatores eritis.* Ea ubi Sforcia rescivit, non solum Venetum audire cœpit, sed & Florentiam quoque misit. Erat ibi Franciscus Barbadicus, quem, Pasium auctorem secuti, jam antea missum ostendimus : Blundus Jacobum Donatum in Hetruriam missum scribit. Florentini etsi pro certo habebant, Venetorum opibus everfis, Philippum suas non multo post everfurum, voluissentque tyranni conatibus aliquo modo occursum iri : quia tamen nihil minus credebant fieri posse, quam ut Sforcia a focero alienaretur, haudquaquam adduci poterant, ut ad antiqua Venetorum fœdera respuerent. Ad eam igitur mutationem erecti, Eugenio quoque, qui tum Florentiæ erat, hortante, idibus Februariis cum Sforcia & Venetis in quinque proximos annos fœdus renovarunt. In quo sanciendo illud imprimis expressum, ut utriusque populi socius ac copiarum omnium Imperator ille esset : cui tria equitum, peditum vero duum millium stipendia penderentur, & ut Veneti Florentinique tantas mercenariorum militum copias contraherent, quantæ ad gerendum bellum satis illi viderentur facturæ. Ascriptus est belli socius Nicolaus Æstensis, cum quo est actum ut Guidonem Faventinum cum mille, & quingentis equitibus, ac peditibus trecentis, & Borsium filium cum equitibus mille, utriusque populi stipendio ad usum belli retineret. In Montani commentariis nummum auri ducenta ac viginti millia Sforciæ in stipendium decreta reperio : quorum nonaginta millia Florentini, quod reliquum erat, Veneti dissolverent. Quæcunque ad hæc ex Philippi principatu quærentur, præter Cremonam, quæ Venetorum imperio cederet, reliqua Sforciæ quæsitæ viderentur, ac si præter Cremonam nihil caperetur, tum eam ipse copiarum Imperator haberet. Cæterum illud quoque imprimis est expressum, ut ad Venetos bello levandos

Sfor-

Sforcia subito in Galliam transfret. Papius ait, fœdus in Hetruria renovatum, dum adhuc Brixiana obsidio tene-
ret. Sed si ad idus Februarias est ictum, ut Blundus scri-
bit, non video, qua ratione id fieri potuerit, quum ante
Januarii calendas constet Brixiam oppugnari desiisse: quan-
quam tum quoque satis vexata videri potuit, cui ob præ-
sidia opportunis locis disposita, & itinera hostibus infes-
sa, neque arma neque commeatus importari poterant.
Sed siue tunc, ut ille ait, siue postea id acciderit, Phi-
lippus ad eam generi defectionem vehementer animum re-
misit. At Picininus nihil cunctandum ratus, nec aliquo
modo expectandum, ut Venetorum opes Sforcie adventu
firmarentur, de Athesi superando cum Mantuano Principe
agitare cœpit. Apparebat, non mediocriter id Philippi
opibus conducturum, si in Patavinum agrum aut Vincen-
tinum, bellum transferretur. Quod facile videbatur futu-
rum, si alterutros fines adorti locum aliquem, ubi belli
sedes figeretur, ex improvviso occupassent. Sed id Mantua-
ni Ducis consilium fuisse tradunt, qui id bellum quam
longissime domo ablegandum primus omnium excogita-
set. Navigia quæ in Pado circa Sermenum erant (Conta-
renus enim classem jussu Patrum Clodiam reduxerat) per
Tartari fluminis hostium in stagna & paludes trahere: at-
que inde in Athesim, si aquis non posset, solo traduce-
re. Quod hostium consilium quum Mellita aliquanto antea
per exploratores cognovisset, Principem Patresque identi-
dem per literas monuit, ut continuo classem, quanta
opus esse videretur, in Athesim mitterent. Nec circa Be-
nacum res interim in ocio fuere. Petrus Zenus, qui Tur-
bulanæ classi præerat, ubi longius portui paulatim annavi-
gare cœpit, ita eam lacus partem, quæ est inter Turbulas
& Ponalis ostium, suis aperuit, ut nonnihil frumenti,
quod mercatores eo convexerant, per montis anfractum,
qua fluvius ipse in lacum præcipitatur, gradibus in hunc
usum vivo saxo excisis, in asperos montes primo, inde
Brixiam sit humeris deportatum.

Sed dum hæc in Gallia geruntur, ex legatorum, qui

1439
Gesta in Se-
ratu de fœ-
deris reno-
vatione .

in Hetruria & in Picæno erant, literis cognitum est de fœderis renovatione. Quæ quum in Senatu essent recitata, ferunt ipsam fœderis formulam variis animis pro cuiusque sententia exceptam. Multi quidem fremere, atque identidem admonere: *Viderent illi qui eam rem tantopere probarent, ne fraus aliqua fœderibus inesset: nihil sibi placere, quæ Florentini in conditionibus illis affixissent: tutius videri, vel iniquissimam a Philippo pacem, si impetrari possit, accipere, quam rem Venetam in discrimen aliquod conjicere.* Moverant Senatum huiusmodi querelæ: videbanturque plurimi pedibus in sententiam ituri, ut pro infecto haberetur fœdus, quod noviter cum Florentinis & Sforcia esset ictum; nisi labantes Patrum animos gravissima Principis oratio confirmasset, quo Senatum suæ primo levitatis admonuit, quod fœderis diu exoptati ita leviter pœnitere cœpisset: *Nec esse cur insidiæ ullæ a Florentinis metui deberent, quod in apertum belli discrimen sese ob rem Venetam conjicerent: quin eos potius beneficii non immemores existimari oportere, quippe qui Philippum hostem, Venetorum auxilio olim suis cervicibus repulsum non ignorarent: Esse igitur hostimentum illud, non fraudem: Caverent ne eam retinendi imperii occasionem, potius divinitus quam humana ulla ope aut consilio oblatam, leviter amitterent: Videre se velut ea quæ oculis videntur, aut una illa via, quæ in ipso fœdere ostenderetur, aut nulla alia rem Venetam tam adverso tempore sisti posse: Irent, & si publicæ saluti consultum vellent, ea fœdera amplecterentur, quæ non solum præsens auxilium, sed gradum quoque ad victoriam secum essent allatura.* Ita vehemens fuit Principis oratio, ut, mutatis subito animis, omnia quæ legati egissent, pro ratis habenda censuerint; curarint etiam, id publicum decretum aureis signis munitum Florentiam & in Picænum deferri. Conflant adhæc Patres pecuniæ vim ingentem, cuius partem immodicam Sforcia ex fœdere destinant. Mittuntur & qui tota Italia militem conquirerent, Christophorum & Joannem Tollentinates accersunt: ii navibus (quia ob Raven-

næ defectionem terrestri itinere non poterant) Clodiam sunt delati. Dum hæc Veneti expediunt, Picininus ad Athesim copias admoverat, cui eas trajicere paranti Andreas Donatus, qui Florentia reversus Patavium Prætor missus fuerat, & Hieronymus Contarenus cum subitario milite adversa ripa se objiciunt. Gonzaga interim duodeviginti galeones, quos apud Hostiliam instructos habuerat, per Tartari fluminis hostium, ejus alveo ad hoc ipsum laboriose aperto, in paludes quæ inter Leniacum & Padanos aggeres jacent, traduxit. Nec alveo solum purgato opus fuit; sed uligine etiam, quæ amnem ipsum paludesque interjacebat, defossa, vadum navibus in Athesim aperuit. Duobus locis fluvius, ruptis aggeribus, tertiam fere sui partem in ipsas exonerabat paludes, ad Castagnarium vicum, quadraginta infra Leniacum stadia, & ad locum, cui *Maloperæ* nomen est. Sed Veneti ea loca, jam antea objectis molibus, obstruxerant, linciumque multarum ac celocium classe ad ea tutanda Marino Contareno & Lodovico Molino Præfectis apposita. Primi igitur hostium conatus circa Castagnarium fuere: quibus obstructum vadum refringere parantibus, Molinus Contarenusque ferociter occurrunt: contractoque certamine, hostis, quum se parum profecturum videret, cerneretque ulteriorem ripam ab iis infessam, quos Donatus tumultuose eo traxerat, pauca quædam sub solis occasum ad ostentationem conatus, intempesta nocte inde profectus, ad Maloperæ vada annavigavit. Hic nullo prohibente, vadi munitionibus refractis, octo galeones Athesim ingressi ad mille viros, quorum plurimi inerant sagittarii, in ulteriorem ripam exposuere. Donatus, contempta hostium paucitate, quos utique non ignorabat, facile a se opprimi posse, ut in hostes commodius pugnaret, paululum infra Baldum pontem jacere statuit. In quo ponendo dum occupatus esset, interim in hostes, qui trajecti fuerant, Tybertus Brandolinus cum trecentis equitibus, quos habuit, ferociter impetum fecit. Ipsi quoque classis ductores hostem secuti, medio flumine cruentam pugnam ciebant, qua

1439
Marini
Contarenæ
mors.

Contarenus tragula ictus fortiter dimicans occubuit. Brandolinus quoque grave in dextro crure vulnus accepit. Hostes hinc quoque, desperato transitu, profecti, ad Sanguinetum se receperunt, inde in Busetum fluvium transire: ubi Sex millibus agrestium adhibitis, fossam ad Athesim ducere adorti sunt, quam quum noctu nonnunquam Veneti milites lintribus trajecti oplevissent, mutato consilio, aliam viam non multum diversam ingressi, veterem Panegi fossam purgare cœperunt. Quod opus ne (ut aliud nuper intermissum) a Veneto impediretur, ad Anglarium rus, duo passuum millia ab Leniaco Veronam versus, castra posuere. Fossa itaque ex Panego in Athesim deducta, suos galeones in flumen hostis transmittere cœpit.

Sed dum hostium classis ad Maloperæ vada fuit; Veneti Darium Maripetrum non suffragiis, sed (quia maturato opus fuit) extra ordinem classis imperio præfecerunt. Accersitus Mellita ex Penetra, cum octo equitum millibus, & sex peditum affuit: alii copias ipsas dimidio fere extenuant. Venerat Maripetrus Leniacum cum quinque & triginta galeonibus, ex ea classe assumptis, quam ex Pado Clodiam jussu Patrum nuper reductam diximus. Statuerat Picininus æneas machinas circiter quadraginta in Athesis ripa: idque ad Molini classem deterrendam, quo minus naves, quæ superiore parte per Panegum & Veterem fossam in flumen trahebantur, impediret. Ea intuitus Mellita, extensis adversa ripa copiis, Maripetrum & Molinum admonet, ut statim in superiora fluminis ducerent: hostes, nisi classis objiciatur, incio se, vel potius invito, transmissuros. Paruit Molinus, atque cum sua classe & quinque ex Darii galeonibus, qui eum secuti sunt, stationes hostium ac Panegi ostium evasit. Ferunt ex galeonibus unum hostium tormentis confossum in illorum potestatem venisse. Quo viso, nullis hortationibus Darius adduci potuit, ut Molinum sequi vellet. Venetorum metu animadverso, confestim

festim Picininus machinas, sedibus primo hostium adventu sublatas, in proprias bases reponendas curavit: atque hinc Dario, inde Molino incertis, quid agendum sibi esset, nec divisa classe congregi audentibus (crebros tormentorum ictus uterque imprimis declinabat) hostes per ocium suas in Athesim naves traduxere. Tum territi, qui in adversa ripa steterant, inimicæ classis impetu non expectato, fuga dissipati diversi abire: multi Mellitam, sed plures Donatum turpissimæ illius fugæ auctorem tradunt: sed duo faciunt, ut citius credam, apud Venetum culpam fuisse, & Pafii Ariminensis auctoritas, qui scribit, mandatum Mellitæ fuisse Donati nomine, ut relicta fluminis ripa, in tutiora se loca cum copiis reciperet, & quod non multo post a populi Advocatoribus eo nomine diem illi dictam reperio. Qui tradunt Donati jussu Mellitanas copias ripæ præsidio decessisse, Christophorum Tolentinatam, ajunt, cum sua equitum ala Veronam missum: Tybertum Brandolinum cum eo equitatu quem habebat, Montagnanum: Joannem Christophori fratrem, Vincentiam: Mellitam ipsum cum reliquis copiis ad Aponi balnea confedissee. Hostes, Athesi superato, adorti pontes, sub primum impetum occupavere: in qua expugnatione Caroli Gonzagæ, juvenis impigri, opera clare enituit. Est Leniacum velut in duo oppida divisum, quæ ponte flumini imposito junguntur: pars quæ ad orientem solem spectat, Portum vocant. Hanc hostis adortus modico negotio in suam potestatem redegit: circa reliquum magis laboratum. Clodiensium præsidio erat locus initus, quorum fida ac strenua opera, ut semper alias, tum maxime illis ipsis diebus ad Maloperæ vada Venetus usus fuerat. Aderant & Fædericus Contareus, & Petrus Quirinus cum aliquot aliis Patricii ordinis. Quidam pro Petro Quirino Andream Mocenigum habent: fueruntque hi missi ut locum præsidio retinerent. Sed quemadmodum evenire solet, ut neque consilio neque ratione for-

1439

*Picininus
& Mantua-
nus Prin-
ceps multa
oppida Vi-
centini &
Veronensis
agrorum Venetis
adimunt.*

*Ad Bena-
cum terre-
stri prælio
prospere pu-
gnatur.*

fortuna semel inclinata sisti possit, factum est, ut subita oppidanorum deditioe ipsi cum Clodianis in hostium potestatem venerint. Leniaco recepto, Picininus & Gonzaga in Vincentinos ac Patavinos fines irruere: ad Baldum aliquandiu laboratum: inde, eo capto, miro victoriæ cursu Leonicum cepere, Brendolam, Monticulum, Arcinianum, Montursum cum Dresini valle, & ea quæ Agni dicitur. Montanorum quoque nonnulli deditioem fecere. Sed hæc fere omnia Vincentinorum sunt. In Veronensi Suavium & quicquid fere ejus terræ reliquum erat, in hostium potestatem concessit. Quo tanto rerum successu elatus Picininus, Veronam castra admovit, quo & Gonzaga cum omnibus copiis venit. Erantque in hoc statu circa Athesim res Venetæ, quum ad Benacum aliquanto meliore eventu est pugnatum. Forojulianus Italus Salodii cum equitatu non parvo, sed majore omnino peditatu erat, & Gibellinæ factionis Brixienfes cum eo plurimi: his copiis fretus ille, Materno, Pene-tra, Turbulisque Venetum dejicere summa ope nitebatur. Aderat Petrus Advocarus cum Guelphorum multitudine ad prohibendos hostium conatus. Ad Maternum itaque (nam id quoque oppidum tum Venetorum fuisse reperio) atroci prælio concursum est. Zenus qui Venetæ classi præerat, tam proximo pugne loco naves applicuit, ut navales milites terrestri acie in hostem dimicarint. Pugna a tertia diei hora ad vesperam est protracta. Inde dum sensim suos a prælio Italus revocaret, perque angustam semitam lacui prominenti clivo objectam accurate militem traduceret, Zenus ex ipsis navibus assiduo telorum jactu expositum hostem & injuriæ opportunum vehementer incessabat. Urgebat interim Advocarus extremum agmen, multaque cæde retardabat. Tum hostes ipsi a tergo & a latere multitudine telorum afflicti, solutis ordinibus, fugam capeffunt. Instat victor Venetus, multos trucidat, multos quoque vivos in suam redegit pote-

potestatem . Ingens agrestium cædes est edita : qua- 1439
dringenti & amplius capti , in quibus illustres vi-
ri circiter quinquaginta fuere : Italus umbra noctis
ufus , Salodium se trepide recepit .

IN LIBRUM QUARTUM

E P I T O M A.

Sforzia per Flaminiam & Ferrarienses Clodiam primo, inde in Patavinum agrum validissimas transmisit copias: Mellita cum Sforzia castra contulit: Venetus exercitus per montes actus Veronam praesidio levavit: Picininus cum omnibus copiis se ultra Athesim recepit: Veneta classis ad Benacum deleta est: Picininus in Ludronia valle nocturno est praelio superatus: Sforzia hostes ad Theanium ingenti praelio vicit: Picininus & Mantuanus Princeps Veronam, praeter arces, furto occuparunt: Verona triduo postquam amissa est, a Sforzia est recepta: Commeatus media ferme hyeme per montes est Brixiam importatus: Mellita in morbum incidit: Picininus in Hetruriam adversus Florentinos transiit.

M. ANTONII
SABELLICI,
RERUM VENETARUM
AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,
LIBER IV.

Overat interim ex Picæno Sforcia, mul-
tisque cum eo viri fortes, in quibus Ale-
xander, Joannes & Leo ejus fratres,
Rubertus Severinas, Dominicus Malate-
sta, Lodovicus Hadriæ Dux, cui filiam
in uxorem Sforcia desponderat, Franci-
scus Ortonius, ac plerique alii viri mili-
tari gloria insignes. Ex Æsio, quo edictum erat omni-
bus ut convenirent, Fortunæ fanum, atque inde Arimi-
num petiere. Hic dum circa signa cæteri frequentes es-
sent, unus Guido Faventinus defuit, qui diversarum erat

1439
*Sforcia per
Flaminiam
& Ferra-
rienses Clo-
diam primo,
inde in Pa-
tavinum
agrum vali-
dissimas
transmittit
copias.*

1439 partium factus . Quod ubi ille exploratum habuit , ali-
quandiu anceps stetit , incertus quo primum se verteret :
videbat id Philippi consilio factum , ut suum in Galliam
transitum per novum hostem retardaret . Sed ut præsentem
erat consilio , nihil ad institutam expeditionem æque atti-
nere ratus , quam (ubi armis ad Venetos veniendum
erat) si Ravennam & Forum Popilii hostibus ademisset ,
quibus receptis , compendiosissimum sibi iter in Galliam
aperiretur , Popilinenfes adortus , postidie quam eo castra
admoverat , ad deditionem compulit . Inde dum forte Ra-
vennam duceret , ecce trepidissimis affertur nunciis , ho-
stes , Athesi superato , quicquid citra ultraque flumen Vene-
ti tenuissent , præter Veronam & Vincentiam , propemo-
dum occupasse : Veronenses ad id arcta premi obsidione :
Paduæ & Vincentiæ , ejectis præfidiis , tumultuatum : peri-
culum esse nisi properet ire , ne omnia in hostium pote-
statem subito concederent . Sed quod ad duarum urbium
tumultum attinet , id militum culpa accidisse ajunt , qui
nimia licentia peccantes , furta passim & rapinas in mise-
ros cives non aliter quam in hostes bello captos edere au-
derent . Patavini injuria adacti , quum ad arma concurris-
sent , mox Prætoris interventu impetum tenuere . Vincen-
tini & ipsi simili causa consternati , ejecto præsidio , suam
in Venetos fidem prædicantes , haud sibi externis armis
opus esse dicere , satis superque constantiam suam Patri-
bus notam esse : his munimentis urbem ipsam adversus
omnes hostium impetus tutiorem , quam ullo mercenario
præsidio futuram . Laudati sunt vehementer Vincentini a
Mellita , qui sub primum affuit tumultum , hortatique
ut in antiquo studio & fide permanerent : permissum est ,
ut suis viribus , quemadmodum postularent , urbem tueren-
tur . Hujusmodi nuncii omnino auditu , quam re atrocio-
res , effecerunt ut , mutato consilio , continuo Sforzia ,
flexo a Ravenna cursu , ad Roncanum pontem citato ag-
mine duxerit . Inde Guidone & Francisco Picinini filio
intra Forilivii mœnia cum numerofo equitatu compulsis ,
quinto post die quam eo venerat , inde digressus , sextis ca-
stris

stris per Bononienses Bandomium venit. Hinc secundo 1439
 Pado impedimentis Clodiam missis, per Ferrariam paten-
 tibus portis Gorium se contulit: ex Gorio mox Hadriam
 transiit, unde proximus sinus Hadriacus primo, inde Ha-
 driaticus nominatus est. Fuit id Thuscorum oppidum,
 atque diu præpotens. Verum nos hæc ideo admonuimus,
 ne ab Hadria quæ in Picæno est, nomen mari inditum
 crederetur. Florentissimum hunc exercitum omnium spe
 celerius Venetæ opes in Patavinos fines traduxere quatuor
 ingentibus vadis, quibus erat transmittendus. Multis siqui-
 dem locis tractus ille littoralis, aut fluviis in mare emit-
 tentibus, aut maris æstu perrumpitur. Ad Gorium primo
 ex fluminibus Padi unum ponte superatum, quem duo &
 triginta longiores scaphæ anchoris fundatæ expleverunt:
 strata erat asseribus pontis longitudo tenui sabulo desuper
 aspersa; perticæ hinc inde affixæ; ne motu pontis equi
 perterriti in subjectas aquas præcipitarentur, erantque ad
 illius præsidium duodecim naves ad pugnam instructæ,
 quæ, si quis superiore parte fluminis ab hoste impetus factus
 esset, pontem ipsum ab injuria tutarentur. Ferunt his lo-
 cis Sforcianos pro prodigio habuisse, & quod Padus ita
 repente intumuerit, ut parum abesset quin, aggeribus re-
 fractis, castra, quæ non procul ab ipso flumine metati
 fuerant, subita inundatione demerferit: & quod vis in-
 gens serpentum ipsa militum tabernacula circumfederit.
 Alterum vadum ad Fornaces, quatuor & quadraginta lin-
 tres arctissimo nexu junctæ exhibuere. Hic locus, quia
 hostium insidiis aliquanto opportunior fuit, duodecim
 galeones armis & propugnatoribus instructos habuit; cen-
 tum ad id sagittarii pontem præsidio tenuere. Tertius ad
 Athesis ostium circa Fossiones quaternis vicenis scaphis 1440
 est compactus: quo superato, secus maris littora ad Brun-
 dulum copiæ sunt traductæ. Hac quoque trajectus exerci-
 tus: quia amplissimum erat vadum, ponte omnium lon-
 gissimo nonaginta navibus expleto. Hinc ad portum,
 quem Clodia Venetias versus habet, Sforcia progressus,
 trecenta navigia ad convehendas in continentem copias

1440 parata offendit : quibus eques cum omni multitudine peditum exceptus per stagna, quæ ipsum mare ac continentem interjacent, secunda aura cœptus est devehī. Jucundum erat multis, atque ipsi duci imprimis, terrestribus expeditionibus, non maritimis assueto, spectaculum, trecenta eodem tempore volitantia videre vela: mille ad hæc minora navigia omnium promiscue ordinum hinc inde circumfusa, quæ cum officii causa, tum videndi studio illi obviam processerant. Aderant & qui publico nomine ipsi duci fœlicem gratularentur accessum, amplaque ei munera deferrent. Ad Conchas, Patavini agri locum, expositus in terram exercitus, ubi sex millia ducenti ac quatuor supra quadraginta sunt equites censi, pedites mille & sexcenti. Qui numerum extenuant, quatuor equitum millia, ac duo peditum fuisse tradunt. Sforcia ubi copias in continentem exposuit, nihil antiquius habuit, quam Mellitanas copias, & ubicunque Venetarum virium aliquid esset, in unum contrahere, ut quam primum in hostem dimicaturus moveret. Nec Mellita, audito Sforciaæ adventu, multum defedit: sed postridie quam appulsum erat, cum duodecim millibus equitum peditumque præsto affuit. Quidam auctores sunt, in Colonienſi agro ipsos duces castra contulisse, ubi recognito exercitu, quatuordecim equitum millia, atque octo peditum in Venetis sint castris numerata.

*Mellita
cum Sfor-
cia castra
contrahit.*

*Francisci
Barbari
Brixiano-
rumque ob-
sessorum mi-
ra constan-
tia.*

Sed dum hæc in hostes comparantur, Brixienſes fame, pestilentiaque non minus quam assiduo hoste domiti. Nam Italus cum duobus millibus ad hoc ipsum relictis, ita assiduis incursionibus urbem vexabat, ut parum meliore essent conditione, qui in urbe erant, quam antea fuissent; quum a Picinino & Mantuano Duce obsidebantur. Victi itaque tot malis cives fecissent tandem deditionem, ni Barbarus eam rerum omnium difficultatem mira providentia superasset. Nullam ajunt artem excogitari potuisse ad miserorum civium animos in fide & spe continendos, quam ille maturo tempore non adhibuisset: ita ut supra fidem sit referre, quibus modis ad alendum præsidium pecunias hinc

hinc inde abraferit (ab urbe stipendium nullum , itineribus infestis , mitti poterat) parique consilio & industria montium incolis , Petri Advocari usus opera , nuces , rapa , castaneas , aliaque frugum genera ad levandam famem expresserit . Et illud pene incredibile dictum , quotiens sit hostem hæc fingendo , illa dissimulando ludificatus : qua patientia gravem in tanta rerum penuria tulerit multitudinem . Nullius congressum aut colloquium evitare , ne illorum quidem , quorum domum sciebat pestilentia laborare , quum ipsa interim lues ita in miseram grassaretur civitatem , ut septuaginta pene quotidie efferrentur funera . Omnibus horis ad eum patebat accessus : prandebatque in aperto , nec in ejus mensa alius panis ea temporum difficultate conspectus est , quam hordeaceus , aut furfureus , triticeus nunquam . Ferunt & calones nonnunquam in urbem pro frumentatoribus induxisse saccis palea aliave materia refertis , atque hoc ipsum ad novi commeatus speciem civibus ostendendam . Et in propugnaculis sagittas quasi extra urbem missas clandestine affixit cum literis , quibus cives ab aliquo publico aut privato hospite , qui in castris esset , moneri viderentur : Caverent ne ab hoste spem veniæ , quæ ab illis prætenderetur , ullam sperarent : Statuisse eos , si Brixia quandoque potirentur , eam funditus evertere , civesque ad unum cum liberis trucidare . His artibus ille commissam urbem non solum tuebatur , sed id sane consecutus erat , ut Pater patriæ vulgo a Brixiensibus diceretur . Demum sub Advocari reditum montanis fretus auxiliis , castella quorum ad Crucis unum , alterum ad Mompejanum fuit , subito incurfu oppressa demolienda curavit . Eo successu erecti Brixienfes (Italus enim jam antea ad Castanedulum stativa habebat , ut quam longius posset , pestilenti cælo abesset) constituerunt Salodium oppugnatione tentare , rati fore , ut Veneta classe aquis lacerante , si a continenti & ipsi locum acri adorti essent oppugnatione , vi aut voluntaria deditione Salodienses ad imperium retraherentur . Gavardum itaque convenere Thadæus Æstensis cum equitibus trecentis , quos reliquos ex

1440 ala illa, quæ ad Brixia præsidium cum eo relicta fuerat, Petrus Advocarus cum montanis trecentis, & Theosalvius cum sex mercenariorum centuriis. Italus, explorato hostium consilio, Fœlicianum concessit: in quem Brixienfis ferox confestim impetum fecit. Ille vero, signis ocyus illatis, contracto sub mœnibus oppidi prælio, quum ab ortu solis ad meridiem paribus animis utrinque pugnatum esset, Venetus fessus & reliqui pugna sensim excedere cœperunt. In eos pedes referentes tantus est impetus ab hoste factus, ut solutis ordinibus, vi coacti sint dare terga. Thaddæus, paucis amissis, perpetua fuga in Pedemontanos abiit: unde non multo post cum copiis, quas ex Bergamo Barbarus subito accersiverat, ne aliqua major clades adiretur, Gavardum reversus, præsidium quod hostes ad Euphemianum habebant, expugnavit.

Verona promitur.

Leonikum capitur.

In hoc statu Brixienfium res erant, quando Sforcia, junctis, ut dixi, cum Mellita copiis, in hostem movit. Premebant illi interim Veronam, mœniaque bellicis operibus quatiebant. Explorato igitur eorum numero, factique de Sforcia adventu hostes certiores, machinis impedimentisque subito in Mantuanos missis, solutaque obsidione, cum omnibus copiis Suavium abiere. Est id Veronenfis agri oppidum. Hic illi fossam in subjectas paludes ad Athesim attinentes quinque passuum millia a Suavio ductam tenebant, obicibusque & propugnaculis munitam. Qua defensa, apparebat, Sforciam ab omni ope Veronæ, Brixia, & Bergamo ferenda exclusum iri. Ille interim Leonikum acri oppugnatione adortus, ante noctem vi capit, captumque militi (ut Papius scribit) diripiendum tradit. Blundus plurimis certaminibus oppidanos frustra tentatos ait, locumque pertinacissime defensum: atque ubi Petrus Brunorus, Troilus, uterque Sforcia charissimus, hic tragula, ille plumbea glande graviter vulnerati occubuisse crediti sunt, tum ducem ipsum ira accensum, totis viribus incubuisse, eo consilio, ut captum vi oppidum non solum diriperet, sed funditus etiam everteret: ac tum demum a Leonicenis dediti-

fa-

factam, omnique ob id injuria temperatum. Hostium munitiones haud multum a Leonico aberant; nec, dum hæc in conspectu fierent, illi aliquid movere sunt ausi. Eo oppido recepto, Sforcia quadrato agmine in hostium duces ferociter movit, aciem in eorum conspectu circa Suavium explicat, facitque eis pugnandi copiam: sed quum ante novam lunam dimicari non oportere responderetur, expressa hostibus metus confessione, ad Vincen- tinorum oppida recipienda se convertit: quorum non pau- ca, proposita impunitate, brevi recepit. Sunt qui secun- dum hanc expeditionem, & non antea, castra ad Sua- vium admota dicant, ac tum demum, cæteris amissis, eum locum, velut omnium opportunissimum, hostem insedis- se, ut undequaque versum Sforcia Veronam ire statuisset, ille se ex propinquo objiceret. Et quia fossa ad paludes usque deducta, sine multa cæde iter suis ea parte patere non poterat, per montes Veronam ducere Sforcia & alii statuere. Ad Roneam igitur oppidum, quod *Divi Joannis* dicitur, prius castra admota sunt, quam quid consilii Ve- neti duces cepissent, Picininus rescivisset. Tollentinas & qui Veronæ præsidio erant, facta repente eruptione, quod facere per internuncios jussi erant, ex munitionibus, quas circa urbem Philippi duces erexerant, aliquot incensis, duas vi captas suo firmant milite. Interim Sforcia, admo- tis ad Roneam copiis, cum Picinino circa præsidia, quæ ille aliquanto antea in prominentibus jugis firmarat, acri prælio pugnavit. Primo congressu turbatæ sunt Sforcia cohortes: mox vero, Troilo & Nicolao Pisano cum robo- re equitum in hostes immissis, æquatum est certamen; & quum, neutro adhuc inclinata acie, sub noctem Picininus Suavium cum copiis se recepisset, sine alio majore certa- mine Sforcia in montes, qui Veronam usque protendun- tur, evasit. Venetis igitur juga montium tenentibus, cir- cumegit aliquandiu copias Picininus, ut oppida, quæ pro- ximis collibus occuparat, præsidio protegeret; pugna ta- men omnino abstinuit, nam præterquam quod Sforcia nullum ad insidias locum reliquum fecerat, aliquanto bel-
lato.

1439 latorum numero præstabat. Blundus, qui mercenarios tantum milites recenset, quatuordecim armatorum millia in hostium castris fuisse ait, in Venetis sexdecim, multitudinem ad hæc tyronum in utrisque ingentem. Veronam ingressus Sforcia, haud intra mœnia defedit: ad tertium lapidem ab urbe Hostiliensi via castra metatus est. Sunt qui in campo Martio, qui mœnibus urbis adjacet, castra habita dicant, atque ad primam superandi Athesis mentionem, Picininum, qui interea circa Porcilium confederat, subito flumen transmisisse, abiisseque cum omnibus copiis Vigasium in Mantuanis finibus. Tum Sforcia retro conversus Suavium obsidione cingit: quo recepto, paucis diebus omnia citra Athesim loca, præter Leniacensem portum, recepit.

*Græcorum
unio cum
Romana
Ecclesia.*

Dum hæc circa Veronam geruntur, secuta est Græcorum illa cum Romana Ecclesia unio: quæ res pertinacissimis disceptationibus Ferrariensi conventu jactata, divino juvante Spiritu, de cujus Processu summa erat quæstio, optimum sortita est exitum. Ita nanque compertum est, ut in eo quo duæ gentes omnium aliarum peritissimæ dissentire videbantur, idem omnino sentirent, verum diverso verborum ambitu. Receptis, ut dixi, omnibus citra Athesim oppidis, quæ hostis occuparat, Veneta castra Benacum versus sunt promota, Bardolinumque oppugnatione tentatum. Siquidem omnia Sforcia & aliorum consilia eo spectabant, ut sibi aliquo modo lacum apertum redderent; qua sola ratione apparebat, Brixiensibus subveniri posse, qui pestilentia & fame jam propemodum in ultimum erant discrimen adducti. Nam præter cladem illam, quæ in urbis oppugnatione fuerat accepta, quinque hominum millia pestis illa teterrima miseræ civitati ademerat. Fames ad hæc aliquanto atrocior quam antea incubuerat, rapis, leguminibus, quibus aliquandiu inedia levata fuerat, deficientibus. Rumor igitur erat, urbem ipsam tot malis brevi post cessuram, nisi, aperto lacu, primo quoque tempore commeatus & præsidia illi mitterentur. Et quia hostium classis aliquanto Veneta validior erat,

erat, non ausus est Zenus, suis ad Bardolinum sedentibus, naves oppido admove: quo accidit, ut ubi Sforzia se nihil profecturum vidit (quoniam oppidanis auxilia aquis subveherentur) soluta obsidione, inde abierit. Quia igitur parum id processerat, Cavalcabos, Guerrerius Martianus, & Joannes Comes, Romani sanguinis, cum equitibus mille & peditibus trecentis, præter Arcum & Thenium ad Brixiam commeatu & præsidio sublevandum sunt missi. Hi per Sabienfes in Pedemontanos delati, statuerunt equos montium asperitate fessos in herbido loco prius reficere, quam urbem ingrederentur. Ceperat interim consilium Barbarus, hostilis classis partem, quæ ad Salodium erat, comburere, Thaddæo Æstensi cum Andrea Valerio & Andrea Leone eo missis. Zenus quoque navium Præfectus monitus est per literas, ut ipse maturo accessu adesset, remque fortiter gereret. Picininus & Gonzaga, hostium consilio explorato, ex Vigasio clandestine cum equitibus ducentis profecti, per Piscariam ad Fœlicianum delati, se Alovisio Severinati & Italo Forojuliano junxerunt: quibus se cum omnibus copiis sequi jussis, Venetum equitatum qui in Pedemontanis adhuc stativa habebat, impetu repente facto, impedimentis exuere, nonnullisque ad id equitibus interceptis, cæteros in urbem trepide compulerunt. Inde ad eos opprimendos conversi, quos ad lacum missos audiverant, tripartito moverunt. Severinas in naves impositus jubetur aquis rem gerere: Italus Madernianos montes cum peditibus infidere: Gonzaga & Picininus via, quæ montes ipsos a lacu dividit, equitatum ducere. Tum hostium classis Venetam repente adoritur: concitat Æstensis ex continenti turmas, ut suis laborantibus auxilio adsit: tum a vertice & a latere hostes coorti, in Venetos cum clamore irruunt. Thaddæus tot difficultatibus circumventus, suos quanta potest vi tutari contendit. Sed tantus ab initio pavor cæteris injectus est, ut nullo ferme loco nisi circa Æstensem sit hosti repugnatum. Momento itaque temporis classis, & qui in continenti erant, ab hoste oppressi sunt. Erant Veneto tri-

Veneta classis deleta.

1439 triremes duæ, celoces quatuor, sex galeones, & ganza-
 riolæ septem: quarum duæ, conferta pugna, ab initio dila-
 psæ, Turbulas trepida se fuga recepere: reliqua classis
 cum ipso Zeno Præfecto in hostium potestatem venit. Ca-
 pti ad hæc Thaddæus cum Valerio & Leone legatis. Ac-
 cessit ad eam cladem, quod & Madernianam arcem po-
 stridie, quam ita infœliciter est pugnatum, hostis occu-
 pavit. Ferunt, rem diu antea a Sforcia prævisam, moni-
 tosque sæpius ab eo Patres, ut supplementum in lacum
 mitterent: fore, ut nisi id mature facerent, classis illa,
 quam ad eam diem paratam habuissent, hostibus paulo
 post prædæ esset. Ipse vero Turbulas Penetramque (ne
 ab hoste victoria elato, subito incurfu opprimerentur) va-
 lido præsidio firmavit. Ea clades Venetias allata ingenti
 mœsticia Patres affecit: verum ne ob id animum remisisse
 viderentur, continuo novam classem decrevere, diversa
 tamen ratione ab illa priore ad Benacum statuendam: ut
 soluta videlicet materia sexcentis plaustris Turbulas con-
 veheretur, ubi velut navali quodam aquis proximo trire-
 mes octo texerentur, totidem galeones, ac celoces qua-
 tuor. Omnes Veneti navalis opifices ad opus subito con-
 ficiendum destinati: classis imperium Stephano Contareno
 demandatum, ac singulis triremibus singuli patricii præ-
 fecti. Missum ad id stipendium in castra in aliquot futu-
 ros menses, missa ex tyrone supplementa, & commeatus
 vis ingens.

*Nova ex-
 struitur
 classis.*

Hæc tota fere æstate illa gesta. Venerat jam autumnus
 tempus, qui per se morbificus tertiam ferme exercitus
 partem paucis diebus febre implicuerat: quapropter Sfor-
 cia Gebetum cum omnibus copiis concesserat. Hostis ad
 Vigasium nihilo incolumiore exercitu stativa habebat:
 præter febrem atrox quoque pestilentia castra illa fuerat
 adorta. Patres, quos Brixienfium periculum torquebat,
 ea cura velut cunctarum maxima, animis hærebat: quæ
 eo major per eos dies inceserat, quo in maiorem despe-
 rationem fama amissæ classis eos adductos existimabant.
 Mittunt ad Sforciam, qui publico nomine rogarent, ut
 prius-

priusquam in hyberna, quorum jam tempus appetebat, miles dimitteretur, comineatu ac præsidio, si fieri posset, fidelissimam civitatem levaret: & ut ea, quæ a tergo Sforcia reliquerat, tutiora essent, statuunt Patres Athesim ad quartum supra Leniacum lapidem, purgata veteri fossa, derivare. Quo facto constabat fore, ut aquis longe lateque stagnantibus, Patavinus ager, Vincentinus ac Veronensis, qui citra flumen erat, ab omni hostium fervaretur incurfu. Allaturam ad hæc rem ipsam commoditatem maximam Veronam usque navigandi. Quatuor fossorum millia ad id opus destinata dicuntur. Contare nus interim (quia navium arbores tam longis itineribus perferri non poterant) in castra primo, inde in Tridentinos montes transgressus, sylvas inspecturus, si quæ arbores tantæ proceritatis essent, ut ad eum usum parari possent, adhibitis ad id cognoscendum peritioribus fabris, constitit inter omnes, non solum malos, sed omnem etiam multarum navium materiem nemus ipsum affatim præbiturum. Accersiti eo præter aliam multitudinem, fabri lignarii sexcenti. Picininus qui ea parari resciverat, ut aliquo modo hostium conatibus iret obviam, prima noctis vigilia, Ripa oppido, quo se clandestine contulerat, profectus, via secundum Benaci littus aperta, qua venturum haud quisquam suspicari potuisset, triremem nuper refarctam igni corrumpere tentavit. Forte accidit, ut Troilus locum præsidio teneret, qui hostis impetum non solum sustinuit, sed conferto etiam ferociter prælio, continuo pugnam adæquavit. Picininus medio conflictu equo dejectus, trecentis eo prælio amissis, ægre servatus est. Re ad Sforciam delata, veritus, ne quod hostis infeliciter tentarat, majore postea nisu perficeret, placuit Mellitam locis ipsis præsidio esse: qui ubi eo profectus est, a lacu ad montes Ripæ imminentes ducentos circiter passus, maceriem militari opere duxit duodecim pedum altitudine, latitudineque pene pari. Erexit & castellum in montis vertice ex eadem materia in muri speciem congesta, cum propugnaculis frequentioribus. Quibus locis modico præsidio

1439 sidio retentis, apparebat naves, quæ Turbulis essent, quæque postea erant futuræ, ab omni hostium injuria servatum iri.

Dum igitur classis instruitur, & Athesis derivatio, mutato consilio, intermittitur, statuit Sforcia commeatum Brixienfibus per montes importare. Contracta igitur frumenti vi ad Turbulas & Penetram ingenti, confusus fore, ut prece aut precio montanos regulos deliniret, aut si minus id procederet, vi & armis locorum difficultatem superaret, cum tribus equitum millibus, & peditibus circiter mille ex omni numero lectis, Penetra profectus, ad Thenium quingentos ab oppido passus confedit. Curaverat ad hæc machinas aliquot comportandas, quibus (si ita opus fuisset) in oppidorum oppugnatione uteretur. Sed dum ille ad Thenium sedet, Philippi duces, qui, consilio hostium antea explorato, ad Ripam concesserant, Ludroniam vallem tumultuario milite infederant: qua occupata, cum peditibus octingentis & trecentis equitibus Picininus cum Severinate ad Thenii saltum insidendum relictis, qui occupata loca præsidio tenerent, citato agmine retro moverant. Insinuarant se interim ad caput lacus, qui in ea valle est, Martianus & Joannes Comes cum toto equitatu, tacitique in hostium adventum se ibi tenere. Ubi vero eo Picininus & alii venere, Venetis in illos coortis, subitum est prælium commissum. Quo accensi Martianorum animi, certamine semel injecto, non solum per diem hostem distinuere, sed sub noctem etiam: & quia lux paulo post erat defutura, proximis domibus incensis, ad id lumen pugnam tam diu distraxere, ut fessus Picininus sensim prælio excedere cœperit: in quem pedem referentem tantus a Veneto milite jam spei pleno factus est impetus, ut continuo in fugam versus, toto equitatu ac peditum robore amisso, præcipiti cursu ad Ponalis juga (quæ Benaci undis eminent) delatus, a Teutonico (quem penes se ad hos usus habere solebat) per abrupta montium ægre sit servatus. Ubi vero ad subjectas lacus undas est ventum,

*Picininus
in Ludronia
valle
nocturno
prælio
superatus.*

tum, tenui cymba ex proximo accersita, Ripam annavigavit. Severinas equitibus viginti comitatus, Madernum per asperos montes se trepide recepit: octoginta ex omni captivorum numero lecti Brixiam Barbari jussu perducti. Picininus haud quidem ea clade territus, Severinate ad se accersito, ad Thenii saltus occupandos confestim ire pergit. Jam enim vel per hostes transiturus Sforcia ad montes successerat. Est Thenium alto colle situm: ad lævam dextramque prærupti montes, quorum alter, qui dexter oppido est, castellum habet opere & natura munitum: qui e regione attollitur, sterilis omnino & magis præruptus. Hunc peditum robore hostis infedit: præter oppidum Carolus Gonzaga instructas equitum alas tenuit. Hæferat Venetus dux ad radices ejus montis, quem a peditate infessum diximus: videbatque, hostibus dextra lævaque sedentibus, sine ingenti certamine locorum difficultates superari non posse: & quum consilii anceps secum animo agitare, qua vi per hostes sibi viam apperire posset, ecce novam inopinato cohortem a Ripa Thenium versus tendentem procul aspicit. Ratus ille reliquum copiarum quod Vigasii erat, eo ab hoste accersitum, confestim omnem equitatum cum Troilo in Gonzagam mittit: ipse deinde ad pedites conversus (ex quibus cohortem unam quasi prætorianam penes se habere solebat) verticem infessum illis ostendit: oratque simul, hortaturque: *Ut si eo honore, in quo apud se semper habitati essent, digni videri cuperent, si pro suis in singulos beneficis, quæ multa & ampla esse non ignorarent, parem sibi gratiam quandoque relatam vellent, si denique, ut fortes fidosque decet milites, strenuam operam, aut præclarum ullum facinus aliquando coram se edere statuissent: ex illius diei pugna, & præteritæ & futuræ militiæ sibi gratiam omnem & laudem quærent. Irent forti animo in hostem, quo pulso, non solum fidelissimam Veneto imperio urbem servarent, sed gradum etiam sibi facerent ad amplissimam victoriam.* Hæc ille; atque una in adversum jugum aciem explicat, ipseque imprimis brevi hasta nixus in arduum

ten-

1439

*Sforcia ho-
stes ad The-
nium ingen-
ti praelio
vincit.*

tendit. Miles, quanquam lubrico & abrupto montis ascen-
su vix consistere poterat, præsentia tamen & voce ducis
adjutus clivum impigre superat. Inde Sforcia suum Tro-
ilum cum equitatu circa oppidum pugnam ferociter cien-
tem militibus ostentat, hortaturque eos properare, atque
ejus victoriæ palmam equiti præripere. Ipse inde agili &
rapido cursu ad crepidinem delatus, unde a suis & vide-
ri & exaudiri poterat, alacri voce Troilum, Nicolaum
Pisanum, & alios appellans, hortatur jubetque hostium
agmen cuneo perrumpere: jam se cum cohorte peditum
hostes jugo summovisse. Ad pedestrem inde aciem con-
versus, dum ad eos concitandos properat, ecce, procul
jam occupato loco, videt suos disiectum hostem per collis
declivia præcipitem agere: tum lætis clamoribus atque ha-
stam quatiens, *Eja*, inquit, *fortes socii, instate, & ti-
midum hostem, ne pugnam reparet, a tergo, a lateribus
premite*; atque ita prælio altera parte defunctus, ad equi-
tem hortandum redit. Hic recentis cohortis interventu
aliquanto victoria laboriosior fuit: sed ultima impressione
a Sforcianis facta, quia jam allatum erat, præsidium ex
summo jugo dejectum, quod unum effecit, ut fluctuare
cœpisset hostium acies, captoque Cæsare Martinengio, qui
medio prælio acriter pugnabat, summoti loco in fugam
hostes palam sunt acti: eos palatos Sforcianus miles victor
insequitur, multos obtruncat, multos quoque abjectis ar-
mis deditos capit. Post Cæsarem Carolus Gonzaga cum
ducentis equitibus & peditibus trecentis in Venetorum po-
testatem venit. Credidit ab initio Sforcia, Picininum quo-
que a suis interceptum: qui ubi inter captivos non est re-
latus, quinque aureorum nummum millia proposuit, si-
quis eum ex fuga retraxisset. Ille vero quum se trepide
in oppidum recepisset, latuit per diem, ne si victor ho-
stis rescivisset se Thenii esse, attentissima obsidione oppi-
dum cingere perseveraret, omnemque evadendi adimeret
facultatem. Intempesta igitur nocte pannis obsitus, pro
lacero vulneribusque confecto milite humeris extra oppi-
dum delatus, averfis itineribus Ripam oppidum pervenit,
quo

*Picininus
quomodo
servatus.*

quo magna equitatus pars se ex fuga receperat. Sunt qui dicant, eum sacco obvolutum, ac pro vili sarcina a milite in tutum deportatum. Postridie quam pugnatum erat, cinxit Sforzia oppidum obsidione: commissaque per eos dies quibus illa tenuit, leviora quædam prælia, in quibus Malatesta Cæsenæ Princeps, adolescens strenuus, dum ferocius in hostem invehitur, est captus. Papius Ariminensis ait, post Thenianam pugnam Venetum ducem ad Ripam oppidum quadrato agmine accessisse, atque in tumultuaria pugna, quæ ibi commissæ est, Malatestam captum. Aleardus Veronensis in suo ad Sforciam Panegyrico ait, Picininum postridie quam prælio excesserat, structa acie, ad Veneta castra dimicaturum venisse. Cujus audacia eo magis terribilis fuit, quo recentissima pugna hostium opes magis ac magis accisæ credebantur. Etenim facile ex eo apparuit, Sforciæ & aliis rem cum eo hoste esse, qui neque victor neque victus quiescere posset. Ut cunque tamen res sese habuit, satis convenit, per eos dies aliquid commeatus Brixienfes a Sforzia accepisse, fuisseque indies amplius accepturos, nisi Veronensis clades, quæ per eos dies secuta est, ab ea expeditione Venetas copias avertisset.

Agitaverant animo aliquanto antea Philippi duces, Civitatulam, quam urbs ad brumalem occasum habet, furto occupare. Cognoverant eam ex gregario milite, Theutonici (ut Blundus ait) generis, qui per id tempus in ea stipendia facere consuevisset, negligenter noctu custodiri. Papius ex Mantuano quodam ait id eos rescivisse, qui proxima æstate captus, penes Jacobatium Bononiensem præsidii præfectum aliquandiu fuerat, dum pecuniæ ad se redimendum exigenterentur, atque interim libere per muros & munitiones vagatus, omnia per ocium explorasset. Jam antea, ut dixi, in animo erat id facere, sed rem tantisper differendam censebant, dum in hyberna ab hoste esset concessum, ut prius partes suas Veronæ firment, quam ex stativis Venetus miles educeretur. Verum ubi rem eo adductam videre, quod jam Sforzia se invitis

*Picininus
quo ratione
Veronam oc-
cupavit.*

- 1439 Brixiam penetraret, ut eum a præsentī expeditione averterent, gerendæ rei consilium maturarunt. Accersitis itaque undique copiis, Ripa clandestine profecti, prius Piscariam appulere, quam qui eo accersiti erant, convenissent. Sed illis sequi iussis, ipsi repente Vigasium progressi, omne militum robur quod illic erat, ex stativis secum rapiunt, atque tertio decimo calendas Decembris, primis se jam tenebris intendentibus, in subjectos Veronæ campos tacito agmine devenere. Inde intempesta nocte scalæ mœnibus admotæ, quibus ille, cujus indicio mota res erat, primus muros transcendit: inde alii atque alii silentio secuti, donec custodibus cæsis, ac porta, quæ proxima fuit, refracta, duces ipsi cum omnibus copiis sunt admissi. Cæforum gemitus, ac strepitus armorum vigilibus iis qui circa Veterem arcem attentissima custodia publicos muros asservabant, primo tanti mali suspicionem iniecit: inde aliis atque aliis emergentibus signis, quibus intelligi poterat hostem adesse, subito est ad arma conclamatum. Ad has nocturnas voces terrificosque clamores consternata civitas confestim arma capit: discurritur undique cum trepidatione in publicum, imprimisque ad aream, quæ prætorio subjecta est. Et jam hostiles voces ex ea parte urbis quæ occupata erat, exaudiri: cœperantque Picininus & Gonzaga quarta noctis vigilia cohortes in urbem mittere. Quibus quum nocturno prælio resisti viderent, mutato consilio (quia nondum omnes sui aderant) pugna abstinuerunt. Sunt qui dicant, diffractio præ nimio erumpentium impetu Rafiolano ponte, ea parte quievisse. Sed quacunque de causa sit cessatum, ad frangendos civium animos propinquas Civitatulæ ædes, quæ averfa parte erant, subito incurfu diripere cœperunt. Interim multi Veneti nominis studiosi, in publicum venerant, magistratibusque in re tam trepida vix quid factū opus esset, expedientibus, persuadent, ut dum per noctis umbram liceat (quia nulla adessent præsidia, quibus aliquo modo perditis rebus succurri posset) in tutum se subito reciperent, darentque operam, ne arces amitt-

amitterentur: quibus retentis, non dubium esset, quin hostes paulo post vellent nollent urbe excedere cogerentur: permetterent ad hæc miseros cives iniquæ conditioni temporis cedere, incolumemque civitatem meliori fortunæ servare. Bartholomæus Peregrinus, vir magnæ inter suos auctoritatis, sed egregiæ quoque in Venetos fidei, eos ex publico cedentes ad pontem, qui lapideus dicitur, comitatus est, ne quid illis incommodi accideret, quo minus in tutum abirent. Ubi vero illuxit, hostium acies sine ullo certamine per Rafiolanam portam in urbem erupit. Pausus ante lucem eruptionem factam affirmat. Occupaverat civium animos ingens pavor, quippe quibus ignotum erat, qualis futurus esset civitatis status; res in discrimine erat, vellet ne victor hostis eam servare, an publicas & privatas fortunas militi diripiendas subicere. Erat in prima acie Alovius Vermius, qui post Carmaniolæ foci damnationem, quum diversarum partium haberetur, voluntarium sibi consciverat exilium. Is Philippi opes secutus, ob strenuitatem animi & generis nobilitatem hostis clarissimus erat. Ubi igitur ad ipsius ædes processum est, in quibus preciosissimam Mellitæ suppellectilem esse audiverat, ira percitus continuo suos ad Mellitanas opes diripiendas invitat. Eo exemplo alii qui proximi steterant, cupiditate prædæ accensi ad privatas domos occupandas discurrunt. Alii a Francisco Picinino Nicolai filio, qui ad Rafiolanæ portæ præsidium relictus erat, id factum tradunt. Sed sive hic sive ille auctor fuerit, inter omnes constat, cladem omnino ingentem eo die accipiendam fuisse, nisi Magius, homo juris scientiæ ea tempestate peritissimus, ac inter suos populares multi nominis, ad Mantuanum Principem accurrisset, orassetque ne urbem nihil tale de eo meritam, quæ in id discrimen nulla civium culpa incidisset, ac semel occupata sine aliquo majore certamine cessisset, tanta clade deformaret: satis superque ei videri debere, sine cæde, sine labore ullo, præclaram urbem subicere contigisse. Movit illum non magis utilis quam verus sermo: confestimque, ut mi-

1439

*Verona a
Picinino
occupatur
præter ar-
ces.*

*Magii pru-
dentia urbs
a direptione
servatur.*

1439 les injuria abstinere, edixit, signaque ordine ad prætorium sequerentur, ubi ipse paulo post Veronensem est Princeps declaratus. Constat, in eo fœdere, quod in Venetos cum Philippo percussisset, imprimis expressum fuisse: ut si Verona Vincentiaque bello captæ essent, Mantuano Principi, non alii, quæsitæ viderentur. Secundum eam declarationem conversus hostis ad munitiones urbis loca recipienda, præter arces duas in colle sitas, & eam quæ in planitie Vetus dicitur, portas, pontes, mœnia in suam potestatem subito redegit. Adjecit præterea animum & ad ipsius Veteris arcis oppugnationem, quo Carolum filium captivum nuper adductum cognoverat: habebatque in animo, aut pontem ipsum qui fluvio incubat, rescindere, aut fossam illi cum vallo inducere, ne arx auxilia ulla amplius sperare posset. Misit & Joannem Gonzagam fratrem ad superiores arces eodem munitionis genere ab omni externa ope excludendas. Tentavit ad hæc Clusinas angustias occupare, quo minus Sforcia captæ urbi subvenire posset. Misit & qui Jacobo Maranico, Policellæ vallis præfecto, nunciaret, se Veronam proxima nocte occupasse, & cum ipsa urbe uxorem ejus & liberos in potestate habere: fore, ut nisi primo quoque tempore daret operam, ut omnia sibi ad Clusinas angustias obsidendas paterent, domum militi diripiendam daret, uxorem & liberos extremo supplicio afficeret. Quibus ille minis tantum abfuit ut aliquo modo territus sit, quod repulso nuncio, cum ingenti agrestium manu subito Sforcie profectus sit obviam. Eo nanque die quo urbs occupata est, tam trepidæ rei nuncius in castra ad vesperam est perlatus.

Jacobi Maranici fides.

Sforcia Veronam tri-duo post recepit.

Steterat Sforcia (ad quem primum res delata fuerat) aliquanto novitate rei defixus, vix tam atrocem nuncium pro vero habiturus, nisi per literas quoque multorum id cognovisset, admonitusque esset, ut rebus prope perditis quam primum subveniret. Motis itaque ante lucem castris, abductoque ex Turbulis

lis Mellita, citato agmine ad Athesim pervenit: quo superato, sub occasum solis ad montium angustias cum paucis est progressus, qua arx in asperrima rupe eminet. Cogit sese ad exitum Lagarinæ vallis Athesis fluvius, perque arctissimas abrupti montis angustias, non sine horrore, altissimarum rupium hinc inde in murorum speciem ad sagittæ jactum prominentium, per mille & amplius passus defluit: estque intra extremum amnem & rupes ipsas tam arcta semita, ut duorum expeditorum militum raris sit locis capax; sed circa arcem adeo coeunt montis latera, ut alto gurgite utranque rupem fluvius perstringat. In ea igitur parte cui arx incubat, ad jactum teli vivo saxo excisa semita est, singulis peditibus equitibusve pervia. Ausim ego affirmare, qui duo nunc sunt montes, unum olim fuisse, quod ex ipso aspectu facile datur intelligi; nam & juga utrinque prominentia, & ipsæ saxorum crepidines ita sibi respondent, ut nihil illis ipsis inter se similius esse possit. Huc, ut dixi, ad vespeream progressus Sforcia, ex iis qui præsidio arcem tenebant, cognovit, tentatum fuisse locum a Francisco Picinini filio: sed quum ille se nihil profecturum putaret, sine alio majore certamine retro abiisse. At Venetus dux veritus ne in insidias præcipitaretur, Nicolaum Pisanum sub lucem cum expeditis equitibus præmisit, qui suspecta itinera, & imprimis angustias ipsas exploraret. Is haud multo post celeri cursu retulit, angustiarum exitum vim hostium ingentem infedisse. Ferunt tum Sforciam vehementer commotum, Marcellum, Mellitam, & alios pro concione allocutum, docuisseque: *Aut eo die sibi in angustiis illis locorum cadendum esse, aut per stragem hostium in apertum evadendum: Exploratum habere se, & a fronte hostem vallis exitum clausisse, ac dubium esse, ne a tergo etiam infessa jam sint loca omnia. Irent igitur, Sforciaque & ejus fortuna duce, in hostem ferociter irruerent: scirentque, nullum esse tam infestum locum, nullam armorum vim, quam, comite fortuna, non virorum virtus domare possit.* Et jam futuræ pugnæ intentus procedebat

1439 miles, dum certioribus nunciis affertur, omnia loca tuta esse: Jacobum Maranicum cum mille viris exitum vallis observare, ne ab hoste infideretur: juberet modo militem properare, nihil esse cur infidias ullas vereretur. Ea re lætatus Sforcia, signa procedere jubet, & militem pleno gradu sequi. Ubi vero in apertum ventum est, ad Volarneam tam diu constitere signa, quoad in suos ordines miles redigeretur, ut inde quadrato ad urbem iretur agmine. Apud quosdam nihil de ea trepidatione, deque Sforcia concione reperio. Ad Ambrosii vicum octo passuum millia a Verona sub noctem Veneti duces confedere: ibi certiores facti de iis quæ toto triduo in urbe acta erant, quibus conatibus arces hostis adortus esset; quo modo Mantuanus Princeps, admotis ad eam quæ Vetus dicitur, bellicis machinis, admonitus a præfecto arcis, nisi ab eo genere expugnationis absisteret, fore, ut Carolum filium ea murorum parte, quam primo quati vidisset, tormentis lacerandum objiceret; quibus minis territus abstinisset. Quarto itaque die per montes ad Fælicianam arcem duxere. Sunt qui tradant, hostes ipsos ex munitio- nibus, quas venientibus Venetis objecerant, aliquandiu resistisse: inde iniquitate locorum & Sforcianorum virtute victos, facile cessisse. Tum immisso per ocium in arcem peditatu, misisse Sforciam Alexandrum fratrem, Mellitam, & alios fortes viros cum toto equitatu ad eam portam quæ Episcopi dicitur: hortatumque ad id Veronensium quosdam, qui forte aderant, ut irent, & repente portam ipsam, si bona venia non liceret, vi suis refringerent. Quam ubi hostes occupatam, receptosque in urbem Sforcianos audivere, subita fuga ultra flumen se recipere cœperunt: tantaque circa pontem, qui Novus dicitur, fuit equitum trepidatio, ut sublicius pons, qui lapideum a turri separat, diffractus, cum quinque equitibus, vel, ut alii tradunt, novem in subjectum flumen ingentem traxerit ruinam. Ferunt, omnes armorum pondere cum ipsis equis alto gurgite continuo absorptos, unum, non sine spectantium stupore, equo adjutum ad ripam incolumem

annataſſe. Immiſit ex arce peditem Sforcia; ubi ſuos in urbe eſſe, & jam paſſim fugam ab hoſte fieri audivit. Circa pontes aliquandiu laboratum: ſed injectis repente facibus in eum quia proxima navium ſtatione nomen fortitur, civibuſque introrſum juvantibus, factus eſt Sforcianis in mediam urbem erumpendi aditus. Hæc Blundus. Paſius vero ait, ex ipſis arcibus bipartito in ſubjectum hoſtem copias miſſas, ita ut præter Zenonis ædem, quæ in monte eſt, equitatus ad lævam, peditum robur præter Fælicianam arcem, & alteram Divi Petri, quæ inferiore loco eſt, ſit in ſubjectam urbem demiſſum: atque ſub ipſum ſolis occaſum dextra lævaque ad pontem novum in hoſtem dimicatum: poſtque atrociffimum prælium, fuga ab hoſte facta, ad quam ob nimiam trepidationem ſit ruina pontis ſecuta. Cæterum idem auctor eſt, eo congreſſu Joannem Gonzagam graviter vulneratum, nec multo poſt ex accepto vulnere interiiffe: quem Blundus ait circa Fælicianam arcem ante Sforciæ adventum tragula iſtum occubuiſſe. In eo utrique convenit, Navalem pontem, noctu igne injecto, expugnatum: quo refracto, Picininus & Gonzaga, qui per multam noctem ſtructa acie ante prætorium ſteterant, audita Sforcianorum eruptione, ſe in Civitatulam receperunt. Sunt qui ſub occaſum ſolis id ab eis factum dicant. Sed ſive tunc, ſive ad altam noctem ceſſerint, in eo omnibus convenire video, ante lucem Verona profectos citato agmine Vigafium abiſſe. Troilus & Ciarpellio, ubi hoſtes abire cognitum eſt, ad inſequendum miſſi, extremum abeuntium agmen aſſecuti, multa impedimenta, & cum hiſ aliquot mortales oppreſſere. Præter eos qui circa pontes perierunt, Mantuanorum agreſtium vis ingens in urbe capta eſt: quidam etiam a civibus, quorum res direptæ fuerant, in Gonzagæ invidiam obtruncati. Civitas, quæ fere tota alterutrius partis metu clauſis domibus ſe in privato continuebat, ancipitis pugnæ eventum expectans, poſtquam rem jam aperte inclinatham, hoſtemque trepidare vidit, multis in eum abeuntem conviciis ex ſuperiore loco jaſtatis,

1439 Venetisque per noctem cibo, luminibus, & adhortatione adjutis, ubi primum illuxit, in publicum se proripuit. Sforcia & Marcello circumfusi cives victoriam gratulari, suæ urbis liberatores parentesque cum lachrymis salutare: fortunas ad hæc publicas & privatas eisdem commendare, orareque ne cui civium esset fraudi, quod urbs per eos dies fuisset ab hoste occupata: culpam omnino a civitate abesse. Quin etiam arma ad primos captæ urbis clamores a se capta prædicare, & in publicum procursum: itumque populariter in hostem per noctem erumpere parantem: verum cedentibus magistratibus, civibus quoque, ne aliquam majorem cladem adirent, cedendum fuisse. Nuper vero conspectis Venetis signis, non modo libenter illa excepta, sed ut quam primum invisus hostis ex urbe ejiceretur, a suorum multis arma capta, ac circa pontes Venetorum victoriam adjutam. Laudata est publica Veronensium fides, ac post multas congratulationes, & lachrymas præ nimia, ut fit, læticia obortas, jussi sunt bono animo esse, ac nullam publicam aut privatam cladem, præterquam eorum qui in culpa essent (si modo quisquam, quod non crederent, publici illius periculi auctor fuisset) metuendam: quin consolando, ac prope æque dolendo Marcellus, Sforcia, & alii mæstos cives, & in tanta rerum novitate attonitos, in spem melioris fortunæ erigere. Ferunt Magium pene præcipitem a Ciarpellione cum omnibus fortunis, ad quas diripiendas anhelabat, datum: tractumque violenter, tanquam majestatis reum, ad Sforciam. Verum illum ita constanter suam, suorumque civium causam dixisse, ut non modo quæ objecta essent diluerit, sed culpam etiam a se & aliis longe abesse monstraverit. Quare summo omnium consensu absolutus, & tanquam de Veneto imperio bene meritus magnopere laudatus.

Dederat ex Clusino saltu literas ad Senatum Sforcia de Veronæ casu, quibus significabat, eo se animo in hostem ire, ut aut paucissimis diebus nobilissimam urbem Veneto Imperio recuperaret, aut se cum fratribus & reliquo
exer-

exercitu perditum iret. Expectarent igitur, ac bene interim fœliciterque evenire precarentur: brevi futurum, ut omnino alterum audirent. Erat itaque assidue in curia Senatus, mœsta sollicitaque circa forum nobilitas inter spem & metum dubia, erat & tota civitas in id unum erecta: quum repente publicis privatisque literis, aliis super alias allatis, Veronam quadriduo, quam occupata fuerat, ejectis hostibus, receptam est cognitum. Tantam ferunt læticiam ad eum nuncium ortam, ut præ nimio gaudio Patres lachrymas continere non potuerint: concursumque ingentem in forum a tota civitate factum, multas ad id & magnas inter Patres & plebem congratulationes. Decreta in triduum supplicatio, & circa templa gratiæ ingentes Deo Optimo Maximo actæ. Ex tabellariis quotus quisque maturius affuit, ita alius alio majore est pecunia donatus. Auditi & Veronenſium legati, qui non multo post affuere. Exposuerunt hi cum lachrymis miserabilem suæ urbis casum, docueruntque culpam quam longissime a civitate abfuisse: venisse itaque, ut publicam & privatam fidem Patribus probarent: inde ut publico nomine præsentem eis gratularentur victoriam. Benigne illi accepti: responsumque, eorum fidem satis superque jam antea Principi & Patribus notam: atque ob id optasse semper se, fidelissimam civitatem incolumem esse, ac tum maxime lætari, quod ita acciderit, ut sine aliqua majore clade, ingenti servata esset periculo. Laudata Sforciæ virtus, Mellitæ strenuitas, Marcellique & aliorum industria, qui opportuno accessu perditis jam prope rebus affuissent, ac vix bene viso hoste, vicissent: placere proinde sibi, ac vehementer probare, quod ob rem bene gestam decem aureorum nummum millia Sforciæ, Mellitæ duo magistratus urbis dono decrevissent. Cum his legati e curia missi, & ipsi aliqua ex parte donati domum abiere. Sforcia interim (quia jam hyems aderat) Veronæ hybernare constituit: sed Brixie cura illius & aliorum animum angebat, quo factum est, ut paulo ante calendas Januarias ex hybernis egressus, ad Arcus & Thenii oppugnationem redierit.

1440 ierit. Castra in Arcuana planitie aliquot dies habita, ubi multi ob immensa frigora absumpti dicuntur. Mellita quoque ob hyemis inclementiam subito corporis & animi lapsu concidit: pene exanimis Veronam secundo Atheſi eſt delatus. Tum Sforcia frigoris magnitudine, hoſtiumque pertinacia victus in hyberna conſeſſurus, Ciarbellionem & Troilum cum viris circiter trecentis & comœatu aliquo Brixiam per montes tranſmiſit. Fama erat, Brixienſes ad eam rerum omnium inopiam perveniſſe, ut jam a nullo infando cibo abſtinerent. Conſtabat ad hæc, per eos dies quibus Verona in hoſtium poteſtatem venerat, desperatis rebus, publice cœptum fuiſſe agi de deditione facienda: quæ omnino ſecuta eſſet, niſi Barbarus opportune in concionem veniſſet, vehementique oratione rem tum primum motam oppreſſiſſet. Conſtabat ad hæc, Picininum & Gonzagam Philippi juiſſu miſiſſe, qui aliquanto attentiore cura Brixienſes intra mœnia continerent, proſpicerentque diligenter, ne quid comœatus aliunde illis importaretur. Poſt itaque Sforcianorum adventum ad Francacurtam, ſive, ut alii dicunt, ad Guſacum, in Philippi copias eſt pugnatum: qui antelucano Sforcianorum incurſu territi ac fugati, trecentos equites amiſere. Et ut urbem obſidione & fame aliqua ex parte levatam, multitudine quoque levarent, per montes qua venerant, ad Sforciam ductores ipſi in hyberna rediere. Classis interim circa Turbulas ſtudio inſtruebatur: quod opus iccirco eſt aliquanto ſegnius conſectum, quia, Verona capta, fabriſ ea trepidatione dilapſis, per aliquot dies fuerat intermiſſum. Hic quum navale opus atque opifices ipſos frequens per brumam Mellita obiret, ob ingentia frigora concidiſſe, & non in caſtris, a quibuſdam traditum reperio. Reliqua hyberna ob hyemis magnitudinem aliquanto quietiora fuere.

*Comœatus
media fere
hyeme per
montes in
Brixiam ap-
portatur.*

Percrebuit rumor, ſub veris initium Joannem Cornetanum, Vitelia familia ortum, qui Eugénianis copiis præerat, quique ob ingentes quos alebat ſpiritus, merito erat vel ipſi Pontifici ſuſpectus, cum Philippo & Picinino
clan-

clandestine fœdus percussisse, atque inter se comparasse, ut uno tempore ipse in Picœnum agrum cum iis copiis quas habebat, Picininus, trajecto Pado, in Hetruriam duceret: hic ad Florentinorum opes, ille ad Sforcia principatum evertendum. Quod vix prius credi potuit, quam repente allatum est, Picininum circa Februarias idus ex hybernis digressum, Pado copias trajecisse. Tum Sforcia ea re commotus, Venetias se contulit, ut de ratione belli cum Patribus coram loqueretur: vehementer verebatur, ne subita vi aliqua Picœnum agrum omni præsidio nudatum Vitelius adoriretur. Ad Pontificem igitur, eo petente, Veneti miserunt, qui cum illo egere, ut quæ de Picœni principatu Sforcia concessa essent, illi inviolata manerent. Florentinos quoque hortantur, ut arma studio compararent, ac non solum suis finibus communem hostem arcerent, sed darent etiam operam, si fieri posset, ne in Sforcia opes aliquo modo impetum faceret. Multi interim varique fuerunt ejus in Flaminia conatus, quos Sigismundus Ariminensium Princeps cum Malatesta fratre (qui ad Thenium captus, cum Carolo Gonzaga fuerat permutatus) fortiter sustinuit, peditibus mille a Veneto, totidemque a Tusco acceptis: & ex Picœno Sforcianæ equitum alæ in auxilium advolare. Omissa igitur Mugellana oppugnatione, ad quam obeundam Guidonem Faventinum reliquit, Apenninum superare hostis est adortus. Interea Malatestæ fratres ad hostes defecere. Picininus nonnulla in Apennini collibus oppida vi cepit, captaque diripuit. Speraverat Philippus ea expeditione Sforciam omnino a rebus Gallia aversum iri, ut res suas & vicinorum tueretur; alebatque tum maxime eam spem, quum repente nunciatum est, Joannem Vitellium Pontificis jussu ab Antonio Rido Patavino, Hadrianae molis præfecto, captum. Quo nuncio apparuit, primo Picininum præcipua spe gerendæ rei dejectum in Galliam abiturum. Verum ille non modo non cessit, sed aliquanto etiam ferocius quam antea, Malatesta cum Guidone & Asture Faventinis accersito, per altiora Apennini juga,

*Picininus
in Hetru-
riam adver-
sus Floren-
tinos me-
vit.*

1440 juga, navibus qua ducturus erat laboriose discussis, in Hetruriam transmittere summa ope est aggressus. Nec Florentini in tanto motu quiescere, sed copias undique contrahere. Eugenius, qui in socium belli fuerat ascriptus, quicumque duces sub Cornetano militaverant, in Hetruriam a Lodovico Antistite, quem illis Legati nomine præesse jusserat, traducendos curarat. Ipsi vero Paulum Urfinum & Michaellem Attendulum cum multo equitatu ac vi peditum ingenti stipendio conscribunt: dant operam ad hæc, ut Troilus (quem cum ala equitum Sforcia in Picænum miserat) his se jungeret: ut tot viribus in unum collatis non solum hosti resisteretur, sed ultro etiam arma inferri possent. Dum Florentini hæc studio expediunt, Picininus interea, etsi a Primolcorio clade non mediocri repulsus fuerat a Nicolao Pisano, qui tum Florentiæ erat, ac inde cum tyronum cohorte ad montium angustias insidendas missus, haud tamen multo post, superata alpium asperitate, ad Policianum confedit. Apennini superati fama ingentem Florentinis terrorem injecit: & quo omnium opinione celerius id acciderat, eo magis ac magis animis omnium consternatis, quid in re tam subita expediret, parum ab initio constare poterat. Nocturnæ per urbem vigiliæ, & circa portas stationes dispositæ. Levavit tamen præsentī metu perculsam civitatem Bosii & Troili cum lecta Sforcianorum cohorte adventus. Hoste ad Policianum sedente, duorum illustrium populorum cura Sforciam aliquandiu in alternas distraxit sententias: unde accidit ut non tam cito quam omnium fuerat expectatio, sub verum tempus in hostem moverit: hinc Florentini urgentissimis nunciis revocare, inde Veneti retinere, orareque ne, mutata belli ratione, victoriam quam tanto certamine hosti pene extorsisset, iterum arripiendam relinqueret: Posse Florentinorum res, si non suis opibus, at Pontificis & aliorum sociorum facile defendi: Venetas in ipso martis theatro Gallia relictas, si ab eo proderentur, non posse. His curis distrahebatur ille, cœperatque ejus cunctatio jam vulgo esse infamis: quum Picininus, Policiano capto, in

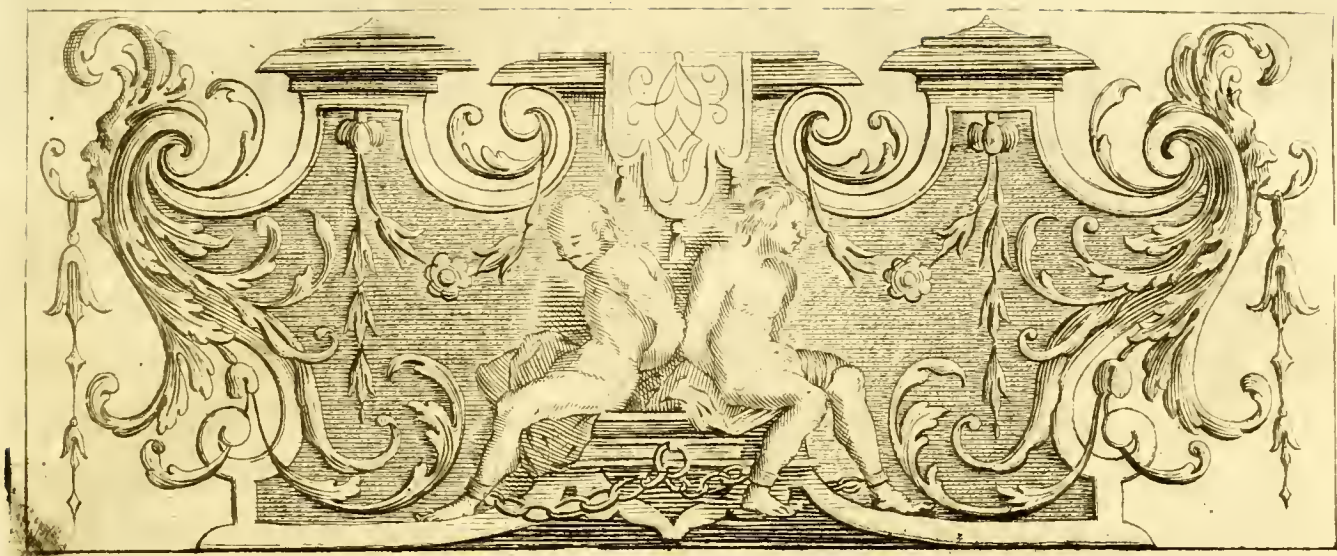
Casentinales transiit, omnia populatione & terroribus complens. Accessit ad præsentem cladem alia pene major: quod Borsius Æstensis (in cujus accessum ob ingentem equitatum, quem secum habere dicebatur, Florentinus populus velut in unicum belli spem oculos coniecerat) ad Philippum ex ipso itinere transiit. Sed Picinini res in Hetruria haud jam inde tam secundæ fuere, quam ab initio fuerant. Nam ad Arretini agri angustias progressus, quum nunc in Senenses, nunc in Pontificis res videretur impetum facturum, tam diu deliberabundus fortunæ cursum remoratus est, donec Eugenii copiæ Arretium venere. Eo Urfinus quoque, Troilus, & alii cum robore exercitus paucis diebus concefferunt. Ille tantas ab hoste vires comparatas intelligens, ad Apennini radices se trepide recepit.

IN LIBRUM QUINTUM

E P I T O M A.

S Forcia de Mincio fluvio superando agitare cœpit: Contarenius classis Præfectus navali prælio hostem in Benaco superavit, oppidaque lacui adjecta recepit: Venetæ copię Mincio trajectæ omnia Brixiensis agri loca receperunt: Sforcia hostem inter Soncinum & Novos Urceos ingenti prælio vicit, copiisque ad Abduam admotis, ingentem trepidationem Transabduanis injecit: Leo Sforciæ frater ad Caravagium bombarda ictus interiit: Picininus ingenti prælio ad Anglare in He-truria superatus est: Sforcia appetente hybernorum tempore Venetias venit: Spectacula & ampla & insignia in gratiam Jacobi Foscarî, Principis filii, edita, plures dies civitatem occupatam tenuere: Picininus in Galliam reversus plura Brixien-sis agri loca per hyemem occupavit: Validissimæ Venetorum & Philippi copię ad Martinengum uno tempore consedere: Pax Philippo Sforciæ arbitrio red-dita est: Sforcia Blancæ conjugis nuptias Cremonæ celebravit: Ipse, pacis conditionibus per ocium publicatis, Venetias cum nova conjuge progressus, honorificentissime est acceptus.

M. ANTONII
SABELLICI,
RERUM VENETARUM
AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,
LIBER V.

Ernum erat anni tempus, & jam ætas appetebat : quum Sforcia, audito Hetruscarum rerum successu, quia non erat cur magnopere rebus suis ac sociorum, ut antea, timeret, cum florentissimis copiis in hostem movit. Ferunt raro alias tam largum stipendium militi datum : quo factum est, ut non arma, non equi, non denique ornamentum ullum militare cuiquam deesset. Et ut quam primum Brixiam subsidio & commeatu levaret, per medios hostes statuit eo copias traducere. Augebat ingentes illius

1440
*Sforcia de
Mincio flu-
vio superan-
do cogitat.*

1440
*Stephanus
 Contarenus
 in Benaco
 navali pu-
 gna hostem
 superat.*

illius spiritus non parum, res in Benaco a Contarenis aliquanto antea prospere gesta. Is, ut diximus, classi, quam Turbulis instruendam Patres miro studio curarant, fuerat præfectus: & jam triremes pleræque cum aliis navigiis in lacum erant deductæ. De longarum navium numero parum inter auctores convenit: Ariminensis Papius quatuor fuisse ait: sex Lagisianus Veronensis: Montanus dimidio pauciores. Nec qua parte lacus sit pugnatum, omnino constare video: quidam ex Ripa solvisse hostes tradiderunt, atque non procul a Turbulano portu dimicatum: alii inter Ponalis ostium & Ripam: non desunt qui Philippi classem vento & fluctibus adversis ex Piscaria profectam, Venetæ medio lacu occurrisse dicant. Illud vero omnes affirmant, naves longe plures tum hostem, quam Venetum habuisse, quibus Blasius Aferetus Genuensis præerat, homo rei maritimæ peritissimus, & cum eo plures Ligustici nominis viri, navalibus præliis assueti. Italus Forojulianus classem militibus ornaverant: Contarenus Petrum Brunorium cum lectissimo peditatu secum habebat. Dum igitur ad Ripam Italus stationem haberet, ac nonnunquam in procinctu ante Turbulas classem explicasset, cum Veneto, si pugnandi copia facta esset, dimicaturus, paucitati navium ille diffusus pertinaciter pugna abstinuerat. Demum vero quatuor (nam Papium hoc quoque loco, ut in multis, libenter sequor) triremibus, & cum iis diversi generis navibus plerisque instructis, audacior factus, conspiciens ad hæc, Benacum contrario hostibus vento agi, ad eos irritandos triremem immisit unam adversum navigia duo commeatu & armis plena, quæ Ripam oppidum cursum intenderant. Eam ubi in suos ire hostis ex proxima statione vidit, ut illis auxilio esset, in Venetam confestim movet. Nec Contarenus in tanto discrimine desedit; sed subito portu egressus, ferociter in hostem vadit. Et quanquam magnopere properatum esset, parum tamen abfuit, quin Italus triremi illa potitus sit, quæ alias præcesserat. Sunt etiam qui dicant, in hostium potestatem ante redactam, quam subveniri potuisset. Sed
 ubi

ubi Venetus cum reliquis triremibus & duodecim aliis navibus affuisset, ad primum congressum subito cruentum prælium ortum, ac non multo post æquata pugna, diu anticipiti Marte pugnatum: harpagonibus & ferreis manicis injectis, res cominus gesta est. Eratque talis dimicatio omnino aspectu atrox, quando multi utrinque caderent: sed rem longe atrociorum violenti tormentorum ictus terribilesque clamores faciebant, qui proximis montibus insinuatim, fœdissima imitabantur tonitrua: aer, terra, aquæ ventis violentoque navium impulsu concussæ, uno tempore strepebant: multa & omnino varia erant mortis discrimina: quorum illud imprimis memorabile, funem, ajunt, inter duas triremes extensum fuisse, unde uno tempore quinquaginta in aquis diversis casibus præcipitati pendebant: atque ita innixi, ne profundissimis aquis mergerentur, velut unicam spem vitæ tenaciter retinebant: verum altero capite reciso, miserabili modo ad unum periere. Et jam res Veneta post longum certamen, Contareni & aliorum virtute superior esse cœperat, quum Italus, fortuna aperte inclinante, in parvum transgressus navigium fuga dilapsus est. Aferetus & alii absentia ducis adhuc magis territi, & ipsi, remissa pugna, fugam circumspectare incipiunt. Tum ferocius instare Venetus, atque trepidum hostem circumfistere, urgereque: nec prius uti destitit victoria, quam, duabus ex omni numero dilapsis, reliquas hostium naves in suam potestatem redegit. Eas ingenti læticia Contarenius Turbulas pertraxit, cui ob atrocem pugnam ferunt galeam lapidibus aliisque violentis ictibus contusam, aliquandiu eximî nequivisse.

Tam inclytæ victoriæ fama Brixiam perlata, ingentem affectæ civitati attulit læticiam, erexitque omnium animos in spem melioris fortunæ. Apparebat, lacu Venetis patefacto, nihil amplius impedimento futurum, quo minus commeatus sibi & auxilia affatim mitterentur. Decernunt itaque legationem quæ Venetias iret, coramque præsentem victoriam Patribus gratularetur. Fuit illius princeps Petrus Advocarus, qui aureum vexillum inscriptum, *Brixia*

Oppida lacui
adjec̃ta
recipit.

1440 magnipotens cæteris urbibus fidei præbuit exemplum, futuræ victoriæ omen in auream Divi Marci ædem, ubi hodie quoque visitur, publico nomine intulit. Nec Contarenus interim & Brunorius in tanta occasione cessarunt: sed subito ex Turbulis terra & aquis Ripam adorti, oppidum pertinacius defensum vi capiunt, captumque hostiliter diripiunt. Sævitur aliquanto acerbius in oppidanos, atque in omnem pene injuriam itum, quia plus quam hostes crediti sunt habuisse Venetum nomen invisum: abducti pueri ex parentum complexibus, constupratæ virgines, matronæ cum ipsis viris miserabiliter vexatæ. Nec ita multo post Gardam quoque Venetus recepit, quam, ut antea Ripam, direptam, a quibusdam proditum est memoriæ: alii nulla majore clade affectam dicunt. Post Gardam Bardolinum, Lagisium, & alia multa loca lacui adjacentia recepta: quæ non ultro imperium recepere, diripienda sunt militibus data, a reliquis omnino temperatum. Dum hæc Contareni auspiciis in Benaci ora geruntur, jam Sforcia ad Minervium castra admoverat: ubi, audita (ut Papius ait) Borsii Æstensis ad hostes defectione, ac multa hostium millia in Brixienſi esse, & Gonzagam hostem acerrimum cum ingentibus copiis ad Marmirolum venisse, ut a fronte a lateribus suos infestarent, anceps aliquandiu substitit, deberetne Mincium transmittere. Quod quum fecisset, apparebat omnino per summum certamen Brixiam sibi eundum: sed cura imprimis alendi exercitus (nam ad viginti hominum millia in Venetis castris erant) illius animum incesſerat. Ne quid igitur temere fecisse videretur, rem ad legatum & reliquos ductores detulit: eosque identidem monuisse dicitur, ut secum diligenter reputarent, quantum facinus adorirentur, quando, flumine superato, per tot hostium millia Brixiam perveniendum esset: ne, quod nollet, si quid adversi accideret, dicerent postea, *Non putavimus*. Erat tunc Pascalis Maripetrus in castris legatus. Is, *Nec meum est*, inquit, *Sforcia, nec cujusquam eorum, qui, te duce, Veneta sequuntur signa, ullas tibi belli leges præscribere: sed te, qui Imperator es, qui-*
que

Veneta copia, Mincio trajecto, omnia Brixierſis agri loca recipiunt.

que rei militaris peritiam longa experientia calles, prospicere oportet, quid opus sit facto: ac quum id prospexeris, imperare; nos vero, qui alienis militamus auspiciis, tua sequi consilia. Haud igitur tam cito expediturus ille videbatur, quid potissimum facturum esset: quum eum varias animo curas agitantem, Petrus Advocarus, qui in castra venerat, vehementi perpulit oratione. Docuit is, in quo statu Brixiensum res essent: quæ nisi tunc, quando maxima occasio data esset, commeatu, armis, præsidio juvantur, fore (si, quod nollet, ut antea, minus mature subveniretur) rerum desperatione fidelissima civitas ad deditionem cogeretur: Orare proinde, ne urbem nobilissimam, studio, fide, constantia, in Venetum imperium ante omnes alias insignem, in tanta occasione defereret: Nec commeatus inopiam (quando jam segetes in agris flavescere cœpissent) timendam dicere: quibus defectis, ut pro se desponderet, certo scire, tantum adhuc sibi ex privatis fortunis superare, ut decem dies totum illum alere posset exercitum. His vocibus motus Sforcia, materia pontis confestim comparata, haud procul Monzambano copias omnes Mincio trajecit: oppidum subita oppugnatione adortus vi cœpit, captumque diripuit. Inde ad Rivoltellam castra adnota, cujus accolæ cum terra & aquis se oppugnari vidissent, subitam fecere deditionem. Contareus ad Salodium classem admovit: Sforcia ad Clesium amnem progressus, decem passuum millia a Brixia metatus est, quo Barbarus & primores urbis eum salutatum venere. Inde Brunorius & Scariotus Faventinus ad Salodii oppugnationem cum duabus cohortibus missi, qui Contarena classe adjuti, oppidum post laboriosum certamen vi ceperunt. Id quoque, quia ad voluntariam deditionem compelli non potuit, miserabili modo victor Venetus diripuit. Calvisani, Gavardini, Calcinatii, & Balneolani tantisper, dum Sforcia ad Clesium sedet, deditionem per legatos fecerunt.

Ad hunc successum mutato consilio, non Brixiam, sed in hostes victor dux ire constituit; quod ipsum ut face-

1440 ret, Barbarus (cujus viri admiratione dux ipse tenebatur) vehementer hortatus est: satius affirmans fore, inchoatam sequi victoriam, quam Brixiam, quæ in præsentia satis ejus adventus fama confirmata esset, ire. Ad Balneolum igitur progresso, ut in hostes impetum faceret, qui ad Manerbiuum castra habere dicebantur, a Gotolengo & aliis plerisque locis legati occurrerunt, pacem orantes: nunciantes præterea, hostes ad ipsius venientis famam territos procul abiisse. Postridie mille lecti juvenes ex Brixia in castra venire, ut Imperatorem salutarent: cui quoque ob vetus odium & justas in Philippum iras, gratuitam obtulerunt militiam. Hi benigne a Sforcia accepti, ac signa sequi iussi. Lodovicus interim Severinas, Italus Forojulianus, & Vermius, Philippi duces, munitissima inter Soncinum & Novos Urceos loca occupasse dicebantur: in quos citato agmine Venetus Imperator noctu movit, eosque loco duobus Ollii pontibus fossisque munito se tenentes, ferociter adortus, equites a fronte immisit: inde dextra lævaque circumjectis peditum cohortibus, sagittis aliisque bellicis machinis hostem laceffere cœpit; moxque eo citra flumen fugæ simulatione pertracto, ingens est prælium commissum. Sforcia suos circuibat, promptissimi cujusque laudator aderat, castigator etiam ignaviæ, si quis minus impigre pugnam obiret: nonnunquam & ipse inter primos prælium cingere, inde circumvectus equo certamen, sicubi intermissum vidisset, subito clamore & adhortatione reparare. Hostes & ipsi diu multumque locum retinere sunt conati: sed facta a Ciarpellione cum veteranorum cohorte per sublicium pontem, qui Ollio incubat, eruptione, repletis fossis, aliisque munitionibus refractis, res jam semel inclinata, nulla vi amplius fisti potuit: turbatis ordinibus, ingens fuga facta est. Mille partim cæsos, partim vulneratos eo prælio, Papius tradidit, duoque ad hæc equitum millia, ac totidem peditum capta: alii dimidio fere numerum extenuant. Hostium ductores fuga dilapsi, cum iis qui ex tanta clade evaserunt, Cremam abiere. Ferunt quidam, victorem Venetum fugientium agmine mixtum Soncinum

Sforcia hostem inter Soncinum & Novos Urceos ingenti prælio vincit.

num irrupisse ; atque ita oppidum cum ingenti hostium multitudine captum. Alii post pugnam voluntariam ab oppidanis deditionem factam affirmant. Erat Borſius Æſtenſis cum mille & quingentis equitibus ad Jenepaltam vicum, bina paſſuum millia ab loco ubi geſta res erat, caſtra ad veſperam cum Philippi ducibus collaturus. In eum igitur de eventu pugnae, quam ad Soncinum commiſſam acceperat, ſollicitum, Sforſiani milites fugientem hoſtem ſecuti, ex improvifo impetum fecere: parvo negotio (quia omnes copias aſeſſe credidit) fuſum, impedi-
mentis omnibus ac tertia equitum parte exuerunt. Sunt qui tradant, eum noviffime pugnam iniviffe, quando jam conſerto prælio cum ſuo equitatu aſſuiſſet: verum re ſemel inclinata, quia reſtitui non poſſet, cum aliis acie victum exceſſiſſe. Philippi rebus duplici clade acciſis, Urceani, miſſo ex fœdere præſidio, in fidem rediere: nec hi ſolum, ſed omnia Brixienſis Bergomenſiſque agri vici, arces, caſtella, oppida, & cum his Camonica Vallis incolæ, ultro imperium recepere. Annona ad hæc mirum in modum Brixia relaxata eſt: decuplo minoris triticum, omniaque frugum genera, quam paucis ante diebus paſſim veniſſe conſtat. Bergomum quoque eam ſenſit fœlicitatem. Ex utraque civitate legati ad Sforſciam in caſtra venire, qui victoriam primo gratulati, ingentes ei gratias egere, quod ipſius virtute tam longa laborioſaque obſidione, quæ tres jam prope annos tenuiſſet, liberati eſſent: ac tum quum jam omnibus malis victi amplius reſiſtere non poſſent, maturo præſidio, imo inſperato victoriæ curſu, Veneto ſervati eſſent imperio: Prædicare itaque, prædicaturosque ſemper, poſt Venetum nomen, cui plus deberent quam Sforſciæ, eſſe neminem: illi uni ſalutem ſuam, fortunas, omnia demum divina & humana, & quod viverent (quo charius nihil mortalibus eſſe ſoleat) ſemper ei acceptum relatu-
ros. Addiderunt Brixienſes quædam munera, pro præſenti fortuna haud omnino contemnenda, orantes illum cum lachrymis, ut ſuorum Brixienſium animum, non rem intueretur, quæ tam tenuis

*Copisque
ad Abduam
admotis, in-
gentem tre-
pidationem
Transab-
duanis inji-
cit.*

1440 esset, quam reliquæ civitatis opes diuturno bello clade-
que multiplici accisæ; quanquam certo scirent, magna-
nimum & sapientem ducem, post animi gratitudinem ni-
hil a suis ultra vires requisitum. Secundum hanc victo-
riam Ollio superato (quia jam segetes maturæ erant, at-
que ob id sine rei frumentariæ metu ubique exercitus es-
se poterat) Casale majus, atque alia multa ejus terræ
oppida, præter Caravagium, recepit. Eum locum, quum
primum oppugnare tentasset, quia præsidio erat initum,
& ob Abduæ vicinitatem commeatum noctu atque inter-
diu (si ita factum opus esset) subvehi posse non ignorabat;
ab ea re averfus Brugnanum primo, inde Trivilium &
Rivoltam Abduanæ glareæ oppida recepit. Nec in Me-
diolanensi interim est mediocriter trepidatum: pecus ipsum
præceps ex agris in majora oppida actum: nec non agre-
stes in ipsis urbium portis cum liberis, quos trahebant
pavidi, incidentes metum & trepidationem augebant. Un-
dique igitur viribus contractis, Abduæ ripam Philippus
aggere crebrisque firmat stationibus: Picininum jam antea
trepidissimis nunciis, ex quo ad Ollium male a suis pu-
gnatum acceperat, ex Hetruria revocare non destiterat.
Venetus Imperator, quia non ignorabat quam opportuna
loca post se relicta essent, quæ adhuc hostium præsidio te-
nerentur, cæterum constans fama erat, Picininum a Phi-
lippo in Galliam revocatum; veritus fortunæ mutatio-
nem, ne si casu aliquo coactus fuisset hostibus cedere,
non omnino sibi integrum esset urgente necessitate id fa-
cere; etsi Abduæ transmittendi speciem sæpius ostenta-
rat, ab eo tamen superando pertinacissime abstinuit. Ca-
ravagium igitur denuo adortus, quum Leo ejus frater
tormento ictus paucis diebus expirasset, ira percitus lon-
ge infestius quam antea oppidum premere perseveravit:
assiduus inde minis novisque conatibus non prius hostem
territare destitit, quam ad deditionem faciendam compu-
lit. Fuerunt qui scriberent, Leonem Sforcia fratrem post
Caravagium receptum ex vulnere accepto vita decessisse.

*Leo, Sfor-
cia frater,
bombarda
ictus mori-
tur.*

Picininus interim, audita clade ad Ollium accepta,
urgen-

urgentibusque Philippi nunciis aliis super alios, quibus trepide in Galliam revocabatur: ratus quod erat, se Hetruiria decedente, belli focios, & oppida quæ ad se defecissent, paulo post ab hostibus oppressum iri: statuit acie dimicare, ut si prospere pugnatum esset, accisis Florentinorum & Pontificis opibus, focii dedititiique in fide commodius permanerent. Omni igitur potiundæ Perusiæ spe abjecta, quam per homines suæ factionis occupare in animo habuerat, Tiphernoque frustra obsidione tentato, ad Burgum sepulchri transit: inde ad Anglare, ubi Lodovicus Antistes, Paulus Urfinus, & alii castra habebant, quadrato agmine pervenit. Est id oppidum ad radices Apennini, residetque loco omnino edito, colleque ab eo ad planitiem descenditur. Hunc, quia molliter acclivis est, infederant Hetruscæ & Eugeniænæ cohortes: quamquam copiarum pars usque ad torrentem progressa, qui in prima planitie ponticulo jungitur, quicquid intra illius ripas & clivum plani soli fuit, ab initio compleverat. Circa pontem igitur sub Picinini adventum primo confertum est prælium. Ferunt persuasum illi fuisse, hostem a se incautum eo die oppressum iri: utpote qui ad tertio calendas Julias festa Apostolorum luce, ob religiosum diem, feriatos esset invasurus. Spei ob id plenus, ex Burgo moverat, milleque ferme oppidanos, quasi ad indubitatæ victoriæ spectaculum secum traxerat. Verum ubi hostem in armis esse vidit, mutata pugnae ratione, coactus est & ordines mutare. Circa pontem, ut dixi, & torrentis ripas primus fuit congressus: sed facta a Picinini filio fortius impressione, amisso ponte, aliquantisper repulsus, ad primum clivum Hetruscus eques constitit. Nicolaus Pisanus, vir acer, circa torrentis vadum, qua etiam hostes irruperant, interceptus est: ac parum abfuit, quin & Attendulus ipse, dum ferociter pugnam ciет, in hostium potestatem venerit. In exigua igitur illa plani soli intercapedine, quæ intra ripas & collem jacebat, anceps inde prælium fuit: multi variique erant Picinini conatus, quibus ille hostium phalangem loco summovere

1440 studuit, summotamque fundere ac fugare : sed illi ipsi omnes irriti . Ubi vero immotam ille stare aciem vidit, Asturem Faventinum, & alios viros fortes, cum robore equitum cuneo in adversum hostem ire jubet : in quos acriter invectos Eugeniani desuper impetum fecere, vi in subiectum hostem irruere, ut illum pene præcipitem cum ingenti fragore ad torrentem usque rejecerint . Hic Asture & plerisque aliis viris illustribus oppressis, continuo ultra pontem hostes non sine trepidatione abiere . Credidit Picininus, fore ut, reparatis ordinibus, structo agmine liceret inde abire : sed longe aliter evenit . In eum namque id molientem, Florentinus & Eugenianus eques, qui jam inde ex quo sensim referre pedem cœperat, acri prælio urgere ac vexare non destiterant, totis viribus invecti, non modo non reparari aciem permisere, sed, dissipatis ordinibus, fugam stragemque ingentem ediderunt . Multi cæsi ac vulnerati, sed plures omnino capti . Nam præter Asturem, quem medio ardore pugnae captum diximus, duodetriginta turmarum ductores cum mille & octingentis equitibus Burgensibusque omnibus in victorum potestatem venere . Picininus victus Burgum se recepit : quem, relatis captivorum capitibus, aperte dixisse ferunt, actum jam de Philippi principatu, si Italiae militiae florem, quem hostis in manibus haberet, nollet reddere . Lagisianus ait, præ nimio dolore bis se ferro transfigere voluisse : fuisseque id haud dubie facturum, nisi Franciscus filius consolando rogandoque illi die noctuque affuisset . Dum hæc in Hetruria geruntur, Sforcia, Caravagio recepto, Advocaroque Brixienfi ad arcis oppugnationem relicto, inde movit : ac tum demum (ut quidam ajunt) Casale majus recepit, multaque Cremonensis agri oppida . Nec ita multo post Asulam, Canedum, Marchariam, Gonzagæ ademit . Caravagiana arce interim expugnata, Asulæ & Canedi arces, quæ adhuc hostium præsidio tenebantur, ultro deditioem fecere . Ad eam, quæ Marchariæ fuit, aliquandiu laboratum : nec prius ad deditioem compelli potuit, quam murorum partem machinis

*Picininus
ingenti præ-
lio supera-
tum .*

con-

concussam demolitamque viderunt ii , qui intus erant : 1440
tum vero Sforcianis per ipsas murorum ruinas in arcem
scandentibus cessere . Lunatenses & ipsi non multo post ,
conspēctis Sforciaē signis , imperium acceperē , quam Mon-
clarenses cū Caprianis & Volterinis studio secuti sunt .
Admota demum ad Piscariam castra : est id oppidum (ut
alio loco significavimus) ad Mincii caput : arx ibi nobi-
lissima fluvio incubans , cum ponte ac turribus utramque
ripam amplectentibus .

Hic Sforciaē castra habenti Nicolaus Æstensis ex impro-
viso affuit . Is de pace acturus , ad eum & Maripetrum
legatum in castra venerat ; multaque de fortunæ varietate
præfatus (cuius ajebat Venetos Sforciamque oportere esse
memores) pacem cum Philippo suadere cœpit : ejus se
auctorem arbitrumque futurum , si ita eis videretur , est
pollicitus . Addidit ad hæc , quod Sforciaē cordi esse scie-
bat , curaturum se , ut Philippus Blancam filiam , quam
ad eam diem dare recusasset , in castra usque (si ita illi
placitum esset) cum ornatissimo apparatu mitteret . Ad
ea Sforcia , se quoque quietis & ocii , a quo Venetum
sciret non omnino abhorrere , auctorem dimisit , modo
Philippus ita evenire vellet . Quod ad Blancam attineret ,
ipse cum patre & aliis amicis in medium consuleret .
Cum his Æstensis Mediolanum recta ad Philippum abiit .
Interim Piscaria quadriduo postquam cœpta erat oppugna-
ri , Contareni navaliumque sociorum virtute (nam classis
eo sub Sforciaē adventum admota erat) vi capta , hostili-
terque direpta est . Ad turrē demoliendam , quæ non
solum arci , sed oppido quoque prominebat , bombarda
ingens (cuius vi Marchariaē arcis mœnia non multo ante
miræ crassitudinis disjecta fuerant) admota est . Ejus ma-
chinæ impetus tam vehemens fuisse dicitur , ut & domus
aliquot oppidanorum vehementi motu terræ , qui ad ejus
ictum sequebatur , repente conciderint : & naves , quæ in
ipso lacu ad quingentos & amplius passus procul arce in
anchoris stabant , quotiens lapis excuteretur , fluctuanti-
bus aquis , inter se colliderentur . Turris igitur ea vi con-
cussa ,

*Piscaria a
Venetis vi
capitur .*

1440 cussa, post decimum ictum procubuit: ad cuius ruinam territi qui in arce erant, deditionem fecerunt. Piscaria recepta, Mincium Sforcia transmisit: Villam Francam paucis diebus, & Vigasium, inde Vallegium quoque cum ponte, qui fluvio est impositus, ac plerisque Mantuani agri oppidulis hosti ademit. Dum circa Mincium hæc geruntur, Æstensis, paucis diebus apud Philippum absumptis, cum Blanca secundo Pado vectus Mantuam venit. Attulit ea res non mediocrem Venetis suspicionem, aliquid inesse ratis, quod tam cito Sforcia cum socero in gratiam rediisset. Vehementer igitur addubitare, ne quid incommodi ex ea reconciliatione Respublica caperet. Verum rogatus ille ut in Marmariolum, Mantuani agri villam, ubi Blanca esset, de conjugio deque pace acturus se conferret, neque ad hostium loca injussu Patrum se iturum respondit, neque illos, si sapiant, permissuros. Quæ vox effecit, ut omni abjecta suspitione, Veneti de ejus fide prorsus ambigere desierint. Puella Pado flumine ex Mantua Ferrariam est missa, quam triduo post Æstensis est secutus.

Picininus secundum cladem illam ad Anglare acceptam, ex Burgo (quo se ex prælio receperat) in Flaminiam transit, suisque coram partibus firmatis, Mediolanum magnis itineribus venit. Nec multo post & Lodovicus Pontificii exercitus Legatus in eam provinciam duxit: revocatisque Sigismundo & Malatesta fratribus ad Eugenii stipendium (quanquam Malatesta iterum ad Philippum defecit) paucis diebus oppida quædam voluntaria deditione recepit: quam Forlivienfes & ipsi secuti, a Picinino defecissent, nisi præsidii, quo urbs inita erat, metu in fide retenta esset. Collatis ad hæc castris cum Jacobo Antonio Marcello qui ex Gallia in Flaminiam cum quinque equitum turmis missus erat, pro magno habuit negotio, Lodovicum Ravennam aggredi. Ostasius antiquam Venetorum amicitiam secutus, Marcelli fide implorata, Venetos intra mœnia accepit, urbemque ei tradidit: ipse vero cum conjuge & liberis Venetias abiit. Quidam, Ostasio invito, a populo deditionem factam tradunt: quod ideo propius vero mihi esse vide-

videtur , quia non multo post eum cum filio in Cretam relegatum reperio ; verum siue ille deditiois auctor fuerit , siue potius cives , plane constat , eam rem Lodovicum indigne tulisse , Bagnacavallumque quod armis subegerat , Nicolao Æstensi ob id ipsum postea dedisse . Et quia autumnus ille continuis imbribus ferme actus fuerat , tam cito quam raro alias , ob anni inclementiam miles in hyberna concedere est coactus . Pontificiæ itaque copiæ , re adhuc infecta , ex Flaminia in Hetruriam , inde Romam abiere . Sforcia & ipse appetente hyeme , quum jam omnia recepisset præter Leniacum , quod aliquandiu ob validum , quo tenebatur , præsidium frustra oppugnavit (quanquam non tam armis , quam pluviis & procellis assiduis constet defensum) in hyberna concessit : præter cohortem unam , quam penes se Veronæ esse voluit , reliquas copias ab Abduæ ripa ad Taurisinos usque municipatim vicatimque divisit : hisque in provincia gestis , ad Principem & Senatum salutandum Venetias cum paucis venit . Vix unquam alias Imperatorum aliquis majore læticia a Patribus & universa civitate est acceptus : quippe quem non solum probabant , sed admirabantur etiam , suspiciebantque ob clara ipsius gesta , quasi augustum aliquid & supra humanum in eo intuerentur . Itum igitur est illi obviam ab omnibus frequenter ordinibus , ac demum in curiam adductus , magnificentissimisque verbis laudatus . Est non parum quoque laudatus Franciscus Barbarus , qui voluntate Patrum cum Petro Advocaro & centum Brixiensibus nobilissimis viris Venetias non multo post Sforciam venerat . Vertit is quoque ob Brixiam servatam , non minus quam ille , oculos omnium in se , summaque defixit admiratione , amplissimisque ad hæc honoribus ornatus . Brixienfes & ipsi cum multis lachrymis præ nimis læticia ac charitate ad Principis complexus & oscula admissi : laudataque eorum fide , quam omnibus monumentis posteritati consecrandam cuncti aperta prædicatione censebant , perpetua donati sunt immunitate . Et ut plebs sua quoque sentiret præmia , molarum vectigal , quod viginti millibus locari consueverat , in perpetuum est populo remis-

1440

*Sforcia hybernorum
tempore appetente Ve-
netias ve-
nit .*

1440 missum. Petrus Ludronius, Paridis filius, ob sua & patris in Rempublicam merita, ampla & ipse munera accepit, ac cum his trinas ædes, Paduæ unas, alteras Vincentiæ, Veronæ novissimas.

1441
*Spectacula
 ampla &
 insignia in
 gratiam
 Jacobi Fo-
 scari, Prin-
 cipis filii,
 edita.*

Exhibita ad id in urbe spectacula pene insueta, atque illa ipsa omnia in Jacobi Foscarì, Principis filii, gratiam, qui uxorem per eos dies duxit splendidissimo nuptiarum apparatu. Sed spectaculorum omnium illud ut insuetum, ita maxime voluptuosum, & ob id fortassis præ cunctis memorabile: quod a Samuelis æde ad Barnabæ ripam aquas, ponte ad tempus extructo, junxit, ut equestri pompa in Leonis Contareni ædes transfret, qui illi filiam desponderat. Eam paternis ædibus educam, Bucentauro nobilissima navis purpura instrato excipiendam curavit: in quo ex omni nobilitate matronæ cultu & fortuna præstantes affuisse dicuntur. Hastarum ad hæc certamina, & aurigationes plures dies tenuere, & a pluribus in Principis gratiam instauratæ. His erat civitas spectaculis occupata: dum Picininus, qui neque victor, ut diximus, neque victus quiescere poterat, satis valido in Gallia exercitu reparato, media ferme bruma (tum dico, quum nemo eum moturum sperasset) in Brixianum agrum repente impetum fecit: tantoque tumultu & terrore omnia complevit, ut priusquam Sforcia Venetiis profectus sit, omnem Brixiani agri planitiem, præter Urceos, cum omnibus quæ in Abduana terra, inferioreque Bergomatis agri ora Venetus tenebat, ad deditiorem compulerit, mille & ducentis equitibus ad Clarum oppressis. Sforciani ex hybernis tumultuose excitati, in munitiona se receperant loca: quo factum est, ut tantus uno loco equitatus interceptus sit. Accessit ad eam cladem Ciarpellicenis defectio, qui cum equitibus trecentis ad Picinum transtulit: cujus perfidiam Dux Hadriæ secutus, & ipse cum non parvo equitatu Sforciam deferuit. Mira locorum defectio ad hos motus secuta fuerat: sed longe major postea secuta est ad falsos rumores, quos de illo dissipandos Picininus curarat: fuisse eum Venetiis in custodiam conjectum, ac Patrum jussu clandestine necatum. Ea mendacii
 oppor-

opportunitate usus hostis, tamdiu omnia sibi ad injuriam opportuniora reddidit, quoad ille ad primam renovati belli famam, ad coarguendos rumores falso de se vulgatos, Brixiam advolavit. Et quia ob immensa frigora nihil agi poterat, confirmatis sua præsentia qui adhuc in fide erant, ac bene sperare jussis, ipse Veronam rediit. Ubi audito Vallegiani pontis casu, quem Mantuanus Princeps per eos dies, occuparat, cum iis copiis, quas ex proximis hybernis tumultuose excivit, locum adortus, paucissimis diebus recepit, receptumque valido firmavit præsidio. Quidam auctores sunt, sub illius ex Brixia digressum, Clarum, Soncinum, Martinengium, & Casale majus ad hostes defecisse: nec eum clade illa magnopere commotum, ratum satius fuisse ita evenire, quam si vi capta aliquam majorem cladem adiissent: quum plane constaret, loca illa eorum postea futura, qui proxima æstate plus armis essent valituri. His demum locis Philippi copiarum quod hyemis supererat egere. Sub vernum autem tempus utrinque magnis conatibus bellum parari est cœptum: pecuniarum, arma, comatus, atque omnia quæ ad victoriam facere creduntur, studio expediri: eratque non Gallia solum, sed tota Italia in præsentis belli eventum erecta. Apparebat enim, nisi altero ferocissimorum ducum sublato, aut omnino armis exuto, debellatum iri nullo modo posse. Transiverat interim ex Hetruria in Galliam Michael Attendulus cum duobus millibus militum, a Veneto hoc nomine accersitus, ut Mellitæ loco (qui exigua spe animum trahebat) Venetis copiis præflet.

Sforzia, cujus imperium longe majus erat (quippe qui non solum Venetis, sed sociorum etiam omnium moderabatur viribus) quia jam tempus movendi ex hybernis erat, vires omnes in unum contraxerat: quum hostis, qui vel minimos ejus motus per exploratores cognoscere consueverat, aliquanto maturius cum sexdecim millibus armatorum in Bergomeni agro ad Seriolæ amnis ripam confedit, castris prope Algisium communitis, ita ut a fronte ripam haberet aquis & situ munitam, dextra vero lævaque
altas

1441 altas rupes, a tergo Ollium cum ponte præfidiis firmato. Apud quosdam Mellam pro Seriola scriptum reperio, & pro Algisio Cignanum: sed quocunque ille loco metatus sit (nam satis constat, natura munitum fuisse) longa mora credidit se omnes Sforciaë conatus frustraturum: sed longe aliter, quam animo conceperat, evenit. Nam ubi Veneratus Imperator cum florentissimo exercitu in hostium conspectum venit, explorata locorum natura, confestim confligere atque hostes vi loco summovere constituit. Suos itaque hortatus dicitur, ut subito sese ad pugnam, omnino specie quam re majorem, expedirent: fore affirmans, ut Philippi militem cum timido duce in arctissimas angustias, velut in nassam quandam, sua sponte inclusum, modico negotio vincerent: ex quo victo, atque rebus omnibus exuto, ingentem prædam ingentemque gloriam essent postea laturi; fuisse se majore hortatione usurum, si exercitus totiens fusus, fugatus, captus, ac demum ignominiaë assuetus non omnibus notissimus esset: irent, & ad primum pugnaë signum timidum hostem, & jam sua confessione prope victum, a fronte a lateribus circumstiterent: crederentque interim, se ad victoriam, non ad prælium mitti, quo se virorumque numero, virtute, animo, felicitate, longe præstituros non ignorarent. Ac cum his admota proxime sagittariorum manu, signoque ad pugnam dato, confestim acre prælium est circa ripas confertum: quo Cavalcabos, vir fortissimus, ac plerique alii viri illustres occubere: multi quoque, in quibus Troilus fuit, vulnerati: fuissetque eo die non sine ingenti cæde ibidem pugnatum, nisi prælium nuper initum nox ipsa oppressisset. Apud quosdam reperio, a mane ad meridiem pugnam distractam. Papius ait, Picinino a Philippo iussu ut pugna abstineret: atque ob id nocte, quæ diem illum proxime secuta est, Ollium silentio noctis transmisisse, ponteque præsidio firmato, in Cremonensi agro consedisse. Sed propius vero est quod Montanus tradit, fuisse non semel vario eventu pugnatum, nec prius hostem ultra flumen abiisse, quam Pontolium, quinque inde & viginti passuum millia a Collio-

lione, viro impigro, vel, ut alii ajunt, Antonio Martinengio, occupatum, Venetasque copias in Cremonensem agrum transmissas audivit. Uter altero prius amnem superaverit, quia auctores variant, parum compertum habeo: illud vero omnes affirmant, Sforciam, ubi primum in hostico confedit, confestim Martinengum obsidione cinxisse. Erat id oppidum a Jacobo Gaivano cum valido equitatu initum: aderant & pedites multi, ita ut mercenariorum multitudo aliquanto oppidicæ præstaret. In Venetis castris triginta supra centum equitum turmæ fuisse dicuntur: peditemque vis ingens. His fretus viribus Venetus Imperator, oppidum corona cinxit: mox vero castris, vallo, & fossa communitis, obsessum hostem tam diu premere constituit, donec vi aut fame domitum in potestatem redigisset. Picininus, postridie quam Veneta castra eo admota erant, mille passus a Sforcianis munitionibus confedit, loco nemoribus & aquis munito, in omnes occasiones intentus, ut si quid ab hoste temere committeretur, in pabulatores aut stationarios impetum faceret: totis viribus in aciem descendere nullo modo in animo erat. In hoc statu res Philippi erant, qui etsi jam antea tanta rerum omnium laborabat inopia, ut post Picinini reditum in reparando exercitu ab aulicis quibusdam pecuniam, ex officinis arma, equos vero & commeatum a subditis urbibus accepisset; quia tamen summum belli discrimen instare videbat, ut invicto erat animo, & semper in re bellica occupato, summa ope nitebatur partes suas novis supplementis firmare. Veneti quoque & ipsi, quia in possessione victoriæ jam propemodum erant, cæterum ad ostentandam suarum opum potentiam, tam largo, quam unquam alias, stipendio undique militem contrahebant, ita ut paucis diebus præter calones, lixas, & alia hominum genera, qui sordidum in castris faciebant quæstum, triginta armatorum millia circa Martinengum in castris haberent. Diruerant interim assidui tormentorum ictus ipsius oppidi mœnia, ita ut jam facile capi posse videretur, si Sforcia illud aliqua majore oppugnatione fuisset adortus. Abstinuit tamen,

veri-

1441

*Validissimæ
Venerorum
& Philippi
copiæ ad
Martinengum uno
tempore con-
sedere.*

1441 veritus, ut creditur, ne Picininus in suos eo negotio occupatos impetum faceret. Fuerunt ea tempestate, qui crederent de industria rem ab utroque duce sine prælio distractam, atque inter eos fœdus clandestine ictum, ut res Italiæ inter se dividerent: rati, facillime eventurum, ut tanto robore copiarum freti, uterque suam esset provinciam fœliciter obiturus. Sed res sine certo auctore edita, aliquam fortasse apud alios fecit fidem; apud Venetos tamen, qui Sforcia ingenium exploratum habebant, nullam. Sigismundus Ariminensis per eos dies in castra ad Sforciam venit, cui Polixenam filiam antea Malatestæ desponsatam, uxorem dedit. Ostasius Polentanus, qui Taurisii erat, ex fuga, quam ad hostes intenderat, retractus, cum Hieronymo filio in Cretam est relegatus, ubi paucis diebus uterque morbo consumptus est. Nec ad Martinengum interim novi aliquid movebatur. Bina castra proximo sibi loco erant, hæc in oppugnationem, illa ad insidias intenta; sed utrunque frigidius fieri.

Philippus autem, sive rumoribus illis, de fœdere inter duces nefarie icto, temere vulgatis commotus, sive quia bellorum ob immensa dispendia jam tædere cœpisset, sive potius (quod quidam etiam affirmant) insolentissimis Picinini, & aliorum, qui ejus stipendia faciebant, postulatis, repente ab armis ad pacem conversus, statuit Blancam filiam, & cum illa fortunas omnes in Sforcia fidem & arbitrium conjicere. Occulte igitur Urbanum quendam Rosanum, Ticinensem (apud alios pro Urbano Eusebium Caimum reperio) in castra ad Sforciam misit. Qui de ea re diligentius scripsere, tradunt Antonium Guidobonum Derthonensem ab initio ad tentandam pacem missum, mox vero, cum quo res acta sit, Eusebium Caimum, cum quo a secunda noctis vigilia, remotis arbitris, ad lucem de conditionibus pacis Sforcia dicitur locutus. Mane vero ambo ex secretiore loco hilari vultu in medium processere. Convenerant jam multi ad ipsius ducis tabernaculum officii causa, ut fit, in quibus erat Maripetrus legatus: ad eum & alios conversus Sforcia, subridens inquit:

*Pacem nuncio vobis, viri clarissimi: nulla de bello & armis mentio futura est: paci & ocio est studendum. Ea denuntiatio, ut res nova & minime expectata, Venetum & alios subito stupore defixit, quærentes inter se, quid esset, quod tam cito Sforcia animus ab armis ad pacem inclinasset, & ex inimicissimo, qui modo fuerat, factus esset tam repente Philippi amicus. Occupavit rumor ille confestim tota castra, secutumque inde Imperatoris edictum, mandantis, ut ab armis miles & injuria abstineret. Id ipsum Philippi legatus apud Picininum subito faciendum curavit. Narrant hic quidem rem miram: eodem die mutuum inter milites congratulationem secutam, & quasi ex binis castris una facta, tam frequens cursitatio hinc inde ad primam pacis mentionem orta sit: postridie vero duces ipsos in aperto congressos, complexu & osculis sese blande excepisse. Miserat interim Sforcia Venetias Angelum Simonetam, qui Principi & Patribus quid actum esset significaret. Nec diu celavit dolorem suum Picininus, quin educto ex Martinengo præsidio, in Laudensem agrum concessit, ubi multa de fortuna & Philippo questus dicitur: quod se claudum, senem, inopem una prodidissent. *Fors fortuna, inquit, tuque Philippe ingrâtissime: oportuit ne rem tantam me inscio moveri? Hoccine est quod tot annos per sudores & frigora, per æqua & iniqua præceps, ingrâtissimo Principi servivi? O inanes labores mei, o pericula quæ totiens adivi. Quid fides mihi profuit? quid industria? Quid illud, quod res Philippi perditæ nostra sunt sæpius diligentia restitutæ? Servavi ego, & in summo principatu retinui, qui me tandem pro hoste haberet. Habet certe, ac nescio an plusquam hostem me oderit: Sforcia filiam, Sforcia fortunas omnes tradidit. Picininum vero infælicem, cujus fidem, solertiam, studium & industriam exploratam habet, non modo non majoribus dignum censuit honoribus, sed ne talem quidem, cui ocii consilia crederentur. At verius vero illud est, nihil magni Principis gratia levius, nihil incertius: neque plus firmitatis in spe, quæ ex illo pendet, quam in furiosi hominis pileo esse. In hoc erat ille mæro-**

1441
Pax Philippi Sforcia arbitrio
reddita est.

1441 re, quum Sforcia, Martinengo & aliis Cremonensis agri locis receptis, copiis Maripetro legato, Michaeli & Alexandro fratribus relictis, Venetias profectus est. Hic ubi in curiam est admissus, ita Patres allocutus dicitur. *Dei, inquit, Maximi Optimique benignitate, vestraque, Princeps & Patres, fœlicitate, ita ad hunc diem validas Philippi opes accisas reddidimus, ita ferocissimos illius spiritus multis cladibus aliis super alias fregimus, ut proximis diebus, qui suo nomine pacem supplex peteret, in castra miserit, cujus me auctorem & arbitrum esse voluit. Vester exercitus incolumis est: oppida quæcunque ille vobis ademerat, recepimus: suntque in vestri legati potestate. Pacem cum his vobis affero: si eam ex vestra dignitate ducitis, si talem, ut receptam Reipublicæ vestræ conducere arbitremini, ut oblata est, si placet, sumite: si vero in armis adhuc esse cogitatis (quando utrunque sequi vobis integrum est) dicite quid me facere velit. Nam quod ad me attinet, ea fide & constantia, qua bellum hoc suscepi, susceptumque, superiorum juvantibus, magna ex parte confeci, dabo operam (modo fortuna votis respondeat) ut ex sententia quandoque confectum audiat. Gratus fuit Sforciæ adventus, gratior tam popularis oratio, pax vero gratissima, quippe quæ ea visa est, ut æquiores illa aut potiores optasset nemo. Actæ itaque illi gratiæ ingentes, quod fide & virtute, qua cœpisset, bellum laboriosissimum ad optatum exitum perduxisset. Quod ad pacem attineret, responsum est: Venetos eam ratam perpetuamque habituros, quam ipse cum hoste sanxisset. Iret, & quod Veneto nomini eique bene verteret, rem Venetam, quo vellet, statueret loco. Certo scire se, nihil ab eo decerni posse, quod non idem e Republica Venetique nominis dignitate esset. Cum his ille a Patribus digressus, tam inclyta pace non minus quam victoria lætus in castra rediit. Hic dimisso in hyberna exercitu, ipse Caprianæ esse voluit, ubi ex tota Italia legatos, quos ad se conventuros sciebat, audiret. Affuerunt uno tempore ab Eugenio Pontifice Lodovicus Patriarcha, quo postea decedente, Blundus Forlivienfis, historiarum scriptor, apud Sfor-*

ciam

ciam remansit : Nerus Capo & Angelus Acciarolus a Florentinis missi : Franciscus Barbadicus & Paulus Thronus a Venetis , ut si opus fuisset , non deessent , qui Venetam causam tuerentur . Ex Mediolano Philippi nomine aderant Nicolaus Arcimboldus & Franchinus Castilionensis . Multi præterea alii aliorum Principum ac populorum nomine legati accessere . Philippus , ut ab initio erat pollicitus , Blancam filiam , ex Ferraria jam antea revocatam , Cremonam cum nuptiali pompa misit . Missi ad hæc , qui dotis nomine Cremonensem arcem cum ipsa urbe Sforcie traderent . Ad eam cum puella recipiendam tribus millibus equitum stipatus ille profectus est : hic patentem arcem fulgentibus splendens armis cum delecta suorum manu ingressus , ubi ad puellæ conspectum venit , ita eam affatus dicitur . *Diu multumque laboravi , dulcissima conjux , ne tuo optatissimo fraudarer connubio . Nec amor in te meus , ex quo ad tuas nuptias animum adjeci , passus est me unquam quiescere ; sed die noctuque animo obversabar , indignabarque vehementer mecum , quod nostræ fœlicitatis æmuli tanti apud Philippum patrem tuum essent , ut te mihi per illum abnegarent . Certus quidem fui , aut fortiter mori , aut te mihi armis , ubi bona venia non licebat , vendicare . Sumpsi arma , fateor , bellum gravissimum suscepi , ne non omnia tui causa molitus viderer . Nec Philippum odi unquam , quia tibi & per te mihi pater erat ; nec illi tantum obesse volui , quam ne me insigni contumelia afficeret , admonere , quod nunc demum res ipsa declaravit . Voluit ille ut arma deponerem , deposui : fecit me sancientiæ pacis arbitrum , pacem illi & ocium cum Veneto sempiternum peperit . Quorsum igitur hæc multa ? Ne ignorares , me neque tibi neque tuorum cuiquam obesse unquam voluisse . Nec quia armis me septum videas , ad hostem , non ad amantissimum conjugem te missam putes : ita sane , non aliter , decuit summi Principis filiam a bellicoso & martio conjuge primum saluari . Superest igitur , ut mutuo studio & charitate inter nos amemus , tuque des operam , ut Philippus de nobis posthac bene cogitet . Nam quod ad me attinet , pari tecum pietate , velut communem*

1441

*Sforcia
Blancæ con-
jugis nu-
ptias Cre-
monæ ce-
lebrat .*

1441 *parentem amabo semper ac fovebo*. Hæc ille, atque una puellam certo arrhæ pignore sibi devinctam, preciosissimis muneribus donavit. Hæc Ariminensis Pafius. Non defunt qui dicant, ad Sigismundi fanum extra urbis mœnia sponsalia acta, omni interim Sforcianæ orationis ad conjugem mentione omissa. Nuptiis rite celebratis, ad cognoscendas legatorum causas subito ille rediit, quæ cognitio plures omnino tenuit dies: nam & Eugenii Legatus Bononiam a Picinino occupatam, Ravennamque a Venetis reposcebat. Veneti contra Leniacum, & quæ in Abduana terra antea tenuissent, a suo imperio alienari ægre laturos videbantur. Iactata quoque non parum Philippi causa, nec non & Gonzagæ Principis, ab iis qui eorum nomine aderant: ii Lunatum, Piscariam, & alia pleraque loca; illi Brixiam & Bergomum, urbes nobilissimas, repetebant. Demum post longas altercationes Sforcia declaratio hujusmodi secuta est: Ut Philippus nullum in Brixienfi agro Bergomensive jus haberet, sed ipsæ urbes cum suis finibus, & quicquid intra illos contineretur, Venetorum essent: Cremona cum suo agro & quæ in eo includerentur, Blancae conjugis dotalis haberetur: Romanengium cum omnibus Abduanae terræ oppidis Veneti Philippo redderent: Piscariam ipsi Lunatumque retinerent: reliqua quæ Mantuanorum finium essent, Gonzaga reciperet, ita tamen, ut ipse, præsidio educto, Leniacum cum portu Venetis relinqueret: Ripam, Turbulas, ac Penetram, quæ loca jure belli sua Venetus fecisset, possideret: haberet & Ravennam: Eugenius post biennium a Picinino Bononiam reciperet: Astur Faventinus, redditis Florentino populo oppidis, quæ semel occupata, nec adhuc restituta essent, carcere emitteretur: Genuenses liberi juris essent, nec rei quicquam illis cum Philippo esse intelligeretur. Cæterum pacem, cui imprimis cautum voluit, sancte ab omnibus custodiri oportere pronuntiavit. Sforcia declarationem aliis assensu probantibus, Eugenii Legatus (quia parum Romanæ Ecclesiæ rebus consultum credebat) neque ipse probavit, neque cuiquam probandam censuit: quin, velut injuriam accepisset, paulo post

Pacis conditiones a Sforcia declarantur.

post Florentiam profectus, Romam abiit. Pax sexto calendas Octobris, anno ab urbe condita vicesimo supra millesimum, ex quo vero novissime cum Philippo bellari cœptum erat, anno quarto, hoc eventu secuta est. Supplicatio in triduum decreta, ac Deo Optimo Maximo circa Divorum aras ac templa gratiæ actæ, quod ex sententia bello periculosissimo, non solum incolumi, sed aucto quoque imperio, civitas defuncta esset. Vincula fontibus adempta, rei carcere educti: qui antea ærarii facti erant infra centum libras, omnino, supra vero, multæ dimidio absoluti. Sforcia anno jam tertio ex quo in Galliam venerat, Venetias cum Blanca conjugē venit: cui a Principe & universo Senatu frequenter itum est obviam. Principis uxor cum nobilium matronarum cœtu Bucentauro puellam excepit. Apud Bernardos, ædibus ad hoc publice instructis, in hospitio fuere. Loca publica & tabernæ omnes a Rivoalto ad Auream ædem stupendo mercium apparatu, infuetum hospitibus spectaculum exhibuere. Publici thesauri qui in parte ædis asservantur, in apertum relati, ut per ocium ab omnibus spectarentur. Publica ad hæc munera in utrunque collata. Demum in Picœnum abeuntes frequens nobilitas cum Principe Medoacum usque officii causa secuta est.

*Sforcia cum
Blanca con-
juge Vene-
rias progres-
sus, honorifi-
centissime
accipitur.*

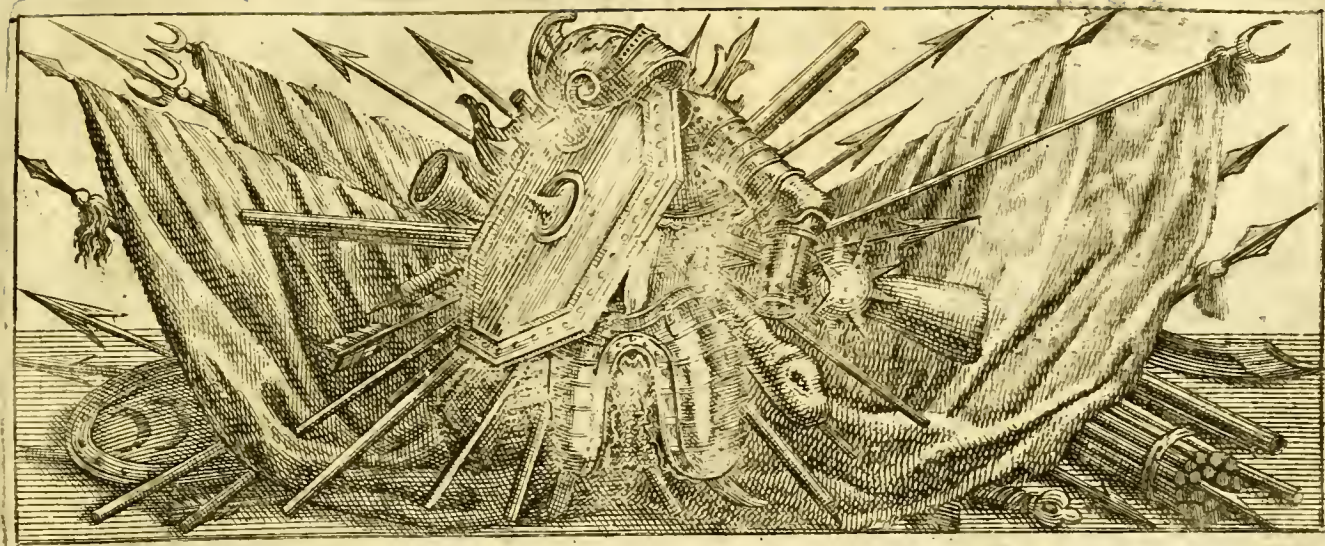

IN LIBRUM SEXTUM

E P I T O M A.

BEllo ab Eugenio & Philippo renato, Sforciana opes quadriennio & amplius bello in Picæno jactata, novissime ex ea terra sublata sunt: In Turcos per id tempus pluribus est locis pugnatum: Leonelli Æstensis uxor honorificentissime est Venetiis accepta: Bononienses sese in libertatem asseruere: Franciscus Picininus, absente patre, copiis omnibus ad Ulmum exutus est: Ingens ductorum defectio Sforcia opes in Picæno fregit: Nicolaus Picininus Mediolani vita decessit: Michael Attendulus, resumptis circa Cremonam armis, Philippi copias in Padana insula profligavit: Patres quum de fœdere a Sforcia cum Philippo noviter icto rescivissent, omne publicum illi beneficium ademerunt: Venetæ copiae bis Mediolanum sunt admotæ: Multa circa Larium lacum damna sunt a Veneto hostibus illata: Philippus dux vita decessit: Veneti Laudem & Placentiam in fidem recepere: Sforcia in Galliam transgressus Placentiam expugnatam diripuit: Venetam classem ad Casale majus incendit: Novissime Venetos ad Caravagium castris exuit: Veneti cum Sforcia fœdus in Mediolanenses percussere: Mediolanenses paulo post, icto cum Venetis fœdere, libertatem adversus Sforciam tuendam susceperunt.

M. ANTONII
SABELLICI,
RERUM VENETARUM
AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,
LIBER VI.

Post Sforcia digressum aliquandiu pax in Gallia fuit: interim vero res Venetæ haud omnino in ocio fuere, sed Picæni bellicura & Bononiensium motus tam diu eas sollicitas habuere, donec in Cremonensi bellum a Philippo sit renatum, quod longe inde lateque post illius obitum tota Gallia exarsit: sed de ejus causis & eventu aliquanto postea dicetur. Nunc vero, quando ita rerum ordo postulat, in iis, quæ partim domi, partim extra Italiam sunt a Venetis gesta, parumper immorabimur, quæ

1441
Bello ab Eugenio & Philippo renato, Sforcianæ opes quadriennio & amplius in Picæno jactatæ, novissime ex ea terra sublatae sunt.

- 1441 ideo illis præferenda duximus, quia in Venetis annalibus prius relata reperio. Pacato igitur Galliæ statu Andreas Dandulus ad Babylonium Regem profectus est, publico illi nomine satisfactorius: quod rumor erat, multos mortales Veneta navi ex ejus finibus ad occidentem solem vectos, ibique partim necatos, partim serviliter divenditos. Ut barbarus igitur & omnes scirent, eam culpam publico consilio abesse, injuriæ auctor, quia accersitus ad diem non affuisset, absens damnatus est; quanquam non multo post, facta illi dicendæ causæ potestate, non solum se fecisse, sed quare etiam oportuisset id facere, Patribus monstravit: atque ob id ipsum dicitur omnibus suffragiis absolutus. Mellita vir gloria militari insignis, deque Veneto imperio optime meritis, vita decessit: cui gratissimus Senatus equestrem statuam Paduæ ad Antonii fanum erigendam curavit. Procuratorum numero tres hoc anno additi, primisque comitiis Alovisius Lauretanus est creatus, secundis Paulus Thronus, Franciscus Barbaricus, cognomento Dives, novissimis: atque jam inde qui sex antea fuerant, novem esse cœperunt. Tres onerariæ cum triremi una ad mare latrociniiis purgandum eodem tempore in altumeductæ: constans fama erat Gotholanos piratas latrociniiis maria infestare. Nec ita multo post ad sinus præsidium quatuor sunt triremes profectæ, quarum imperium Antonio Diedo est datum. Is Antibarim in Epiro paucis per adversam factionem rem ad Venetos trahentibus, vi cepit, captumque Veneto imperio subegit. Ad quartum idus Novembris eodem anno, qui vicesimus secundus ab urbe condita supra millesimam fuit, ita maris inundatio omnia urbis loca obruit, ut aquis longe lateque vagantibus ingens vis mercium sit corrupta: creditum est, decies centena millia aureorum nummum cataclysmum illum negociatoribus decoxisse. A Pannonibus prospere in Turcos per hæc tempora dimicatum reperio. Nec ita multo post & in inferiore Mysia, quam hodie *Valachiam* vocant, majore aliquanto Turcorum clade. Piratæ interim ita maria infestabant, ut nihil uspiam tota

Supe-

Mellita
mors.

Superi Inferique maris ora negociatoribus tutum relinqueretur. Appuliæ Calabriæque portus, in quos se ex alto recipiebant, majorem latrocinandi materiam animunque ad id facinus exhibebant. Venetis eam injuriam sæpius ad Alphonsum questis, quum ferme semper illud redderetur: *Dolere se vehementer, Venetos negociatores ulla suorum injuria affectos, neque illud mandatum fuisse cuiquam, neque satis credere id, quod illi dicerent, factum*: percitus ira Diedus Bistonium, tunc piratarum tutissimum refugium, repente adoritur. Credo ego, ita a majoribus appellatum maritimum in Frentanorum ora oppidum, quod hodie vulgo *Besticen* vocant. Primo igitur ab oppidanis petit, ut latrones eo compulso sibi dederent, quo præstito pollicebatur, sine cujusquam injuria se inde classem abducturum. Bistonienfis id se facturos negantibus, vimque insuper, si a Veneto aliquid moveretur, parantibus, arma Diedus intulit: qui oppidum oppugnatione adortus, adduxisset omnino hostem in discrimen, nisi subito coorta tempestas Venetos, disjecta classe, pene naufragos injuriæ opportunos reddidisset. Quo accidit, ut ipse triremium præfectus cum navalibus turmis in hostium potestatem venerit. Hi postea Alphonfi Regis jussu, classe & rebus receptis, sunt dimissi. Additum & præsentis liberalitati, quod Rex professus est, se Veneto persoluturum, si quid diceret pugna illa amissum, quod ad eam diem non recepisset. Ductu & auspicio Andreæ Quirini captivæ naves ex Bistonienfi portu sunt abductæ: qui ad pristinam ignominiam abolendam piratas persecutus, multas Venetas ab illis victis fugatisque naves recepit, multas etiam proprias ademit. Ipsi haud ignari quid supplicii meriti essent, ne in Veneti potestatem venirent, Liburnicis relictis, qua proximum cuique fuit, in littus abiere, ac tantisper a mari abstinuerunt, dum Venetam classem domum reductam audire: tum vero aliquanto atrocius coorti, rursus omnia latrociniis fœdare. Sed neque ea licentia diuturna fuit, Philippo Canali cum tribus onerariis & triemi una ad eorum cursum inhibendum, subito ex urbe misso.

1443
In Turcos
pluribus lo-
cis pugna-
tum.

misso. In Turcos quoque triremes aliquot per hæc tempora Venetiis instructæ dicuntur: verum neque numerus ab his qui rem memoriæ prodiderunt, neque præfecti nomen traditur. Ex negociatoriis quæ ex Syria onustæ redibant, Contarena subita tempestate disiecta periit: turma navalis, quæ in littus naufraga annataverat, in onerariam Antonii Abrami imposita, circa Methonem facto iterum naufragio, periit. Duplex clades ad id naufragium est secuta, virorum videlicet, quæ eo major fuit, quo plures in eo mortales fuere, nec non & preciosæ mercis, quam quinquaginta millibus æstimatam memorant. Duæ quoque triremes Leonelli Æstensis nomine instructæ, quarum altera purpurea habuisse vela dicitur, ex Ortona Pelignorum urbe, Aragoniæ Regis filiam illi matrimonio locatam Venetias advexere: Victor Capellius & Franciscus Lauretanus triremium præfecti fuere. Sponsa in amici Principis gratiam magnificentissimo apparatu excepta est. Publicum navale cum toto armamentario regiæ puellæ & illustribus viris, qui illam officii causa sequebantur (in quibus Salernitanus Princeps fuisse traditur) spectaculo patuit. Tracta deinde puella in Rivumaltum per *Merceriam* viam, ad tempus stupenda mercium opulentia instructam. Proditum est memoriæ, tanto undique studio ad eam visendam concursum, ut præ nimia mortalium frequentia Rivumaltini pontis latera repente convulsa ingentem hominum vim in subjectas aquas secum traxerint, ad ducentosque eo casu in altos fluctus præcipitados, quorum viginti prorsus obruti sint, ac ferè totidem debilitati. Multis ad hæc honoribus amplissimisque muneribus eam abeuntem Patres profecuti sunt. Quo effectum est, ut non multis interjectis diebus Leonellus Venetias venerit, ut Principem & Senatum salutaret, ageretque ei & omni Veneto nomini gratias, quod tam honorifice splendideque sponsam accepisset suam. Verno ejus anni tempore octo in Turcos triremes Eugenii sumptu Venetiis summo studio instructæ. Id negocium Pontifex Joanni nepoti, ex Condulmaria familia, Cardinali mandaratur. Triremium præfecti fuere Alo-

1444
Leonelli
Æstensis
uxor hono-
rificentissi-
me Venetiis
accepta.

vicius

vifius Lauretanus, Petrus Zenus, Marinus Molinus, Paulus Lauretanus, Laurentius Maurus, Nicolaus Contarenius, & Antonius Condulmarius. Quatuor quoque præter illas Belgarum Ducis nomine triremes per eos dies instructæ, quæ & ipsæ patricios ex Veneria, Contarena, Lauretana, & Georgia familia præfectos habuere. Totius classis imperium (tam enim Gallicæ illæ, quam Eugeniænæ in Turcos moturæ erant) Alovifio Lauretano est datum: qui cum Condulmario Antistite, omnibus prosperam navigationem prosperumque successum precantibus, domo profecti in altum abiere. Peroportune Christiana classis in Hellespontum venit. Forte acciderat, ut Amurathus Othomanus, Turcorum Rex, per eos dies ex Europa, filio ad Salonicem relicto, ipse (ut dicitur) Genuensium opera in Asiam transfretasset, quo trepidissimis revocabatur nunciis. Constans fama erat, Caramanum Regem ingentibus in eum copiis movisse. Tum vero Asiæ rebus compositis, quum in Europam transire tentasset, comperit Hellespontum angustias a Pontificia classe infestas attentissime custodiri: feceratque ea res spem maximam, fore ut immanissimus hostis a suis exclusus aliquam ingentem in Europa cladem per absentiam adiret. Percrebruerant ad id rumores, Ladislaum Polonum, tripartito copiis Danubio trajectis, ferociter in Turcos qui in Europa erant, movisse. Tenuit aliquandiu ea expectatio: demum sub exitum autumnus cognitum est, trecenta Christianorum millia cum vi Turcorum incredibili conflixisse: pugnatumque a prima diei hora ad vesperam: fortunaque neutro inclinante, utrinque datum fuisse signum receptui: duodequadragenta Turcorum millia eo prælio cæsa: Christianorum decem: in quibus proditum est memoriæ, Gallum hominem inter suos populares illustrem, corpore & animo prævalidum, cum trecentis equitibus per confertissimas hostium catervas ad Othomani præsentiam (qui jam ex Asia ad suos trajecerat) pervenisse: in eumque fortiter investum, conto prius, inde gladio graviter percussisse. Et quia aureo erat paludamento ornatus, creditus vulgo est

Ladi-

1444 Ladislaus esse: ac proinde undique ferro petitus, coactus diu in orbem pugnare, ingentem circa se hominum stragem edidit: demum superante hostium multitudine, cælis sociis, ipse quoque multis confossus vulneribus concidit.

*Pontificis,
Alphonſi
Regis, &
Philippi Vi-
cecomitis
fœdus ad-
versus Sfor-
ciam.*

Sed jam tempus est, ut ad res Italiæ redeamus, quibus iccirco externa prætulimus, ut magis perspicue reliqua traderentur. Ægre, ut diximus, tulerat Eugenius Bononiam Sforcia arbitrio sibi in biennium abnegatam: sed longe ægrius Philippum ferre, omnia generi consilia eo tendere, ut sub vernum tempus cum quam maximis posset copiis adversus Alphonsum moveret. Sforcia odium illud etsi quasi hæreditarium, & a patre per manus acceptum videri poterat: multa enim Sforcia pater circa Neapolim pro Joanna regina ad frangendos omnes Alphonſi conatus gesserat. Accedebant novæ irarum causæ: quod Alphonſus omnia oppida, quæ ille in Samnio & Appulia hæreditario jure possederat, armis occuparat. Atque ob id ipsum, quum adhuc Cremonæ esset, Nicolai Macei interventu (qui ad hoc ipsum venerat) fœdus cum Renato rege percusserat, ut illi auxilio adesset. Ejus fœderis fama commotus Alphonſus, vehementer Philippum orare, ut hostiles generi motus aliquo modo, si fieri posset, retardaret. Amicissimi Regis precibus motus Philippus, cæterum iratus, Cremonam Venetorum fidei ab illo potius quam sibi demandatam, & quod post filia nuptias nihilo suarum partium studiosior esset factus: non destitit Eugenio suadere, ut, se auctore, illi arma inferret, utereturque Picinini opera, quo uno neque dux melior, neque ad Sforcia opes evertendas promptior parari posset. Sanciunt itaque fœdus inter se: additus inde tertius Alphonſus rex. Certus erat Sforcia, Renatum regem, quem Alphonſus Neapoli inclusum terra marique premebat, auxiliis levare: fecissetque, nisi Eugenius, priusquam in Picenum venisset, domestico eum bello implicuisset. Quare mutato consilio, quia domo abesse non poterat, Joannem fratrem ad opem Renato ferendam misit; sed res parum prospere
ab

ab eo gesta est: quippe cum Caudoliftis junctus, ac forte acie cum Alphonso congressus, castris & omni equitatu ad Carpenonum exutus est. Rex vero Neapoli potitus, in Sforciaë invidiam Picinini rebus non solum favebat, sed in adoptionem etiam Aragoniaë familiaë recepit. Ille, ab Alphonso & Eugenio pecuniis in stipendium acceptis, tumultuose per Perusinos in Umbriam venit, Turdetumque subito accessu Sforciaë ademit: mox per Assisinos in Picænum transgressus, Belforte acri oppugnatione adoritur. Tradunt illi qui rebus interfuere, prius bellari in Picæno cœptum, quam Sforcia ex Gallia discessisset: ac inde ingentem Ciarpellioni, qui jam ad Sforciam redierat, invidiam comparatam, quæ ejus postea mortis causa fuisse creditur. Nam ut liberioris erat naturæ, & linguæ immodicæ, coram Sforciaë convitium facere, quod dum Blanca conjugis suavissimos complexus & oscula foveret, turpiter Picænum agrum sibi ab hoste adimi pateretur. Ardente igitur bello, ille in Picænum transiit: ac non multo post quam in hostium conspectum venit, Picininum ad Amadulam in arcta quædam loca redactum, ad petendam pacem compulit. Icto itaque fœdere, ut Picæno agro decederet, & a rebus Sforciaë abstineret, quum ita ille, pacata provincia, in Alphonsum movere cœpisset, forte accidit ut Transoniatum oppidum in ipsius provinciaë finibus Sforcia diripuisset, quia eos minus obsequentes habuisset. Hinc arrepta Picininus occasione, impellentibusque ad id Pontificis Legatis, quasi Romanæ Ecclesiæ oppidum violasset, Tollentinum occupat, mox Gualdum Nucerinum, inde Alexandro Sforciaë fratre ejecto, & Assisium. Hujusmodi trepidis nunciis Sforcia revocatus, in Picæno coactus est hyemare. Interim Renatus, desperatis rebus, in Galliam abiit. Nec ita multo post Alphonso arce regia, quæ ad eam diem in hostium potestate fuerat, potitus, Rex Neapolitanus ab Eugenio ea conditione declaratur, ut in agrum Picænum ad Sforciaë opes evertendas transfret.

Hic erat rerum status in Picæno, apparebatque ingens
de

- 1444 de ejus provinciæ possessione futurum certamen : quum Franciscus Picinini filius, sub initium Picœni belli Bononiæ a patre relictus, Hannibalem Bentivolum, ob factionis potentiam jam antea suspectum, in Varianensem arcem relegavit. Ille vero Galeatii Marascotti & Virginii Malvecii opera inde dilapsus, Bononiam se contulit, populoque ad libertatem vocato, Franciscum ipsum cum præsidii parte oppressit. Quo postea cum Caspares & Achille Bentivolis commutato, Bononienſes ut recuperatam libertatem commodius tuerentur, ad Venetos & Florentinos misere, qui ab eis societatem & auxilia peterent; utrumque benigne concessum. Duorum illustrium populorum societate & viribus freti, non solum libertatem illi retinuerunt, sed Alovisio Vermio ex suis finibus ejecto, municipia & arces fere omnes brevi receperunt. Et ut reipublicæ corpus facilius coalesceret, placuit Baptistam Cannedolum, jam inde ex quo Eugenius Bononiam receperat, extorrem, cum omnibus suæ factionis in patriam restitui, cujus neptem Hannibal ad veteres inimicitias abolendas, uxorem duceret. Sed neque recens affinitas, aliave necessitudo veteri odio obstitit : Hannibal non multo post a Betotio Cannedolo & aliis ejus nefarii consilii consciiis exceptus, in insidiis fœde trucidatus est. Ejus indigna morte Bononienſes moti, arreptis armis, Cannedolanæ factionis principes ac plerosque alios subito obtruncant, & imprimis Baptistam ipsum, cujus cadaver per urbem distractum in publico concrematum ferunt. Libertas interim sociorum umbra suo vestigio constitit. Sed ne Bononia solum, verum etiam Sforcia periculum utrumque populum vehementer sollicitum habebat. Angebantur Veneti, quod non multo antea Christophorum Tollentinatem ac plerosque alios viros illustres exauktoratos dimiserant : & Bartholomæus Collio ad Philippum transiverat : quare non sine ingenti difficultate videbantur arma, si opus fuisset, reparaturi. Miserat Philippus Guilielmum Monferratensem & Carolum Gonzagam, qui Bononienſes acri bello infestarent : Veneti variis curis circumventi, Tybertum Brandolinum,
- Thad-

*Bononienſes
se in liber-
tatem affe-
runt.*

1445

Thaddæum Æstensem, & Guidonem Ranconium Bononien-
sibus auxilio mittunt: Florentini Asturem Faventinum &
Simonetum aliquanto antea miserant. Hi haud magno ne-
gocio fusos hostes ex Bononienfi agro brevi dejecerunt.
Atque rebus circa Bononiam pacatis, sociorum copiae di-
versae abire: Veneti duces in Galliam, quo trepidissimis
nunciis ob bellum in Cremonensi renatum revocabantur;
Hetrusci in Picenum agrum, ad opem Sforciae ferendam
jussi sunt transire. Siquidem ille post Alphonsi Regis Lo-
dovicique Pontificis Legati adventum (quorum uterque
cum magnis copiis in Picenum venerat) variis cladibus
aliis super alias acceptis, in summum erat discrimen ad-
ductus. Sed nihil æque Sforciae rebus obfuit, ac suorum
defectio. Nam & Troilus cum mille equitibus ad Regem
transiit, tradita illi Æsi urbe, cui præsidio erat imposi-
tus, & Petrus Brunorius cum octingentis militibus transi-
tionem fecerat. His & aliis cladibus consternatus dux,
alioquin invictus, amisso interim Æstulo, ac fere quicquid
in Picæno ad eam diem tenuerat, ad Fanum Fortunæ se
receperat: ac tum demum ad Philippum respicere cœpisse
creditur, ac cum eo clam fœdus percussisse, convenisseque
inter eos, ut Cremonenses fines Philippus infestaret; ad
quos motus apparebat Venetos nullo modo quieturos, sed
subito arma & bellum pro Sforciae rebus reparaturos: quo
postea conferto, tum gener quasi coactus ad soceri opes
conversus, pro Philippo in Gallia militaret, gravique bel-
lo Venetos urgeret: atque ita ut illi opinati sunt, bellum
in Gallia est non multo post conflatum, sed meliore omni-
no Venetarum rerum eventu, quam hostes animo con-
ceperant.

*Sforciae opes
frangit du-
ctorum de-
fectio.*

Verum priusquam ad ea quæ in Gallia secuta sunt,
transeamus, de Picæni belli exitu pauca subjiciam. Mi-
serant Veneti ad eam Sforciae cladem Thaddæum Æsten-
sem, Guidonem Ranconium, & Tybertum Brandolinum,
Florentini Simonetum illi auxilio; erantque cum ipsis du-
cibus ad quatuor armatorum millia, qui ad Marenianum
confederant: sed ne Sforciae jungerentur, Picininus ad
mon-

1445 Montem Laureum confederat. Eam injuriam aliquandiu ille passus, novissime undique viribus contractis, ad hostem contendit, quem ingenti prælio victum castris exiit. Hæcque toto fere triennio. Quarto vero Picæni belli anno, quum sub vernum tempus Picininus & Alphonsus bellum reparassent, ille ad Montem Milonem a Ciarpellione victus est. Alphonsus non contentus terrestres copias in Eugenii gratiam comparasse, octo quoque triremes instruxit, quibus Sforzia mari quoque fatigaretur. Ad eam triremium famam Veneti (ut quidam annales habent) & ipsi navigia aliquot ad bellum compararunt, ut Ravennatum oræ præsidio essent. Premebatur itaque Sforzia terra & aquis: dum Philippus per Franciscum Landrianum Picininum ad se vocavit, quasi de ratione belli cum eo locuturus. Interim Franciscus ejus filius, cum copiis in Picæno relictus, ad Montem Vulmeum a Sforzia victus, castris, majoreque copiarum parte amissa, cum Cardinale Firmano in castris Legato, multisque aliis in Sforciæ potestatem venit. Fuerunt ea tempestate, qui crederent, Philippum voluisse ita evenire, quod Picinini copiarum delerentur, ut Sforzia gener præsentis bello levaretur; unde intelligi potest, verissimos fuisse rumores illos, qui temere in vulgus exierant: Sforciam jam antea cum socero in gratiam rediisse, ac cum eo in Venetos occultum fœdus percussisse. Nec Picininus ad ejus cladis nuncium dolorem suum dissimulavit, Philippum identidem clamitans, nihil sibi præter vitam reliquisse: jam illud unum superesse, ut in eam quoque, si vellet, grassaretur: atque ita præ nimio dolore in morbum lapsus, prudentissimus omnium sui sæculi imperatorum, paucis diebus dum Mediolani adhuc esset, expiravit. Sforzia Franciscum Picininum Philippo petenti ex custodia relaxavit. Cum Pontifice quoque pax secuta est, quum multa adhuc Picæni agri oppida Sforzia, multa quoque Eugenius teneret. Sub id tempus Ciarpellio, vir militari gloria insignis, ab Alexandro Sforciæ fratre, tanquam is qui ad Philippum fugam medicaretur, laqueo necatus est. Quinto deinde anno,

*Franciscus
Picininus,
absente Patre,
copiis
exiit.*

*Nicolaus
Picininus
Mediolani
vita decessit.*

no, quum Pontifex, reparato bello, Lodovicum Aquilejensem Antistitem in Picœnum agrum misisset, brevi omnis ferme provincia, præter Firmum, ad Pontificem defecit; nec ita multo post Firmum quoque cum arce ab Eugenio est receptum. Sforcia quum Pisaurum se cum conjugere recepisset, ibi reliquum hyemis egit. Sub vernum tempus ille privatis amicorum consiliis sollicitatus, per Umbros, inde, superato Tyberi, ad sollicitanda urbis ocia in Viterbiensi agro confedit: unde re infecta tumultuose profectus, præter Trasimenum lacum in Flaminiam reversus, ad Metaurum confedit. Interim Alexander frater cum Pisauro ab eo defecerat. Undique igitur hostibus circumventus, ad primum lapidem circa Urbinum castra posuit: nec ulli postea usque ad ejus in Galliam accessus majores hinc inde conatus extitere. Philippus interim Italum Forojulianum, & Jacobum Gaivanum, quia in suspicionem venissent, quasi cum Florentinis sentirent, in Picœno truncari jussit. Mox Ciarpellionis morte audita, velut majorem adhuc odii causam in Sforciam nactus, Francisco Picinini filio, quem in Galliam ad se accersiverat, mandat ut Cremonenses fines hostiliter invadat. Ille vero Cremonenses tumultuose adortus, post multas & varias clades illatas, urbem quoque oppugnare aggressus, Venetos tandem ad bellum excivit. Sed ne temere aliquid factum videretur, priusquam ad arma Veneti respicerent, Alovium Foscarenum ad Philippum misere, qui more majorum, nisi a Sforciae rebus abstineret, bellum ei indiceret. Per internuncios Veneto est responsum, non vacare Philippo legationes ullas audire: cæterum ubique eum tutiorem quam Mediolani futurum. Iret igitur, ac nisi vim experiri vellet, primo quoque tempore urbe abscederet. Veneti rei indignitate moti, Michaellem Attendulum, suarum copiarum ducem, in hostem, qui partem Cremonensis agri maximam occuparat, statim movere jubent. Confestim is, ut erat jussus, cum sex millibus equitum, ac peditum totidem, Ollio superato, in Cremonensi ad Casale majus confedit: inde vero digressus, repente in hostem vadit,

T t

qui

1446
*Michael
 Attendu-
 lus, resum-
 ptis circa
 Cremonam
 armis, Phi-
 lippi copias
 in Padana
 insula pro-
 fligavit.*

1446 qui se in Padana insula non procul a Cafali oppido cum omnibus copiis tenebat. Post itaque atrocissimum certamen, a prima luce ad altum diem distractum, castris exiit, ac quatuor equitum millia fugienti ademit. Nec Veneto victoria gratuita fuit; sed plerique viri fortes media pugna occubuerunt, quorum partem non parvam constat aquarum vorticibus absorptam. Capti ex hostibus plerique viri fortes. Venisset & Picininus quoque in victorum potestatem, nisi ubi fortunam inclinare vidit, in fluviatilem cymbam transgressus ex acie fugisset. Alii eum ponte in ulteriorem Padi ripam abiisse tradunt. Post tam inclytam victoriam Venetus dux, receptis quæ in Cremonensi agro hostis occuparat, auctusque Lodovici Gonzagæ armis, in Abduanam terram castra transtulit. Hic ita prospere res Veneta gesta est, ut paucis diebus nihil Attendulus citra Abduam Philippo, præter Cremam & Laudem, reliquum fecerit. Inde copiæ fluvio traductæ, in cujus ripa iterum pugnatum tradunt, captosque ex hostibus ad sexcentos equites, & cum his duo agrestium millia, ganzariolas duas, totidemque galeones, qui ad pontem quo Venetus amnem circa paludes junxerat, solvendum fuerant ab Alovisio Severinate missi. Petrus Advocarus, Jacobus Antonius Marcellus, & Antonius Martinengius ob rem eo die bene gestam, quia præ cæteris feliciter in hostem dimicassent, equestribus sunt ornamentis donati. Sforcia interim, Venetis Gallico bello implicitis, quasi plus non posset, Eugenioque & Alphonso ad id hortantibus, qui iniquo animo ferebant, Venetorum potentiam felicissimo victoriæ cursu in Gallia augeri, Picæni cura omissa, ad Philippum aperte transiit. Sed Veneti illius artem jam antea resciverant, atque ubi res primum ad Patres delata est, Angelum Simonetam, qui tum Venetiis erat, in custodia habendum censuerunt, stipendiumque Sforcie ademptum cum ædibus quas a Principe & Senatu dono acceperat; ademptum & Sforcianis omnibus omne publicum beneficium, quæ ita & multa & ampla fuisse constat, ut nullo modo abhorrere a fide videatur illud, quod in Venetis annalibus

Sforcie omne beneficium publicum a Venetis adimittitur.

repe-

reperio: ultimo bello Gallico centies quinquagies centena aureorum nummum millia a Venetis omnifariam expensa. Ex ipso igitur Simoneta Sforcia alienatio cognita est: qua nova martii ducis defectione moti Patres, continuo sagittarios quadringentos ad Ravennae praesidium cum aliquot navigiis decernunt. Et a Florentinis in Bononienfes missi, qui in Galliam transire volenti iter inhiherent. Oratores post Philippi res in Gallia accisas ad Patres venire de pace acturi: quibus, praeterquam quod hospitaliter sunt accepti, permissum est etiam ut in urbe per mensem essent: sed res aliquandiu jactata ad exitum non pervenit. Infecto itaque negotio Venetiis domum abiere. Attendulus post Abduanam pugnam, quum pontem quo fluvium junxerat, praesidio firmasset, in Mediolanensem agrum tumultuose erupit, atque media ferme bruma Mediolanum usque ad-quitavit; aedificiisque suburbanis quibusdam incendio absumptis, multos mortales, ac vim pecorum ingentem, in praedam abduxit.

*Venetæ co-
piæ Medio-
lanum ad-
motæ.*

Dum hæc in Gallia geruntur, una ex iis triremibus, quæ ad Tanaidis negocia exierat, cui Zeno Maurocenus præerat, in ora Pontici maris magnitudine tempestatis victa periit: merx preciosissima quæ in illa fuit, cum tota turma in proximum littus disiecta, in Turcorum potestatem venit: reliquæ incolumes Venetum littus tenuere. In hoc statu res Venetæ erant, quando Eugenii mors nunciata est: cui Thomas Sarzanius est successus, ex Pontificatu Nicolaus postea dictus, unicum humanæ felicitatis exemplum. Eodem anno Episcopus, mox Cardinalis, novissime Pontifex creatus dicitur. Ad eum continuo legatio decreta est. Principes fere nobilitatis missi, Alovifius Lauretanus, qui post præclara facinora in Turcos edita classem Venetias reduxerat, Alovifius Venerius, Paschalis Maripetrus, & Christophorus Maurus, hic populi Advocator, illi Divi Marci Procuratores. At Maurus quia adversa valetudine implicitus ire non potuit, Zacharias Trivifanus ejus loco est missus. Jacobus Foscarus, Principis filius, a Decemviris accersitus, quia ad diem non affuisset,

*Jacobi Fos-
cari, Prin-
cipis filii,
fortuna.*

1446 absens damnatus est. Verum non multo post, cognita credo ejus innocentia, ex Tergeste quo se contulerat, publico decreto est Taurisium revocatus, ea conditione, ut non solum urbem egredi liceret, sed Mestrana quoque prædia Prætoris permisso invisere. Mox vero, sive patri id sit datum, qui sapientia & singulari charitate in patriam unicus in Venetis ea tempestate fuit, sive, quod magis credo, hominis innocentia, ex Taurisio est in patriam restitutus. Sed ut tenax est fortunæ, ubi favire cœpit, tenor, ita sane evenit, ut non multo post quam in urbem venerat, in crimen cædis sit devocatus, quasi eo auctore Hermolaus Donatus, dum noctu ex curia se domum reciperet, interfectus esset. Post itaque acerbissimam quæstionem de ea re habitam, quum nulla majora ejus cædis indicia extarent, in Cretam insulam est relegatus. Hinc quoque postea, quia res novas per literas molitus crederetur, triremi ad hoc ipsum in insulam missa, Venetias delatus, quum quæstioni adhibitus rogaretur, an auctor fuisset earum literarum quæ ad hostes scriptæ dicerentur, ita sane esse, affirmavit: cæterum dedisse se operam, ut ad Venetorum magistratum manus pervenirent, ratus fore, ut ob eam causam in patriam revocaretur, si non qua vellet, qua saltem posset, conditione. Demum quum nihil alioquin noxæ in eo compertum esset, in insulam novissimæ ablegatus, vitam in ea cum morte commutavit. Sub id quoque tempus Andreas Donatus Sforcia largitionis reus, ex Creta quam insulam Ducaria potestate administrabat, jussu Patrum advectus, ad Decemviros causam dixit. Eum quæstioni subiectum, Decemviri mille ac quadringentis damnatum, publica administratione privatum, & quod pene gravius fuit, per annum in vinculis esse voluerunt.

1447

Dum hæc domi geruntur, Carolus Montonius, Brachii summi ducis filius, audita Sforcia & Philippi reconciliatione, ob adversæ factionis odium ad Venetos transiit. Veneti duces interim Casale majus, & alia his circumjecta loca Sforcia ademerunt, qui jam diversarum partium,
ut

ut dixi, erat factus; mox Attendulus in Mediolanenſes fines iterum tranſgreſſus, Tybertum Brandolinum cum leſto equitatu portis adequitare jubet, Venetiſque ſignis in conſpectu hoſtium conſtitutis, Mediolanenſes ad libertatem vocare. Sed ubi nihil moveri ab hoſte apparuit, converſis alio viribus, Ticinum uſque Venetus prædabundus pervenit, ingentique præda ex Ticinenſi abducta, iterum publica ſigna ſunt Mediolanum admota, iterumque cives ad libertatem vocati. Hic quoque, ut ad Abduam, quatuor viri fortes pro portis urbis equeſtri ſunt dignitate donati, Tybertus Brandolinus, Theoteſalvius Bergomas, Lodovicus Malvecius, & Gilibertus Corregianus. Demum quia nullus in urbe tumultus ſecutus eſt, ea parte, qua ſigna admoverat, hoſtium agro fœde populato, Brivium Venetus oppugnatione in Brigantinis adortus, ſubito ad deditionem compulſit: inde omnem Brigantinorum regionem armis oppreſſam diripuit. Ferunt hic crudeliſſime in miſeros oppidanos ſavatum, ita ut non viri ſolum, ſed impuberes etiam uſque ad bimulos ſint trucidati, virgines corruptæ, matronæ miſerabili modo vexatæ. Nec ea injuria a milite orta, ſed ab hominibus adverſæ factionis, qui ut ſuum in victos hoſtes explerent odium, velut feræ in cædem & omne proruperint nefas. Præda ibi parta ducentorum millium ſummam exæquaſſe dicitur. Cæterum Barrhium montem & ipſum vi captum Attendulus diripuit. Leucum deinde Larii caput, multis diebus oppugnatum, capi non potuit: pleræque ad hæc valliculæ iacui vicinæ, quarum incolæ, quia in fide manſuri non videbantur, in prædam & ipſi conceſſere. Et quum jam omnia ab Abdua Comum uſque cum utraque Larii ripa in Venetorum poteſtatem veniſſent, miles præda onuſtus circa flumen eſt reductus.

Multa circa Larium damna a Veneto hoſtibus illata.

Cæperat interim civitas peſtilentia laborare: qua indies valeſcente, ſupplicationes circa ſacras ædes ſunt indiſtæ, & preces ad aras Divorum, quæ viciatim per urbem religione occupatam ad id tempus erant inſtructæ: nocturni ad hæc ignes paſſim excitati, multis variis odoramen-

Teſtis.

1447
Lazare-
tium.

tis ad aerem mitigandum per plures noctes sunt instaurationi. Est præterea locus duo millia passuum ab urbe, *Lazaretium* vulgo appellant: huc quicumque pestilentia languere cœperant, deferrebantur, senis cymbis ad id publice paratis, ut singulis regionibus, quibus urbs divisa est, singulæ deservirent. Verum quia res ipsa non solum ad contagionem tollendam, sed ad sublevandos quoque inopes conducere credebatur (curabantur enim illic commodius ac longe accuratius infirmi) cœptus est locus paulatim ædificiis omniumque rerum apparatu ornari. Additum deinceps haud procul inde aliud recens opus, hoc nomine magnifice instructum, quod procul spectantibus munitissimi oppiduli mentitur speciem. Erant res Philippi, ut diximus, vehementer accisæ, quum Sforcia quatuor equitum millibus, ac duobus peditum ex Flaminia, quo se ad comparandas copias ex Picæno contulerat, profectus, per Ferrarienses in Parmensem agrum transiit. Sub ejus digressum omnia Picæni agri loca, præter Anconem, Pontifex recepit. Anconitani namque, dum terra marique urgerentur (nam & Alphonfi naves a mari infestabant, & a continenti Eugeniænæ copię) veriti ne, si temere militi ad deditionem hortanti credidissent, urbs subito diriperetur, Veneta signa erexerunt: affueruntque proinde confestim illis naves Venetiis missæ, quæ, portu infesso, urbi præsidio erant. Anconitani in socios (ut antea Bononienfes) a Venetis & Florentinis ascripti. Laurentius Minius cum septem triremibus eo missus, qui urbis præsidio esset. Hoc quidam annales habent: apud alios nihil de hujusmodi Anconitanorum motu reperio. Per id tempus onerariæ duæ, quarum Jacobus Maurocenus unam, alteram Andreas Leo instruxerat, in piratas maria latrociniis infestantes domo sunt profectæ. Sub Sforcia in Galliam adventum omnis equitatus, quem Patres venienti illi objicere statuerant, si in Patavinos fines impetum fecisset, mox, ubi alio flexisse cognitum est, per Cispadanam oram in Attenduli castra ire est jussus.

Erantque hinc inde magni bellorum conatus; quum
Phi-

Philippus, omnium, qui unquam in Vicecomitum familia fuere, bellorum studiosissimus, febre primo, inde ventris profluvio vita decessit. Cujus morte consternati populi qui illius ditionis erant, alii alia consilia agitare cœperunt. Laudenses libertatis nomen secuti, ultro in Venetorum fidem concessere. Quatriduo postquam hi in fidem recepti erant, Placentini & ipsi Venetum intra mœnia acceperunt: utramque urbem Jacobus Antonius Marcellus maturo præsidio firmavit; inde copiis Ollio transmissis, Columbanum cum toto fere Laudensi agro paucissimis diebus recepit. Mediolanenses interim magno animo bellum a Philippo inchoatum, suis auspiciis gerendum suscipiunt, Sforciamque suarum copiarum ducem adversus Venetos his conditionibus declarant, ut si Brixia ex Venetis capta esset, Sforcia quæsitâ videretur; si & Verona, tum Brixiam Mediolanenses haberent, ipse autem Veronam. Audita Philippi morte, confestim ejus duces per literas Sforcia hortatus dicitur, ut bono essent animo: affuturum se, si a Mediolanensibus vocaretur, ac tum, junctis copiis, fore ut Venetæ opes statim postea frangerentur. Declaratus igitur Mediolanensium Imperator Cremonam transiit, inde Abdua ad Pisseonem superato, cum Francisco & Jacobo Picininis & aliis Philippi ducibus castra jungit. Hinc paulo post profecti, Columbanum paucis diebus oppugnatum receperunt. Venetæ interim copiæ, quia viribus hostium se impares videbant, in Laudensem agrum concessere. Ticinenses & ipsi sua studia secuti, Sforcia ex Blanca filium ob avitam memoriam suæ urbis Comitem declarant. Mediolanenses, paucis diebus triplici legatione alia super aliam missa, res quæ Philippi fuerant, a Veneto repetunt. Eodem ferme modo semper legatis responsum est: Etsi quæcunque Veneti loca ex Philippi principatu ad eam diem occupassent, jure belli sua facta videri poterant; ut omnes tamen intelligerent, Venetos magis studiosos pacis esse, quam belli, paratos esse se omnia petentibus restituere, si immensum auri pondus quod bellorum sumptus hausissent, sibi bona fide Mediolanenses vellent dissolvere. At illi nihil promittentes,

1447
*Philippis
mors.*

*Venetis
Laudem
& Placentiam in fidem recipiunt.*

Mediolanenses copiarum ducem Sforciam adversus Venetos eligunt.

1447 infecta re, jussi sunt abire. Patres, quia ingens bellum cum Sforcia & Mediolanensibus instare videbant, validissimam classem per Padi fluentia ad intima Galliæ adigendam discernunt: triremes quatuor, galeones duos ac triginta; his Andreas Quirinus, triremibus Georgius Lauretanus sunt præfecti. Dum hæc Venetiis aguntur, Sforcia, omni fere Galliæ militiæ robore in unum contracto, Placentiam subita oppugnatione adoritur: demolita murorum parte inter Lazari & Raimundi portas, Padoque ad id sub autumnæ exitum ita stagnante, ut hostium navigia mœnibus facile appellerentur, terrestri navalique pugna urbem cepit, captam militi tradidit diripiendam. Gerardus Dandulus & Thaddæus Æstensis, qui ibi præsidio cum mille pedibus, atque equitatu non parvo erant, in hostium potestatem venire: hic cum arce & præsidio per deditiorem, ille ex fuga, quam perditis rebus præoccuparat, retractus. Interim vero dum Placentia oppugnabatur, Attendulus, Abdua ad Columbanum superato, tumultuose in Ticinensem agrum erupit, unde ingens præda abducta est. Inde ad Sforciam præsentis negotio avertendum, in Mediolanensem agrum prædabundus transiit: ubi apud quosdam reperio Melcium ab eo occupatum. Adjecerat & animum, nisi Placentia tam cito capta esset, ad Cremonam oppugnandam. Marcellus per id tempus ex castris revocatus Venetias abiit. Alovius Lauretanus & Matthæus Victurius, eo abeunte, legati in provinciam venire. Et quia jam bruma instabat, ob hyemis magnitudinem castra fieri non potuerunt: hybernacula villæ ac vici Veneto exhibuere: quibus militari seditione Respublica pene in discrimen adducta est.

Tentata iterum pax: ad quam componendam Veneti Mediolanensiumque legati Bergomum convenere; Insubribus Laudem reposcentibus, Venetis contra, nisi bellorum sumptibus esset satisfactum, eam se reddituros negantibus. Et quanquam Florentinorum Nicolaique Pontificis Legati multa precati, utrosque ad pacem hortarentur, nulla tamen secuta est. Sub vernum tempus etsi Patres toti

*Placentia
expugnatur
& diripitur
a Sforcia.*

in Gallicum bellum versi erant, quia constans fama erat, duas onerarias naves, quæ ex Pontica mercatura domum tendebant, a piratis interceptas, tres onerarias cum triremibus quinque ad latrones toto mari persequendos decernunt: his Laurentium Lauretanum præficiunt, illis Alovisium Bembum. Nec Sforcia interim quievit: quin ex hybernis profectus, nonnulla Venetis oppida ademit. Classis, quam adversus piratas decretam diximus, Vitalem Sardum, qui non multo ante tres onerarias ad Cretensem vindemiam egressas interceperat, medio mari adeptum oppressit: eum in suam potestatem redactum, & omnes qui cum eo erant, Venetus suspendio affecit. Nec multis interjectis diebus haud procul Neapoli duas alias latronum liburnicas interceptit, in quibus quicumque reperti sunt, præter paucos qui vincti erant, eodem genere supplicii necavit. Ea re Alphonsus commotus, toto suo regno Venetos negociatores capi, eorumque bona in publicum redigi iussit. Patres ad Regem miserunt, qui ab eo publico nomine sciscitarentur, bellum ne an pacem cum Veneto nomine sibi esse vellet: quid præterea esset, quod suos negociatores, bello adhuc non indicto, contra jus gentium violasset. Ad ea Alphonsus non pauca de Venetorum in se injuria questus, quod in conspectu regiæ urbis naves nulli infestas oppressissent, earumque gubernatores ac remiges, qui nihil fortasse tale meriti essent, ignominioso mortis genere affecissent. Verum quantacunque ea esset injuria, nolle se in præsentia cognoscere, nec bellum aliquo modo quieti præferre; quin optare potius, ut Veneti ii deinceps in se esse vellent, per quos in pace esse & ocio liceret. Irent igitur, & suos negociatores cum ipsis rebus vento & fluctibus secundis domum abducerent. Atque cum his mandavit omnes Veneti nominis, qui in custodia haberentur, relaxari, ablataque illis restitui. Collio, quem Philippus aliquandiu in vinculis habuerat, qui post illius mortem, fracto nova industria carcere, in Ticinensem agrum concesserat, ubi noverat omnem equitatum, quem sibi Philippus ademerat, sub Nicolao Guer-
rerio

1447 rerio in hybernis esse, a quo studio & favore acceptus, & a Mediolanensibus non multo post mille & quingentorum equitum stipendio auctoratus: interim, dum Placentia a Sforcia obsideretur, in Rainaldum Dresnensem, qui sub Philippi exitum cum ingenti Gallorum manu a Carolo Rege in Italiam missus fuerat, prospere depugnavit. Receperant Galli Astam urbem a Vicecomite ex fœdere, quod cum eo non multo ante quam vita decessisset, in Venetos Rex ipse percusserat. Philippo vero defuncto, Galli non Astam solum, sed Alexandrini quoque agri partem sibi armis vindicarant. Eos itaque Boscum oppidum obsidione prementes Collio cum Asture Faventino adortus, prælio vicit ingenti, ac victos castris exiit. Multi ex barbaris in acie cæsi, multi quoque capti, in quos Alexandrini ipsorum exemplum secuti, ferro sævierunt. Collio hujusmodi victoria insignis, cum mille & quingentis equitibus non multo post ad Venetos transfuit.

1448 Exierat jam propemodum vernum anni tempus, quum Sforcia ex hybernis egressus Mozanicam adortus, oppidanos subito ad deditionem compulit. Inde Abduanam terram tumultuose ingressus, præter Caravagium, omnia ejus terræ loca brevi subegit: ademit Veneto & Cassianum, quo se præsidium ex Melcio dejectum receperat. Attendus & ipse cum suis copiis ad Calcem ultra Ollium confederat, atque his locis sine re ulla memorabili utrorumque castra aliquandiu fuere. Demum profectus inde Sforcia, in Venetam classem, quæ Cremonenses fines vexabat, terra & aquis movit. Omnes Quirini conatus eo spectabant, ut pontem quem Sforcia Placentina oppugnatione circa Cremonam Pado imponendum curarat, refringeret. Gravia circa illum certamina fuere, nec ab illius oppugnatione prius Venetus destitit, quam sensit hostem adeste. Habebat Sforcia galeones sex ac viginti: atque eos ipsos neque armis, neque milite magnopere instructos; sub ejus adventum Venetus ad Casale majus compulsus est. Hic terra & aquis ab hoste loci iniquitate circum-

Veneta classis ad Casale majus incenditur.

cum-

cumventæ Venetæ naves, ita crebris machinarum ictibus (quas dux peritissimus in extrema fluminis ripa locarat) sunt ad unam concussæ, ut desperatione actus Quirinus, translatis silentio noctis in proximum oppidum armamentis, illas, ne in hostium potestatem venirent, incendio absumpserit; quanquam sic quoque ferunt nonnullas ab hoste interceptas. Sed ubi ille Venetias venit, a Patribus ad populi Advocatores est rejectus, qui in suspicionem venisset, non tam non potuisse, quam noluisse classem ipsam fervare. Eum Advocatores in vinculis habendum censuere. Fuerunt ea tempestate qui crederent, Quirinum ab initio in tutum cum ipsa classe abire potuisse, fuisseque id facturum, nisi ab Attendulo spes illi facta esset, fore ut statim, conferto prælio, ipse subsidio cum omnibus copiis adesset. Quod quum nullo modo præstitisset, proditus Venetus cladem aliena culpa adierit. Profectus inde hostis (neque enim erat, cur Cremonæ timeret amplius) ad Caravagium Veneto præsidio munitum castra locat.

Attendulus, qui Sforciam in Venetam classem euntem, usque fere ad locum ubi res gesta est, secutus fuerat, ubi illum post cladem illatam in Abduanam terram reversum accepit, Caravagiumque obsidione cinxisse: ipse quoque eo copias admovit, insignem locum Veneta clade facturus. Vix unquam alias tantus equitatus, tot viri illustres Gallicis bellis unum in locum coiere. Nam præter Attendulum copiarum omnium Imperatorem, erant in Venetis castris Lodovicus Gonzaga, Bartholomæus Collio qui non multo ante ad Venetos transierat, Gentilis Leonius, Carolus Montonius, Tybertus Brandolinus, Joannes Comes, Romani sanguinis, Guido Ranconius, Albertus Bodienfis, Cæsar Martinengius, Nicolaus Guerrierius, & cum his ad duodecim equitum millia, ac vis peditem ingens. Apud Sforciam Alexander Bosius & Corradus fratres, Robertus Severinas, Franciscus & Jacobus Picinini, Guilielmus Monferratensis, Carolus Gonzaga, Alovisius Vermius, Joannes Tollentinas, Christophorus To-

*Veneti a
Sforciapræ-
lio victi.*

1448

Torellus, & Bartholomæus Quarterius : erantque in his castris sedecim equitum millia. Est itaque paucis diebus sæpius dimicatum, ita ut ad vesperam nonnunquam sit prælium distractum : haud tamen totis viribus in aciem descensum. Fædericus Contarenus & Hermolaus Donatus per eos dies in castra venerant, ut Venetos duces publico nomine hortarentur ad opem Caravagianis ferendam. Fædericus morfu canis illis ipsis diebus extinctus est. Hermolao igitur & Gerardo Dandulo, qui jam antea in castris legatus erat, hortantibus, Attendulus & alii plerique duces, etsi certo sciebant, oppidanos, nisi obsidione levarentur, non esse diutius hostem laturos, pugnam tamen palam dissuadere. Aliis vero in eorum sententiam reclamantibus, eo res deducta est, ut satius sit visum, ultimam belli fortunam experiri, quam ociosè sedendo expectare, dum oppidani obsidione fessi deditiorem facerent. Tenuit ea consultatio pluribus diebus; nec enim iniri poterat ratio, qua potissimum via in hostem impetum Venetus esset miles factururus. Tybertus Brandolinus per Forum novum, qua ob propinquas paludes Sforcia non multum castra munivisset, primam impressionem fieri oportere ostendit : penetraverat ille gregarii militis habitu per eos dies in hostium castra, omniaque per ocium explorarat. Præmissi itaque Tybertus ipse & Guido Ranconius & Albertus Bodienfis, qui festo die, quo affuturum hostem nemo putasset, averfa castrorum parte impetum facerent. Concesserat Sforcia sacrorum causa in ædem Caravagianæ Virginis, quæ non procul oppido est. Ad eum expeditissimi equites, alii super alios missi, trepide nunciant, hostem pro vallo adeste, qui magno impetu castra adortus, aut jam intra munitiones irrupisset, aut certe, ni subito laborantibus subveniretur, paulo post esset irrupturus. Sunt qui tradant, eum ex sacris reversum, ac jam discumbere volentem, ad primos inveci hostis clamores suos in Venetum misisse. Alii circa meridiem Forum novum versus equitanti, tumultuose nunciatum ferunt, castra oppugnari. Sed quacunque hora & loco de adventu hostium sit

sic cognitum, constat, intrepide illum se ad omnia moderanda convertisse. Complerant interim Venetæ turmæ quicquid viæ inter bina castra erat. Carolus Gonzaga, Alexander & alii Sforciani primo Venetorum impetu intra munitiones rejecti, vix ab initio hostem sustinere. Tradunt quidam, Carolum Gonzagam, accepto vulnere, non solum pugna, sed castris etiam excessisse, ac metu consternatum, celeri fuga Mediolanum abiisse, affirmasseque, Sforciam castris a Veneto exutum: is fuit ab initio hostium metus. Mox vero Sforcia præsentia confirmati, qui cum robore copiarum ea parte, qua confertum erat prælium, affuit, non solum æquarunt pugnam, sed hostem quoque ex ipsis munitionibus summovere cœperunt: ac deinde fortius impressione facta (quia ob angustias locorum, quas propinquæ paludes faciebant, nullus dabatur in pugnam succedendi locus) fessi Veneti, qui in prima acie steterant, ab hoste & viribus & animo superiore turbantur. Albertus & Guido Ranconius, dum inclinatam pugnam reparare, ordinesque suo loco retinere nituntur, hostium multitudine circumventi opprimuntur. Tum vero amissis ducibus, aperta fit fuga: quam præter locorum difficultatem, hostium incursus etiam impeditiorem reddidit. Nam & milites qui Mozanicae erant, ubi rem Venetam inclinatam viderunt, se fugientibus objecere, ita ut aut deditionem facere cogerentur, aut se in propinquas paludes præcipitare. Picinini ad hæc fratres, qui ad Trivilium seorsim a Sforcia castra habebant, ex altera parte cum duobus equitum millibus impetum in castra fecerunt. Eos Collio qui ad eorum præsidium relictus fuerat, aliquandiu sustinuit: verum ubi fuorum fugam alio inclinare vidit, & jam castra inferiore parte ab hoste capta, pedestri fuga dilapsus in propinquum nemus abiit. Attendulus & alii, jam inde ex quo primum agmen solutum viderunt (sive dolo id fecerint, sive quia fortunam semel inclinatam sisti nullo modo posse crediderint) ex acie fugerunt. Octo equitum peditumque millia cum ipsis legatis capta dicuntur. Ferunt, Dandulum legatum ab

Atten-

1448 Attendulo & aliis admonitum ut fuga se eriperet, respondisse, malle se circa publica signa mori, quam turpi fuga se ad ignominiam servare. Castris præterea mira rerum omnium opulentia refertis victor hostis est potitus, atque cum his duobus millibus currum. Attendulus Brixiam se recepit, quo hostis victoriam secutus, paucis post diebus castra admovit.

Neque Veneti ad tantam cladem animum remiserunt; sed subito duobus legatis Alovio Lauretano, & Paschale Maripetro noviter creatis, arma studio præparant. Legati Brixiam cum triginta millibus aureorum nummum missi, urbem hostibus circumfessam ingredi nequivere. Siquidem Sforcia eo cum suis copiis, Alovio Vermio, Carolo Gonzaga, & aliis quibusdam illustribus viris, diviso Mediolanensium jussu exercitu, processerat. Veronæ igitur fuere legati die noctuque ad bellum reparandum intenti: ingentem largo stipendio ad se equitum peditumque vim brevi contraxere, multique illustres viri Venetum stipendium per literas & nuncios se libenter facturos sunt professi, confestimque (si ita Patribus videretur) cum numero equitum ingenti affuturos polliciti. Victor Sforcia Casale majus, Rivoltellam, ac pleraque alia oppida ex Veneto recepit: Caravagium, profligato exercitu, postero die deditionem fecerat. Sed dum ipse ad Brixiam sedet, reliquæ Mediolanensium copię, Picinino duce, castra Laudem admoverant. In hoc statu res Galliæ erant, quum Sforcia non injuria Mediolanensibus suspectus esse cœpit. Verebantur illi, ne ad principatum, qui Philippi fuerat, jam tacito aspiraret consilio. Studio itaque retinendæ libertatis sensim illi vires detrahere, ac quotidie minus credere. Quod ubi ille ita eventurum putavit, ut aliquanto postea non Mediolanensibus magis, quam Veneto futurus esset amicus, confestim ad pristinam Venetorum amicitiam reflexit animum, cujus solius populi potentia gradum sibi ad principatum fieri posse intelligebat. Inter reliquos igitur illustres viros qui capti in Cremonensem arcem adducti fuerant, Clemens Thealdinus, scribarum unus, cum Her-

Hermolao Donato erat. Noverat eum jam antea Angelus Simoneta, occulteque ad Sforciam perduxit: ab eo ille ad Principem & Senatum est missus, ut Sforciae nomine ab eis peteret, si pax cordi esset, mitterent secreto ad se Jacobum Antonium Marcellum, aut Paschalem Maripetrum. Patres, etsi post Caravagianam cladem jure antiqui fœderis a Florentinis auxilia non parva impetrarant, reparaverantque ad eam diem suas copias non mediocriter: incertos tamen bellorum exitus reputantes, ad pacem subito inclinarunt. Quia igitur Marcellus Veronæ præfectus erat; Maripetrus est missus ad Fornacés, locum non longe a Piscaria. Venetus & Simoneta secreto sæpius congressi, in has pacis condiciones descenderunt: ut Sforcia Venetique Mediolanensium hostes essent, darentque Patres quatuor equitum millia illi, ac duo peditum, donec Mediolanum subegisset: mitterent ad id quot mensibus in stipendium tria ac decem aureorum nummum millia. Expressum ad hæc, ut quicquid citra Abduam Philippus tenuisset, Veneti haberent: ille vero Mediolanum cum reliquo principatu. Apud quosdam Pandinum oppidum, quasi Laudensis agri, Venetis eo fœdere ademptum reperio: quod si sic esset, non omnia citra Abduam Veneto imperio cessissent, quum & Laudem intelligamus ademptam. Icto in hoc ipsum fœdere, redditisque captivis omnibus, Sforcia, Abdua superato, in Mediolanenses movit. Veneti Attendulum, abrogato prius illi imperio, in Taurisinum agrum ablegarunt. Laudenses ne Sforciae subicerentur, Veneto præsidio dimisso, in Mediolanensium fidem venire. Præter Laudem igitur & Novicomum, quicquid Mediolanenses inter Abduam & Ticinum habebant, brevi Sforcia occupavit. Hinc demum Mediolanum castra ad quinque millia passuum admovit. Ejus anni bruma cruento est prælio a Turcis & Pannonibus in Hadrianopolitano agro dimicatum: ajuntque octoginta Turcorum millia, Christianorum dimidio minus eo prælio atque aliis eodem ferme loco commissis occubuisse. Venetæ triremes piraticam unam affecutæ, latrones suspenderunt: qui mi-

*Venetorum
cum Sforcia
fœdus in
Mediolanenses.*

1448 nus fontes fuerunt, in vinculis sunt habiti. Nec ita multo post & Gotholanicam unam onerariam, oleo onustam, intercipiunt: quam in eorum invidiam, qui piraticam exercebant, negociatoribus ademere. Cesserunt interea Sforcianis armis Derthona, Novaria, Alexandria, ac novissime Parma. Cujus victoriæ nuncium Venetias allatum, summo gaudio Patres excepere: fuitque ea læticia eo major, quod aliqua ex parte Marcelli auspiciis hujusmodi accessiones Sforcianis rebus factæ credebantur. Dederant eum Patres ex fœdere cum duobus equitum millibus, & duobus legatis Lodovico Lauretano, & Paschale Maripetro, quem Sforzia cum Alexandro fratre ad pleraque loca ultra Padum recipienda miserat. Transpadanis igitur locis magna ex parte receptis, præsidioque firmatis, Venetas ad se copias ille accersit, Mediolanumque ferocissimus dux obsidere pergit. Nunciatur interim a Lodovico Allobrogum Duce, qui cum Mediolanensibus fœdus in Sforciam percusserat, ingentem barbarorum vim ad Novariæ fines infestandos, Joanne Compensio duce, in Italiam missam. Tentaverant barbari ab initio Novariam occupare: quod quum parum illis processisset, in Novariensis agri finibus belli sedem fixere. In hos (qui numero sex millia esse dicebantur) Collio, qui cum Marcello a Venetis ad Sforciam missus fuerat, movere est jussus. Is acie cum barbaris ad Siccidam fluvium congressus, eos fudit fugavitque: ad quadringenti equites cum ipso Compensio intercepti. Ingens eo die victoria parta est, & quæ futuris Collionis successibus postea non parum contulit. Laurentius Pisaurius per id tempus triremi una ad Babylonium Regem est missus. Legationis causam eam fuisse reperio, quod Veneti negociatores in Syriæ emporiis parum comiter a barbaris haberi dicerentur. Duæ triremes adversus maritimos latrones, Angelo Pisaurio præfecto, per eos quoque dies in altum deductæ. Mediolanenses interim libatæ libertatis studio, plerisque viros illustres, qui rem ad Sforciam trahere dicebantur, facto repente impetu, incautos oppressere: mox populariter urbe egressi, in

hostem eunt. Obsidebat per id tempus Sforcia Melcianam arcem: qui, audito hostium accessu, in quibus ad sexaginta Pilulariorum millia esse dicebantur, ita aciem in hostes adventantes constituit, ut audito Sforciae stratagemate, territi hostes ausi non sint congredi. Marcellus qui illi hærebat, inspecta summa ducis providentia, in re omnino satis trepida fertur Venetias scripsisse: imminere a tam invicto duce non solum Venetis, sed universæ etiam Italiae ingens periculum, si Mediolano fuisset potitus. Cedentibus itaque hostibus, Sforcia obsidionem continuare perrexit: sed omnia illius consilia ad urbem fame domandam spectabant. Attenta itaque armorum statione urbem domabat, ita ut nonnunquam intra munitiones erumpens suburbana tecta subito incursu incenderit. In hoc statu Mediolanensium res erant, quum nostra civitas ut inexpectatam, ita ingentem pene cladem adiit.

Stamatus quidam, Graji sanguinis homo, Cretaque insula natus, dum forte Venetiis esset, ostenderenturque (quod magnis hospitibus præstari solet) Borsio Æstensi publici thesauri, qui in parte aureæ ædis asservantur, ita accidit, ut quasi unus ex illius domesticis ignotus Græculus sit sacrarium ingressus. Tum vero ille ad stupendum rerum aspectum non solum non animum remisit, sed ad nobilissimum furtum confestim adjecit. Est Divi Marci ædes, quam ab initio Auream, quia pene tota purissimo fulget auro, appellavimus, intus extraque circa imum marmoreis tabulis compacta. Ea igitur templi parte, qua puerorum ara sita est, marmoream tabulam fur ingeniosus exemit: inde nocturno opere defunctus (quia non tam cito murus penetrari potuit) applicita suo loco tabula, circumductoque tectorio ita ut nullum fracturæ vestigium appareret, exhaustam inde materiem ante lucem asportabat: atque hoc modo plures noctes operatus ad intimum conclave pervenit: tum inde eximere cæpit amplissimos thesauros, ad quos videndos cum Fæderici Imperatoris legato admissus olim non sine stupore spectavi. Nam præter ingentem gemmarum vim, aliis atque aliis operibus insertam, duodecim aureas coronas vidi, ac thoraces totidem, immensa gemmarum multitudine munitos, quarum fulgor non mi-

*Furtum
ingeniosissimum.*

1449 nus mentem, quam oculorum perfringebat aciem : lebetes ad hæc ex preciosissimis lapidibus, quorum tesserulæ annulis insertæ magno soleant precio æstimari : tabernacula, candelabra, & alia plura sacrorum instrumenta, in quibus materia, quæ aurea erat, ob reliquum apparatus, qui diversis gemmarum coloribus micabat, pene sordescere videbatur. Transeo monocerotis cornu, immensi (ut ajunt) precii, Principis infulam, atque alia opera & multa & eximia, quæ fere omnia ille per ocium sustulerat. Verum neque furtum, ut dicitur, neque adulterium ullum diu in occulto fuit : quia alia ratione tam cito scelus deprehendi non poterat, ita sane accidit, ut ipse suo indicio sit proditus. Erat illi compater Zacharias quidam Grio, Cretensis & ipse, ac Patricii sanguinis, homo vel hoc uno exemplo miræ innocentiae. Huic sacrae aræ adhibito rem omnem Stamatus ordine enarrat : inde in angustissimum domicilium, quod Græculus incolebat, abductum, immensum illi furtum retexit. Ad cujus conspectum quum probæ vir naturæ, ac minime facinorosa obstupuisset, scelerisque atrocitate pavitans, vix satis suo consisteret vestigio, ferunt sacrilego homini in animo fuisset, eum obtruncare; addidissetque omnino scelus sceleri, nisi ille ita occurrisset, ut diceret, se præ nimia læticia, quod ex insperato videret se ad tantas divitias perductum, pene desipere. Quibus verbis confirmatus ille, cæde abstinuit. Acceperat interim Grio dono preciosissimum ab eo lapidem, atque ob id notissimum. Ferunt eum fuisse, qui priore parte ducariæ infulae hodie conspicitur. Per speciem igitur expediendi negotiæ ab fure digressus, se in curiam proripuit : inde ad Principis conspectum admissus, atrocissimum reteggit facinus : celeritate opus esse, dicere, ne ille, quem vix multo ambitu verborum fefellisset, mutato repente consilio, se aliquo cum bona parte furti illatebraret : & ne fides rei tantæ deesset, gemmam dono acceptam sinu deprompsit. Qua conspecta, confestim missi sunt qui hominem comprehenderent : atque ita cum eo in potestatem redacto, omnia quæ sustulerat, sunt recepta, ut nihil ex tam precioso apparatu (cujus æstimatio vicies centena aureorum nummum millia æquasse dicitur) defuerit,

Fur-

Furti auctor ad geminas columnas est laqueo necatus : indici præter aurum , quod in præsentia dono accepit , perpetuum est salarium ex publico decretum .

Picinini interim filii cum tribus equitum millibus ac duobus peditum , a Mediolanensibus ad Sforciam transivere . Verum quia constabat , illius pollicitationibus Picininos adductos Mediolanenses deseruisse , quod per fœdus cum Veneto iktum , non licebat (erat enim in eo cautum , ut quidam tradunt , ne Venetus , neve Sforcia eorum quenquam conduce-ret , qui Mediolanensium stipendia fecissent) alienavit ea res non nihil Patrum animos a Sforcia societate : quippe quibus ducis potentia jam plus quam satis esset , suspecta esse cœperat : atque ob id tum primum ad Mediolanenses respicere cœperunt . Picinini autem , quum non multo post in suspicionem venissent , capitales Sforcia insidias parasse (a quibus ut caveret , identidem ille a Marcello monitus dicitur , ne aliquo ab eis incommodo afficeretur) repente cum suis copiis Mediolanum concessere . Tradunt tamen quidam , eo consilio Picininos ex urbe ad Sforciam transivisse , ut per hyemem foris exercitum alerent : ac ubi æstas appetere cœpisset , tunc (quod fecerunt) ad suos cum omnibus copiis redirent . Urgebat interea ille hostium urbem assidua infestatione , multifque cladibus afficiebat : quando Alphonfus Rex , ut Insubres aliqua ex parte bello levaret , omnes Veneti nominis finibus regni publico edicto dejecit . Quæ aperta belli denunciatio effecit , ut Veneti continuo ingentem classem decreverint . Quinque & triginta triremes , decemque onerariæ adversus Regem sunt viris & armis instructæ : earum omnium imperium Alovisio Lauretano est datum . Is maritimi belli apparatus fecit , ut Alphonfus per Leonellum Æstensem & legatos (qui Ferrariam usque progressi , Venetias venire a Patribus sunt prohibiti) pacem impetrare tentarit : sed res , semel irritatis animis , frustra mota est . Interim Victor Capellius qui sinui præerat , biremem unam Gotholanicam , quæ Venetam nuper oppres-serat , celeri fuga Ortonam usque insecutus , ubi hostes in lit-tus evasisse , atque oppidanorum auxilio adjutos , vim parare animadvertit , obversis triremium quas habebat proris , jubet

1449

suos in littus defilire . Quod quum illi naviter fecissent , acriter est in ipso littore dimicatum . Fusis hic hostibus atque intra oppidum compulsis , deducta eorum biremi , navale quod proximum oppido fuit , cum aliquot navibus subjecta flamma concremarunt . Direpta ad hæc eodem incurfu suburbana tecta , peregrinis mercibus referta . Inde ad pristinam stationem victor Venetus se recepit , ubi Capellius classem in Alphonsum structam expectare constituit . Tentarunt Veneti , missis ad Sforciam legatis , quia maritimum instabat bellum , terrestri se levare . Uratus Justinianus & Paschalis Maripetrus ad eum publico nomine accessere , jussique cum eo agere de pace , quæ magnis conditionibus a Mediolanensibus proponebatur . Et jam tentata res erat , quum Crema , quæ Sigismundi Malatestæ ductu (erat is a Florentinis post Caravagianam cladem cum duobus millibus equitum , & peditibus mille jure fœderis Venetis auxilio missus) laboriose pluribus mensibus oppugnata fuerat , Andreæ Danduli opera , nec non Sforcia aliquid juvante , qui eorum deditionem non receperat , Veneto imperio cessit . Gentilis Leonecius ad eam recipiendam cum præsidio ire est jussus . Per eos ipsos dies pax cum Mediolanensibus jam pene confecta , ad Sforciam his conditionibus est delata : ut ille septem urbes , quæ Philippi fuissent , Cremonam , Ticinum , Placentiam , Parmam , Alexandriam , Derthonam , & Novariam haberet : Laudem vero , & (ut alii tradunt) Ticinum Mediolanensibus relinqueret . Has condiciones si ille accepisset , utriusque populi socius haberetur , haberentque Veneti , Gallia pacata , sex equitum millia , Mediolanenses quatuor , Sforcia mille , nec amplius . Sin pacem cum Mediolanensibus nollet , utrorumque hostis esset : ac tum Veneti octo equitum millia ad usum præsentis belli conscriberent , sex ipsi Mediolanenses . Hujusmodi pacis condiciones a Maripetro ad Sforciam delatas , neque probavit ille , neque recusare est ausus : cæterum frendens , gemenisque , multaque de Venetorum fide questus , respondisse dicitur : se non Laudem solum , quam Veneti Mediolanensibus restitutam vellent , sed illas etiam urbes , quas sibi ex fœdere decrevissent , relicturum , si ita eos velle sentiat , quorum

Crema Venetis deditur .

Venetorum & Mediolanensium novum fœdus .

rum voluntati, quantum in se fuit, semper obtemperatum voluisse: missurum itaque se fratrem Venetias, qui coram quæcunque acta essent, probaret. Alexander postea cum Angelo Simoneta & Andrea Birago est ab eo missus: qui, re aliquandiu per altercationem jactata, paucis diebus re infecta Ferrariam primo, inde ad Sforciam abierunt. Apud quosdam reperio, pacem ab eis solenni more probatam: sed Sforciam, quasi, se nihil jubente, id ab Alexandro & aliis esset actum, recipere noluisse. Exeuntibus igitur induciis, quæ in aliquot dies ad pacis conditiones probandas pactæ fuerant, pax inter Venetos & Mediolanenses composita ac publicata est: in qua, nisi manifeste appareret, quid Veneti novo illo fœdere sint secuti, videntur suo veteri decessisse instituto: quippe qui, Sforcia relicto, novam societatem essent complexi. Sed recte, ne dicam merito, id factum, quia a Sforcia & ipsi non multo ante destituti fuissent: neque enim venia dignus est, qui alieno peccat exemplo. Libertatis studium, quam nunquam minus studiose in aliis civitatibus, quam in sua Veneti protexerunt, effecit, ut fœderum obliti novos sint socios secuti. Nec est, cur ob id aut perfidiæ eos aut avaritiæ infimulare possit quisquam, si quis dico rem æque æstimare voluerit. Nihil enim ex fœdere quod cum Mediolanensibus est percussum, plus ad Venetos ex Philippi rebus perventurum erat, quam ex eo, quod jam anno ante cum Sforcia fuerat ictum. Neque amico Principi non consultum voluere, quippe cui omnia fere quæ Philippi fuerant, præter Mediolanum, quod in libertate retinere cupiebant, & Laudem, quæ illis tributaria jam antea facta fuerat, relinquenda censebant. Rati, his conditionibus illum acquieturum, de pace cum eo agere cœperunt; neque occulte quicquam aut dolo malo cum illo actum: res, ut erat, aperte, & penes ipsum, ab initio tentata. Sic quoque cum Philippo olim pro Florentinis sumpta sunt arma. Solenni denunciatione (ut liberum potentemque decet populum) tam huic quam illi illatum est bellum. Verum invictus dux fœlicissimo consilio maluit victoriam, in cujus possessione erat, quam Venetum sequi: bellumque adversus utrumque populum suscepit, susceptumque virtute sua & fortuna ex sententia confecit.

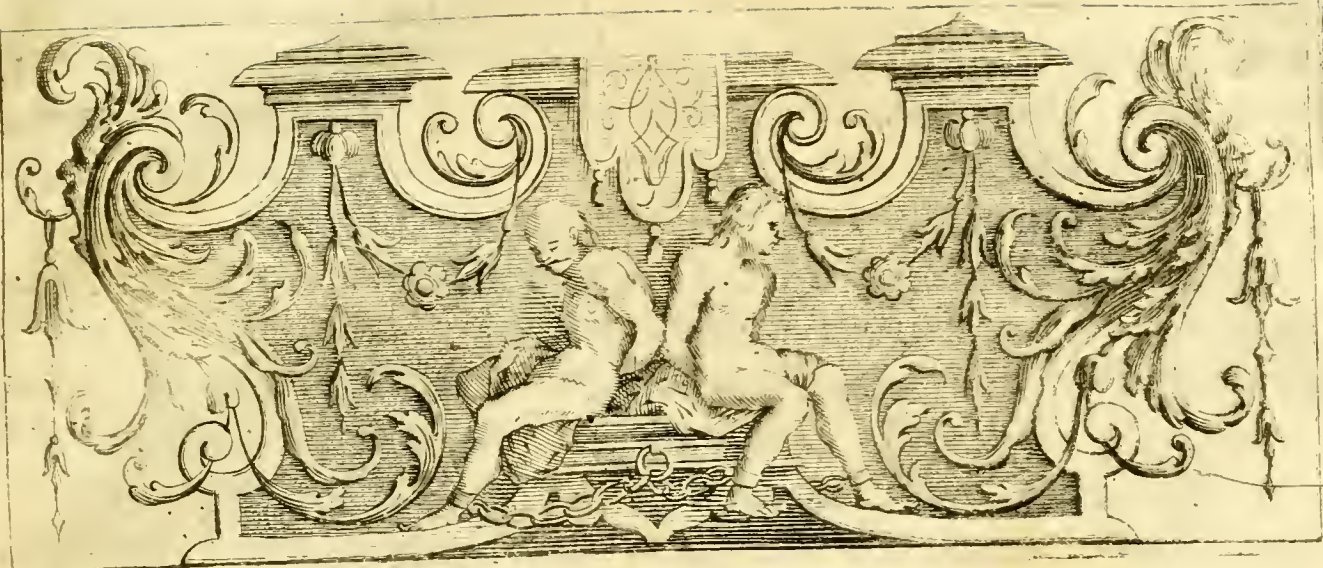

IN LIBRUM SEPTIMUM

E P I T O M A.

V Eneta classis ingentem vim navium in Syracusano portu cumbussit : Jacobus Picininus & Sigismundus Malatesta aliquid commeatus Mediolanum intulere : Mediolanenses, Veneto legato cæso, Sforciam Principem declaravere : Fædericus Imperator & Leonora conjunx Venetiis quam honorificentissime sunt hospitio accepti : Alphonsus Rex Florentinos ingenti bello petiit : Veneti ductores intra Otholengum & Insulellam fœliciter in Sforcianos dimicarunt : Inde non uno loco vario est eventu pugnatum : Renatus Rex pro Sforcia & Florentinis in Italiam adversus Venetos transiit : Stephanus Porcius capitali supplicio est Romæ affectus : Constantinopolis a Turcis expugnata ingentem Christiano nomini terrorem incussit : Duplex in Turcos classis instructa est : Pax cum Sforcia & Florentinis publicata : Fædissima ventorum procella urbem subito strepitu & omnia circumjuncta loca perculit : Multa ab Turcis in Græcia & Asia gesta ultimo loco referuntur.

M. ANTONII
SABELLICI,
RERUM VENETARUM
AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,
LIBER VII.

Auretanus, dum nova fœdera fanciuntur, tota Superi maris ora emensa, cum validissima classe ad fretum usque Siculum processerat: hinc subito incurfu Messanam adortus, regiam cetheam eximiæ magnitudinis, nuper instructam, & quæ nondum aquas attigerat, injecta flamma, absumpsit, & cum ea naves pleraque, quæ in ipso portu erant. Triremes ad id, ac minora quædam navigia, quæ ad subsidium earum quæ Messanæ fuerant, citato cursu venerant, haud quidem multo post, remigibus fociis-

1449

Veneta classis ingentem vim navium in Syracusano portu comburit.

1449 que navalibus metu in continentem dilapsis, proximis litoribus oppressit. Inde Siciliae prætervectus oram, onerarias duas, mille ac quingentarum utranque amphorarum, Syracusano se portu tenentes, facto repente impetu, invasit. Genuenses, quorum alteram fuisse constat, & alii multi, qui Venetorum metu ex alto eo se trepide receperant, duas ad exitum portus onerarias deprefferant: objecerant ad id catenam ingentem cum vallo, ita ut ab omni hostium incurfu jam tutissimi viderentur: suspenderant ad hæc pontes a mœnibus urbis ad naves, ut commodius (si opus fuisset) eas ab omni externa injuria tueri possent. Conatus est Lauretanus sub primum accessum, diffractis munitionibus, portum irrumpere: estque subito circa illas contractum certamen. Verum post multam cædem, quum nihil se proficere Venetus cerneret, in altum se recipit: novam deinde viam ingressus, qua in hostem grassaretur, onerariam sarmentis & sulphureo pulvere referatam cum triginta fortissimis viris, quos magnis pollicitationibus ad id facinus audendum compulit, vento & fluctibus secundis in portum immisit. Violentissimo illa ventorum spiritu catenæ valloque impacta, nihil obstitit quominus, stupentibus novitate rei hostibus, ad internas naves pervenerit. Hic dum eam subita trepidatione Ligur & alii circumstant, qui intus erant, materia repente incensa, in actuariam, quam ad hunc usum eo pertraxerant, defiliunt, remisque fortiter innixi, ad suos incolumes evasere. Interim vero vehemens flamma, quæ subito ex Veneta emicuit, proximas naves corripuerat, neque ulla ope improvisæ cladi occurri potuit. Absumptæ itaque incendio ante oculos civitatis, præter cetheas illas ingentes, aliæ multæ, quæ tum in portu naves fuere, multi quoque mortales subito igne absumpti, qui sive opem navibus ferre ausi sint, sive aliis operibus intenti essent, improvisam declinare flammam non potuerunt. Venetus hinc profectus, in Corcyram cursum tenuit, unde Zachariam Donatum cum triremi una Venetias misit, qui Principem & Patres doceret de iis, quæ a se ad eam diem foris gesta essent,

essent, quodque miro victoriæ cursu septem & quadraginta hostium naves incendio consumpsisset. Sciscitaretur itaque ab eis, placeret ne classem foris esse, an, piratis hostibusque toto mari pulsas, sub hyemis initium domum reduci. Rerum gestarum nuncius ingentem Patribus totique civitati attulit læticiam. Laudatus itaque absens Lauretanus, ejusque nomen in ore omnium esse. Classis partem Venetias reducendam Senatus censuit, reliquam vero foris ad præsidium maris remanere.

Dum autem hæc in aquis geruntur, Pontificis, Florentinorum, Mediolanensium, Sforcia, & Allobrogum legati plures dies Venetiis fuere, jactataque imprimis est Sforcia & Mediolanensium causa. Sed ubi res, ut antea, ad arma spectare visa est, tum Patres Sigismundum Malatestam suarum copiarum legunt imperatorem: Florentinis recusantibus se Sforcia adversaturos, urbis commercio interdicunt. Nec ille ociose bellum, quod sibi cum Venetis instabat, fuerat præmeditatus: sed interim quum de pace ageretur, suas opes non mediocriter firmarat. Nam & Laudem & Pisceanem valido præsidio iniverat, cum Lodovico Allobrogum Duce pacem sanxerat. Et ut omnem spem Veneti auxilii hostibus adimeret, Brepium quoque tentavit occupare; quod ubi efficere non potuit, proximo loco castra fecit, erexitque validas non procul inde munitiones, quibus præsidio firmatis (quia jam hyems instabat) statuit ex vicis & municipiis proximis Mediolanum infestare. Sigismundus haud multo post subito incursum Brepianas hostium munitiones adortus, earum duas expugnavit, expugnatasque incendit & evertit: occupasset & reliquas, nisi mature Sforcia affuisset, cujus interventu Malatesta citra Abduam se recepit. Collio & ipse per Saxinam vallem ad Larium lacum insinuatus, tentavit, importandi commeatus gratia, cum Jacobo Piccinino (Franciscus aliquanto antea vita decesserat) copias jungere: sed alæ equitum ab illo ex Mediolano missæ, paucorum proditione in hostium potestatem venere. Secutus inde Sigismundus, qui in Brigantinis cum Collione conjunctus Bar-

rum

1449
*Sigismundus & Pi-
 sinus ali-
 quid com-
 meatus in-
 ferunt Me-
 diolanum.*

*Mediola-
 nenses, le-
 gato Veneto
 trucidato,
 Sforciam
 Principem
 declarant.*

rum montem paucis diebus subegere: tum furtim aliquid omnino commeatus in urbem est illatum. Sed, ut erat ingens in ea multitudo, fames nihil propterea remisit; quin eo usque per id tempus invaluit, ut bisdenis nummis aureis constet tritici modium venisse. Tentarunt interim Veneti duces Sforciam, qui ad Vicum Mercatum, Melcium, & Caratum stativa (immo stationes potius) habebat, ad pugnam provocare: a qua ille pertinacissime abstinuisse dicitur. Videbat prudentissimus dux fore ut, continuata obsidione, non multo post Mediolanenses fame domiti, vellent nollent, ad deditionem cogerentur. Venetæ copiæ, recepto Briantii monte, ad Tricium se recepere. Erat jam, ut dixi, brumæ tempus: verum ne sic quoque omnino in ocio fuere, sed per occasionem alterius partis circa Brepianas munitiones, & circa pontes Abduæ impositos, lævia quædam prælia paucis diebus sunt commissa, nec totis viribus unquam in aciem est descensum. Mira fuit Sforcia constantia in obsidione illa continuanda: qui præter Venetos & Mediolanenses, Alphonsum quoque Regem apertum in se moliri bellum audiebat: sed constanti, ut dixi, animo tamdiu hostes obsidere perseveravit, donec in extremum discrimen Mediolanenses fame humanarum virium expugnatrice victi, armis subito correptis, Leonardoque Venerio, qui legati nomine eo ab initio missus fuerat, in curia trucidato, deditionem fecerunt, Sforciamque in urbem evocatum Principem salutavere. Venetos, qui post Venerii cædem in vincula coniecti fuerant, factus jam voti compos Sforcia, dimittendos curavit. Studebat sapientissimus dux Venetos omni officio demereri: quibus conciliatis, videbat non esse cur bellorum minas aliunde timeret ullas. Audiverat ille, cœptum fuisse de pace agi cum Alphonso Rege: quæ si ad exitum perducta esset, apparebat ingens sibi non solum cum Venetis, sed cum tota fere Italia certamen futurum. Res ipsa nuper Ferrariæ mota: ad quam transigendam Paschalis Maripetrus est missus, optatum tandem habuit exitum. Circa nonas Junias, quum ali-

aliquot ante mensibus tractari cœpisset , pax secuta est. 1449

Erat hic magnus annus , & quem Jubileum vocant , ob idque omnes Europæ gentes Romam confluebant . Accidit itaque ut nobilissima Germani sanguinis fœmina , aliquot comitata equitibus , per Mantuanos & Veronenses fines peregre transiens , non sine suorum cæde fuerit ad stuprum rapta . Ea vero scelus averfata , haud precibus minisve ullis adduci potuit , ut raptoris libidinibus obsequeretur : cæterum pudicissimum corpus miserabili modo vexatum , prius ferro violari passa est , quam voluntario scelere fœdari . Habebat tum in iis locis castra Sigismundus Ariminensis , qui illis ipsis diebus a Venetis fuerat exauctoratus : venit in suspicionem , quia juvenis & ferrox , quod peregrinæ fœminæ pulchritudine captus , in eam manus injecisset : sed ille , quia id Patres iniquissimo tulisse animo dicebantur , ad diluendam calumniam quosdam turmarum ductores , quasi ejus sceleris confcios , Venetias vinctos misit . Quæstione autem super ea re habita , quia nihil ad eos , qui ad supplicium traditi fuerant , noxam illam attinere compertum est , nullo majore incommodo affecti sunt . Pax quæ nuper Ferrariæ fuerat composita , miro civitatis gaudio Venetiis præconis voce est publicata . Lauretanus , cui sub vernum tempus , antequam pacis spes ulla certior affulsisset , biremes septem in supplementum decretæ fuerant , parte navium ad præsidium finis relicta , cum reliqua classe domum venit . Fuit annus ille non solum religione insignis , sed Fæderici quoque Imperatoris & Leonoræ conjugis in Italiam accessu , quos Nicolaus Pontifex in augustissimo Divi Petri templo imperatoria corona insignivit . Sunt eo quoque anno Veneti ab eodem Pontifice aurato ense , balteo , pileoque donati . Nicolaus Canalis , qui apud illum publico nomine tunc erat , munera domum attulit , quæ eo die quo pax publicata est , solenni pompa sunt circa Principem conspecta . Cum Sforcia per id tempus nonnihil de pace per legatos est actum , Paschale Maripetro Cremam ad id ipsum

1450

*Fœmina
Germana
Romam in
Jubileo pro-
fecta ad stu-
prum rapi-
tur .*

*Fædericus
& Leonora
a Pontifice
coronantur .*

1450 ipsum missō, quo legati ex Mediolano de ea re acturi venerant. Missi & ad Borsium Æstensem, qui novum illi principatum publico nomine gratularentur, quod Leonelli defuncti loco miro populi consensu princeps salutatus esset. In hæc quoque tempora incidit Hermolai Donati, viri patricii, cædes, de qua acerbissima est quæstio senatus consulto decreta, stipendio in perpetuum cum præsentī mercede indici proposito. Dux Austriæ, Imperatoris frater, ex urbe in Germaniam abiens, Venetias appulit: a Principe & Patribus frequenter illi itum est obviam: Bucentauro navi exceptus, in Æstenses ædes splendide ad tempus instructas, velut in publicum hospitium est adductus: urbe deinde per ocium inspecta, in Germaniam abiit. Ad id fœdus quod cum Alphonso Rege est ictum, Senenses, Allobrogum Dux, Monferratensis Marchio, & Corregiani reguli pacis bellicque focii ascripti sunt: eorum legati ad id missi uno tempore Venetiis fuere. Oratores ex ea Illyrici parte, quam nunc *Bosfinam* vocant, a Rege venerunt: quatuor pulcherrimos equos, accipitres venatorios, atque argenteas phialas dono Principi attulerunt. Nunciarunt præterea, & munerum causa se missos, & ut coram Duci ac Patribus Regis nomine filiarum nuptias gratularentur: quarum unam Stephano Vaivodræ, alteram Calojanni, qui pro Rege Pannoniam administrabat, matrimonio locasset. Optare proinde illum, sibi atque amico populo bene evenire, quod duos fortissimos viros nova sibi affinitate devinxisset. Despondere ad id perpetuam Veneto nomini amicitiam, quam sanctissime, dum viveret, esset culturus. Regi gratiæ actæ sunt, ac legati benigne habiti. Sed dum hæc domi aguntur, Gentilis Leoneſius, & Tybertus Brandolinus (quidam pro Brandolino Picininum scribunt) jussu Patrum Collionem mille & quingentis equitibus in Veronensi agro exuerunt, in quem res novas molientem illi, ut erant jussi, ex improvīso impetum fecere. Ipse media trepidatione dilapsus Mantuam ad Lodovicum Principem abiit. Tum vero (quia jam aperte ad arma res spectabat) Alphonsus Rex, Veneti,

neti, & focii Florentinos suis finibus eiecere : atque hoc ipsum in Sforcia invidiam, quem ab illis pecunia juvari constabat. Carolus Gonzaga & ipse ad Venetos sub primos bellorum motus transiit, publicam fidem adversus Lodovicum fratrem implorans, a quo per injuriam dicere iis se locis ejectum, quæ ad eam diem legato patris tenuisset. Complexi sunt eum Veneti, bonoque animo esse jusserunt : daturos se operam, ut sive pax foret, sive bellum, ipse diutius non esset domo abfuturus. Interim vero acciperet quot mensibus ex publico mille aureos nummos, quibus se suosque aleret.

Alovisius Aquilejensis Antistes Venetias venit; nec adeo multis interjectis diebus, Petrus Barbus Cardinalis, qui postea ex Pontificatu Paulus dici voluit, subsecutus est: utrique frequenter itum est obviam. Magnis quidem honoribus ambo accepti: sed longe quidem majoribus Fædericus Imperator, qui verno sequentis anni tempore Venetias cum Leonora conjuge venit. Nulli unquam Principum tanta vis navium prodivit obviam. Ferunt præter Bucentaurum navim, in qua aureo panno ad tempus instrata Princeps cum lectissima parte Patrum vehebatur, quatuor grandiora navigia, a puppibus auro, cætera purpurea adoptata, florem nobilitatis habuisse. Hæc Bucentaurum velut prætoriam navim sequebantur; longo inde ordine triremes succedebant, ganzariæ, parascherini, numero ad centum viginti, haud quidem minori studio quam patriciæ illæ instructæ omnes: in his erant inferiores fortunæ viri, ita tamen ut singuli opificum ordines singula ornaverint navigia: certatumque inter eos splendore ac luxu: aurum, purpura, coccus, & qui rarissimus in his fuit, amethystinus color, Venetam eo die vestivit civitatem: exaudiri passim voces & cantus suavissimi, ad quorum concentum nemo non quasi amens animum intendebat. Ad Clementis ædem, quo Princeps processerat, ex Æstensi navi Fædericus in Bucentaurum transiit. Hic Foscarus senex gratulatus illi sælicem accessum, aureo throno locavit: ipse juxta affedit. Per mediam urbem ad Æsten-

1450

1451

*Fædericus
Imperator
& conjunx
Venetiis
quam hono-
rificentissi-
me exci-
piuntur.]*

1451 Æstenses ingenti plausu & læticia advectus est : ibi, omnibus publice paratis ; in hospitio fuit . Leonora post aliquot dies Venetias applicuit . Eam , ut majore ornatu in urbem veheretur , placuit triduo ad Nicolai ædem in litore esse : tum festa die Bucentauro , ubi Principis conjunx ducentæque patriciæ fœminæ , eleganti forma præditæ , cæterum purpura , auro , gemmisque fulgentes erant , excepta est . Idem fere navium apparatus , qui & Fædericum , illam tota urbe secutus est . Ad Eustachii fanum apud Victurios desedit . Ex primoribus Patrum eam mane vesperique officii causa adibant . Dicta interim dies , qua tanti hospites ad suavissimum spectaculum venirent . Instructo itaque ad tempus comitio , jussæ eo convenire ex patricio ordine , forma & ornatu præstantissimæ quæque . Leonoræ in publicum venienti bullam auream , tribus gemmis precio duum millium ac sexcentorum aureorum nummum præditam , Patres dono misere ; palliolum præterea futuræ sobolis omen , cum stragulo cunali , ex purpura margaritis inserta . Saltavit uterque publice ad tibias : per cantus & varios jocos lux illa acta est , indulsetque civitas plures dies hospicio & læticiæ , quum ingens alioquin Gallici belli cura instaret ; ex quo datur intelligi , Venetos præ cæteris Italici nominis hospitalis munificentiae semper studiosos fuisse .

Fæderico itaque abeunte , confestim Patres ad bellorum sumptus perferendos Senatusconsultum fecere : ut urbani peregrinique magistratus , judices , scribæ , cæterique inferiores ordines magistratibus ipsis subjecti , qui publicum aliquo modo salarium mererent , Reipublicæ vectigales essent ; & ut patricii magistratus post annum munus (etenim suum cuique in id tempus est præmium ascriptum) gratuitam Reipublicæ operam in sex proximos menses impenderent : hodie quatuor tantum exhibetur : unde suspicari libet , ut vectigalium , quod plane constat , ita quoque temporum rationem quandoque variatam . Erat igitur vernum anni tempus , quando Sforciaë bellum est illatum ; ac sub primos motus , Laudensi agro aliquandiu infestato ,
Gotho-

Gotholengoque, Manerbio, Pontevico, ac plerisque aliis oppidulis voluntaria deditione receptis, Abdua ad Ripaltam ponte superato, Veneta arma Leoneſii ductu Mediolanum uſque pervenere; facta namque ſpes erat per exules, fore ut, ſi Venetæ copiæ eo admotæ eſſent, populus omnino aliquid in urbe moveret; ſed ad Venetorum conſpectum, quanquam in ſuburbana tecta expediti equites irrupiſſent, nullus motus eſt ſecutus. Nec multo poſt Venetus caſtra Soncinum admovit, cujus muros bellicis machinis adortus, attentiſſima urgere cœperat obſidione. Ad eam ſolvendam nova hoſtis via ingreſſus, cum viginti millibus hominum in Brixienſem agrum, Ollio ad Cannedulum superato, erupit, Gammariæque ſubito incurſu capta, Pontemvicum obſidione adoritur. Veneti duces, diſſectis Soncini mœnibus, oppidanos ad deditionem compellunt: inde Romenengio potiti, ad hoſtem ire pergunt. Receperat interim ille Pontemvicum, qui in Ollii ripa eſt; conceſſeratque ad Agellum, unde Brixiam ex propinquo infeſtaret. Leoneſius & ipſe non procul ab hoſte opportuniſſimo loco metatus, paludis anguſtias occupat: his locis ſæpius vario eventu pugnatum. Erant in utriſque caſtris copiæ omnino ingentes: Venetis ad quindecim equitum millia ac ſex peditum: in Sforcianis tria peditum, equitum vero ad octo & decem millia. Quidam annales habent, ſub id tempus & ad Porcianum oppidum tribus & amplius horis atroci marte dimicatum, duplicemque cladem utrinque acceptam; ſed equorum, ob loci difficultates, omnino majorem quam hominum: fuiſſetque fortaffis uſque ad victoriam alterius partis dimicatum, niſi, fortuna adhuc neutro inclinante, atrox pugna noctis interventu dirempta eſſet. Hæc circa Abdiam gerebantur: quum Guilielmus Monferratenſis cum quatuor millibus equitum in Alexandrinum agrum tumultuoſe erupit, inde Derthonenſem Ticinenſemque ingreſſus, omnia terroris & populationis complevit. Ad illius conatus inhibendos Sacromor Vicecomes, & Antonellus Burgenſis à Sforcia miſſi, hoſtem tumultuario prælio Alexandrinis fini-

*Pugna
atrox Venetorum cum
Sforcia.*

1451 finibus victum, in Castellum novum præcipiti fuga compulerunt.

Sed dum hæc in Gallia geruntur, Venetæ interim triremes duodecim numero, Marco Zeno præfecto, Superi Inferique maris ora emensa, Liburnium pervenerunt. Regiæ ad id copiæ Ferdinandi ductu, Cortona ad defectionem tentata, in Aretinum agrum transivere, Folianumque adortæ, quadagesimo oppugnationis die post multa vulnera & labores, ex Florentinis hostibus cepere. Ferunt, bis Asturem Faventinum, & dum ad Folianum Ferdinandus federet, & aliquanto antea, a regio milite fugatum, ita ut duplici prælio mille ferme equites amiserit, ac peditum cohortes nonnullas. Inde Aragonia signa per Senensium fines vagata, quum Castellinam frustra obsidione tentassent, in maritimam oram exercitus hybernatum concessit, cui omnia Sigismundus Ariminensis, Thufcarum copiarum imperator, reddebat infesta. Florentini Aragonias Venetasque opes terra marique metuentes, Sforcia auctore, Angelum Acciolum, equestris ordinis virum, ad Galliæ Regem oratorem mittunt: qui veteri Florentinorum studio in eum, & alios, qui in ea domo antea regnant, memorato, Gallum perpulit ut Allobrogum Duci (quem *Sabaudia* hodie dicunt) se imperaturum promiserit, ut a Sforcia infestando abstineret: persuasurum ad hæc Renato Regi, militem & pecuniam pollicendo, ut ad Siciliae regnum recuperandum animum adjiiceret. Hæc Florentini ad Venetorum & Alphonsi conatus avertendos extra Italiam moliri. Miserat & Sforcia ad ipsum Regem, quem rogatum volebat, ut auctor Renato esset, primo quoque tempore in Italiam transeundi. Curabant hæc hostes. In Cisalpina vero Gallia res interim minime in ocio fuere. Bartholomæus Collio, quem jussu Patrum armis exutum diximus, mille hostium equitibus fretus, magnam vim pecoris hominumque ex Brixianensi agro abduxit. Per eos ferme dies Jacobus Picininus & Tybertus Brandolinus cum quatuor equitum turmis adversus sex Sforcianas prospere pugnarunt, Habuit forte
hostis

hostis exploratam Venetorum ducum expeditionem, qui ex Novis Urceis in hosticum prædatum iverant: ex Quinciano oppido, ubi tum forte castra habebat, Sforcia ad Venetos opprimendos Bartholomæum Quarterium, Jacobum Salernitanum cum sex equitum turmis repente immisit. Resciverant Veneti de hostium adventu: eos itaque majore spe quam ratione in pugnam ruentes, ad Jovenoltam Cremonensis agri oppidum Picininus Brandolinusque fortiter excipiunt, exceptosque modico negotio fundunt, ac fugant. Ferunt centum sexaginta equites & amplius, eo die ex Sforcianis captos, nec ita multis interjectis diebus ingentem ex hostico prædam abductam. Imposito namque Abduæ ad Cerretum ponte, munitionibusque utrinque firmato, miserat eo equitatus partem Leonefius, ut Mediolanensem prædarentur agrum, & Ticinensibus fines infestos redderent. Sforcia ad Venetas equitum alas opprimendas Alexandrum fratrem cum parte copiarum ire iussit. Leonefius, cognito hostium consilio, Carolum Montonium cum pari equitatu hostem prævenire jubet. Consecerat ille loco Venetis munitionibus proximo, nihil minus timens quam hostium adventum; dum Carolus in eum impetum fecit, terroreque subito injecto, sine ullo majore certamine fundit, fustumque castris cum omnibus impedimentis exiit; præter paucos qui cum ipso duce præcipiti fuga se Laudem receperunt, reliqui in Venetorum potestatem venerunt. Ea clade territus Sforcia, Goido (ubi castra habebat) profectus, Quincianum concessit. Venetarum rerum successu Matthæus Campanus elatus, cum eo equitatu quem habebat, in Mediolanensem agrum prædabundus erupit: in eum præda gravem Thaddæus Æstensis, qui ad hostem transiverat, ac plerique alii inciderunt: continuo utrinque concursum, tumultuariumque prælium commissum, quo Venetus victor, quadringentis hosti equitibus ademptis, cum tota præda in pacatum abiit. Sforcia, Mella fluvio superato, quid in animo haberet haud satis perspecte poterat intelligi: iccirco Venetus dux & ipse ad Balneolum confedit. Nec ita multo

1451 post hostis Calvisano potitus est, ad quod ipsum venerat, ut ibi castris communitis, in hostico hybernaret. Leonefius ad Goidum castra transtulit. Hæc per æstatem in Gallia gesta sunt.

Veneti inter Otholengum & Insulellam feliciter in Sforcianos dimicant.

Circa medium autumni, quum Veneti duces per exploratores cognovissent, vim commeatus ingentem in hostium castra deferri, ac mille equites præsidio adesse, Jacobus Picininus, Carolus Gonzaga, & Tybertus Brandolinus cum parte copiarum inter Otholengum & Insulellam, Brixienfis agri oppida, hostibus occurrunt. Hic quasi ex insidiis cohorti Sforcianum equitem primo congressu fundunt, fusoque ac fugato plurimos currus commeatu, sagis militaribus, aliisque utensilibus onustos intercipiunt. Et jam opulentam prædam in castra agebant, quum Sforcia ea clade excitus, eos abeuntes ferociter invadit. Conversus repente Venetus a præda ad prælium, violentissimam hostis impressionem fortiter sustinet. Atrocissimo itaque prælio injecto, Hector Brandolinus, Tyberti frater, vir impigerrimus, dum in prima acie dimicat, ferro occubuit. Ingens trepidatio circa illum cadentem facta est. Et quanquam jam dudum Venetus hostem impigre sustineret, cessisset tandem, nisi Leonefius cum reliquis copiis affuisset. Sub ejus adventum non solum instaurata est pugna, sed æquato Marte, totis viribus aliquandiu utrinque dubio eventu dimicatum est: demum superante Venetorum multitudine, coactus est Sforcia, relicta hostibus præda, in proximam Otholengici agri paludem cum suis se recipere. Constitit tamen illi integra acies: Veneti curribus potiti in castra concessere. Et jam appetebat brumæ tempus, quum hostis, impedimentis præmissis, in hyberna concessit. Verum priusquam sit inde discessum, ferunt Sforciam, dum adhuc Calvisani esset, Venetos duces ad pugnam provocasse. Erant illi tum Goidi: qui acie dimicaturi cum viginti millibus hominum, quæ in castris habebant, in æquum descendere. Verum cessante hoste, ajunt Venetam aciem aliquanto propius a Leonefio admotam: atque ita sane evenisse, ut ne provocatus quidem

dem ad pugnam Sforcia compelli potuerit . Apud quosdam 1451
reperio , Sforciam composito exercitu in medium dimica-
turum venisse ; sed quum interim ingens pluvia coorta es-
set , aliquanto ante , quam Venetus in apertum venisset ,
se in castra recepisse . Id propius vero est , quam illud ,
quod quidam annales habent , non ausum eum acie dimi-
care , aperte pugnam detrectasse . Quod si sic esset , non
possem non mirari martium ducem , qui totiens collatis si-
gnis ac per occasionem prospere in hostem depugnasset ;
quem etiam si quis ex iis , quos nostra norunt sæcula , vi-
gore animi , successu , dextroque (ut sic dicam) genio Cæ-
sari Dictatori comparandus aliquo modo esset , unum cer-
te , aut nullum alium novimus , quem meo iudicio tanto
viro comparare possimus : ita demum remisso animo post
summum principatum ademptum militaria munera obivis-
se , ut quum florentissimas haberet copias , tot viros for-
tes , nulla adhuc maiore clade accepta , convicio etiam la-
cessitus , acie dimicare noluerit . Sed fortunæ fortassis mu-
tationem veritus , cunctantior ad pugnam fuerat factus :
quod ingravescente ætate in eo quoque , cuius modo men-
tionem feci , evenisse constat , qui post amplissimas victo-
rias , non eo ardore , quo prius pugnassee dicitur . Potuit
& novus principatus esse in causa : quem undique hostibus
circumventum in summum discrimen adduci posse videbat ,
si aliquo maiore prælio victus esset . Sed quæcunque fuit
causa , ita evenisse ajunt , ut sine certamine ullo in hyber-
na sit concessum . Post ejus digressum aliqua oppida ex iis
quæ ille æstate prius , inde autumno occuparat , Veneti du-
ces receperunt . Hybernorum tempore Tybertus Brandoli-
nus ad Sforciam transiit . Collio , vel (ut alii tradunt) 1452
Alexander Sforcia frater præsidium , quod ad Carretum
Veneti erexerant , repente aggressus proditione in suam po-
testatem redegit . Inde in Monferratensem hostem iussus
movit , a quo impedimentis ac parte copiarum exutus , fu-
gienti similis in castra rediit . Veneti & ipsi minime in ocio
fuere ; sed ex hybernis digressi , in Mantuanos fines irrupe-
runt : Striveriis captis ac direptis , ingentem inde prædam

1452 abduxerunt. Gibellinæ quoque factionis viri ex Valle Saffina Bergomatis agri Caroli Gonzagæ ductu ejecti sunt: quibus pulsis tota terra in Venetorum potestatem concessit.

*Renatus
Rex pro
Sforcia &
Florentinis
in Italiam
transit.*

Dum hæc in Gallia geruntur, Alphonsi conatus ad Florentinorum opes evertendas nihil interea remiserunt: sed aliquanto majores in vernum tempus bellorum motus ab eo instare putabantur. Fama erat, statuisse eum Liburnium occupare: quo infesso, apparebat fore, ut & Pisas non multo post hostibus adimeret. Et jam ad id cetheas duas immensæ pene magnitudinis studio texere dicebatur. Dabant & Veneti ex fœdere triremes aliquot viris & armis instructas. Contra Gallorum Rex Allobrogum interim Ducem ab armis edicto revocarat. Impulerat & Renatum Regem, ut in Italiam adversus Alphonsum transfret: fore affirmans, ut Florentinorum Sforciæque opibus, qui milites & pecunias in stipendium pollicerentur, amissum regnum brevi recuperaret. Ex Græcia quoque trepide nunciabatur, Turcorum vires circa Byzantium invalescere: Mahometum Othomanum, ejus gentis Regem, opibus, paterna gloria, florentique ætate superbientem, haud procul a Thracio Bosphoro ad exitum Pontici maris castellum munitissimum erexisse: ac plane apparere, illius consilia ad evertendum Græciæ imperium spectare.

*Stephani
Portii con-
juratio.*

His minis bellorum intra extraque Italiam imminenti Nicolaus Pontifex motus, enixe studebat res Italiæ, quantum in se erat, componere, quum domestica conjuratione pene oppressus est. Stephanus Porcarius, sive Portius (ita memini solere ex ea familia se quosdam appellare, apud quos ego & frater admodum adolescentes Romæ instituebamur, suum genus ad M. Portium Catonem referre aulos, sed domestica signa id arguunt, quod vulgus tenet) is, inquam, nobilitate generis magis, quam divitiis potens, eximiaque eloquentia præditus, jam antea ob ingenii altitudinem cœperat Pontifici esse suspectus. Ne quid igitur per occasionem domi moliri posset, publici muneris specie in Germaniam fuerat antea ablegatus: unde re-

versus , Bononiæ esse iussus est , ea vero conditione , ut quotidie ad Niceni Antistitis conspectum , qui urbi Legati nomine præerat , veniret . Ille rerum novarum cupidus , perfidos nuncios , sive potius obscuris ambagibus literarum (nam quid alioquin de ea re affirmare possim , non habeo) aliquot facinorosos Romani sanguinis viros ad atrox atque impium facinus perpulit : ut ad certum diem conjunctionis socii Romæ adessent ; facto repente in Pontificem & Collegium impetu , inter ipsa sacrorum solemnia opprimerent ; oppressis , populum Romanum ad libertatem vocarent . Simulata igitur corporis ægritudine , quasi languere cœpisset , in publico non exhibat . Interim vero factus certior , omnia jam Romæ a conspiratis comparata , ipse , arrepto equo , magnis itineribus Romam contendit . Sed ejus profectio non diu Nicenum latuit ; ratus itaque quod erat , expeditissimis nunciis aliis super alios Pontifici significat , Stephanum Portium Bononia se incio per eos dies profectum , nec se adhuc compertum habere , quo iter intenderit : vehementer dubitare ne ad evertenda urbis ocia homo facinorosus accesserit . Ille longo pervigilio fessus , quum aliquantisper quievisset , spatium tabellariis dedit ad literas mature perferendas . Nam ita sane accidit , ut nocte quæ diem ad eruptionem constitutam præcessit , literæ Pontifici sint redditæ ; qui atrocitate rei commotus , statim ad eum opprimendum animum adjecit : Jacobo Lavaniolo Veronensi , urbis Romæ tunc Senatori , & aliis plerisque negotium est datum . Hi quum ingenti hominum manu in Stephani ædes impetum fecissent , statim ille turbatus in sororis ædes occulto transiit , relicto domi Baptista Sarra cum armatis , quos ad scelus perpetrandum contraxerat . Ille vero , ut erat ferox animo , ac manu promptus , ubi se ferro flammisque circumventum vidit , facta cum paucis eruptione , per armatorum cuneos sibi ferro viam fecit . Conjunctionis auctor apud sororem repertus , ad supplicium tractus est . Ea res Pontificis animum a studio conciliandæ pacis nonnihil avertit .

Verno hujus anni tempore Florentini suis Sforciaque

1452 opibus freti, prius Folianum, quod superiore anno amiserant, receperunt, quam ab Alphonso sit aliquid in He-
truria motum. Sforzia per hyemem Cremonam venerat, ut Lodovico Gonzagæ auxilio esset, qui a Carolo fratre ex propinquo infestabatur: sed Manerbien-
sibus prius subveniendum duxit, qui jam multis diebus a Venetis oppugnabantur. Lacesitus itaque ab eo Venetus, etsi in apertum certamen non exibat, repulso tamen a munitionibus hoste, in oppugnatione perstabat. Hic Leone-
sius, dum omnia optimi ducis officia studet obire, sagitta faucibus paucis diebus expiravit. Quidam tradunt, aliquanto prius eum extinctum, ac rei summam Picinino demandatam, quam Sforzia ex hybernis exivisset. Accessit ad eam cladem, quod Carolus Gonzaga in fraternas copias temere in-
vectus, intra Goidum & Villam Francam fusus septingentos equites amisit. Nec Picininus in ocio desedit: Manerbio recepto, Quincianum paucis diebus recepit, mox & Pontem Vicum cum magno hostium præsidio oppres-
sum. Et jam Senigam oppugnare cœperat, quum Sforzia ad se veniente ad Pontem Vicum, missa obsidione, abiit. Hostis Goidum prælio adortus expugnat; nec procul hinc Picinini interventu acre prælium est commissum, fuisset-
que Lodovicus Gonzaga, qui eo a Sforzia accersitus vene-
rat, ab hostibus profligatus (nam in eum primo factus erat a Veneto impetus) nisi Sforzia mature affuisset. Ve-
neti inde digressi, ad Porcianum inter duas paludes meta-
ti sunt. Sforzia interim Ruberto Severinati & Tyberto negotium dat in Brixiensem agrum erumpendi, ac plani-
tiem omnem subita incursione vastandi. In eos præda onu-
stos repente Picininus impetum fecit, prædamque, injecto prælio, majore ex parte recepit. In eum cum expeditissi-
mis alis equitum Sforzia advolavit: sed prælio mature di-
rempto, incolumi exercitu, se Venetus dux in castra rece-
pit. Multa inter utraque castra per id tempus prælia com-
missa, sed illa ipsa per alterius partis occasionem. Et jam media ferme æstas exierat, quum Renatus Rex, ejectis ex Alexandrino agro hostibus, cum quatuor millibus equi-
tum

tum ad Sforciam venit. Is sub primum accessum per ca-
duceatorem, quem illi *Araldum* vocant, bellum Venetis
indixit. His copiis aucti hostes (erant enim in eorum ca-
stris cum appendicibus Gallorum equitum turmæ centum
ac viginti) ex Goido profecti, Mella fluvio superato, ad
Bassianum inter Manerbium & Pontem Vicum confedere.
Veneti & ipsi (venerant enim in castra Jacobus Antonius
Marcellus, & Paschalis Maripetrus legati) Manerbium
concessere: inde ad Porcianum castra translata sunt. Ho-
stis, Veneto decedente, Manerbium per deditionem rece-
pit: inde Sforcia ac Renatus Pontem Vicum adorti, ali-
quandiu oppugnatum, disiectis muris, vi cæperunt. Hic
Gallorum feritas in miseros oppidanos crudeliter debac-
chata dicitur. Ea res ita deterruit populorum animos, ut
omnia paucissimis diebus, quæ Veneti in Cremonensi &
in Brixienſi planitie habebant, præter Soncinum & Ro-
manengium, non expectato hostium adventu, ultro dedi-
tionem fecerint. Ad eam defectionem coactus Picininus
cedere, citato agmine Brixiam contendit, ac inter ur-
bem, montes & *Alvignium* a Clesio amne derivatum, lo-
co munitissimo castra fecit, unde pedemontanos incolas,
& quicquid Brixienſis agri ad Benacum spectat, facile de-
fensurus videbatur. In hoc statu res Venetæ in Gallia
erant.

Sed non solum præſentis belli periculum Patrum ani-
mos verſabat, quin & jam antea de Byzantii oppugnatio-
ne solliciti erant. Tumultuose enim ex Græcia fuerat al-
latum, Maomethum Turcorum Regem cæpiſſe Byzantium
bello infestare. Ne igitur tam opportunus locus Christia-
no nomini adimeretur, quo adempto, apparebat Pontici
maris navigationem ſuis negociatoribus perpetuo occluſum
iri, decreverant Patres triremes decem ad ipsius urbis
præſidium, quarum penes Jacobum Lauretanum voluerunt
eſſe imperium. Statuerunt ad hæc, ut duæ cetheæ naves
fabricarentur, quarum utraque duum millium amphora-
rum eſſet. Nec ita multo poſt Lauretanus ipſe cum quin-
que triremibus domo erat profectus, quum quinque alias

1453 in Dalmatia ac Creta Senatus ornandas mandaverit. Decem & Alphonfus fuerat pollicitus, ac Pontifex totidem: ut triginta triremium classis communi nomine expleta ad Byzantii præsidium mitteretur. Sed Othomanus interim cum trecentis & amplius bellatorum millibus, navibus vero trecentis quinque ac septuaginta, in quibus triremes decem & septem, reliquæ biremes minoraque navigia fuisset dicuntur, terra marique Byzantium fuerat obsidione adortus. Hoc ii qui gerendæ rei interfuere. Veneti annales bellatorum ac navium numerum pene tertia parte extenuant. Erat tunc Græciæ Imperator Constantinus Palæologus: is venienti hosti catenam eximiæ crassitudinis objecit ad angustias sinus, quas intra Byzantium & Peram esse alio loco significavimus. Ea a Gallorum turri ad Peranæ Claræ pontem protendebatur. Ad ejus præsidium tres Venetorum triremes erant, quæ ex Pontica negotiatione sub id tempus redeunt, ut Christianæ urbi auxilio essent, in portu subsedere. Erant & Cretenes quædam naves, ac cethea una Ligustica eximiæ magnitudinis, cui Georgius Aurius præerat. Inde tres aliæ Genuensium, ejusdem pene magnitudinis ex Chio affuere, commeatus & virorum plenæ. Sub ipsum pene ingressum in conspectu urbis barbarorum naves obviam illis processere; cruentum continuo prælium est utrinque ortum, ac per multas horas dubio Marte distractum. Demum triremibus onerariisque ex proxima statione auxilio subeuntibus, cesserunt barbari, solutoque certamine, ad columnas supra Peram, quo sinu exclusi ab initio se receperant, abiere. Novissime Joannes Justinianus Genuensis, cognomento, Longus, cum cetheis duabus affuit: habebat secum ille trecentos bellatores. Hunc Imperator magnis pollicitationibus amplexus, ad Romani portam stationem habere mandavit. Nicolaus Molinus & Joannes Lauretanus Chersinam portam præsidio obtinebant: Baptista Grittus, ac plerique alii Veneti nominis, qui ea temporum novitate Byzantii deprehensi fuerant, ipsam Palæologi domum tuebantur. Et quia, barbarâ classe sinu exclusâ, cuncta circa aquas tuta erant,

erant, omnes hostium conatus a continenti incubuerant. 1453
Admoverant illi æneas machinas pluribus locis ingentes,
& imprimis ea parte, qua *Sutrinæ* nomen loco fuit. Hic
itaque & alibi crebri tormentorum ictus ingentem muro-
rum ediderant ruinam. Sed ut propugnatorum vires bar-
barus in plures distraheret partes, ac per hoc infirmiores
redderet, statuit (quia alia ratione non poterat) partem
navium terrestri via in sinum perducere. Quinque & se-
ptuaginta biremes a Peranis columnis præter oppidi mœ-
nia in internas aquas sine ullo certamine pertraxit: da-
tumque id negotium ex Flambulariis uni, qui cum se-
ptuaginta hominum millibus Byzantium ab ea parte ado-
raretur. Erat ille præsidio biremibus, dum in aquas trahe-
rentur, ne subito Christianæ classis incurfu incendio ab-
sumerentur. Statuerat ad hæc tormenta aliquot in aver-
sa parte sinus e regione urbis, non magis ad disturbanda
Byzantii mœnia, quam ad hostilium navium accessus in-
hibendos. Ferunt, Perenses potuisse ab opere ducenda-
rum navium barbarum avertere: sed ideo noluisse, ne
eam belli tempestatem ex vicino littore in suum averte-
rent. Traductis igitur in sinu biremibus, quia manifeste
apparebat, ex tam propinqua statione ingentem urbi cla-
dem imminere, etsi numero hominum naviumque inferio-
res erant, Venetus tamen & alii hostilem classem invade-
re statuerunt: rati fore, ut eam ex improvviso adorti,
terrore subito accessu injecto, facile incendio absumerent,
Fuit nox illa caliginosa, & qualis verno tempore esse so-
let: quo accidit, ut non modo non ab hoste prospici,
sed ne ipsi quidem inter se videri in tanta aeris densitate
possent. Latuisset itaque facile hostem nostrorum incur-
sus, fuissetque forsitan Othomanica classis deleta: quo fa-
cile evenisset, ut aut fœda illa clades, quæ Christiano
nomini ex nobilissimæ urbis amissione imminebat, omni-
no discussa esset, aut certe in plures dies distracta. Sed
Perenses, qui proximum alebant incendium, ne res igno-
raretur, effecisse creduntur, propugnatorum consilio hosti-
bus denunciato. Quo factum est, ut ad nostram classem
oppri-

1453 opprimendam sub nocte pene totidem bellatorum millia, quot ab initio missa erant, Othomanus properare iusserit. Moverunt in hostem navium ductores spei pleni, suum accessum latere rati: quos venientes barbari ad pugnam parati non solum fortiter exceperunt, sed protinus etiam, biremi una Cretensi, cui Zacharias Griο præerat, tormento concussa, reliquas naves circumfistere cœperunt. Compresso igitur impetu territi, qui in navibus erant, subito cesserunt: biremis una, in qua Jacobus Cochus erat, cum duobus aliis navigiis in hostem temere invec̃ta, adverso bombardæ ictu repente soluta, in conspectu hostium cum tota pene turma fluctibus absorpta est: tres ac triginta, qui in barbari potestatem venere, ante portas urbis nudi constituti, ad unum ferro trucidati sunt. Prociderat interim murus averſa parte urbis circa Sutrinam, quantum pene tres turres continebant. Continuo munitiones tumultuario opere, ut fit, murorum loco hostibus objectæ. Tentavitque interea barbarus cuniculo urbem irrumpere: sed his quoque conatibus mature itum est obviam. Multi quoque subterranea fovea subita flamma sunt ambusti. Ad Romani portam turris una concussa ruinam traxerat: atque dextra lævaque crebri tormentorum ictus multum murorum disturbarant, excitaveratque hostis proximo loco aggerem adversus machinas communitum. Et circa Cherſinam portam mœnia late conciderant: quo factum est, ut Othomanus in spem potiundæ urbis adductus, atroci sit eam oppugnatione adortus. Verum ut majorem civitati incuteret terrorem, ante lucem terribili clamore horrendisque vocibus subiit barbarus munitiones. Imperator intus obequitando, suos, ut pro patria, pro liberis, pro sua demum salute, ferociter dimicarent, hortatur: *Venisse tempus, dicere, quo nisi viri essent, non solum nobilissima Byzantii mœnia casura essent, sed omne antiquæ Græciæ nomen cum ipsa gente interiturum: Durarent igitur, scirentque interim cum eo sibi hoste rem esse, a quo non venia ulla, non clementia speranda esset: Cum ipsa patria aut standum esse, aut cum ipsius excidio cadendum.* Hæc ille

*Palæologi
fortitudine,
Constanti-
nopolis de-
fenditur.*

mœnia circumvectus suos monere. Sed quum ad Romani portam venisset, offendit ibi Justinianum Longum, gravi vulnere affectum, ac jam de deditioe cogitantem. De qua facienda, ubi coram etiam verba facere est ausus, neque precibus neque hortationibus ullis confirmari posset, cerneretque circa illum pugnantes, jam fractis animis, fugam circumspectare, ferunt Palæologum ipsum locum subiisse cum paucis, quos penes se habebat, tentasseque vi hostem jam muros scandentem repellere. Verum ubi propugnatorum infrequentia barbarum irrumpentem sustineri non posse vidit, tum sibi manum injicere voluisse creditur. Inde, quia id parum Christiani hominis esse succurrit, suos hortatus est, ut se ferro transfigerent. Quibus facere recusantibus, honestiore ad mortem via ingressus, imperatoriis insignibus depositis, ne cognitus vivus caperetur, stricto ferro in irrumpentium barbarum cuneum irruit, fortiterque pugnando Princeps æterna memoria dignus, hostili manu concidit; cadensque nobilissimi imperii excidio imperatorium miscuit cadaver. Illi postea media cæforum strage reperto caput Othomani jussu est abscissum, totaque urbe ac castris circumlatum. Sunt qui dicant, eum, ad Romani portam fugientium strage edita, cum multis in ea trepidatione exanimatum, ac paludamento postea cognitum. Capta urbe, ac aliis alio dilabentibus, quo videlicet atrens fuga, aut spes aliqua salutis hos vel illos rapiebat, maximus mortalium concursus ad Sophiæ fanum, tanquam ad asylum quoddam est factus. Ibi magis tentata pugna quam edita, perditis rebus, & illi, qui in templo erant, deditioem fecere. Nec hostium classis in tanta opportunitate cessavit. Venetæ enim triremes, ac cætera classis cum multis, qui sub primam hostium irruptionem ad navem præcipiti se fuga contulerant, retinendæ urbis spe abjecta, continuo inde solverant. Multos igitur mortales barbaræ naves circa littora intercepere: urbs tota direpta est, puellæ ac pueri stuprati, matronæ nefandis concubitibus (ut gens intemperantissima est) vexatæ, puberes, si quos fortuna a cæde servavit, in

*Constanti-
nopolis tan-
dem capi-
tur.*

fer-

1453 servitutem abducti. Multi Veneti nominis eo die aut cæsi aut capti sunt, in quibus septem ac quadraginta patricii sanguinis fuisse dicuntur. In hunc modum Constantinopolim, nobilissimam Græciæ urbem, a Maometho Turcorum Rege captam accepimus. Ita vetustissimum imperium eversum anno suæ conditionis supra millesimum ac centesimum primo & vicesimo.

*Christiano
nomini ter-
ror incuti-
tur.*

Capti Byzantii fama ingentem Christiano nomini terrorem iniecit. Continuo itaque Nicolaus Pontifex Venetias misit, qui ibi suis sumptibus quinque in Turcos triremes instruerent, proposito edicto, ut quicumque Romanæ Ecclesiæ in eos stipendium faceret, fumeretque adversus communem Fidei hostem arma, plenam eorum quæ ad eam diem deliquisset, consequeretur veniam: si quis vero exauctoratus militiam detrectasset, anathematis spiculum incurreret. Veneti Bartholomæum Marcellum ad Othomanum mittunt, qui a barbaro suos cives eorumque res repeteret: præmissus ante Marcellum terrestri itinere, qui quinque & triginta dierum spatio se ex Byzantio rediturum est professus. Cupiebant Patres prius explorari, quæ esset illorum, qui cum ipsa urbe oppressi fuerant conditio: viverent ne, an ad unum cæsi essent; & si viverent, liberi, an in vincula & servitutem adducti. Triremes jam antea & onerariæ quædam in altum, Jacobo Lauretano præfecto, fuerant educæ, quæ, audita Byzantii expugnatione, in Eubœa subsederant. Incesserat hæc nova imminentis belli cura: quum in Gallia interim omnia bello arderent. Siquidem Sforzia, receptis quæ in planitie erant, Rhoadum quoque, velut & montium incolas, armis subacturus, copias admovit; hic illi castra habenti, Romanum, Martinengium, Camonicæ Vallis, & Brigantinatum oppida voluntaria deditioe cessere. Eam defectionem secuti sunt quicumque Abduanam terram incolunt. Mox Rhoado recepto, Urceos hostis attentissima oppugnatione adoritur. Sed dum Urcei oppugnantur, Soncinenfes ad hostes defecere. Novissime & Urceis receptis (quæ oppugnatio in aliquot dies distracta est) Romanengium, quod
unum

unum adhuc in fide erat, & ipsum in hostium potestatem ultro venit. Nec post id tempus majores ulli in Gallia fuere conatus. Exacta maxima autumnii parte, quum jam hybernorum tempus appeteret, tentavit Sforcia in Lodovici Gonzagæ gratiam Afulam oppugnare: a quo incæpto, modo vi maxima ventorum, quæ per eos dies coorta dicitur, modo per continuos imbres, qui postea secuti sunt, repulsus, rem in aliud tempus distulit. Renatus & ipse media ferme bruma, iratus (ut creditur) Sforcia & Florentinis, per Astenses & Taurinos in Galliam abiit.

Sed ad res Græciæ redeamus. Post Byzantii expugnationem, quum sollicita esset civitas de salute eorum qui cum ipsa urbe in Turcorum potestatem venerant, ex iis qui non multo post oneraria navi Venetias venire, cognitum est, Venetos qui Byzantii intercepti fuerant, in vinculis esse, nec in eos, quos fortuna servasset, a victore postea aliquo modo sævitum. Paucis inde diebus Laurenti literis Senatus certior factus est de captivorum redemptione, qui, septem millibus aureorum nummum datis, a barbaro dimissi essent. Eo ipso die, quo hæc allata sunt, Pontificis Legatus Venetias applicuit, cui frequenter itum est obviam: egit is cum Patribus de pace, quam & Florentiæ prius egisse, & apud Sforciam deinceps acturum se est professus. Statuisse ad hæc Nicolaum Pontificem, ob ingens periculum quod rei Christianæ a Turco immineret, Italiæ statum pacare, futurumque se pacis arbitrum: quam si quis detrectasset, fore ut ille paulo post anathematis spiculo petitus, pro hoste non solum Italiæ, sed Christiani etiam nominis haberetur. Cum hac denunciatione, cui Patres haud gravate accedebant, Venetiis profectus ad Franciscum Sforciam iter intendit. Laurentanus, qui, audita (ut dixi) Byzantii expugnatione, in Eubœa subsederat, ad Senatum per eos dies literas dedit, quibus significabat, se tuendæ insulæ consilio eo loco esse statuisse, oppressisse ad hæc se quatuor eorum triremes, ac biremes tredecim, earumque remiges in terram dila-

- 1453 dilapsos, a proximis accolis ad unum trucidatos; qui in triremibus fuissent, capitali supplicio a se affectos. Haud multo post Lauretani literas in Senatu recitatas, Pontificiæ triremes in altum deductæ majori se classi jungere sunt jussæ: quibus auctus Lauretanus, Alexandrinas quoque Syriacasque triremes expectare constituit, atque ita valida classe conflata, in barbarum movere, quem lacefendo provocandoque a præsentis victoriæ cursu tam diu distinerent, donec, pacatis Italiæ rebus, alius longe major navium apparatus adesset, in quibus comparandis jam dudum Patres occupatos esse constans fama erat. Nec vani illi rumores, nam ut triremes decretæ aliquanto citius expedirentur, duo Alovissi, Capellius & Lauretanus, decreto Patrum in continentis oram ire jussi fuerant, qui materiem ex proximo conquirerent. Romam quoque non multo post Christophorus Maurus & Ursatus Justinianus sunt missi, de pace apud Pontificem cum cæteris Italiæ oratoribus acturi in Gallia. Antequam legati ad Pontificem profecti essent, Venetæ equitum alæ commeatum cum præsidio hostium interceperant: verum quia res jam ad pacem spectare cœperat, remiserrat Venetus aliquanto a Gallico bello animum. Verum sic quoque, ne prorsus provinciæ Patres obliti viderentur, aliquot sagittariorum centurias ex urbe, navigiaque per Padi fluentia novissime miserunt. Fœdus ad hæc cum Genuensibus Lucensibusque est initum, ob quod ipsum supplicatio in diem decreta est. Collionem quoque per eos dies clandestine ad suum retraxere stipendium. Sed dum illi hæc, quinque Pontificis triremes, quæ principio autumnii in Turcos moverant, ad vernum tempus, Lauretani injussu, domum rediere: Joannes Dandulus, Antonius Quirinus, Marinus, Andreas, & Nicolaus Contareni, earum præfecti, Pa-
- 1454 trum decreto in carcerem adducti sunt. Andrea Contareno & Joanne Dandulo, ad quos eam ignominiam nihil attinere compertum est, absolutis, reliqui ærarii facti, semestrique carcere mulctati, nec non navali præfectura sunt perpetuo privati. In quatuor alios humilioris fortunæ de-

næ desertores, ad quos eam culpam imprimis attinere constitit, haud minus severe animadversum, quam in patricios fuerat: a foro ad Rivumaltum flagris sunt cæsi, præcisoque eis naso, in exilium sunt acti.

Nec multos post dies pax cum Sforcia & Florentinis secuta est: quæ a Pontifice desperata, per Simonem Camertem, hominem eremitanæ professionis, citro ultroque meantem, his conditionibus secuta est: ut Sforcia, præter oppida Abduanæ terræ, omnia quæ Venetis eo bello ademisset redderet: Mantuanus Marchio Carolum fratrem in suum restitueret principatum: Florentini præter Castellionem, res suas ab Alphonso, a Florentinis Senenses reciperent. Et ut pax sanctior esset, Pontifex suam interposuit auctoritatem, atque in ea expressum, ut si quæ deinceps discordiæ subortæ essent, earum tollendarum jus & potestas Romani Pontificis esset: ut uter alteri prius arma intulisset, cognita injuria, is statim non solum illius qui violatus esset, sed Pontificis, & omnium qui in id fœdus convenissent, hostis haberetur. Atque ita omnibus his pacis conditionibus consultum est, præterquam Genuensibus, cum quibus cœptum bellum voluit Alphonsus sibi integrum manere. Quod ipsum ideo ei concessum crediderim, quia pacis quæ secuta erat, parum cupidus omnino habebatur. Vix civitas, longo bello fessa, lætiorem unquam egit diem eo, quo præconis voce pax populo denunciata est. Supplicatio imprimis & gratulationes circa aras decretæ, Divorum imagines & reliquiæ solenni pompa prælatæ, secutus universus clerus, Princeps deinde cum Senatu, ac reliquis civitatis ordinibus. Nocturna lumina aliaque læticiæ signa tota urbe exhibita. Fuit hic annus salutis quinquagesimus quartus supra millesimum ac quadringentesimum; ex quo vero ob Cremonam cum Philippo renatum est in Gallia bellum, octavus: cum Sforcia vero ob Mediolanenses socios, quintus. Quies & ocium in Italia diu postea fuit, vel imprimis in Gallia, cujus status jam inde ad hos ferme annos, quibus ob Ferrariense bellum gravem

*Pax cum
Sforcia &
Florentinis.*

- 1454 gravem sensit armorum tempestatem , pacatissimus fuit . Zacharias Trivifanus , & Nicolaus Canalis ad Fœdericum Imperatorem in Germaniam oratores accessere . Evocaverat ille ad se ex tota Europa legatos , cum quibus de bello in Turcos comparando frequentissimo conventu ageret . Bartholomæus Marcellus ex Byzantio interim reversus est , qui cum Othomano , a quo omnia benigne impetrarat , publico nomine pacem sancxerat . Ad eam autem firmandam Mahometi legatus Marcellum est Venetias secutus . Patres vero , ne quid temere facerent , tam diu rem differendam censuere , quoad pax fœdusque inter Christianos ictum esset : tum vero (magis enim Italiæ Christianoque nomini , quam barbaro consultum velle) bellum cum eo non pacem erant habituri . Interim vero ne potentissimi Regis amicitiam contemnere viderentur , Marcellum ipsum cum barbaro Byzantium cum novis conditionibus denovo misere , quas si Mahometus accepisset , pacem publico nomine sanciret , ac pro prætore illic esset . Sed video sic quoque locum calumniæ relictum . Satis enim Veneti Christianorum societatem reliquisse videri possunt (dixerit hoc namque calumniator aliquis) qui legato mandarunt , ut si barbarus oblatas condiciones accepisset , pacem ac fœdus cum eo sanciret : quo semel inito , haud quidem amplius eis integrum fuisset , publica fide incolumi , diversum sequi . Sed certe id eos vidisse existimo (nam quid alioquin de hac re affirmare possim , non habeo) quia publica in Turcos conspiratio duobus ante mensibus apud Fœdericum Imperatorem mota erat , ut res jam ad exitum spectare crederetur : satis spatii sibi dari crediderant ad deliberandum , quo tutius res Veneta inclinaret . Sentient aliter fortasse alii : ast ego (ut aperte dicam quod sentio) prudentissime tum Venetos , ut semper alias , fecisse existimo , qui tam gravi bello temere se onerare noluerunt , quod quum postea terra marique a se multo labore gereretur , reliqui Europæ Principes

1455
*Venetorum
 legatio ad
 Turcum .*

cipes Venetorum clades cum risu ociosi spectarent . Quod sane non multos post annos evenit , qui ad id bellum compulsi , ab omni fere Christianorum auxilio non solum destituti sunt , sed intra Italiæ etiam fines insidiis petiti . Sed hæc suo postea loco dicentur .

Nunc ad ea redeo quæ ad Galliæ pacem secuta sunt : quorum illud maxime memorabile videtur , quod vix pene positis armis , aliud recens bellum propinquiore loco Veneto nomini pene renatum est . Repelebant Patres a Borsio Æstensi Bagnacavallum , quod Ravennatum finium esse constabat , ac quædam Polinesii loca . Missus ad id Ferrariam , qui nisi res redditæ essent , more majorum bellum Borsio Æstensi indiceret . Ille vero quietis Venetæque amicitie studiosus , per legatum Principi & Senatui significavit , se pacem cum Veneto velle , non bellum : in eorum se fide & auctoritate futurum . Quo humanissimo responso arma , quæ jam prope sumpta erant , Patres continuerunt , prorsusque ab omni injuria abstinendum censuere . A terrestri inde motu ad rem maritimam conversi , duas onerarias adversus Navipactorem , hominem Veneti sanguinis , qui ignominia a suis popularibus affectus , piraticam exercere cœperat , instruendas curarunt . Indignum ducebant Patres , ex Veneto nomine ad eam diem extitisse quemquam , qui maria latrocinii infestaret , quæ ab initio urbis sui majores a simili injuria vindicassent . Sub id ferme tempus Victor Capellius ad Peloponnesi Principes est missus , qui quum ingens sibi periculum a Turcorum Imperatore imminere vidissent , Venetias miserant ad Principem & Senatum , qui de Peninsula eorum imperio subjicienda agerent : verum tantum sibi in Italia Veneti darent , quod satis esset , si non pro veteri , pro recenti saltem fortuna , ad honeste vivendum . Sub Capellii accessum Genuenses triremibus decem , & onerariis duodeviginti freti , spe potiundæ terræ proxime

1455

*Tempestas
fœdissima.*

classe[m] admoverant : aderat & Lauretanus ipse cum suis triremibus , tam hic , quam Ligur in suam occasionem erecti . Eo anno fœdissima Venetorum tempestas terram Italiam , imprimisque oram Venetam multiplici clade affecit : proditum memoriæ est , tot vitreas fenestras ea procella Venetiis disiectas ac solo afflictas , ut fena aureorum nummum millia vix satis ad eas refarciendas futura crederentur . Post Byzantium captum Venetis quiescentibus , Italicorum Principum aut populorum nemo , præter Calistum Pontificem & Genuenses , qui ob Peram ademptam (confestim enim , Constantinopoli capta , Perenses deditio[n]em fecerunt) omnino aliquid moverunt , bello Turcos laceffere est ausus . Calistus per literas & nuncios Europam ad arma evocare toto suo Pontificatu non destitit : instruxit ad hæc in barbaros hostes triremes tredecim , quibus Lodovicum Aquilejensem Antistitem præfecit . Is triennio maritima Asiæ gravi bello afflixit , quasdam etiam insulas Othomano ademit . Immanissimus interim hostis miro victoriæ cursu Thracas , Triballos , Macedonas in Europa subegit , & in Asia Trapezuntis imperium fraude potius quam armis evertit . Inde Folia nova , mox & vetera , ac bella bellis ferendo , Imbrum , Smyrnamque occupavit . Catelosis Genuensibus , cum quibus ob puerum bellum suscepit , post deditio[n]em certis conditionibus factam , Lesbum abstulit . Bosphinam deinde , oppresso Rege , ac ferme quicquid Christiani Principes a Byzantio ad Epirum & Dalmatiam , inter Pannoniam & Danubium Ioniumque mare & Ægeum ad id tempus tenere , armis domuit . Sed in tanto futurorum hostium successu nihil Veneti moverunt , quanquam a multis interdum in auxilium vocati : sola Peloponnesus (quam Thomæ & Demetrio Principibus illi novissime ademere) aliquot post annos in Turcos armavit : de origine & successu cujus belli proximis libris dicetur . Interim vero dum ab Othomano hæc gesta

gesta sunt (quæ ideo carptim attigimus , quia ad nostram parum attinere videbantur historiam) Veneti 1455
toto fere eo temporis spatio , quod decem circiter annos habuit , a bello & armis quievire .

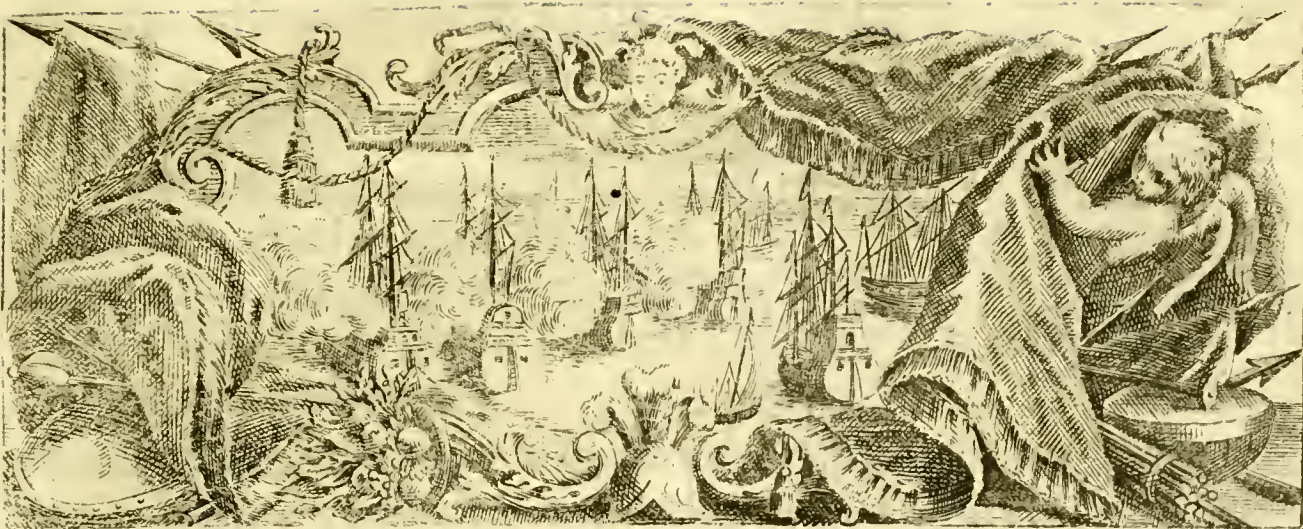

IN LIBRUM OCTAVUM

E P I T O M A.

P Rinceps Principem, quod nunquam ante, post sublatam cooptandi collegæ consuetudinem acciderat, extulit: Belli cum Othomano Rege suscepti causæ: Peloponnesi descriptio: Veneti, Argis receptis, Isthmum communivere: Venetæ copię frustra sunt Corinthum oppugnare adortæ: In Italia Venetus Tergeste obsidione cinxit: Turci cogunt Venetos Isthmum relinquere: Ad Neapolim bis in Turcos prospere pugnatum: Eodem tempore Tergestini & Ariminenses sunt obsidione levati: Veneti ad Talamatam in Peloponneso victi, insignem cladem accepere: Ursatus Justinianus magna suorum cæde bis Mitylenas in Lesbo oppugnare est adortus: Sigismundus Ariminensis Lacedæmonem oppugnavit: Veneria triremis Dardanulos prætervecta, incolumis noctu ad suos rediit: Pius Pontifex Anconem progressus, paulo post Principis & Venetæ classis appulsum vita decessit: Stipendium Pannoniæ Regi publico nomine est a Christianis decretum: Victor Capellius post multa præclara facinora in hostes edita, clade ad Patras accepta, mœrore affectus vita decessit: Bartholomæus Bergomas, cognomento Collio, in Flaminiam progressus, rem Venetam in novi belli discrimen pene traxit: Nicolaus Canalis classis imperator Oenum diripuit: Maomethus terra & aquis Chalcidem aliquandiu obsessam, ingenti Venetorum clade cepit.

M. ANTONII SABELLICI, RERUM VENETARUM

AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,

LIBER VIIL

Am diu rerum Venetarum status, aut certe non multo plus minusve, terra mari-
que pacatus fuit : sed pax illa omnino sollicitudine non caruit . Accidit tum Venetæ civitati, quod & illi qui, vicinis tectis flagrantibus, tametsi res suas adhuc incolumes esse videt, quia contractum incendium, alia atque alia invadendo, se plusquam tutum sit insinuat, non potest non sollicitus esse, & ad fontem (ut sic dicam) respicere. Ita Veneti, quanquam apertum cum Othomano Rege bellum non habebant, haud tamen

1456

- 1456 ociosis oculis toto decennio spectarunt, quæ ab illo in Asia & Europa gerebantur: quin & ipsi multa interim animo moliri, ac bellum, quod omnino sibi cum barbaro instare videbant, præmeditari: temperatum tamen tamdiu ab armis, donec profecta ab eo injuria legitima eos arma induere coegit. Sed de ea re mox dicere incipiam; nunc pauca de iis quæ domi per id tempus, quo pax fuit, acta sunt, referam. Foscaro Principe, longe lateque promoti erant imperii fines, quod tum publica fœlicitate, tum diuturno illius principatu prudentique administratione contigit: sed non imperium solum, verum etiam & urbs ipsa nobilibus quibusdam ædificiis est aucta. Ea nanque tempestate curiæ vestibulum candido marmore exteriore est parte munitum: Gregorii fanum a fundamentis instaurari cœptum, quod sumptuosissimo apparatu his novissimis annis absolutum vidimus: marmorea Zachariæ ædes veteri incubans, tum quoque fundari cœpta dicitur, opus non tam magnitudine sua, quam materia, quæ nobilissima est, opificioque vetustissimi cujusque operis æmulo admodum insigne. Dux ipse quum annis quatuor ac triginta & amplius Reipublicæ præfuisset, essetque jam nonagenarius, nec ob decrepitem publicis muneribus omnino vacare posset, Paschalis Maripetrus illi adhuc viventi surrogatus est. Positis itaque summi magistratus insignibus, atque in ordinem redactus (quia generosus ille animi vigor in effæto corpore nondum erat extinctus) post novi Principis creationem paucissimis diebus expiravit. Decreto Patrum, insignia quæ vivo adempta fuerant, defuncto sunt restituta: ducaria pompa ad ædem Minorum elatus est: atque ita accidit, ut Princeps Principem extulerit, quod post morem collegæ in principatu cooptandi e. Republica sublatum, nunquam (quod sciam) ad eam diem acciderat. Sepulchrum ex Pario marmore, purissimoque auro nepotes illi ad aram templi maximam posuere. Maripetri principatu ingens ille terræmotus factus est, quo circa nonas Decembris tota fere Italia concussa est, vel imprimis Neapolitanum regnum. Cæterum mul-

Nova ædificia.

*Princeps
Principem
effert. Paschalis
Maripetrus
Dux, vivo
adhuc Foscaro,
creatur.*

tæ & amplæ in ipso Principe virtutes fuere: sanum ingenium, nihil ficti, nihil simulati habens; pacis studiosus, religionis amicus, flagitiorum insectator acerrimus; fontes & sceleris convictos, aut merito supplicio affecit, aut si id minus facere contigit, proscribendos curavit: pacem a Foscaro Principe, quasi per manum acceptam, domi forisque custoditam, successor nulli modo violatam tradidit. Ad hanc & alias illius principatus fœlicitates accessit, quod librorum imprimendorum ratio tum primum est in Italia reperta. Commentum ipsum Germani hominis creditur. Sed quum tota Italia procedente tempore divini operis officinæ constitutæ sint, sitque aperta æmulatione inter opifices diligentia & ingenio certatum, Nicolaus Jenson, quem Veneta civitas sortita est, omnes alios in eo genere laudis post se procul reliquit. Maripetrus, quum annis quatuor & dimidio Rempublicam administrasset, vita defunctus ad Gemellorum ædem honorificentissime est elatus,

1457
1458
Typographia prima in Italia.

1461

1462

Christophorus Maurus ei successit: cujus altero ducatus anno cum Othomano Rege terra marique bellari est cœptum. Causa autem suscepti belli breviter repetenda est. Post multas clades Christiano nomini in Græcia & aliis Europæ regionibus illatas, animum ad Peloponnesum occupandam barbarus adjecit. Est terra ipsa peninsula, atque unum (ut ajunt) ex tribus Europæ promontoriis: Corinthiaco isthmo continenti jungitur, parum abest quin hinc Ionium, inde Ægeum vi sua insulam efficiant. Est Peloponnesus platani folio, ob maria quæ se illi insinuant, assimilis: a septentrione Ionium irrumpit, ab occidente Siculum, inde Creticum a meridie urget, a brumali ortu Ægeum, a solstitiali Myrtoum: trecentorum, Isidoro auctore, sexagintaque trium millium passuum circuitu patet: circa Isthmum ad septentrionem Corinthiacus est sinus, quem hodie Patrensem vocant: ex adverso Saronicus, in hoc Cœncreæ vetustissimum navale, in illo Lecheum. Apie olim tota terra dicta, inde vero Pelasgia, diutissime Peloponnesus, quo nomine libentius utimur: *Morea* hodie

Christophorus Maurus Maripetro succedit. Causa belli cum Othomano.

Peloponnesus descriptio.

- 1462 vulgo dicitur. Hanc igitur terram, imperii finibus longe lateque promotis, Othomanus a Thoma & Demetrio fratribus, tum peninsulæ Principibus, velut Græcanici imperii membrum repetere occæpit. Potuissent illi locorum situ freti, res suas diutius tueri, si aut a Christianis matura auxilia affuissent, aut inter se fratres concordi animo eas defendissent. Verum utrumque defuit; sed Demetrii ad Turcos defectio, evertendi principatus primaria fuit causa. Is, filia Othomano in uxorem data, hostem in nobilissimam Græciæ provinciam induxit. Fuerunt omnino aliqui Thomæ conatus circa Isthmum: sed illi ipsi irriti omnes. Perditis itaque rebus, immanissimum hostem fugiens, Romam venit, Divi Andreæ capite secum sublato: ob idque ei venienti Pius Pontifex usque ad Milvium pontem, cum frequenti clero obviam processit, atque eo loco ubi Apostoli caput primum veneratus est, marmoreum sacellum erigendum curavit: inde augustius aliud in Divi Petri templo, ubi caput ipsum postea solenni dedicatione locavit. Sublato e Peloponneso Græcorum principatu, retinuerunt Veneti oppida, quæ jam antea in ea terra possederant: sed violenta perfidaque hostis natura haud diu ab injuria abstinuit: quin, Argis proditione occupatis, Venetos ipsos magis necessario, quam utili bello implicuit. Ea re Patres adacti arma in Turcum jam inde comparare cœperunt: præeratque tum maris imperio Victor Capellius, qui sub id tempus quo Othomanus Lesbum Catelosis Genuensibus ademit, invitatus a Regulis per legatos ad insulam tuendam, & rursus Mityleneis oppressis, a Theodoranis qui in parte insulæ sunt, rogatus, ut se in fidem reciperet, licet cum valida classe adesset, ne tamen temerario motu Rempublicam in apertum belli discrimen conjicere videretur, abstinuit: quanquam jure arma inferri potuissent, quum jam Othomanus contra antiquum fœdus, quod cum Amuratho patre Veneti percusserant, inde cum eo renovarant, ultra Hellesponti angustias classem & arma promovisset. Sed hæc nos ab iis, qui rebus interfuere. Nam omnia quæ deinceps a nobis scribentur, neque

Thomas,
Princeps
Peloponnesi,
D. Andreæ
caput Ro-
mam secum
fert.

que ex Venetis annalibus (quos utique jam nullos habemus) neque ex scriptorum aliquo , præterquam ab uno Cepione , qui Petri Mocenici gesta eleganti & venusto scripsit stylo , accepimus : sed sparsim ab iis qui rebus , ut dixi , gerendis interfuere , quorum alii alia , partim libellis de hoc ipso ad me datis , partim coram subjecere . Verum in eo historiæ cavimus , qui non in multis singulos , sed in singulis multos auctores habere volumus : ac si quid interim fuit , in quo variare mihi visi sint , & plures , & magis idoneos dignos duxi , quos potissimum sequeremur . Ab his igitur , quid Capellio præfecto actum sit , vel quia nihil ejus auspiciis , ob classis tenuitatem , sit gestum , vel , quod magis credo , quia quandiu classi præfuit , bellum non sit hostibus illatum , præter hæc quæ dixi , non reperio . Illud ab Andreocio Chalcidensi sene accepimus : ad viaticum quantumvis magnæ classi expediendum , furnos quamplurimos illo auctore in Chalcide constructos , urbemque magna ex parte operibus munitam .

Cæterum constat sub initium belli , quo tempore Venetus Isthmum munire est adortus , in Corinthiaco sinu firmissimum Venetos præsidium aliquanto antea paratum habuisse , quod ab illo prius quam Alovifius Lauretanus in provinciam venisset , militari opere constructum , ut affirmare , ita negare non ausim : satis constat , decreto bello , in Peloponneso , ubi injuriæ erat accepta , primum arma intentata . Tantisper autem dum majores ex Italia copiæ mitterentur , quædam peditum centuriæ , quæ ad eam diem in peninsulam venerant , Petri Palmerii ductu , & cum eo leves equites ducenti , quos *Stratiotas* Græco nomine appellant , irruptione in hosticum repente facta , ignobile oppidum inter Arcadium & Methonem subito incurfu ceperunt , præsidioque cæso ingentem ex circumjecto agro prædam abduxere . Paucis inde diebus Bertoldus Æstensis , Betinus Calcinatus , Ciccus Brandolinus , Joannes Atellanus , Rubertus Tienius , Joannes Massanus , Leo Illyricus , ac plerique alii illustres ea tempestate viri Methonem cum validis copiis applicuere : hinc Neapolim omne robur militum

1463 tum celeriter traductum. Nulla hic mora fuit: sed citato agmine Æstensis, penes quem copiarum omnium fuit imperium, Argos duxit. Fuit ea urbs inter reliquas Græciæ, & origine sua domicilioque, & arce Regum vetustissima, insignis. Oppidum modico negotio captum, militi diripiendum datur. Barbari, qui perpauci præsidio erant, in arcem trepide confugerant. Biduo postquam eo ventum erat, quingenti Turcorum equites circa oppidum impetum in nostros fecere, tumultuarioque certamine injecto, centum milites & amplius obtruncavere, & in his Martinum Dalmatam, qui honestum in Venetis castris ducebat ordinem. Quidam id prælium eo die, quo oppidum captum est, commissum affirmant, nec ulla maiore clade accepta, subito diremptum. Qui in arce erant, haud multo post deditionem fecere. Sacerdos qui urbem Othomano dederat, loco deprehensus, confestim trucidatus est. Bertoldus, trecentis Cretenfibus sagittariis ad præsidium relictis, Neapolim copias reduxit. Ajunt quidam, in recessu quoque tumultuarium cum hoste prælium commissum, paucissimisque utrinque amissis, signum receptui datum. Brevi post Venetus dux ex Neapoli cum quindecim millibus hominum profectus, primis castris ad Basilium confedit: oppidoque sub primum accessum capto, postero die per Corinthiacum agrum ad Isthmum pervenit, atque circa Saronicum sinum castra primo munita. Aderat Alovifius Lauretanus cum valida classe: averfa Isthmi parte jam antea, ut dixi, præsidium fuerat impositum, sexque proximo loco triremes stationem habebant. Continuo igitur (nam ad hoc ipsum navales terrestresque copiae eo admotæ erant) arduum opus aggressi, miro quodam studio & ardore, quindecim dierum spacio totam Isthmi longitudinem, quæ ab Ægeo ad Ionium quatuor habet passuum millia, quam murorum ambitus aliquanto eam reddit ampliorem, muro & duplici fossa munivere. Triginta hominum millia eo loco operata dicuntur. Sed non tam numerus, quam materies quæ parata erat, effecit, ut immensum alioquin opus tam cito consummari contigerit. Jacebant veteris
stru-

*Isthmum
Veneti mu-
niant.*

structuræ saxa passim disjecta, quadrata forma in hunc ipsum usum alias comparata: ex his murus quadrante materia facile eductus, castellaque illi imposita, fossaque ab utraque parte deducta. Isthmum ipsum Xerxianis temporibus Græci muro claufere. Constat, procedente tempore plerosque Principes tentasse navigabili alveo eas angustias perfodere, Demetrium Regem primo, inde Cæsarem Dictatorem, post hunc Caligulam, novissime Domitium Neronem, infausto tamen (ut omnium exitu patuit) incœpto. Quatuor Turcorum millia, qui ante Corinthi mœnia castra habebant, triduo postquam eo ventum est, conati sunt subito incursum Venetum ab instituto opere avertere: sed fugati, atque in castra compulsi, sequenti nocte, priusquam Isthmus muro clauderetur, per aperta adhuc loca tacito agmine abiere, nullo præsidio tota peninsula relicto. Eo impedimento Veneti duces levati, illis ipsis diebus, quibus adhuc circa opus erant occupati, levissimas aliquot expeditiones per centuriones fecere. Benedictus Collio *Misistratum* est missus. Affirmant quidam locorum periti, id oppidum esse, quæ & Sparta olim fuit. Cæteris igitur subito incursum raptis, sola arx ab hoste retenta est. Cecidit in ea oppugnatione Collio, ejus expeditionis princeps: Joannes cognomento Magnus, & ipse cum valida cohorte Londarium adortus, cæteris repente occupatis, arcem expugnare non potuit.

Isthmi opère perfectò, validisque præsidiis firmato, Bertoldus cum reliquis copiis ad Corinthum oppugnandam ire pergit. Est ea urbs tam arduo quam opportuno loco sita: quippe quam Philippus Macedonum Rex, unam ex Græciæ compedibus appellare solebat: medio fere Isthmi intervallo colli applicita habitatur, olim Ephyre dicta, sexagenis ab utroque littore stadiis, e summa sua arce, quæ Acrocorinthus vocatur, duo maria, Ionium hinc, inde Ægeum prospiciens. Tripartito Venetus eam est adortus: Bertoldus ipse ad occasum metatus est, Joannes Attellanus ad ortum, sub ipsis pene muris ad boream Lazarus Pontolianus cum aliquot centuriis confedit. Bis oppidum oppu-

*Corinthus
a Venetis
frustra op-
pugnatur.*

1463 oppugnatione tentatum : sed prior pugna aliquanto fœli-
 cior fuit , quippe qua munitissimum hostibus locum At-
 tellanus ademit , quo occupato , in actiorem eos orbem red-
 egit . Quum vero altera oppugnatio pararetur , obiretque
 naviter Bertoldus bellica opera , seduloque daret operam
 ut plutei muris quam propius possent , admoverentur , fa-
 xo superne dejecto , grave circa tempora vulnus accepit ,
 quo paucis diebus expiravit . Nec imperatoris vulnus a pro-
 posito certamine militem avertit , sed ad diem pugnae fe-
 rociter hostium munitiones subiit : verum bellicis operi-
 bus , quibus tectus ad muros repserat miles , disfractis ,
 pertinaciter locum semel occupatum retinuit . Sequenti ve-
 ro nocte eruptione ab oppidanis facta , qui mœnibus pro-
 ximi constiterant , per scopulosa Acrocorinthis latera cum
 cæde multorum & strage sunt præcipites acti . Et quia ru-
 mor erat , ingentem barbarorum vim appropinquare , solu-
 ta obsidione , ad Isthmum omnes se copiae receperunt .
 Hic Betinus Calcinatus , cui post Bertoldi mortem sum-
 ma imperii fuerat delata , ac reliqui duces , de hostium
 numero certiores facti (ad octoginta equitum millia esse
 dicebantur) suorum paucitati diffusi , quippe qui , abductis
 inde navalibus turmis , quæ se ad mare continebant , tan-
 to barbarum numero omnino impares futuri videbantur ,
 relicto sine alio præsidio Isthmo , Neapolim citato agmine
 abiere . Vix eo ventum erat , quum tumultuose nunciatur ,
 hostem adesse . Ille nanque , Argis receptis incensisque ,
 edita ad id ingenti agrestium strage , qui hostium celeri-
 tatem effugere nequiverat , postridie sub lucem ad Neapo-
 lis mœnia tacito agmine adequitarunt . Sed multitudo in-
 gens eos , qui in oppido erant , non fefellit . Subito itaque ,
 cognito eorum accessu , ex mercenariis militibus temere in
 eos inductis triginta equorum pernecitate circumventi , an-
 te portas momento temporis trucidati sunt , reliquis intra
 munitiones trepide compulsis . Barbarus tumultum , qui op-
 pido imminet , occupavit : tum vero ad subitam telorum
 multitudinem , crebrosque tormentorum ictus (quibus den-
 sæ hostium catervæ non solum afflictæ , sed propemodum
 obru-

*Ad Neapo-
 lim bis pro-
 spero in
 Turcos pu-
 gnatur .*

obrutæ sunt) fœdissima est strages edita. Nec Venetus in ea occasione cessavit: sed plerique tumulum circumvecti; a lateribus & a tergo cum clamore coorti, ingentem hosti trepidationem injecere: alii ad hæc, ut quisque manu promptissimus erat, ante urbis munitiones in confertos equitum cuneos ferocissime invec̃ti, vim maximam & hominum & equorum confecere. Quidam eorum qui rei interfuerunt, quinque barbarorum millia eo die cæsa affirmant: alii interfectorum numerum longe extenuant. Cæterum in eo quoque variant, quod nonnulli ajunt hæc bi-duo gesta, ita ut sub primum hostium adventum triginta militibus ante urbem cæsis, mox reliquis intra munitiones receptis, hostes citato agmine ad Argos recipiendum abierint: ac postero die, quum aliquanto ferocius pro portis adequitasent, cladem illam eis illatam. Sed utcunque sit, illud convenit, postridie illius diei, quo tam male habiti sunt, cum tumultu & clamore (ut mos est gentis) ante urbem subito aciem explicuisse, sed non ita temere, ut prius, invec̃tos: circa fossas urbis tum quoque tumultuaria incursatione pugnatum, ac barbarum non sine cæde a munitionibus repulsum. Duplici igitur pugna fractus hostis, ubi se nihil circa Neapolim sedendo profecturum vidit, in Methonensem agrum ex improvviso erupit: in cuius finibus Molinas, & alia ignobilia quædam oppida subita vi in suam potestatem redegit. In Coronensem quoque tempestas illa non sine Græcorum clade effusa est. Inde ex Peloponneso profecturi, Juncum triduo barbari oppugnarunt: præsidio, cuius dux erat Joannes Crassus, Novocomensis, & oppido impigre defensio, inde hostes digressi in hyberna concessere. Nec Veneti duces post illorum discessum omnino in ocio fuere; sed in Arcadiam cum tribus millibus hominum erumpentes, ingentem inde prædam abduxere. Tentatum ad hæc oppugnatione oppidum, quod provinciæ nunc nomen habet: suburbanis tectis direptis, & incensis, ipsum capi non potuit. Et hæc per æstatem & totum autumnum in Peloponneso gesta.

Quo quidem tempore in Italia quoque res Venetæ in motu

1463

*Tergestino-
rum consa-
tus.*

tu fuere, discordia inter Justinopolitanos & Tergestinos de vectigalibus & publicis viis orta: mox utrinque iræ post mutuas injurias eo usque exarsere, ut Patres majorem belli molem animo agitantes, in hanc quoque partem Reipublicæ coacti sint imperii vires intendere. Sed res ipsa ut facilius sit cognitu, aliquanto altius est repetenda. Consueverant Germani negociatores quinque passuum millia a Tergesti mœnibus recta Justinopolim & alias Histriæ urbes frequentare: quorum commercia, quum nihil ad suum usum attinere Tergestini cernerent, ferrentque id indigne, a Fæderico Imperatore, in cujus fide erant, per legatos postulant, ut omnes Germani nominis negociatores qui in Histriam transirent, per Tergestinam urbem iter facere juberentur, rati quod erat, fore ut brevi civitas mercatorum frequentia fieret totius Histriæ emporium: tum vero (quia Fædericus illorum postulata non omnino rejecerat) negociatores a veteri cursu in suam urbem hospitali benignitate, aut si alia ratione non poterant, vi avertere cœperunt. Id Justinopolitani indigne ferentes, ad Principem & Senatum mittunt, qui de Tergestinatorum injuria questi, docerent omne Histricum nomen magno incommodo nova illa vicinorum insolentia affectum iri. Ea querela Patres commoti, jubent navigia aliquot circa Tergesti littora instructa stationem habere, ac diligenter prospicere, ne quid commeatus mari in oppidum conveheretur. Quod ipsum quum æquo animo Tergestini latuiri viderentur, constanterque incommodum dissimularent, placuit, præsidio opportunis locis disposito, a continentis ora præsentem ulcisci injuriam. Sanctes Gavardus, Justinopolitanus, cum aliquot equitibus missus est: qui illorum finibus, impetrato ad id a Goriciano Comite loco, infessis, negociatores ad pristinum iter frequentandum hortaretur: quos si, ut prius, a suo cursu Tergestini vi avertere conarentur, rem armis vindicaret. Ita igitur accidit, ut ex equitibus qui cum negociatoribus missi erant, unus, reliquis pulsus, subito Tergestinatorum incursum sit cæsus. Ad quam novam injuriam Gavardus excitus, cum Histrianorum manu omnem Tergesti-

gestini agri oram, quæ parte mari averſa urbi adjacet, fœda populatione vaſtavit. Patres, quia res jam ad arma aperte ſpectabat, a Juſtinopolitanis petunt, ut tres ad ſe legatos mitterent, per quos de ſtatu provinciæ erudirentur. His in curiam introductis, poſtquam ob ea quæ afferebantur conſtitit inter Patres, rem armis vindicandam, continuo bellum in Tergeſtinos decernitur. Ac ſecundum id decretum, Antonium Marcianum, Bernardinum Caroli Montonii filium admodum adoleſcentem, Gerardum Martinengium, Antonellum Cornetanum, ac pleroſque alios viros illuſtres, cum mille & quadringentis equitibus peditibuſque multis in Hiſtriam miſere: ſed evocatorum militum longe major manus, quam mercenariorum fuit. Quidam ex iis qui rei interſuerunt, ad decem armatorum millia fuiſſe ajunt: alii tantum numerum omnino fuiſſe negant. His, quantæcunque fuerint, copiis Tergeſtum obſideri placuit. Tripartito Veneti metati ſunt: ad Franciſci portam prima caſtra locata in tumulo, qui urbi imminet; altera, averſa parte urbis, qua Pucinum itur; tertia, non procul inde, eminentiore loco, Cherſina via. Balliſta primo oppidani petiti ſunt: quibus quum tecta ingenti fragore dirui cœpiſſent, in triduum inducias petivere, ut liceret de deditione facienda mature conſulere. Eas haud gravate impetrarunt a Vitale Lando, qui tum in caſtris legatus erat: quod iccirco facile conceſſit, quia in animo habebat, æneas machinas ad Franciſci portam ſtatuerè: quod per ocium eo ſe triduo facturum putabat, quando id alioquin ſine magno certamine fieri non poſſe appareret. Verum ubi locum ad id communiri hoſtès viderunt, ſtatim, violatis induciis, tela in agreſtes, qui ad id opus adducti erant, conſpicere cœperunt. Interim in caſtra allatum eſt, Germanorum equitum alam in ſubſidium urbis venire: ad quam inſidiis excipiendam Gavardus Juſtinopolitanus cum valido equitatu obviam a legato miſſus eſt. In hoc ſtatu ad Tergeſtum res erant, dum Jacobus Antonius Marcellus legatus in caſtra venit: erat tum is Utini Prætor. Sub ejus acceſſum mutata gerendi belli ratione, factum eſt, ut hoſtium

Obſidio Tergeſti.

1463 stium equitatus incolumis in urbem evaserit : qui repente in castra, quæ Chersina via erant, facto impetu, ad ducentos equos Venetis ademere : inde non solum urbem tutati sunt, sed assiduis eruptionibus, quamdiu obsidio illa tenuit, semper rem Venetam sollicitam habuere. Sæpius barbari ferociter in castra pervenere, sæpius & ipsi cum cæde in urbem compulsi. Et quia jam crebri tormentorum ictus nonnihil murorum discusserant, efflagitabatque jam miles in hyberna dimitti, placuit acri oppugnatione urbem aggredi. Sed res parum feliciter mota : per horam strenue utrinque pugnatum. primo impetu, scalis muro admotis, quidam pene in summum evasere. Præcipuum certamen ea parte fuit, qua murus conciderat. Germanorum equitum, oppidanorumque virtute urbs strenue defensa est, milesque infecta re in castra reductus. Tenuit obsidio per totum fere autumnum, tenuissetque tam diu, quoad sive fame, sive alia vi hostis domitus fuisset, nisi Pius Pontifex, qui, præter veterem amicitiam quæ illi cum Fæderico intercedebat, vehementer Tergestinorum periculo motus (fuerat enim illorum Antistes) cum Venetis ab initio obsidionis agere cæpisset, ut ab injuria abstinerent ; nec prius postea & monere & hortari destitisset, donec certis conditionibus hostem ex illorum cervicibus depulisset. Ferunt itaque inter Venetum & Pontificem convenisse, ut Pius Sigismundum Malatestam, quem a Fæderico Urbinate acie victum, bonaque principatus parte exutum, atque intra Arimini mœnia compulsum premebat, bello levaret : Venetus vero copias Tergesto abduceret : atque ita, ut inter eos comparatum fuerat, circa idus Novembris Ariminenfes Tergestinique bello liberati sunt. Sigismundus, venia a Pontifice impetrata, quod Gallica secutus arma, Flaminia ocia evertisset, pollicitus se in Pontificis & Venetorum fide futurum, æstate quæ hyemem illam secuta est, in Peloponnesum adversus Turcos transiit. Sed hæc postea.

*Tergestini
& Ariminenfes bello
liberati.*

1464

Lauretani classis, relicto a terrestribus copiis Isthmo, ipsa ex Saronico sinu abducta, per insulas assidue circum-
acta,

acta, quid dignum memoria egerit præter unum, non re-
perio, quod Lemnum insulam ex Cominio pirata Pello-
ponnesiaco recepit: is eam jam Othomani jure imperii fa-
ctam, duabus triremibus occuparat, ac semel occupatam
quum aliquandiu tenuisset, suis credo viribus diffusus, Ve-
netis tradidit habendam. Classis circa Methonem, Jun-
cum, Neapolim, ac Coronem hybernavit. Sub vernum
tempus Ursatus Justinianus Lauretano in maris imperium
successit. Circa nonas Januarias domo profectus, ob hye-
mis inclementiam tertio tandem mense in provinciam cum
tribus triremibus venit: ad Juncum unam & viginti trire-
mes, quæ ibi stationem habebant, accepit. Cum his igitur
atque illis quas secum duxerat, Methonem versus na-
vigans, Lauretanum cum tribus rostratis navibus medio
curfu obvium habuit: qui post mutuam salutationem, tra-
dito jussu Patrum illi imperio, ad Sapientiam concessit.
Ursatus tam diu Methonæ fuit, donec tota eo classis coi-
ret: inde duabus & triginta triremibus profectus, Coro-
nem concessit: mox Neapolim progressus, paucis diebus in
Eubæam transmisit: inde Ægeas insulas circumvectus, ea-
rum statum diligenter recognovit. Sed dum Ursatus hæc,
in Patrensis sinus ora Nicolaus Ragius, & Joannes cogno-
mento Crassus, cohortis unius præfectus, cum iis copiis quas
habebant, aliquot maritima oppidula hostibus ademere.
Franciscus autem Sidicinus, Ciccus Brandolinus, & alii
plerique Veneti ductores cum tribus millibus hominum ad
Mantineam oppidum castra communiverant. Hostes Pithi-
mæ erant: quingenti eorum equites Talamatam progressi
(quod oppidum intra utraque castra medium erat) statim
Venetos in pugnam excivere. Contempta barbarorum pau-
citate, subito accessu hostium alam Venetus invadit: susti-
nent illi, injecto certamine, tam diu Venetorum impressio-
nem, donec reliquus equitatus ex castris trepidissimis nun-
ciis excitus affuit: tum vero illorum interventu oppressis,
qui ab initio manum conseruerant, reliquos incompto agmi-
ne, sine duce, sine signis, in ferrum ruentes passim ob-
truncant. Ad mille & quingenti eo die cæsi dicuntur, &

*Veneri ad
Talamatam
in Pellopon-
neso insi-
gnem cla-
dem acci-
piunt.*

1464 in his Brandolinus ipse, & Joannes Attellanus, qui pridie illius diei ex Methona cum Andrea Dandulo legato ad Mantineam venerat, Joannes Massanus, ac plerique alii viri illustres, qui in illis castris honestissimos ordines ducebant. Circa insulas quoque nihilo melius Respublica per id tempus gesta est: quibus recognitis, novissime Ursatus in Lemnum transmiserat, eaque perlustrata, in Eubœam reversus, quum supplementum nuper ab urbe missum accepisset, explevissetque quadraginta triremium biremiumque numerum, in Lesbum insulam ferociter movit. Ex Eubœa in Lemnum prima velificatione pervenit: hostiumque biremi inter eundum oppressa, decem negociatores Turcos qui in ea erant, trucidari jussit: reliquos partim laqueo, partim fluctibus necandos curavit. Ex Lemno noctu solvens, tertia diei hora Mitylenen, oppidum totius insulæ illustrissimum, tumultuose invadit. Duplex est illi portus, ad septentrionem unus, alter ad meridiem. Hunc aliquanto remotiorem classis infedit. Ingens ex agris fuga facta est, ac tota insula vehementer trepidatum. Trecenti & amplius Turcorum, qui ad naves ducti sunt, Ursati jussu partim palo affixi sunt, partim fluctibus merfi, nonnulli etiam laqueo necati. Paucis inde diebus sub auroram a mari & a continenti urbem adortus est: præmissis Genuensi una oneraria, quam ad hoc ipsum suo cursu averterat, & Dalmatica triremi, ad turrim quæ portui imminabat, occupandam, ipse interim averfa parte copias in terram exponit. Earum, quæ missæ erant utraque sub primum appulsum validis tormentorum ictibus concussa cessit. Turmæ interea sociique navales in terram expositi, ferociter urbem adorti munitiones subeunt, in apertumque mortis discrimen temere ruunt, certamenque miro animorum ardore initum, in sex horas ingenti Venetorum cæde est distractum: telorum multitudine crebrisque vulneribus milites afflicti, post ingentem cladem demum victi cessere: ad tria fortium virorum millia eo die desiderata dicuntur. Nec ad eam cladem Venetus remisit animum: paucis diebus interjectis atrocior pugna hostem adortus, post varios conatus pene pari cæde

*Ursatus Julianus
Mitylenas
oppugnare
adortus bis
magna suorum cæde.*

cæde est mœnibus repulsus. Nunciatur interim, hostium 1464
 classẽ appropinquare, quæ præter alia minora navigia,
 quinque & quadraginta haberet triremes: duo ad hæc equi-
 tum millia, averfa insulæ parte in littus exposita, jam jam
 affutura nunciabantur. His nunciis Ursatus territus, quin-
 que hominum millibus amissis, reliquisque magna ex par-
 te faucis, ex Mityleneo littore in Eubæam venit, ubi ho-
 mo vehementi alioquin spiritu, rei male gestæ conscientia
 ita dolori indulsit, ut jam sibi parum constare crederetur.
 Ex Chalcide in Peloponnesum delatus, ubi Methonem ven-
 tum est, dum e navi a suis in littus exponitur, subito do-
 lore, velut ruina quadam, depressus, dimidio horæ expi-
 ravit. Hic fuit Ursati Justiniani finis, viri inter suos & ma-
 gnitudine animi, & sumptuositate illustrissimi.

Jacobus Lauretanus post Ursati mortem ad imperium
 classis est missus. Eum in provinciam profectum Sigismun-
 dus Malatesta cum mille viris ex Italia secutus est, Pio Pon- 1465
 tifice jamdudum cum Venetis, Pannoniæ Rege, & Philip-
 po Burgundiæ Duce, majus in Turcos bellum molienti-
 bus. Verum ubi ille in provinciam venit, Joannis Attel-
 lani & Brandolini cæde audita, animadversa ad id mili-
 tum paucitate, dixisse fertur: *Nunquam ad id bellum se*
exiturum fuisse, si prius de provinciæ statu rescivisset. Sed ne
 frustra missus videretur, cum iis copiis quas contrahere
 potuit, Spartam (urbem olim inter reliquas Græciæ no-
 bilissimam) quæ mutata facie mutavit, ut dixi, & no-
 men, subita vi cepit. Capto oppido, quod infrequens ho-
 die habitatur, arcem ipsam bellicis operibus oppugnare oc-
 cæpit. Tenuit obsidio illa plures menses, nec ob validum
 præsidium quo inita erat, expugnari potuit. Medio autem
 autumno quatuordecim barbarorum millia loco Venetis ca-
 stris propinquo confedere: Sigismundus suorum paucitati
 diffusus (quippe qui ad duo millia hominum, non amplius,
 in castris habebat) neque totis viribus dimicare est ausus;
 neque pugna omnino abstinuit: sed quandiu hostis affuit,
 partim consilio, partim armis omnes ejus conatus ita elu-
 sit, ut nulla suorum clade, barbari, præsidio in arcem im-

1465 misso, inde abierint. Ipse quoque, quum videret se ibi sedendo parum omnino proficere, combusto oppido, Neapolim copias reduxit. Lauretanus dum Sparta obsidione premebatur, ipse interim Rhodum adortus, multiplici clade eam, direptis villis, atque inde incensis, affecit. Vis insulani ideo illata, quia Rhodienfes aliquanto antea Syrios negociatores cum suis mercibus ex Venetorum navibus quæ in portu erant, vi extraxissent; nec Veneto, repetitis rebus, aliquo modo satisfacere curarant. Ex Rhodo classis in Eubœam rediit, inde Ægei maris insulas sine expeditione ulla memorabili in reliquum anni circumacta est. Hujus expeditionem illam fuisse constat, qua classis ad Hellesponti fauces admota dicitur, consilio, ut remorum agilitate Dardanulis superatis, in Calipolitanam oram impetum faceret. Sunt ea castella duo ad Hellesponti aditum sibi ex adverso respondentia. Hinc inde vis tormentorum ingens locata est, ad concutiendas prætereuntium naves. Post eversum Byzantii imperium, Mahomethus eorum alterum vetustate collapsum instauravit, erexitque a fundamentis recens alterum, ut perpetua ibi statione Europeos omnes ab Hellespontico cursu averteret. Quum igitur classis, ut dixi, eo venisset, ita sane accidit, ut Veneria triremis, quæ alias (ut fit) præsidii causa præcesserat, decepta, ut dicitur, signo prætorix triremis, quando apparuit sibi datum ad cursum per medios hostes tenendum, velo & remis innixa, per crebros machinarum ictus angustias evaserit. Alii primas ejus periculi partes ultro sibi Venerium depoposcisse tradunt, atque in primam illam non omnem ab hoste vim effusam, sed barbaros intentos ad reliquam classem concutiendam, quæ jam instabat, noluisse omnem tormentorum multitudinem in unam emittere: atque ob id factum, ut cum prima illa pluribus ictibus perfoffa, ac non paucis e turma fœde laniatis, in apertum discrimen adducta esset, tota classis periculo deterrita, una interclusa, cursum averterit. Pro amissis habebantur, quicunque in ea erant. Jacobus Venerius, qui etsi Veneti finis præfectus erat, publica tamen signa Lauretani auspiciis

Veneria triremis Dardanulos prætervecta incolumis novæ ad suos redit.

ciis sequebatur, homo præter rei maritimæ peritiam, vehementi & acri ingenio, suos hortatus jubet illos adhuc bene sperare; ac sub obscuram noctem converso cursu, sine remorum impulsu cœpit retro in hostem paulatim annavigare: a quo (non enim omnino falli potuit) pluribus tormentorum ictibus petitus, paucis per noctem amissis, præter spem omnium ad suos rediit.

Æstate illa, qua hæc gesta sunt, Pius Pontifex suam in Turcos expeditionem, jam antea Mantuano conventu motam, Principumque quorundam ambitione & avaritia intermissam, ad exitum perducere conatus. Etenim quam ex sociis quos novissime sibi asciverat, omnes præter Venetos cessare videbat; nihilominus ipse ad profectio- nem spectans, Anconem progressus est. Magna vis hominum ex Gallis & utraque Germania ad famam piæ expeditionis Romam ante ejus digressum confluxerat: sed per Sabinos, Umbros, & Picænos eunti, omnino major occurrit. Horum non parvam partem, concessa peccatorum venia (quia sine viatico venissent, & quia parum idonei gerendo bello viderentur) in patriam remisit. Affuit illi hic sedenti Christophorus Maurus Princeps cum decem triremibus optime ad bellum instructis, ut Veneti per partes bellum juvarent: post cujus accessum Pius lenta febris nonnihil antea conflictatus, biduo vita decessit. Aurum omnino exiguum ad tantum belli onus, quod ille contraxerat, Cardinalium decreto, Mauro datum his conditionibus, ut Matthiæ Pannoniæ Regi assiduum cum Turcis bellum gerenti stipendium mitteret. Ferunt quinque & quadraginta aureorum nummum millia fuisse: verum non solum id aurum Venetus illi deferendum curavit, sed pluribus etiam annis ei amplum ex suo stipendium misit, ut Turcorum motus in Dalmatiam & Histriam irrumpere parantium, armis remoraretur. Post Pii interitum, tanti belli onus soli Veneti suis viribus multis deinceps annis sustinere, non Italia solum, sed omnibus Europæ gentibus, eos terra marique cum eo hoste, qui duo potentissima imperia, multa regna evertisset, armis disceptantes secure & ociose spe-

*Expositio
in Turcos
Pii Pontifi-
cis.*

Ejus mors.

*Stipendium
Pannoniæ
Regi publico
nomine a
Christianis
decretum.*

- stantibus. Quanquam non eo inficias, aliquando & a Ferdinando Rege, & a Romano Pontifice maritima auxilia missa, sed illa ipsa omnino rara, & tum quum minime opus fuit. In Græcia toto hybernorum tempore neque terra, neque mari actum est aliquid memoria dignum.
- 1466 Æstate quæ secuta est, orta Neapoli pestilentia, Sigismundus dux in Laconiam concessit, ad quem opprimendum decem barbarorum millia citato agmine venere. Sed ille sub hostium accessum Mantineam cum suis abiit: quo abeunte, hostes Pithimam adorti, cæso præsidio, quo oppidum initum erat, vi capiunt. Victor Capellius interim Lauretano successerat. Is, accepta ad Sapientiam classe, Methonem venit: unde paucis diebus profectus, cum quinque & viginti triremibus quas secum habuit, in Eubæam concessit. Inde in hosticum profectus, Aulidem e regione Chalcidis in continenti & Larsum in Salonicensi sinu vi cepit; inde & Himbrum in Ægeo mari inter Thasum & Samothraciam ab Atho monte non multum distantem, armis subegit. Novissime, classe ad Pyræum appulsa, Athenas, nobilissimam olim Græciæ urbem, Venetus adortus, muro ante lucem perfosso, portisque combustis, repente occupavit: *Sethinas* hodie vulgus appellat. Oppidum in hunc modum captum Capellius diripuit: prædā, quæ omnino ampla fuit, remigem sociosque navales ditavit. Classis, direpto oppido, confestim ex Pyræo abducta, in Eubæam transiit. Hic commeatu accepto, Methonem perpetuo cursu Venetus venit, unde in Corinthiacum sinum clandestine accessit. Facta erat illi spes a Patrensibus oppidi per proditionem recipiendi, opprimendique præsidii, quod illic erat. Habebat Capellius tres & viginti triremes, cæterum biremes aliaque minora navigia ad bellum instructa sex & triginta: ac præter turmas sociosque navales, aderat Nicolaus Ragius cum ducentis expeditis equitibus. Miles pridie undis jactatus, quum vestigio vix consisteret, subito a Jacobo Barbadico legato ad oppidum ductus est: quatuor millia armatorum illum agmine secuti sunt. Ubi vero ad villam mille ab urbe passus ventum est, continuo milites cupi-

Victor Capellius multa præclara facinora in hostes edit.

cupiditate prædæ, sine imperio, sine signis, ad agrestium tecta diripienda discurrunt. Hos rapinæ intentos, nec aliud minus quam hostium adventum expectantes, trecenti barbarorum equites a fronte a tergo a lateribus coorti, subito clamore invadunt, injectoque simul pavore, circumventum militem, neque ferrum neque fugam satis expedientem, trucidant. Barbadicus mula sedens, dum forte ea parte adèquitaret, qua omnis vis hostium incubuerat, in arctissimum locum compulsus, & ad terram arbuistorum densitate dejectus, a multitudine equitum obtritus expiravit: ejus corpus postea paludamento & annulo agnitum, in Patrensem arcem sublatum, alta turri hostes palo affixere. Ad mille ex tanto numero evaserunt. Ragius in hostium potestatem redactus, vivens palo & ipse est affixus. Nec Capellius ad eam cladem omnino animum remisit, ratus id suorum temeritate potius quam hostium virtute accidisse. Octavo itaque post die lectissimos quosque cum reliquo copiarum, quod ex recenti pugna supererat, ad urbem oppugnandam sub signis mittit. Vincimania Siculus, classis magister, quem *Armiratum* vulgo appellant, cum Dominico Nigro & aliis viris fortibus, qui signifero assistebant, ante oppidum publica signa statuerunt. Nec hostes pugnam detrectarunt, sed oppido ferociter egressi, impigre prælium inivere: quatuor circiter horas atrociter est pugnatum, demum, fortuna neutro inclinante, Venetus ut hostem loco summoveret, sexaginta qui ex Ragiano equitatu supererant, per clivum, qui a latere erat, in hostem ex transverso mittere instituit. Sed illi nondum in summum evaserant, quum barbarus & ipse ad hoc ipsum missus, in summo clivo apparuit, quo conspecto, extemplo Ragiani equites in fugam versi, in confertum auxilium insularum agmen, qui pone sequebantur, consternatos immittunt equos: continuo strages ingens equorum hominumque edita est. Adest interim barbarus, cuneosque per se turbatos ferro prosternit, stratosque calcat, ac solo affligit: fuissetque, re jam semel inclinata, clades priore illa longe atrocior accepta, nisi pulvis in atræ nubis speciem

- 1466 ciem coortus, prospectum barbaro Venetoque pariter admisset; sic quoque ad mille desiderati sunt, reliqui præcipiti fuga cum signis se ad naves recepere. Duabus cladibus fractus Venetus, inde continuo in Zaynthus transfinit, ex Zayntho Methonem; hinc paucis diebus profectus in Eubœam transfinit, ubi sine negotio ullo memorabili sex continuos menses fuit. Verum post rem ad Patras male gestam, quanquam Joanne Diedo scriba, & aliis familiaribus hortantibus, admonentibusque, culpam acceptæ cladis nullam penes eum esse, tamen dolore victus, nunquam amplius ridere visus est: demum mœrore animi & perpetuo languore victus, octavo post Patrensem pugnam mense sedens in Chalcide expiravit. Jacobus Venerius tam diu classi præfuit, donec Jacobus Lauretanus, qui decreto Patrum in demortui locum surrogatus est, in provinciam venit. Is sedecim mensibus quibus classis imperator fuit, & insulas, & omnem maritimam oram strenue ab omni hostium incurfu defendit.

*Victoris
Capellii
obitus.*

Bartholomæus Bergomas cognomento Collio in Flaminiam progressus rem Venetam in novi belli discrimen pene trahit.

Per id quoque tempus, nec multo post, priusquam Lauretanus ad imperium maris est missus, etsi res Venetæ quietæ alioquin in Italia erant, nescio tamen quonam modo Bartholomæi Bergomatis, summi ea tempestate ducis, subita in Flaminiam eruptio sollicitas habuit, ac pene novo implicuit bello. Moverat is ex Gallia ingenti vi peditum equitumque, ab Angelo Acciolo & Nicolao Sudorino Florentia extorribus impulsus, facta illi spe rei optime per seditionem in Hetruria gerendæ. Hæc vulgo. Fuerunt qui crederent, illum Pauli Pontificis consilio ex Gallia movisse, ut per Flaminiam & Picœnum traductis copiis, Ferdinando Regi, a quo tributum Romanæ Ecclesiæ abnegari dicebatur, subito illius nomine bellum inferret. Sed quocunque ille consilio domo profectus est, constat tamen, ejus conatus, qui ab initio totæ Italiæ terribiles fuere, brevi omnium expectationem fefellisse, in Flaminiam nanque progressus, Galeacium Mariam Mediolani Ducem, juvenem ferocissimum, obviam habuit. Afuerunt & Ferdinandi Regis & Florentinorum copię, illius

lius quoque conatibus occurruræ: quibus dux ipse territus 1467
 habenas inhibuit. Pugnatum semel est ad *Molinellam* (ita
 loco nomen est, in Bononiensis agri finibus) dimicatumque,
 Galeacio absente, Fæderici Urbinatis auspiciis. Ferunt,
 qui prælio interfuere, nunquam hominum memoria majore
 armorum contentione in Italia certatum, nec prælium
 diu antea commissum, in quo plures desiderati sint. Patres
 veriti ne, illius copiis deletis, quia ad eam diem Veneto-
 rum stipendia fecisset, atque ob id vulgo ei favere dice-
 rentur, Principes & populi qui in armis erant, omnem
 belli molem in se verterent, cohortibus aliquot turmisque
 equitum illi in supplementum missis, sedulo curarunt, ut,
 confecta pace, in Galliam incolumem exercitum reduceret.
 Fuerat in castris illis Hieronymus Barbadicus, vir consilio
 & prudentia singulari, atque non multo ante Divi Marci
 Procurator declaratus: eum neque recens dignitas, neque
 amicorum suasiones in urbe retinere potuerunt, quo minus
 in eo discrimine Reipublicæ adesse vellet. Sed quum sum-
 ma ejus industria & solertia hostibus omnino suspecta es-
 set, priusquam pax ulla secuta sit, factum est ut illorum
 opera veneno (ita enim creditur) fuerit sublatus.

A Lauretano, præter ea quæ diximus, nihil dignum 1468
 memoria gestum reperio: Nicolaus Canalis illi successit.
 Is duabus triremibus domo profectus, in Eubæam ve-
 nit: unde cum viginti triremibus digressus, villas & vicos
 aliquot in Thessalonicensi agro diripuit. Classe hinc abdu-
 cta, Chalcidem rediit, ex Chalcide Methonem primo, in-
 de Coronem venit. Hic Lagosticum oppidum in Patrensi
 sinu a barbaris relictum (quia ad rationem gerendi belli
 opportunus videretur locus) occupare, tumultuarioque
 opere munire constituit; quod ipsum, nullo repugnante, fa-
 cile est consecutus. Hieronymus Novellus (jam enim Si-
 gismundus Peloponneso abierat) oppidum valido præsidio
 iniverat: aderat adhuc & tota classis, quæ sex millia ho-
 minum habebat, quum duo Turcorum millia subito ac-
 cessu tentarunt oppidum recipere: sed barbarus cum cæde
 a munitionibus rejectus, paucis post diebus inde abscessit.

1468

Oenus occupatur & diripitur.

Canalis, Jacobo Venerio cum triremibus sex ad præsidium relicto, ipse cum reliquis navibus in Eubæam venit: hic classe novis supplementis aucta, in Lemnum transiit, ex Lemno in Himbrum, ubi de Oeno oppugnando consilium cepit. Cum sex igitur & viginti triremibus oppidum sub auroram adortus, scalas mœnibus admoveri jubet: qui eas admoverant, oppidanis subito pavore perculsis, muros statim occupant: portæ interim refringuntur, quibus patefactis, immissæ copiæ in prædam discurrunt: direptum oppidum, atque ex parte injecta flamma combustum, multicæsi, multi quoque in captivitatem abducti, captivi promiscue mares ac fœminæ miserabili modo vexati, omnia sacra ac profana violata, nec ulla Christiani nominis habita ratio: quanquam enim & barbaro & impio victori servirent, religionem non mutaverant. Ferunt præter cætera, quæ nefarie edita dicuntur, sacras virgines, quibus barbarorum libido ob religionem pepercerat, tunc ad stuprum raptas. Quod scelus Chalcidis excidio, ipsiusque imperatoris exilio postea expiatum multi credidere. Præda ingens cum duobus millibus captivorum in Eubæam abducta est. Nec multo post Nova Folia vi cepit, ac diripuit. Inde & Vetera acri oppugnatione adortus, re parum fœliciter tentata, cum cæde suorum Venetus a mœnibus est repulsus. Sub vernum autem tempus barbari cum valida classe Cocinum, in Lemno oppidum, subito incurfu occupavere, captum, hostiliterque direptum, abductis incolis, desolatum reddiderunt. Ad eam famam Canalis excitus, cum quatuor triremibus in Lemnum venit: ubi inspecta suorum clade (hostes enim jam inde abierant) in Chalcidem rediit. Hic sex triremes, quæ noviter in supplementum classis ex urbe venerant, offendit: cum his & aliis veteribus Methonem transiit, quo undique suis ex hybernis excitis, quinque & triginta triremium classem explevit, qua fretus, consilio in hostes movendi Chalcidem reversus est. Sed dum ille quam valida potest vi classem exornat, in Epiro adversus Turcos prospere pugnatum est. Disceptabant inter se de Principatu Alexius & Nicolaus

Du-

Ducaini fratres , atque ob id diversa secuti arma : Nicolaus Venetis opibus fretus , ad mille & ducentos viros in armis habebat , aderatque Iosephus Barbarus , qui legati nomine summæ rei præerat . Alexius & ipse mille Turcos equites contraxerat . Is cum suo equitatu in vallibus Nigri montis ad Drinonis ripam quum tumultuose confedisset , fratrem postridie in prælium traxit , a quo victus : præter ducentos equites , qui præcipiti fuga sibi salutem cum ipso duce quæsilere , reliqui ad unum cæsi sunt . Canalis adhuc in Eubœa erat , quando in insulam allatum est , centum & amplius Turcorum triremes circa Tenedum esse , ac quotidie novis supplementis illic classem augeri . His rumoribus ex Chalcide excitus , in Lemnum transmisit , atque ex Lemno in Himbrum : ubi sub ipsum appulsum ex insulanis cognovit , ex altera parte insulæ Turcorum classem appulisse : atque quum ingentem navium numerum latino verbo nequirent exprimere , capillorum attractu innumeras esse significare conabantur . Venetus rem tantam neque temere credidit , neque omnino contempsit : apparebant omnia , ut solet , terribiliora , quam essent insulanis visa , tumultuose referri . Ut igitur rem exploratam haberet , Laurentio Lauretano mandat , ut cum decem lectis triremibus in hostem eat : quem si sexaginta & non amplius habere triremes senserit , in eum proras dirigat , affuturum se statim subsidio cum reliqua classe : si plures essent , detrectata pugna , in altum evaderet . Præmissus igitur Franciscus Quirinus cum triremi una , ut quam posset ex proximo hostium classem exploraret , iussus certis bombardæ ictibus rem procul significare . Cognita Quirini signo barbarorum multitudine , confestim Veneta classis retro aversa in altum festinat evadere . Triremes quæ præcesserant , & ipsæ , conspecta hostium classe , velo remisque innixæ fugam capeffunt : nec cunctatione ulla opus fuit . Nam speculatoria Veneta procul inspecta , inde reliquis quæ non longe sequebantur , confestim decem hostium triremes ex sua statione digressæ , Venetam classem fugiendi studio disiectam usque
ad

1469 ad noctem infesto cursu sunt insecutæ. Canalis cum quatuor triremibus Paleocastri portum tenuit: barbarus, amisso obscuritate noctis Veneto, in Scyrum insulam cursum detorsit. Mane sub lucem Venetæ triremes coivere, atque denso agmine in Scyrum contendunt. Hostis averſa parte insulæ erat, oppidumque quod in ea est, summa ope oppugnabat. In eum præſenti certamine occupatum decem triremes a Veneto immiſſæ, non auſæ cominus congredi, procul hoſte tormentis laceſſito, pugna abſtinuere. Verebatur Venetus ne, certamine injecto, majoris classiſſis interventu opprimeretur; quod ita ſane eveniſſet, ſi prælium aliquo modo contractum fuiſſet.

*Obſidio
Chalcidis.*

Ex Scyro hoſtes in Eubœam tranſmiſere: ubi ſub primum acceſſum Storam, insulæ oppidum ad occaſum ſolſtitialem, inde Baſilicon expugnant: utrunque locum captum diripiunt, direptumque incendio abſumunt. Inde recta ad Chalcidem obſidendam Othomanica classiſſis curſum intendit. Venetus ex Scyro ad Martelli caput ſe receperat: eſt is locus non longe ab Eubœa. Inde Venetus triremes tres commeatus plenas per Laureti canalem, priuſquam omnia hoſtis occuparet, in Chalcidem miſit. Juſſi ad hæc illarum præfecti ad præſidium urbis ſubſidere, ſi ita factò opus eſſe iſſis magiſtratibus viſum eſſet. Commeatus acceptus, triremes ad claſſem remiſſæ. Nec ita multo poſt Joannes Thronus cum duabus triremibus ad urbem ire eſt juſſus: ſed aquis omnibus jam circa urbem inſeſſis, alteraque triremium, in qua ipſe erat, tormentis ab hoſte concuſſa, retro abire coactus eſt. Sed hic de ſitu insulæ pauca dicenda, ut facilius intelligi poſſit obſidionis ratio. Eſt Eubœa Boetiæ avulſa, centum quinquaginta millium paſſuum longitudine ab Attica ad Theſſaliam prætenta: ſuam latitudinem ultra quadraginta millia non extendit, nec infra viginti contrahit: ejus circuitus trecentorum ſexaginta quinque millium paſſuum. Duo habet promontoria, Geraſum ad Atticam vergens, & Caphareum ad Helleſpontum. Multis urbibus olim clara, nunc nulla fere alia, præterquam ſola Chalcide, quanquam id nomen
toti

toti insulæ olim fuisse Callidemus tradidit . Ea parte , qua a Boetia modico dirimitur Euripo , Chalcis urbs est e regione Aulidis sita . Eam barbarus oppugnaturus , ponte Euripum junxit , sed id sub terrestrium copiarum accessum . Circa nonas Junias classis , quæ naves habuit trecentas , in quibus triremes centum & amplius fuere , ad urbem primo admota est : sed oppidanorum virtute , & eorum qui in urbe ad præsidium erant , tentata in continentem eruptione , hostes ad naves compulsi sunt . Ad quartum postea idus mensis Othomanus Rex cum centum viginti millibus Turcorum per Boetiam affuit : sub ejus adventum pons ad Divi Marci fanum , mille circiter passus ab urbe , Euripo impositus est . Hac copiæ in insulam traductæ , Chalcidem corona cinxere . Machinæ ad id ingentes pluribus locis admotæ , quæ quinque quotidie & quinquaginta ictibus muros concutiebant . Triginta circiter dies tenuit obsidio : quo tempore præter alia leviora prælia circa muros per occasionem commissa , ter barbarus totis viribus urbem oppugnavit , quibus ad quinque & viginti hostium millia occubuisse postea ex recognitione exercitus constitit . Sunt qui dicant , Turcorum confessione auditum , quadraginta millia post Chalcidis expugnationem in castris desiderata . Sed interea dum urbs terra marique oppugnatur , commeatus inopia Veneta classis ex proxima Eubææ statione , paucis hostium biremibus per occasionem oppressis , in Cretam concessit , ubi quatruiduo fuit . Hieronymus Molinus insulæ dux , non solum commeatum expediendum curavit , sed brevissimo illo temporis spatio onerarias septem ad bellum instruxit . Cum his igitur celeriter instructis , & ea classe quam quinque & triginta triremium tunc habuit , ad pristinam stationem rediit . Chalcidicæ interim oppugnationis fama Venetias perlata , ingentem curam ac metum Patribus injecit . Apparebat , nisi mature subveniretur , fore ut nobilissima insula , & omnium aliarum , quæ in Ægeo sunt , opportunissima , ab immanissimo hoste ingenti Reipublicæ detrimento subigeretur : qua ille victoria elatus,

1469 tus , quia nihil esset amplius quod ejus conatus remora-
ri posset , ferociter Italiam esset invasurus . Confestim
igitur edictum est , ut quotquot triremes expediri pos-
sent , aliæ post alias irrequieto cursu ad Chalcidis subsi-
dium mitterentur . Canalis interim ex sua statione pro-
fectus , ad angustias Euripi cum tota classe circa Laure-
tum confedit : inde plenis in hostem velis vento & aquis
secundis agitur . Qui in urbe erant , assiduis certamini-
bus fessi : jam enim tricesimum pene diem hostem pertu-
lerant , dum interim ne ab illis ipsis , qui intra mœnia
erant , tuti essent . Nam & Thomas Illyricus , qui cum
lectissima militum cohorte ad urbis præsidium erat , pro-
ditionis convictus , a magistratibus accersitus , illorum
jussu trucidatus est . Ferunt hominem fidissimis internun-
ciis Turcorum Regem ad eam expeditionem invitasse ,
atque ab initio fuisse urbem proditurum , si ille sibi &
vitam civium , & libertatem condonare voluisset . Otho-
manus omnia , præter hæc quæ postulabantur , prodito-
ri se daturum polliceri : ille nil præmii loco nisi id unum
petere . Quum igitur ea res citro ultroque per transfugas
& literas sagittis alligatas jactaretur , Chalcidicæ puellæ
indicio ad magistratus delata est . Tot malis Chalciden-
ses circumventi , unam adhuc spem in extremo discrimine
alebant : si Veneta classis , perfracto ponte , qui in Euri-
po erat , opem laborantibus tulisset . Eam die noctuque
in ore habere , eam lachrimis inter se requirere : quan-
do repente quatuordecim triremes , & onerariæ duæ ,
cum quibus Canalis reliquam classem præcesserat , in con-
spectu urbis apparuere . Tum vero ingens alacritas in ur-
be orta est , clamoresque ex ipsis mœnibus ad hostium
terrorem redditi . Mutuus favor vocum , ora & animos
hostium subito stupore defixit . Ferunt Othomanum , re-
nunciato classis adventu , de fuga cogitare cœpisse : con-
scendisseque equum expeditissimum , ad id ipsum para-
tum , ut statim ex insula in continentem abiret ; abiis-
setque , nisi a Mahometho , Asiaticæ ore præfecto , viro
fortissimo , fuisset monitus ne id faceret : fore , ut si in-
de

de abiret , milites imperatoris discessu territi , & classis uno tempore in summum adducerentur discrimen : quin potius , si se audiret , urbem ipsam atrocissima omniumque urgentissima terra marique adoriretur oppugnatione , eamque militi diripiendam proponeret , ingentiaque præmia illi qui primus Othomanica signa in muris statuisset . Id consilium secutus continuo suos ad ultimum certamen barbarus revocat . Classis sub occasum solis ex Euripo mœnibus admota est : Venetæ triremes , quæ alias cum ipso præfecto præcesserant , plenis (ut diximus) velis ad mille passus ponti appropinquarent . Tum , quia venti , mare , necessitas admonebant , ut in hostem eo impetu quo venerant agerentur , omnibus prædicantibus , tempus & occasionem gerendæ rei adesse , unus Canalis reliquam classem expectandam censere . Illa ad Politicam subsederat , metu ne , an quia ita navium præfecti iussi essent , nemo affirmat . Suorum Canalis cunctationem vehementer incusare . Qui aderant , illi coram invidiam facere , ac fraudem in mora esse dicere . Piceamani fratres Cretenfes , onerariæ unius magistri , alta voce efflagitare , ut daretur sibi signum ad erumpendum : ituros se cum sua oneraria , pontemque vi navis , vento , & undis violenter actæ , rescissuros : aut si minus id procederet , non dubitaturos se & suos ob Rempublicam morti obicere . Vetat præfectus eos & alios quicquam temere agere , sed omnes eo quo erant loco jubet consistere , donec reliqua classis adesset , ad quam accersendam Piceamani filius & Dominicus Niger cum actuaria una aquis & vento adversis subito ire sunt iussi . Chalcidenses , quos atrocissima interim oppugnatio a terra & a mari adorta , vehementer ante lucem fatigare cœperat , ubi amicam classem cessare senserunt , fracti animo vix arma in tanto strepitu & clamore sustinebant . Cadebat ingens sagittarum multitudo in miseros cives : crebri tormentorum ictus muros , propugnacula , viros uno tempore affligebant . Aderant Leonardus Calvus , præfectus urbis , Joannes Bondomerius , legatus , & Paulus Hericius , prætor ,

1469

Chalcis capitur.

tor, ac plerique alii patricii viri : quorum alii stationes obeundo propugnatores hortabantur, alii intenti erant ad opem ea parte ferendam, qua suos maxime laborare audivissent. Et quamvis tot millia hostium mœnibus hærent, haud tamen ab ea parte, qua interdum Venetæ triremes conspectæ fuerant, vultum avertere. Miseri Chalcidenses manus ad illas, oculosque ad cælum intendere : nigra præterea signa, præsentem fortunam testantia, sub lucem summa turri præfigunt, quibus non solum periculo, sed pietate etiam moti, qui in Euripo erant, miseris subvenirent. Oppugnatio, hostibus sibi invicem succedentibus, eo ardore, quo per noctem urbem adorta fuerat, eodem sine intermissione ad lucem protracta, ita Chalcidenses fatigarat, ut qui ad Burchianam portam erant, vulneribus, inedia, pervigilioque affecti, circa secundam diei horam nudos hostibus muros deseruerint. Qua primum irruptione facta, ubi intra mœnia barbarus conspectus est, confestim undique muri relictæ sunt. Tum vero longe lateque in miseros cives cædes tota urbe evagata : cæli magistratus alii alio loco, Leonardus Calvus in foro, Bondomerius legatus in ædibus Pauli Andreotii, a quo commentarios de Chalcidico excidio accepimus. Hericium, qui munitiore se loco cum suis tenebat, accepta ab Othomano fide, ubi in ejus potestatem venit, medium secari jussit, cavillatus perfidus hostis, pollicitum se cervici non lateribus parsurum. Inde crudele edictum proposuit, ut puberes omnes ad unum obtruncarentur, ac capitale esset, si quis supra viginti annos quenquam natum servasset. Tum vero in miseros cives & alios quos adversa fortuna ibi deprehenderat, licentia sævitum : miserabilis cædes passim edita, nullum discrimen ordinum, nullius dignitatis ratio habita. Cæforum capita in Divi Francisci area, pro curia & ante Patriarchicam domum coacervata, luctuosum mulieribus ac pueris exhibuere spectaculum. Ipsa cadavera passim jacentia, ne postea suo fœtore cælum inficerent, in proximum Euripum sunt projecta. Sub id fere tempus quo urbs capta est, triremes quas per noctem præ-

præfectus accersiverat, quum jam nihil usui essent, affue- 1459
re. Tum vero ubi Veneta signa in turribus suppressa vi-
derunt, certioribusque aliis signis urbem captam esse sen-
sere, ingenti dolore defixi cum lachrymis illius mœnia
intueri: inde, quia parum tutum erat illic esse, mœsti
retro cursum tenuerunt.

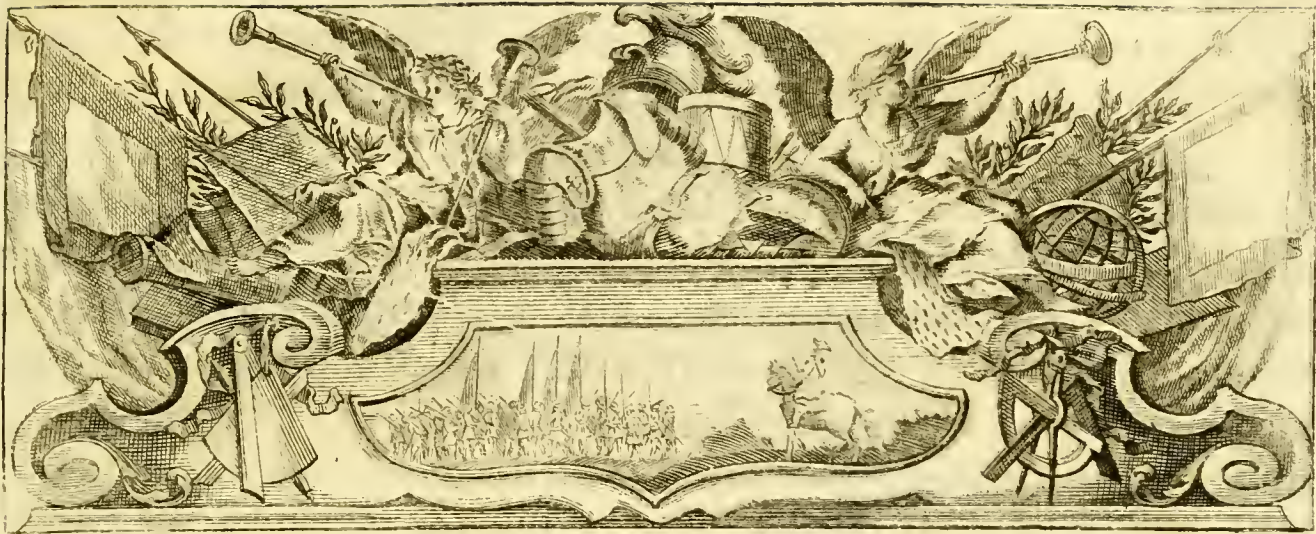

IN LIBRUM NONUM

E P I T O M A.

Othomanica classis præter spem incolumis Byzantium abiit : Canalis frustra Chalcidem recipere tentavit : Petrus Mocenicus in provinciam ad classem venit : Canalis ad Portum Gruarium in Carnos relegatus est : Pax cum Othomano aliquandiu jactata , ad exitum non est perducta : Mocenicus in oram Ioniæ transmisit : Nec multo post in eandem terram reversus Pergamenum agrum ac Gnidium populatus est : Mox & Cariae oram prædatus , Attaliam urbem in ora Pamphiliæ auxiliariis Pontificis & Ferdinandi classibus adjutus expugnavit : Usuncasani Persarum Regis legatus ad Venetos missus , a Mocenico est benignissime acceptus : Turci Epirum , Dalmatiam , & primam Italiæ oram infestare cœperunt : Ferrariæ novitates rem Venetam nonnihil sollicitam habuere : Mocenicus Smyrnam expugnavit : Clazomenium agrum populatus est : Adolescens eximiæ indolis armamentarium Othomani , quod Gallipoli erat , noctu incendit : Mocenicus Caramanum in regnum restituit : Cyprii Regis defuncti conjugem , ex patricia Cornariorum familia , in regno confirmavit : Othomanus in Usuncasanium felicissime pugnavit .

M. ANTONII SABELLICI, RERUM VENETARUM

AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,

LIBER IX.

Ost Chalcidis excidium Veneta classis per
proximas insulas , velut domo profuga ,
aliquandiu temere evagata est : demum in
pristinam stationem reversa , paucissimis
diebus , etsi parum mature , mirifice ta-
men aucta est . Affuit Jacobus Venerius
cum quinque & viginti onerariis ad bel-
lū instructis , nec ita multo post quatuordecim rostratæ
naves , has triremes sexdecim secutæ , inde aliæ post alias :
ita ut brevi centum trîremium numerus sit expletus . One-
rariæ , quia sine aura agi non poterant , ad Cæam insulam

1469

1469
Othomanica
classis præ-
ter spem in-
columis By-
zantium
abit.

juxta Eubœam subfedere: triremes hostium classem præda onustam Chium usque sunt secutæ. Othomanus enim, validissimo ad Chalcidem præsidio relicto, cum omnibus copiis terrestri itinere aliquanto antea ex insula excefferat. Sedet Chius inter Lesbum & Samum: Ephorus eam Ethaliam prisco nomine appellavit: Metodorus & Cleobolus Chium, a Chione nympa: alii a nive ita dictam existimarunt. Centum viginti quinque millium passuum circuitu patet, ex adverso Erythrarum maxime sita: libera olim, nunc Genuensium, *Siumque* corrupto nomine appellant. Ubi igitur ad Mastichum promontorium ventum est, erat jam hostis in conspectu, tum ne si male pugnatum esset, adhuc magis se invidiæ obnoxium Canalis redderet, triremium præfectis ad se vocatis, rem in consultationem detulit: videretur ne e republica, ut de summa rei eo die cum hoste decerneretur. Hic, quum sententiæ variare cœpissent, chirographum a singulis requisivit & accepit, ut quæ tum cujusque sententia esset, postea sciri posset. Brevis pluribus negantibus rempublicam in apertum discrimen conjici oportere, sine ullo certamine classis ad Cæam reducta est. Ferunt, hostes, ubi primum circa Chium Venetæ triremes sunt conspectæ, statim fugam circumspectare cœpisse. Certi erant ob turmarum infrequentiam nullo modo congredi: ita ut in expeditissimas biremes quidam fugiendi consilio transcendisse dicantur: alii, relictis navibus, in proximum littus annatare statuisse, ubi primum Venetus movisset. Verum ubi classem inde abductam senserunt, confestim ex Chio in Lesbum transmisere, ut naves remigio explerent; ex Lesbo inde Hellespontum versus profecti, vehementer addubitare, ne ad Tenedum Veneta classis esset, illicque vellent nollent cogerentur manum conferere. Ubi vero per exploratorias naves omnia pacata nunciabantur, tum Tenedum prætervecti mira alacritate & clamore ingenti in tutum abierunt. Ferunt, Hellespontî angustiiis superatis, barbaræ classis præfectum ad suos læta fronte conversum dixisse, satis hospitaliter se a Venetis acceptos fuisse, qui a Tenedo in Eubœam primo comitatu

secu-

secuti essent : inde rursus ex ipsa insula in Chium usque frequenti navium apparatu reduxissent . Chalcidica interim expugnatio Venetias perlata , tantum luctum & mœrorem Patribus ac toti civitati attulit , ut vix omnibus quæ terra marique Veneti nominis erant amissis , major ullus afferri potuisset : vulgo prædicare omnes , eam cladem non solum ad Veneti imperii , sed totius etiam Italiæ excidium spectare ; quæ insula , quis Euripus , quæ maris angustiae essent amplius , quæ potentissimi Regis conatus remorari possent ? Venturum eum , quotiens visum fuerit , vel una verificatione in Italiam usque ; hoc suam , hoc aliorum negligentiam peperisse , qui quum mature ad id incendium restinguendum occurrere potuissent , suo mutuo odio avaritiaque noluisent : pigere ad hæc pudereque , fidelissimæ urbi nulla auxilia a suis interim , dum oppugnaretur , exhibita : odisse itaque uno ordine omnes classem , odisse præfectum ipsum : fitque senatusconsultum de imperio ei abrogando , & ut ex provincia revocatus causam ex vinculis diceret : quid esset , quod nullam Chalcidenfibus opem tulisset . Petrus Mocenicus omnibus suffragiis ei surrogatus est , statimque in provinciam ut exiret , est iussus .

Interim quum ad Cæam pluribus diebus classis fuisset ; Canalis & alii consilium cepere de Chalcide subito invadenda : tentareque est visum an inopinato accessu oppidum recuperari posset . Convenit itaque inter eos , ut Joannes Thronus , Nicolaus Molinus , & Fœdericus Justinianus cum novem triremibus , ubi ab Euripo classem urbi admotam vidissent , ipsi averfa parte in terram digressi repente urbem invaderent . Sed aliquanto nimis est properatum ab iis , qui a terra Chalcidem oppugnaturi erant : præmature in hostem inveci , multitudine barbarorum circumventi ducenti & amplius momento temporis sunt ferro absumpti , in quibus fuit Joannes Thronus , homo impiger , ac manu promptus , & cujus opera fuit eo certamine , quanquam imparibus pugnaretur viribus , non obscura . Alii qui in litus egressi erant , suorum cæde consternati , & quia segniter ab Euripo omnia fieri videbant , in fugam versi se tre-

*Canalis
frustra
Chalcidem
recipere
tentat .*

- 1469 pida ad naves receperunt. Ita infecta re, classis ad Aulidem mille & quingentos passus a Chalcide concessit. Eodem die non multo ante occasum solis Petrus Mocenicus cum tribus triremibus eo applicuit: ad primum venientis conspectum Canalis in actuariam cymbam transgressus, subito illi obviam processit: ibi post mutuam salutationem continuo edocet, quid tum animo moliretur: conflasse se classem validissimam, ut Chalcidem reciperet, venisseque in spem ejus recuperandæ, si diutius classi præfuisset: Verum non desperare omnino eventurum, ut quæ ipse per imperii abrogationem consequi non posset, novus imperator sua virtute, omnibus ad id paratis, facile exequeretur. Ad ea Mocenicus: *Quin age potius*, inquit, *& tu, si qua spes est, perge urbem recuperare. Nam quod ad me attinet, tantum abest ut hoc nomine publicum ullum commodum impedire velim, quod libens vel socium, vel comitem, me tibi in tam arduo negotio adjungere non recusem.* Tum eo negante se alienis auspiciis aliquid gesturum, evocatorum navibus dimissis (nam in animo nullo modo erat, oppugnationem jamdudum infœliciter tentatam, Reipublicæ suæque æstimationis periculo exequi) cum classe (jam enim hybernorum tempus appetebat) in Peloponnesum eo consilio concessit, ut sub vernum tempus inde profectus aliquod præclarum ederet facinus, quo Chalcidicam refarciret cladem. Canalis ubi domum venit, perpetua est relegatione damnatus. Eum vidimus, ac sæpe allocuti fuimus in Portu Gruario, Carnorum oppido: observavi in illo præter miram eloquentiam, majestatem etiam quandam imperatoriam. Rogatus a me, qua potissimum ratione patriæ desiderium levaret: *Duplici*, respondit, *indagine, venatoria & literaria.* Nec Mocenici hyberna omnino ociosa fuere: sed & naves reficiendas curavit, & circa Ægei maris insulas misit, qui Græcorum animos Euboico excidio consternatos confirmarent. Hæc ille pro imperio: quum Marinus Maripetrus & Alovissus Bembus, legati, ad primaveris signa in provinciam sunt missi, ut cum eis Mocenicus communi consilio Rempublicam administraret. Venit &

Ri-

Petrus Mocenicus in provinciam ad classem venit.

Canalis domum veniens relegatur.

Richajenius ex Appulia cum decem rostratis navibus , quem Ferdinandus Rex miserat , ut ex Veneti imperatoris sententia bellum in Turcos gereret . Moverat Chalcidis expugnatio omnes Italiae principes , vel imprimis Regem ipsum : qui quo omnem Appuliae Calabriaeque oram barbarorum injuriae opportuniorem videbat , eo magis ac magis illorum successus horrere . Othomanus veritus , ne si ob Chalcidem Venetis ademptam Christiani Duces simul conspirassent , ingenti aliquo bello opprimeretur , experiri statuit , an cum Venetis componere pacem posset : vel si id minus processisset , trahendo saltem tempus Chalcidicae cladis atrocitatem lenire . Verum ne metu id fieri videretur , placuit novercae suae , Christianae feminae , filiaeque Georgii , olim Tribalorum Principis , opera in eo uti . Quae , cognito privigni consilio , ex domesticis unum Venetias misit , qui Venetos suo nomine moneret , ut ad Turcum , si placeret , legatos mitterent : fore , ut si pacem vellent , eam quibus forte non sperarent conditionibus ab illo impetrarent . Missi Nicolaus Coccus & Franciscus Capellius , qui navi ad eam quae in Macedonia vico erat primum sunt delati , inde vero terrestri itinere ad Othomanum venere . Actum hic de pace . Demum quum conditiones quae proponebantur , minime placerent , essentque jam legati per literas domum revocati , Capellius vehementi febre confectus , Byzantii decessit : Coccus piscatoria navicula in Lemnum delatus , ex ipsa insula triremi , quam ibi forte offenderat , in Cretam transiit . Atque ita dum legati proficiscuntur , dum de pace Byzantii agunt , dum denique literae citro ultroque perferuntur , aestas illa sine ullo negotio acta est . Regia igitur classis , appetente jam hyeme , Neapolim est reducta : legati quoque Patrum literis revocati domum abierunt . Nec ita multo post sub brumae initium Maurus Princeps vita decessit , quum annos novem & sex menses Reipublicae praefuisset . Ad Jobi fanum , quod ipse privato sumptu cum proximo caenobio instruxerat , situs est . Nec ea parte tantum civitas illius ducatu ornata , sed & pars interior ducarii vestibuli , jam a Maripe-

*Pax cum
Othomano
aliquandiu
jactata ad
exitum non
perducitur .*

1470 tri principatu inchoata, sub eo ad summum est deducta, ubi circa fastigium illius statua ex pario marmore visitur, atque duæ aliæ primorum parentum illi subjectæ, opus Antonii Crispi, statuarii nostra tempestate optimi. Turris quoque per id tempus ex candido & quadrato lapide ad Olivolensem ædem fundari cœpta est: opus sane perspicuum, ac jam propemodum ad consummationem spectans.

1471 Nicolaus Thronus Mauro successit. Hujus principatus etfi brevis, longe tamen fœlix fuit: quippe quo fœdus cum Persarum Rege est ictum, & Cyprus nobilissima insula Veneto accessit imperio. Patres ad Romanum Pontificem & ad Ferdinandum Regem legatos misere, qui postularent, ut in Turcum communem hostem bellum in proximam æstatem compararent: nec longa opus esse cunctatione ostenderent: jam propemodum gerendarum rerum tempus appetere. Ab utroque benigne legati accepti & ad bellum auxilia pro viribus promissa. Mocenicus quoque Cyprium Regem, & Rhodiorum Magistrum ad vires in barbaros contrahendas, per literas hortatus est. Ipse interim Ægeas insulas perlustrans, omnia sua præsentia erigere. Est Ioniæ vicus e regione Chii insulæ, *Passagio* nomen loco est: huc ex tota fere Asia merces comportabantur ea tempestate, qua Chium velut commune emporium Itali negotiatores frequentabant. Hunc locum, quum sine præsidio esse Mocenicus cognovisset, classe proximis littoribus sub lucem appulsa, socios navales cum parte turmarum repente ad opulentam prædam immisit. Vicinis subito malo perculsis, fugaque in proximos montes dilapsis, tabernæ Asiaticis mercibus refertæ per ocium sunt direptæ: prædaque omni in naves asportata, tecta subjecto igni Venetus concremavit. Mocenicus Methonem reversus (nondum enim bruma exierat) aliquot ibi dies stationem habuit: inde crebris rumoribus de hostium classe dissipatis, ex hybernis excitus (erat autem fama, Othomanum ad Lemnum occupandam triremes quadraginta instruxisse) celeri navigatione in insulam cum tota classe se contulit. Hic vero comperit, falsos fuisse rumores, qui de hostium adventu

Pelo-

Peloponnesum usque percrebruerant. Sed ne frustra venisse videretur, Coccinum, Lemni oppidum, terræ motu jam antea concussum, ac disiectis muris pene desolatum, magna ex parte restituit, restitutoque milites quos ex Peloponneso adduxerat, præsidio imposuit. Insulæ rebus in hunc modum constitutis, Methonem repetens, duos ibi novos legatos invenit, nuper ab urbe missos, Stephanum Maripetrum, & Victorem Superantium, viros ob res domi forisque gestas patricii ordinis longe principes. Sub illorum igitur adventum convenit inter eos, ut præter remiges sociosque navales, denique equites quos Græco (ut diximus) verbo *Stratiotas* vocant, in singulas naves imponerentur. Est gens illa militaris rapacissima, magis ad prædam quam ad prælium comparata: scuto utitur, ense, hasta, pauci lorica, cæteri bombicinis thoracibus (*Gasachas* vulgo vocant) contra hostium arma se muniunt: equos velocissimos, & ad longissimum cursum perferendum idoneos, habent: tota Epiro maritimaque Peloponnesi ora Veneti mercenaria horum militia adversus Turcos utebantur. Sed qui in Peloponneso circa Neapolim erant, omnium optimi habebantur: ex his igitur lectissimi quique in naves impositi. Classe hujusmodi præsidiis instructa, ad Asiaticam oram devastandam Venetus ire pergit: a Græciæ urbibus & insulis (quanquam Othomani imperio subessent) ob Christianum nomen pertinacissime abstinuit. Ex Peloponneso igitur in Lesbum transmissum: hic circa promontorium, quod ad ortum spectat, qua parte insula cultoribus deserta est, tutissimo portu classis consedit. E regione loci Pergameni agri oppidum in littore est, Pergamus, minoris Asiæ olim urbs, nobilis pergameni invento, & aulæorum usurpatione Romanis antea satis nota, Attali vero hæreditate notior: nunc vestigia tantum veterum ædificiorum solo pene æquata monstrari ajunt. Ager ob ejus feracitatem frequentibus colitur vicis. Ex Lesbo Venetus intempesta nocte profectus, in adversum Asiæ littus sub lucem copias exposuit, negociumque Jacobo Parifoto, classis *Armirato* dedit, ut classiariorum parte in insidiis locata, in hosticum præda-

Pergamenum agrum populatur.

bun-

1472 bundus erumperet, omniaque ferro & igni vastaret. Cum terrore igitur & fuga paganorum subita in agros facta est excurſio: ex quibus pecora mortalesque multi sunt in prædam acti. Sed barbari equites ex proximis ſtativis ejulatu & clamore fugientium exciti, in Venetos ſe ad naves recipientes impetum fecere; injectoque certamine, militem præda gravem inopinato prælio fatigant. Tum Pelopon-neſiacorum equitum ala repente in hoſtem converſa, modico negotio in fugam vertit, fugatumque cum multa cæde inſequitur. Abſciſſa capita cum iis quæ ex hoſte capta erant, ad claſſem delata ſunt: pro quibus ſingulis ſingulos aureos milites acceperunt; id præmium jam antea imperatoris edito fuerat in barbaros euntibus propoſitum, quod poſtea toto belli tempore eſt ſervatum. Ex hoſtico profecta claſſis, in inſulam inter Chium & continentem cultu deſertam, ſatis alioquin portuoſam, conceſſit: eam Divam *Panaïam* vocant. Hic omnia in unum collata, ſub corona venire: quæſtores ad hoc ipſum creati, equitibus turmiſque navalibus prædaceas pecunias diviſere. Hinc porro ad inſulas Cariæ adjacentes nocturno Venetus tempore tranſmiſit, eam agri partem depopulaturus, quæ Gnidiolum olim fuerat. Fuit Gnidus inter Cariæ urbes olim ob navalia & duplicem portum nobilis: monumentaque veteris apparatus adhuc extare dicuntur & multa quidem & magna: agrum ipſum ſine alia mitiori cultura paſtores frequentant. Claſſe huc appulſa, eques milesque in prædam diſcurrunt: multi mortales omnis ſexus & ætatis ſunt ad naves ducti, pecoris quoque quantum ad navium uſum viſum eſt neceſſarium. Aliarum rerum, præter paucos tapetes & centones, ex quibus illi culcitraſ conficiunt, & tabernacula, quibus Numidarum more vagantes utuntur, nihil quæſitum. Claſſe in altum deducta, Venetus in Delon, Cycladum, Apollinis templo & mercatu, olim clariffimam, tranſiit: nunc deſerta eſt & inhabitata: extant tantum templi & amphitheatri veſtigia albi marmoris, ut Coriolanus ait: columnæ ad hæc ingensque ſignorum numerus cum colosso cubitorum quindecim.

Ut & Cariam.

Ex Delo, divisa præda, in Peloponnesum, commeatu deficiente, Mocenicus cursum tenuit: cui venienti circa Maleam promontorium Rachajensis, regiæ classis præfectus, cum septem ac decem triremibus occurrit: post mutuam gratulationem celeumate & aliis signis more nautico factam, Methonem una devenerunt. Hic Venetus cognovit, Pontificis quoque classem non multo post affuturam. Sed ne diutius in mora esset, cibariis sumptis, cum regio præfecto Methona digressus, in insulas Rhodiaci maris Asiæ adjacentes prospera navigatione devenit. Tenebant Rhodii oppidum, opere & præsidio munitissimum: Divi Petri castellum vocant, in ea parte Cariæ quæ Coö insulæ ex adverso respondet, unicum Christianorum servitutem ex Asia fugientium asylum. Extra munitiones ipsas omnia hostes habebant, ita ut ne lignatum quidem, ob assiduos barbarorum incursus, loci incolis liceret exire. Mira hic de canum sagacitate & solertia Venetis narrabantur: habere oppidanos canes circiter quinquaginta, quos noctu extra munitiones custodiæ causa mitterent: atque ita evenire consuevisse, ut si in Christianum hominem silentio noctis incidissent, benigne illum exciperent, ac velut plausu quodam in oppidum perducerent: contra barbarum hostem nacti, illius accessum latratu maximo, velut classico quodam, primum testati, impetu inde facto, sæde lacerarent. Ut igitur oppidanis ad necessaria exire, atque longius evagari liceret, circumjectos vicos ferro & igni Venetus vastare constituit. Nocte itaque tota navigans, quum ante lucem hostium littus attigisset, respiceretque penes se paucissimas esse naves, diem operiri statuit: ubi vero illuxit, reliqua classis ex adversa promontorii parte, quo per errorem noctu fuerat delata, præsto affuit. Jamque diei hora prima erat, quando regionis accolæ, inspectis proximo loco hostibus, imbelli turba ad montes præmissa, ipsi locorum asperitate freti, manum cum eis conferere statuunt. Venetus, animadversa vicanorum audacia, instructa acie eos ferociter invadit. Nec illi pugnam detrectant, sed subito & ipsi cum cla-

more

*Canum in
Cariæ saga-
citas.*

1472 more prælium capeſſunt . Anceps diu pugna fuit , qua noſtri eo difficilius ſunt deſuncti , quod præruptis cauti-
bus hic , ubi res gerebatur , impredientibus , equitum ope-
ra parum utilis fuit . Navales focii ac milites ſagittis
aliisque telis eminus hoſtem feriunt , cominus vero enſe ,
haſta , clavaque proſternunt : nec impune , nam ex ipsis
quoque non pauci interim a barbaris faucii cadebant .
Fortuna neutro inclinante , prælium dubium , ut dixi ,
aliquandiu fuit : demum Venetus & virtute & numero
ſuperior , hoſtem loco ſummovet , ſummotum ingenti
ſtrage fundit fugatque : multi , abjectis armis , vivi capti
ſunt , plures vero locorum non ignari in præruptos ſal-
tus , invioſque montium anfractus ſe trepide receperunt .
Fuſis hoſtibus , Veneti ad prædam diſcurrunt , ferro igni-
que omnia vaſtantes : atque ita longe lateque per hoſti-
um terram vagati , ad naves tapetibus onuſti redeunt . In
ea Aſiæ ora mulieres operariæ ſunt tapetumque textrices ,
quæ non ſolum ad domeſticum uſum , ſed ad mercatu-
ram quoque exercentur . Cæſorum capita ſine numero ad
imperatorem delata , captivi etiam multi ex acie addu-
cti , ex agris alioquin & vicis pauciſſimi . Quatriduo in-
de claſſis proſecta , ad Tabiam Cariæ locum ſub lucem
admota eſt : ibi duo ex adverſo maria pene coeuntia ma-
gnam Cariæ partem peninſulam efficiunt : ager olim Ha-
licarnarſeorum , urbs ipſa Principum regia , Mauſolique ſe-
pulchro valde inſignis . Viſuntur adhuc , ut Corolianus
ſcribit , molis illius eximia inter cæteras urbis ruinas ve-
ſtigia quædam . Locorum incolæ ab agrorum cultu abhor-
rentes , pecuariam paſſim exercent . Ex his quoque terris
vim hominum ac pecorum ingentem prædatores abduxe-
re : quibus ad naves receptis , ad deſertam inſulam , cui
Caprariæ eſt nomen , Mocenicus conceſſit .

Hic dum præda dividitur , nunciatur Pontificis Lega-
tum cum claſſe adeſſe : cui propinquant Venetus impe-
rator inſtructis navibus officii gratia obviam proceſſit :
eumque alacri celeumate tubarumque concentu acceptum ,
poſt mutuam congratulationem ita affatus dicitur : *Audi-
viſti ,*

visti, credo, præstantissime Pater, quam multa Veneti pro Christiana fide strenue & magnifice ad hunc diem gesserint. Nonus jam annus agitur, ex quo, cæteris Christiani nominis Principibus populisque præter Ferdinandum Regem, cessantibus, terra marique cum hoste hoc immanissimo bellamus: nec vacat mutuas clades, labores, pericula referre. Nullus quidem in tota Peloponneso locus est, nullum in tota Græciæ ora littus, nulla denique Ionii Ægeique maris insula, quæ non aut nostro aut hostium sit sanguine imbuta. Laborum nunquam aut impensæ peritæsum est, modo quæ gessimus, quæque gesturi sumus, christiano nomini conducant. Nunc vero Æoliam Cariamque, opulentissimas hostium regiones ferro & igni populati, ecce tuo fœlicissimo accessu in majorem quandam gerendarum rerum spem adducimur. Quæcunque enim tuis deinceps gerentur auspiciis, illa ipsa non nisi prospere fœliciterque eventura arbitror. Tuum igitur erit, quicquid e republica christiana fore duxeris, tuo divino consilio id nobis mature demonstrare, ac quid factò opus sit, dicere: nostrum vero, omnia quæ te velle dixeris, naviter obire. Ad hæc ille, Novi ego, inquit, norunt & alii, quanto studio Veneti ad hunc diem rem christianam defenderint: quot urbes, populos, insulas, suis opibus suorumque virtute servarint; at tametsi aliarum classium imperatores semper rempublicam fortiter gesserint, tu non solum fortiter, sed fœliciter etiam, & (ut sic dicam) pene divine gessisti. Quod quum ita sit, perge rogo, ut cœpisti, strenue rem agere, nec cursum tuorum successuum nostris alteriusve auspiciis interrumpi patiaris. Ego (ut sacris initiatum decet) Deum Divosque precabor, ut tua rite secudent facta: copiæ quas adduxi, tuum sequentur imperium. Secundum hæc in Samum insulam concessere, illic deliberaturi, quo postea moturi essent. Est nunc Samos delerta, non enim de ea quæ Thraciæ adjacet, loquimur, sed quæ potius ab illa diversa est: hæc in Ioniæ ora, & (ut Isidorus tradidit) centum milium passuum circuitu, olim Parthenia appellata, inde Adriiisa, & Anthemusia;

Me-

1472 *Melamphilus*, & *Cyparisia* novissime, ut nunc Samos: feris ob solitudinem referta est. Hic classis tam diu fuit, donec equi longa jactatione fessi in herbido reficerentur. Interim milites focique navales in terra expositi ventioni & epulis indulgent. Classium præfecti cum Veneto imperatore statuunt Attaliam, Pamphiliæ urbem, ab Attalo Rege conditam, subita oppugnatione aggredi. Est ea civitas hoc tempore omnium maritimarum Asiæ maxima, portum habens ab utroque latere turribus munitum, catenaque firmissima clausum. Ægyptii Syriique negociatores id commune totius provinciæ emporium celebrant. Scalas itaque & crates subito a præfectis navium parari Mocenicus mandat: quibus naviter expeditis, ex Samo, zephyro flante, Attaliam oppugnatum ire pergit: ad Chelidonias insulas delatus, duas auxiliares a Rhodiensibus triremes accepit. Erat universæ classis numerus quinque & octoginta: quarum viginti Pontifex miserat, Ferdinandus decem & septem, Rhodii duas, sex & quadraginta Venetorum erant. Ex Chelidoniis classis jam inclinante die profecta, ad tertiam sequentis diei horam hostium littoribus est appulsa. Hinc Victorem Superantium legatum cum decem navibus ad portum urbis occupandum Mocenicus mittit: Maripetrum alterum legatum cum navalibus copiis a continenti urbem aversa parte aggredi jubet: equitibus mandat, ut collem Attaliæ proximum præsidii causa celeri cursu occupent. Jubet ad hæc, omnes propriæ virtutis esse memores: atque interim non ignorare, cum imbelli, &, quod plus esset, imparato hoste sibi rem futuram: eam præterea urbem oppugnari, quæ capta ad unum omnes esset ditatura. Cum his e navibus missi mira omnes alacritate ac spei pleni ad urbem tendunt: ipse cum sociorum legatis pugnae spectator prætoriam navi se continet. Equites irrequieto cursu confestim ad collem pervenere. Superantius, navi remis impulsus, per tela & sagittas primus omnium, catena abrupta, portum obtinet: secutæ reliquæ triremes, turres circa portum, trucidatis qui intus erant, continuo capiunt. Occupant & suburbana te-

*Attaliam
urbem Mo-
cenicus co-
piis Pontifi-
cis & Fer-
dinandi
adjutus
expugnat.*

sta,

cta, ædificiaque mœnibus subiecta. Ea maxima ex parte mercatores incolebant, mutandarum mercium causa: ii, relictis rebus, sub primum classis appulsum in urbem se trepide receperant. Erant ibi tabernæ, pipere, cinnamomo, chariophilo, thure, aliisque preciosissimis mercibus plenæ. Direptis rebus, & in naves impositis, tecta subiecto igni Venetus ad oppidanorum terrorem incendit: inde (quia ob murorum altitudinem nullus erat scalarum usus) muros perumpere milites aggrediuntur. Rhodiacæ classis præfectus dum incautus portam urbis cum suis refringit, ingenti saxo ictus concidit: corpus exanime sui ad naves deferunt. Turbavit fortissimi viri casus non mediocriter militum animos: sed magis flammæ, quæ ventorum turbine actæ pugnantium ora perstringebant, quibus undique ingruentibus coactus est miles, remissa pugna, se ad naves recipere. Maripetrus & ipse impigre cum suis averfa parte, quæ duplici muro præcincta erat, urbem adortus, admotis repente scalis, exteriores muros cum barbarorum cæde confestim occupat; ubi vero ad secundos ventum est, quia scalæ illorum altitudinem non æquabant, ab imo ferox miles mœnia diruere est adortus. Multi quidem variique fuere nostrorum conatus: ac creditum vulgo est, urbem eo die capi potuisse, nisi militem mœnibus hærentem nox ipsa oppressisset. Ferunt, medio certamine fœminam Illyrici generis, quæ diu inter barbaros serviverat, ex superiore parte clamoribus, nutu, hortatione Christianos juvare ausam: quum ex proximis quidam ei flagra minaretur, composita prius veste, summo muro desiluisse, moxque suo pondere solo afflictam, inter suorum complexus expirasse. Legati, relicto circa urbem præsidio, ne quis ingredi exireve posset, ipsi cum reliquis sub noctem ad classem redeunt. Ibi, quia inter omnes constitit, oppidum mœnibus præsidioque munitum, sine bellicis operibus, quibus muri disjicerentur, capi non posse, essetque nimis longum expectare, dum ex Peloponneso navibus peterentur, nec tam longum quam periculosum, quum tota Pamphiliæ ora importuosa sit, vulturno & austro exposi-

1472 posita, qui duo venti id mare violentius agunt : placuit postero die, suburbanis locis ferro & igni consumptis, inde abire. Immissus itaque miles amœnissimum totius Pamphiliæ agrum fœda populatione deformavit. Classis ex Attalia profecta, paucis diebus Rhodum applicuit. Hic dum Veneti & aliarum classium præfecti naves habent, Ufunca-fani Regis Persarum orator Rhodum applicuit. Ex eo cognitum est, suasu & hortationibus Catharini Zeni, viri patricii, Venetorum oratoris, Regem suum ad Othomani opes evertendas socia cum Veneto arma junxisse : & jam ejus duces cum expedita manu ferociter majorem Armeniam, quæ Othomani imperio parebat, invasisse : Tocatamque, opulentissimam ejus regionis urbem, atque alia quædam oppida non ignobilia, cepisse. Affirmat ad hæc, illum fatis superque viris & equis abundare : Persas quoque hasta, ense, sagittis, ad pugnam idoneos, reliquorum operum bellicorum ignaros omnino esse & inexpertos. Ad Venetos igitur & ad Romanum Pontificem aliosque christiani nominis Principes se missum dicere, eos Regis sui nomine oraturum, ut adversus communem hostem Persicas opes bombardis ad urbium expugnationem & hostem eminus summovendum juvarent. Mocenicus & alii benigne oratoris postulata audivere, hortatique sunt illum bene sperare, fore affirmantes, ut omnia quæ petiturus venisset, facile impetraret. Ostentant ad hæc illi validissimam classem & armis & viris optime instructam. Eam dicere, ubique Regis imperio præsto affuturam, si ita eveniret, ut ea quandoque uti vellet. Barbaro cum his in Italiam dimisso, ipsi ad aliquid insuper agendum, quoad per autumnum tempestatem adhuc liceret, se accingunt.

*Persarum
Regis orator
Rhodum ve-
niens a Mo-
cenico beni-
gne excipi-
tur.*

*Turci Epi-
rum Dal-
matiam &
primam I-
taliam oram
infestant.*

Sed dum hæc mari geruntur, Othomanica arma haud uno loco Venetas opes infestabant. Jam enim non Epirum solum & Dalmatiam, sed Italiam quoque subitis excursionibus vexare cœperant. In Epiro ab initio suscepti belli, quasi statis diebus bis quotannis circa Scodram, Lyssum, Crojam, & alia oppida, quæ in ea ora Veneti tenebant, sub messium & vindemiarum dies barbarorum equi-

equitum alæ erumpebant : quanquam ante bellum a Venetis cum Mahometho Othomano susceptum , longe prius Turcorum arma Amurathi , qui Mahomethi pater fuit , auspiciis in Epirum penetrarunt : vel tum maxime , quum Scanderbechus ab illo oppugnatus est . Ferunt hunc ferocissimum in armis fuisse , & qualem post Pyrrhum , qui cum Romanis in terra Italia bellavit , Epiroticum nomen non habuit . Solebat Joannes Coccius , pater meus , qui Calabro bello sub Ruberto Urfino , viro fortissimo , aliquandiu militavit , adolescenti mihi enarrare : vidisse se Epirotam hominem , qui cum sexcentis equitibus Ferdinandi nomine in Appuliam transiverat , exerto brachio , nunc clava , nunc falcato ense pugnantem : totque interim ac tanta belli facinora edentem , ut merito plus unus , quam tota equitum ala hostibus formidabilis videretur . Is principatum sua industria in Epiro recuperatum , quoad vixit , adversus Turcos cum paucissimis fortiter defendit . Sexcentos lectissimos equites habuit semper , majore fere equitatu non utebatur : cum his sapissime barbarorum copias suis longe majores , conferto prælio , fudit fugavitque ; quo factum esse ajunt , ut post ejus mortem eximia viri admiratione populi imbuti , quasi in illo aliquid vidissent quod humanum excederet fastigium , grati Principis memoriam solemnibus consecrarint carminibus . Retulerunt mihi fide digni viri , vel medio ardore belli , & tum quum barbarorum armis omnia strepebant , puellarum cætus in his urbibus , quibus ille imperavit , octavo quoque die mediis triviis coire solitos , ac defuncti Principis (ut veteres magnorum heroum in conviviis solebant) laudes decantare . Sed hæc , ut dixi , aliquanto antea . In Dalmatia quoque & multæ & variæ per hæc tempora fuerunt hostium excursiones : verum quia subitæ & latrocinii potius quam legitimi belli speciem habentes , ideo parum memorabiles . Ac satis nobiscum fœliciter actum esset , si provinciæ solum , & non Italia quoque impia illorum arma sensisset : quæ tum primum , quum hæc quæ diximus , a Mocenico in Asia gerebantur , Italiæ finibus transgressa Uti-

1472 num usque pervenere. Erat medius fere autumnus, quando sub occasum solis barbarorum equitum alæ ad Sontium amnem tumultuose confederunt: cœperantque hostium non pauci fluvium vado superare, quum in Veneta arma inciderunt: habebant turmæ equitum pleræque in citeriore ripa & in villis ripæ proximis stativa, qui sub ipsum hostium accessum transitum inhibitori, facto agmine affuerunt. Verum quanquam satis maturatum esset, barbarus tamen sua celeritate illorum cursum præverterat, atque ex eo equitatu jam nonnulli fluvium transnaverant. Sed hos Venetus sub primum congressum ad aquas compulsos, in ulteriorem ripam ad suos confugere coegit. Stetit & noster eques ad multam noctem in adversa ripa: inde hostium multitudinem veritus, in Cerviam insulam concessit. Est locus hic non procul ab Aquileja, quem Rovedula, Amphora, & Alsa amnes suis occurribus insulam faciunt. Ubi vero illuxit, nec Venetus in conspectu apparuit, confestim flumine superato, in patentes Carnorum campos tumultuose hostes irrumpunt. Ingens ex agris fuga facta est, & in oppidis non mediocriter trepidatum. Fumus villarum procul ardentium terrorem oppidanis ingentem injecerat: sed illum omnino majorem faciebant ipsi agrestes pavidī, cum liberis, pecore, distractaque supellectile portis incidentes. Eram ego tum forte Utini. Est id oppidum hodie omnium quæ in ea terra sunt, & conventu & amplitudine maxime insigne: nunc regionem ipsam vulgo *Forumjulium* appellant. Huc quum barbarus ad tertium lapidem adequitasset, tantum insueto malo terroris omnibus injecit, ut tanquam urbem irrupisset, matronæ circa aras cum liberis pavidæ federent. Discursum cum trepidatione in forum, & in arcem quæ foro imminet: creditum vulgo est, si ea consternatione barbarus urbem oppugnare tentasset, facile in discrimen nobilissimum oppidum eo adduci potuisse. Sed illi veriti (credo) ne a tergo insidiæ pararentur (quia quo Venetus equitatus concessisset, parum exploratum habebant) multis mortalibus cum pecore in prædam abductis, retro statim abierunt.

Nec

Nec solum hac Italiæ parte res Venetæ per id tempus sollicitæ fuere, sed circa Padum etiam Ferrariensium novitatibus. Siquidem Borsio Æstensi defuncto, Veneti Herculem ejus fratrem milite, navibus, pecunia adjutum, in amplissimo principatu (de quo magnum alioquin illi cum Nicolao ex Leonello fratre nepote imminebat certamen) locavere, ac semel locatum, quum per id tempus paucorum conspiratione pene ejectus esset, licet majori bello impliciti, summa ope retinere perseverarunt. Hæc foris. Domi vero, sublato argenteorum nummorum usu, quos magna ex parte adulteratos constabat, nova forma ac longe major inducta est: *Thronum* dixere, ab ipsius Principis imagine quæ in eo expressa est. In Asia, dimisso Persarum Regis legato, Mocenicus & sociorum præfecti, ne ocio tererent quod reliquum autumnus erat, confestim in eandem fere Asiæ oram, quæ e regione Chii est, circa Thermerium, Mindiorum promontorium, transmisere. Hic dextra lævaque equites sociique navales immissi, frugiferum agrum passim olea & vitibus consitum, vicisque frequenter habitatum, fœda populatione vastarunt: magnus mortalium numerus in prædam actus: humana capita ad septem ac triginta supra centum ad naves relata. Captivis sub hasta venditis, pecuniæ præda exactæ æqua portione sociarum classium turmis divisæ. Inde in Naxon transmissum. Hinc regiarum triremium præfectus (jam enim hybernorum tempus erat) a Mocenico bona venia dimissus, cum tota classe domum abiit: Venetus cum Pontificis Legato, ne non aliquod, priusquam in hyberna concederent, a se facinus ederetur, ex Naxo non multo post profecti, ad Smyrnam, nobilissimam olim Ionix urbem, oppugnandam ire pergunt. Audiverant illam, quoniam in remotissimo sinu sita esset, diu nullum belli impetum sensisse, atque ob id loci incolas longa pace & ocio florere: quæ quo certiora erant, eo majorem reparandorum mœnium, quæ vetustate sua non uno loco collapsa erant, negligentiam pepererant. Ad Psiram, desertam insulam, primo ap-
pulsam: inde nocturnis navigationibus tertio die sub lucem

1472

*Ferrariæ
novitates
rem Vene-
tam sollici-
tam habent.*

*Mocenicus
Smyrnam
expugnat*

- 1472 Smyrneum littus tenuere. Est pars urbis non parva monte sita, sed longe major in planitie, verum mons frequentius colitur. Copiæ repente in terram expositæ, hostium muros feroci adoriuntur oppugnatione. Cives subito malo territi, cum metu & trepidatione in ipsis murorum ruinis Veneto occurrunt; sed illorum conatus parum victoriam remorari potuerunt, eodem enim animorum ardore, quo oppugnatio inita erat, per scalas pluribus jam locis adnotas, perque murorum anfractus, navales focii scandentes urbem transcendunt. Ad cujus captæ sensum ingens fuga miserabilisque comploratio orta dicitur. Matronæ pavidæ in ipsa templa, quas *Meschetas* vocant, cum liberis confugerant, circumstabant aras Mahomethum suum invocantes. Cives in extremum discrimen adducti, ex summis tectis tegulas aliaque telorum genera in subiectum hostem devolvunt. Venetus victor per mediam urbem discurrens, virgines, matronas, ac reliquam imbellem turbam e templis distrahit: puberum alios abjectis armis capiunt, alios obstinatius renitentes trucidant: vestes, aurum, argentum, vasque preciose & magnifice celata diripiunt: sacra profanaque violant. Ferunt fœminam florenti ætate, quum ad naves abduceretur, mariti sepulchro, in quod forte inciderat, procubuisse, ac flebili lamentatione illud complexam, dulcissimum mariti nomen sæpius vocasse: *En*, inquit, *conjanx dilectissime, extremus patriæ casus efficit, ut me, quam nullus amor, nulla vis unquam quominus tua fuerim, semperque futura essem, vertere potuit, crudelissimi hostis manus in perpetuam captivitatem abducat. Separor infœlix a tuo conspectu, nec dulcem patriam, nec monumentum hoc dulcissimum amplius visura. Has ego supremas lacrymas tuis misceo cineribus: his inferiis tuos manes supremum ciebo. Sed quid ita? moriar potius, quam suavissimo hoc complexu divellar.* Atque ita sepulchro hærens, quum neque minis neque alia vi facile divelli posset, a temerario milite gladio trajecta, hac sola re fœlix, quod quo voluit loco relictæ est. Ad famam captæ urbis Balabanus, qui provinciæ præerat, ex proximis stativis subito

bito excitus, cum tumultuaria hominum manu non multo post affuit. Illi venienti Peloponnesiacus eques primo occurrit, ac certamine vix bene injecto, affuerunt & aliæ turmæ navales. Pugnatum aliquandiu est æquo Marte: mox vero barbaro cadente, hostes fusi, ac cum strage multa fugati sunt. Victor miles in urbem rediit, inde translata ad naves præda, igni domibus injecto, nobilissima civitas brevi spatio in cineres collapsa est. Scribit Cæpio, se hic inter alia vetera monumenta, Homeri, poetæ eminentissimi, sepulchrum vidisse, cum ipsius statua græcis literis inscripta. Nec urbs solum, sed ager quoque illi circumjectus ferro & igni fæde populatus est. Cæsorū capita ad naves ducenta & quindecim relata. Classis inde abducta, ad desertas insulas Ioniæ adjacentes appulsa est: hic præda sub corona vendita, manubiæ ipsæ militi sociisque navalibus ac turmis ex pristino instituto divisæ. Quarto deinde die in Clazomenium littus copiæ expositæ. Est Clazomene in extrema parte Smyrnæi sinus: & ipsum quoque olim oppidum in Ionia insigne. Ex agro urbi circumjecto exigua est omnino præda acta: nam Smyrnææ cladis fama effecerat, ut locorum incolæ jam antea cum imbelli turba ad montes concessissent: pauci ad domorum custodiam relictī, cum camelorum ac reliqui pecoris copia intercepti. Inde, quia jam hybernorum tempus instabat, subsolano flante, utraque classis ex Ionia in Peloponnesum paucis diebus incolumis est reducta. Ubi vero Methonam est appulsum, Pontificis Legatus Venetum complexus ita affatus dicitur: *Ibo, Mocenice, inquit, vir fortissime, rerum a te gestarum testis & publicus præco. Faxim equidem (Italiam modo incolumes attingamus) ut non solum Pontifex augustissimusque ille noster Senatus, sed Italia etiam tota, ac Principes, & populi christiani nominis vel ab Italia remotissimi intelligant, quid Veneti tuis auspiciis, tuo consilio & virtute in Turcos communes hostes tota Asiæ, Lyciæ, & Pamphiliæ ora gesserint. Perge, vir clarissime, ut cœpisti, Venetum decus propagare, rem christianam tueri, tuumque nomen per hæc immortalitati*

*Clazomenium agrum
Mocenice
pariter popu-
latur.*

1472 *commendare . Deus Optimus Maximus tuos secundet successus : spero fore , ut tua unius virtute ingentes clades , quas christiano nomini immanissimus hostis intulit , brevi majore quodam barbarorum incommodo resarciantur .* Ad ea Mocenicus pauca de se , sed de Venetis magnifice multa est pollicitus : modo christiani Principes ii essent , qui ad id bellum conficiendum Venetas opes juvare vellent . Atque cum his Pontificis Legatus in Italiam , Venetus Neapolim Peloponnesiacam diversi abiere .

*Adolescens
eximie in-
dolis ar-
mamenta-
rium , quod
Callipoli e-
rat , noctu
incendit .*

Hic dum imperator muniendo oppido instat , Siculus adolescens (Antonio ajunt fuisse illi nomen) ad eum venit : fuerat is Chalcidica expugnatione captus : edocet exploratam se habere classem , quam subductam Othomanus Callipoli haberet : cum toto armamentario , quia noctu non affervaretur , facile concremari posse : ac si darentur sibi fidissimi comites , fore ut intra paucos dies audiret , a se nihil vani allatum . Exosculatus adolescentis indolem Venetus , magnis onerat pollicitationibus . Sociis & navigio comparatis , mox ille negociatorem mentitus , scapha pomis referta Dardanulos superat : inde quum Callipolim applicuisset , fordido quæstui per diem intentus (quando majus omnino facinus animo agitare) sequenti nocte armamentario cum centum navium apparatu incenso , in naves quæ proximo loco subductæ stabant , ob concursum hominum ad primam flammaram eruptionem factum , ignem injicere non potuit . Ipse Hellepontum trajicere studens , navi qua erat , ob ignem temere disjectum , incensa , in proximam sylvam concedere coactus est , ubi cum fociis in quam profundissimam potuit partem sese illatebravit : sed ubi poma fluitantia passim conspecta sunt , naviculaque proximo loco demersa , confestim rati quod erat , hesterni illius negociatoris opera id factum , ex fuga postridie uno ex fociis perempto , qui non impune occubuit , retracti , ad Othomanum Siculus & reliqui sunt missi : a quo rogatus adolescens , qua sua injuria tantum facinus patrare esset ausus , ferociter & intrepide respondisse dicitur : *Communi christiani nominis hosti nocere voluisse : ag-*
gres-

gressum se facinus omnino pulchrum : sed pulchrius adhuc 1472
aggressurum fuisse , si ut in nauticum apparatus flamma ,
ita in Regis caput ferro grassari licuisset . Demiratus ado-
 lescentis indolem Mahomethus , non Porfenam Regem ,
 sed barbaram feritatem secutus , eum cum sociis medium
 secari iussit . Patres postquam illum suo præmio ornare
 non potuerunt , dote ejus sorori ex publico data , an-
 nuum fratri salarium constituere . Hybernabat Neapoli clas- 1473
 sis , eratque imperator (ut dixi) oppido & classi mu-
 niendæ intentus , dum Persarum Regis & Catharini Zeni
 literæ ad Principem & Senatum eo allatæ sunt , quibus
 idem fere petebatur , quod & per legatum paucis ante
 mensibus ; eas subito Mocenicus triremi ad id parata Ve-
 netias perferendas curavit . Quibus Patres moti , confe-
 stim ingentem tormentorum numerum undique expediunt ;
 vasa ad hæc aurea magnifice cælata , Veronensis panni vim
 maximam , & ex purpura multos , nonnullos etiam aureos
 Regi dono destinant : centum præterea juvenes , qui æne-
 as machinas exercerent , quibus Thomas Himulanus est
 præfectus . Josephus Barbarus , homo magnus natus , verum
 Persicæ linguæ non ignarus , est missus , qui publico no-
 mine ad Regem munera dederet : quorum tanta vis fuit ,
 ut tres onerariæ ad ea convehenda instructæ sint . Omni-
 bus itaque paratis , Barbarus prospera usus navigatione ,
 in Cyprum delatus est , mox ubi in maritima Ciliciæ aut
 Syriæ venisset , ad amicum Regem transmissurus . Man-
 dant ad hæc Patres Mocenico per literas , ut ad Ufunca-
 sani jussa habeat classem paratam , confestim eo iturus ,
 quo ab illo accerferetur .

Othomanus interim , Byzantio præsidiis munito , ingen-
 tibus copiis in Asiam transmiserat , ut tanti belli incendio
 occurreret . Venetus & ipse (quia fama erat , Caramanos
 fratres , Persarum Regis socios , quos Othomanus paterno
 regno spoliaret , maritima Ciliciæ oppida oppugnare) Per-
 sæ gratificaturus in Cyprum sub vernum tempus cum tota
 classe venit , ut maritimis auxiliis Caramanas opes juva-
 ret . Idem ferme equitum aliorumque navalium sociorum

1473

fuit, qui & superiore anno apparatus. Rhodii duas instructas naves dedere: Cyprius Rex, & amicus, & belli focius, quatuor: atque ita aucta classe, ad Ciliciæ littora Seleuciæ proxima Venetus applicuit. Ibi tum Caramanus Seleuciæ obsidendæ gratia castra habebat. Est portus, quem Theodori dicunt: eum Venetus classe occupavit. Fuit ibi olim Veneris templum, ac propter loci opportunitatem frequens piratarum habitatio. Extra oppidi ruinas in ipso littore vetustissimum extat fanum miræ magnitudinis, quadratoque lapide ædificatum: hic Cassambetus, ex Caramanis fratribus minor (Pirametus enim, major natu, Ciliciæ Rex, in Persicis castris erat) oratores ad Venetum mittit, qui ejus accessum gratulati, memorant, Caramanos fratres semper ob paternam amicitiam in Venetis spem maximam habuisse: docent ad hæc, jam quartum mensem Cassambetum tria Ciliciæ oppida obsidere, Sichinum, Seleuciam, & Corycum: quibus si quandoque potiretur, fore affirmabat, ut totum regnum brevi recuperaret: deesse illi tormenta, atque alia bellica opera ad urbes expugnandas. Orant igitur, ut Regi socio, & Veneti nominis amico, tantisper auxilio esse velit, donec paternum regnum, per injuriam ab Othomano communi hoste ereptum, recuperaret. Oratoribus bene sperare jussis, Victorem Superantium legatum ad Cassambetum Venetus mittit, ut cum eo de ratione administrandi belli ageret; ille coram didicit, ex tribus oppidis, quæ oppugnabantur, Sichino primum expugnato opus esse, quo recepto, apparebat reliqua continuo in fidem reditura. Tenebat id oppidum Mustapha Cilix, homo perfidus, & qui cum fortuna fidem mutaverat: amicus olim Cassambeti & fratris, sed eorum principatu everso, Othomani secutus arma, id oppidum per injuriam occuparat. Coriolanus Cepio, Tragurinus, ad explorandum locum missus, retulit oppidum edito esse loco situm: murum tenuem, & sine pinnis; imbellem turbam,

cate-

*Sichinum
expugna-
tur.*

cæteraque victoriam polliceri . Ad eam oppugnationem Venetus iturus , Lodovicum Lombardum Venetum cum decem triremibus ad Corycum mittit , ne quid com-
meatus a mari oppidanis subveheretur . A continenti Caramanus cum suis copiis hostem urgebat : ad Sichinum reliqua classis admota , oppidumque oppugnatione tentatum , ob situs asperitatem capi non potuit . Eo successu oppidani elati , in Venetos pedem referentes in-
vecti : *Ite , inquit , Veneti , & mari & piscibus imperate : continentis imperium Othomano relinquit* . Tentavit per caduceatorem Venetus Mustapham ad voluntariam deditionem trahere , hortatus , ut Venetam fidem potius quam arma experiri vellet . Tum , quia a pace barbarus omnino abhorrebat , oppidum gravi oppugnatione adortus , bellicis machinis a parte boreæ statutis , quoniam muros disturbare cœpisset , territum hostem ad deditionem compulit . Mustapha cum suis abire permissio , oppidum Venetus Hisupho Caramani præfecto tradidit . Inde quum ad Corycum rediret , Zancius regiæ classis præfectus cum decem triremibus illi medio cursu occurrit . Alluitur Corycus duabus partibus marino fluctu : reliquum a continenti profundissimam habet fossam , duplici undique muro vallatam : portus illi ab occasu æquinoctiali est , cujus aditum ipsa mœnia ab omni injuria defendunt . Eleusia insula ad austrum trecentos inde passus albo quadratoque lapide munita adjacet . Loci naturam aliquanto prius ex summa puppi Venetus contemplatus , mox dat suis ad irrumpendum signum ; ad quod per crebros bombardarum ictus & tela , dextra lævaque cadentia , triremes portum occupavere . Copiis inde in litus expositis , Mocenicus mittit , qui a præfecto urbis sciiscitaretur , an , deditione facta , vellet inde abire : a quo quum ferociter responsum esset , non Mustapham , virum imbellem , illic esse , sed eum qui regiæ cohortis militibus ad urbis præsidium missis præfici meruisset . Turcorum Principum mos est , ex omni
capti-

1473 captivorum numero quintam sibi partem vendicare . Pueros fere a decimo anno ad sextum decimum legunt ; si captivi defunt , e provinciis christiano nomini ademptis , vel parentibus invitis per inquisitores capiuntur . Eos a pio cultu averfos Mahomethana superstitione imbuunt , imbutos præceptoribus militari disciplina instruendos tradunt ; ubi vero adulti sunt , cum Principe militant , eosque *Janizaros* vocant . Qui ingenio & indole præstant , ad dignitatem promoventur : ex his Subaffas , Flambularios , provinciarum , urbium , & arcium præfectos legunt : cætera turba partim ad oppidorum præsidia , partim ante januam Principis excubant , illius latus , si quando domo egreditur , ferro stipant . Ex his lectissima illa & quasi prætoriana cohorte in bello utuntur Reges . Iis Corycum quoque per id tempus Othomanus firmarat , quorum virtute fretus Hismael oppidi præfectus , ad deditionem nullo modo inclinabat . Sed ubi viribus opus esse , non minis apparuit , & a meridie , ab Eleusia , & ab occidua parte Venetus æneas machinas statuit , quibus quum jam murus ea parte , qua ad Eleusiam vergit , disturbari cœpisset ; incolumitate sibi & suis pacta , deditionem fecit Hismael : a quo oppidum receptum Venetus Caramano restituit . Inde ad Seleuciam oppugnandum ire pergit . Seleucus , unus ex Alexandri Macedonis successoribus , eam quinque millia passum a mari condidit : urbs nunc vetustate collapsa est . Arcem natura & opere munitam Nesembegus præsidio tenebat , qui etsi ab initio ab omni deditionis mentione abhorreere visus est , ubi tamen tormenta & alia bellica in se opera expediri vidit , & ipse cum præsidio arcem Veneto tradidit : traditam ille per Superantium legatum amico Regi restituendam curavit . Caramanus , recuperato regno , equum argenteis ephippiis phalerisque ornatum , pardumque ad hæc cicurem Veneto imperatori dono misit , egitque gratias , quod ipsius opera in paternum esset regnum restitutus , affirmans.

Ur & Corycum .

Caramanus in regnum a Mosenico restituitur .

mans fore , ut quicquid deinceps fortunarum habiturus 1473
esset , acceptum se illud Veneto nomini cum fratre rela-
turum .

Profligato in Cilicia bello , quum de Persicis castris ni-
hil afferretur , Lyciam adhuc bello-intactam Mocenicus
aggredi statuit . Verum quia nunciabatur , Jacobum Cy-
prium Regem dysenterico morbo graviter laborare , in in-
sulam officii gratia divertit . Hic Venetus post mutuam
salutationem , de morbo , deque ejus curatione non
pauca , ut fit , percontatus , ut bono esset animo ,
ac vim morbi fortiter perferret , Regem hortatus est .

Tum ille : *Video , inquit , ac sentio , clarissime im-
perator , me gravissimi morbi afflictatione in apertum
vitæ discrimen adductum : & ne mihi placeam , quod
de salute sperem , nihil habeo . Amantissimam igitur
conjugem jam gravidam cum posthuma sobole hæredem
instituo . Ea , ut scis , Marci Cornarii filia est ,
quam Venetus Senatus in filiam prius optatam mihi
matrimonio locavit . Si igitur (quod vehementer ve-
reor) vita decessero , & conjugem ipsam , & regnum
Veneto nomini commendo : tuque , si ita opus erit , pro
nostra amicitia , proque imperii majestate , eam cum
ipsa prole totoque regno ab omni quæso tueare injuria .
Quin habes , inquit Mocenicus , Rex inclyte , quod
& ætate integra , & corpore adhuc valido optime spe-
rare debeas . Sed si , quod nolim , aliter evenerit ,
eam tecum spem feras , neque me , neque Venetas opes
tuis unquam defuturas . Atque cum his ab eo digres-
sus , celeri navigatione ad insulas Lyciæ propinquas
cum tota classe devenit , inde in continentis oram
transgressus , ingenti primum ex tota terra præda ad-
ducta , Mycram (oppidum non multum a mari re-
cedens) quia spes voluntariæ deditiois nulla daba-
tur , oppugnare est adortus , bellicis machinis a duo-
bus lateribus admotis , & qua auxilia sperari pote-
rant , fossa & vallo objectis . Et jam murus aliqua
ex parte concussus erat , quum Ajasbegus , Lyciæ
præ-*

*Rex Cypri-
us moritu-
rus conju-
gem Moco-
nico com-
 mendat .*

1473 præfectus , cum ingenti evocatorum manu affuit . Peloponnesiacus eques venienti illi objectus est , ac conferto prælio , utrinque cruento Marte pugnatum : demum Ajasbego cadente , fufis fugatifque cum cæde barbaris , ad centum quindecim cæforum capita in castra sunt delata : quæ cum Ajasbegi capite haftis præfixa , atque proximo loco , ut ab oppidanis conspici possent , admota . Fractus fuorum casu Charagus Triballus , qui cum valida militum manu intus erat , disjecta ad hæc jam murorum parte non parva , salutem sibi & oppidanis paciscitur , ut quo vellent , incolumes abire liceret . Oppidum Veneto relictum diripitur , direptumque , subiecto igni , incendio est absumptum . Hinc classis ad Fiscum admota , quod contra Rhodiorum civitatem olim fuit , nunc vestigia tantum visuntur : circumjectus ager vicis habitatur : eum Peloponnesiacus eques in terram expositus cum sociis navalibus prædatus est . Et jam ad Hellesponti angustias superandas animum imperator adjecerat , edixeratque navium præfectis , ut ad eam expeditionem se accingerent : quum oratores a Carlota , Cyprii Regis sorore (quæ multis ante annis a fratre regno pulsa , Rhodi exularat) affuerunt : nunciant hi , Cyprium Regem , a quo Carlota soror hæreditario regno (quia legitime nata esset) per injuriam fuerat spoliata , vita per eos dies decessisse : orant proinde opem , rogantque , ut amici olim Regis filiam , & Allobrogum Ducis nurum , auxiliis juvare vellet , atque in paternum regnum restituere , unde per injuriam a fratre , verum concubinæ filio , ejecta esset . Ad ea Venetus imperator , veteri Jacobi Regis fœdere & amicitia cum Venetis memorata , omnia dicere , quæ jure præstari possent , se publico nomine Carolæ præstiturum . Verum mirari se , eam ignorare , regnorum jura in armis , non lege consistere : Nec regnum illi soli , sed Genuensibus quoque , qui ad id tempus non parvam insulæ partem occupa-

tam

*Eam Moe-
nicus ad-
versus que-
relas Car-
lotæ Regis
sororis cum
filiam Ve-
netam in
regno con-
firmat.*

tam tenuissent , ademptum : Scire ad hæc se ; defuncti conjugem Veneti Senatus per adoptionem filiam , quia gravida relicta esset , cum posthuma sobole hæredem ab illo ante mortem institutam : Hujus igitur , ut justius , ita libentius se rationem habiturum , dicere , quæ & Regis uxor , & ex eo mox futura esset mater : quæ Veneto sanguine procreata , Veneti Senatus per adoptionem filia esset : Irent igitur , & aliunde quærent auxilia adversus eam , quam ipse pro majestate Veneti imperii esset ab omni injuria vindicaturus . Cum his legatis a se dimissis , jam jam Hellepontum versus moturus , literas a Catharino Zeno Mocenicus accepit , quibus docebatur , Persarum exercitum Othomanique non multum inter se distare : atque eo consilio castra pene contulisse , ut collatis signis de summa rei acie dimicarent : operæ precium facturum , si in maritimam Ciliciæ oram primo quoque tempore cum tota classe venisset , quo Persarum Rex diceret se copias admoturum , ut ibi cum eo de ratione gerendi belli ageret . His literis continuo ab Hellepontica expeditione in Ciliciam Venetus cursum avertit : atque in Myreneorum agrum , qui Lyciæ est , excursionem subito facta , in Cyprum divertit . Hic Reginam ob mariti mortem mœrore & luctu affectam , consolatus , hortatusque ut bono esset animo , nec ullius belli minas horreret : paratum esse se ad omnes novos motus ipsius dignitatem tueri , ac procul regno injuriam omnem propulsare : subito in Ciliciam transit . Et quum ad Corycum classem haberet , Lodovicus Lauretanus , pontificiæ navis præfectus , ad eum venit . Ait is , se a Spalateni Antistite missum , qui Pontificis Legatus cum decem triremibus Rhodum venisset , ut ex eo sciscitaretur : *Quid esset agendum : an in animo haberet , pulchrum aliquod in Turcos facinus edere :*

1473 *re : quoniam si id animo moliretur , se præsto cum tota classe affuturum , diceret . Apparebat ea denunciatione , pontificium Legatum sine spe alicujus rei magnæ gerendæ , non ulterius progressurum : videbaturque id postulare , quasi nihil ad eam diem actum esset . Cujus rei indignitate Mocenicus motus , non potuit temperare quin diceret : *Videri fortasse pro magnitudine animi parva novo Pontificis Legato quæ ad eam diem ipse in hostem gessisset : sed illis qui ea passi essent , non modo non levia videri , sed tam molesta etiam & gravia , ut ne majora quidem mala pati potuissent . Verum integrum ei esse , velit nec ne cum Veneta classe pontificiam jungere . Quod ad se attineret , ingenue polliceri , Pontificis causa naves , viros , Legatum ipsum charissimum futurum ; atque eorum se non minorem quam Venetarum rerum rationem & ubique & semper habiturum .**

*Othomani
Turci &
Ufuncafani
Persæ con-
fictus .*

Et jam plures dies circa Ciliciæ littora Veneta classis hæserat , quum ex Catharini literis est cognitum , Persas bis cum Turco conflixisse . Duo summi magistratus apud Othomanum habebantur , Anatoliæ unus , alter Romanæ : ille omnibus Asiæ provinciis , hic vero Europæ præerat . Totam enim Pontici maris oram , a Tauricia Chersoneso usque fere in Peloponnesum , recentes Romaneam dixerunt . Susplicari libet , id nomen factum sub id tempus , quo Romani imperii sedes ex urbe Roma Byzantium translata est . Anatoliam contra , & quæ Pontus olim dicebatur , cum tota Hellespontica ora , Cariæ , Lyciæ , & Pamphiliæ tractu . Horum Rex , & quum de re aliqua quæ magni esset momenti agebatur , & in bellicis maxime gerendis , utebatur opera : uterque barbaro nomine *Bassa* nominatur . Qui igitur Europæ oræ præerat , cum Ufuncafani filio congressus , ingenti prælio victus occubuit . Persæ & viris & equis

Tur-

Turcos præstare creduntur : quod & pugnae eventus eo tempore declaravit ; fusæ nanque ac fugatæ a Persis Othomanicæ copiæ , pene omnes cum ipso duce occisione occisæ sunt : quadraginta Turcorum millia ea acie conflixisse dicuntur , Persarum triginta millia . Ea victoria Rex elatus , postero die Othomani castra circumfedit . Muniverat interim ille sibi locum mediis castris , quo se quasi arce quadam tutissima continebat : inde circuitu quatuor millium passuum fossam vallumque castris circumduxerat : post vallum circumquaque currus , ferreis catenis inter se connexis , binas singuli machinas habentes . Ingens ad hæc tormentorum vis ad tuendas munitiones undique disposita erat : ad ea in hostes exercenda quindecim hominum millia parata erant . Intra vallum quinque & viginti lectorum equitum millia continebat , Thraces , Triballosque omnes : peditum , quos *Janizaros* vocant , viginti millia , manum prope invictam , & Macedonicæ phalangi affimilem . Sub primum igitur hostis accessum multa tormentorum millia uno tempore in confertas hostium catervas excussa ingentem hominum equorumque edidere stragem . Hic Ufuncafani Regis filius , adolescens ferox , ac proxima victoria ferocior factus , prima acie pugnans plumbea glande trajectus occubuit . Persæ fœda suorum strage territi , consternatisque ad id insolito machinarum sonitu equis , terga vertunt . Tum eruptione ex castris facta , Turci victis instant , passimque fugientes obtruncant . Omnis Persarum exercitus equester erat : celeritate equorum proinde freti , ex Turcorum conspectu præcipiti fuga abierunt . Castris victor potitus , fugientem ulterius persequi non est ausus . Rex in Armeniæ montes , ubi uxor & liberi erant , se recepit . Othomanus , quoniam hostem castris exuisset , quasi victor , misso exercitu , Byzantium est reversus . Persarum trecenta ac quinquaginta bellatorum millia fuisse dicuntur , Turcorum trecenta ac viginti : sed horum quadra-

1473 draginta millia , illorum decem desiderata : Persæ virtute superiores , Turci arte & ingenio fuere . Hæc igitur quum ex Zeni literis imperator cognovisset , ex Cilicia in Cyprum concessit ; nam ob adversam pugnam Zenus scripserat , Regem in maritimam oram eo anno non venturum . Mocenicus puerum , quem per eos dies Regina enixa , erat , ex baptismi lavacro sustulit . Erat Andreas Cornarius in insula , Reginae patruus , vir magni ingenii : hujus consilio in rerum administratione præcipue Regina utebatur . Ab eo Mocenicus multa de statu insulæ sciscitatus , cognovit omnia pacata esse : verum ne tantum regnum præsidio nudum relinqueretur , præter naves illas quæ cum muneribus eo sub initium æstatis venerant , duas triremes addidit , quas omnes Phamagustæ præsidio esse voluit , atque Cornarii dicto audientes esse . Eo Pontificis Legatus cum duabus triremibus venit , reliquas Chium a quæstore abductas docuit . Inde non multo post ambo profecti , in Rhodum primo , inde in Chium transivere : Cycladasque circumvecti , in Peloponnesum venerunt : unde Spalatino Antistite in Italiam abeunte , Venetus Methonæ subsedit . Hæc æstate illa foris gesta . Thronus Princeps medio fere autumno vita decessit , quum anno uno & mensibus octo Rempublicam administrasset . Ad ædem Minorum situs est , ubi Philippus filius magnificentissimum illi ex candido marmore & auro sepulchrum secus aram maximam erexit . Nicolaus Marcellus , homo eximie pietatis , in demortui locum suffectus est . Hujus principatu in comitio vetusta rerum series , quas Veneti pro Alexandro , Romano Pontifice , adversus Fædericum Imperatorem olim gessere , nova figuratione cœpta est instaurari . Negocium Gentili Bellino datum , viro nostra tempestate pingendi peritissimo , quippe quem ad Othomanum Turcorum Imperatorem , post pacem cum eo factam , Con-

*Nicolaus
Marcellus
in locum
Throni Du-
cis demor-
tui surro-
gatur.*

stan-

stantinopolim missum , quum multa & eximia ejus 1473
artis experimenta edidisset , equestri ille dignitate ,
amplissimisque muneribus donatum , domum remisit .
Eo quoque Principe argenteus nummus est percussus ,
quem *Marcellum* ab auctoris nomine dixere .

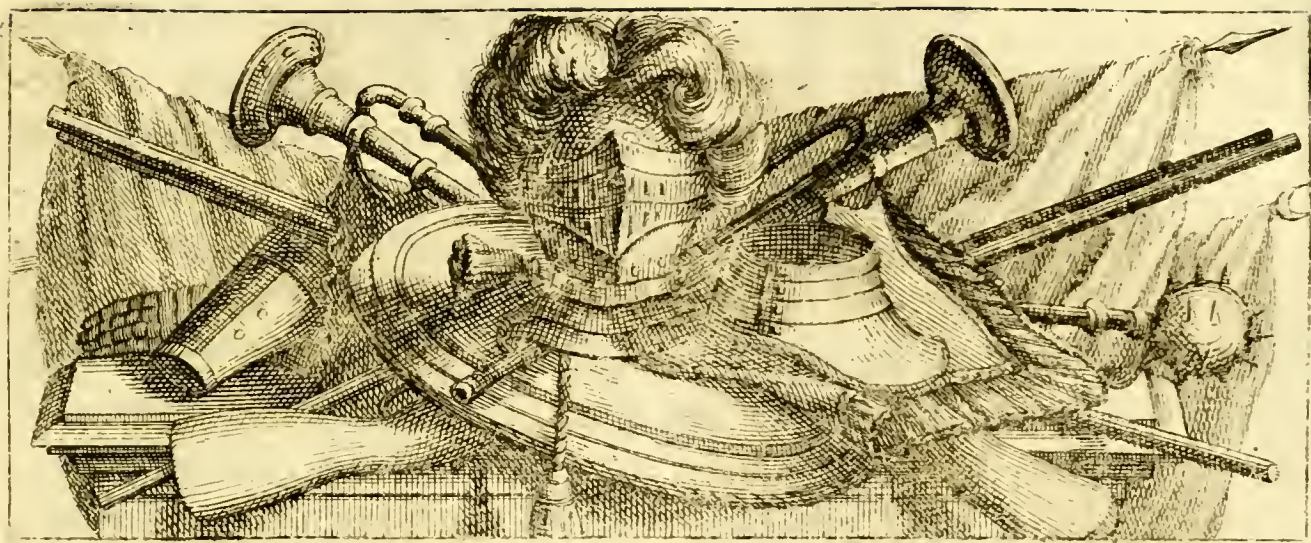

IN LIBRUM DECIMUM

E P I T O M A.

Cypri insulæ descriptio , atque insulanorum motus cum Cornarii cæde principio referuntur : Conjurati Venetæ classis interventu insula excesserunt : Mocenicus statum insulæ sua præsentia firmavit : Albania , Epiroticæ , & Scodræ descriptio : Solimanus Eunuchus Scodram ingentibus copiis oppugnare adortus est : Veneti terra & aquis Scodrenses obsidione levare conati sunt : Venetæ triremes in Boliana prospere in Turcos depugnarunt : Turci ingenti strage a Scodræ mœnibus sunt repulsi : Triadanus Grittus Boliano cælo affectus Cathari vita decessit : Pannoniæ Rex sæpius per id tempus in Turcos prospere pugnavit : Scodra obsidione soluta est : Antonius Lauretanus , cujus præcipua opera Scodra servata fuerat , imperium classis adeptus , Naupactum primo , inde Lemnum opportuno accessu servavit : Veneti in Epiro ad Crojam prælio victi ingentem cladem acceperunt : Nec multo post in Italia ad Sontium amnem , florentissimo equitatu amisso , Forojulianus sive Carnicus ager a Turcis ferro & igni vastatus est : Scodra longe atrocius quam quadriennio ante est a Turcis oppugnata : Turci novissime in Italiam eruperunt : Pax cum Othomano tandem secuta est , quum Scodrensis adhuc obsidio teneret : In insulis ob Zacynthi præsidium , bellum pene renovatum est : In Hetruria post res cum Turco compositas , aliquandiu est pro Florentinis bellatum .

M. ANTONII
SABELLICI,
RERUM VENETARUM
AB URBE CONDITA,
DECADIS TERTIÆ,
LIBER X.

Yprus insula novis inde motibus agitata, mediis Venetum hybernis excivit. Erant multi in ea Gotholanici sanguinis viri, quos Jacobus Rex, nobilibus fere omnibus ex insula cum Carlota sorore ejectis, magnis opibus donatos sparsim toto regno collocarat. Exercuerant illi jam antea piraticam, erantque rapto vivere assueti: ac tum mortuo Rege (quanquam illius largitione amplas possiderent opes) novas res tamen moliri cœperunt. Erat in his Cyprius quidam Antistes, vir inter suos populares

1473
*Motus in
Cypro in-
sula.*

1473 non minus ingenio quam fortuna eminens: fungebaturque per id tempus, quo Rex vita decessit, apud Ferdinandum Regem oratoris munere; adjecit is animum ad regnum per tyrannidem occupandum. Quod ipsum ut commodius consequeretur, Ferdinando persuasit, ut se auctore curaret Jacobi Regis filiam ex concubina natam, filio suo & ipsi notho, matrimonio locandam; ad quod negotium subito transigendum, Antistes cum uno ex regiis purpuratis, cui multa & magna Ferdinandus credere solebat, duabus triremibus in Cyprum navigavit. Venetus qui Methone erat, regiarum triremium accessu audito, ratus, quod erat, illas haud frustra in insulam missas, confestim & ipse Coriolanum Cepionem, & Petrum Tholmerium Dalmatas cum duabus triremibus in Cyprum ire jubet, atque a Regina sciscitari, an insulani ad eam diem aliquid novi movissent. Cæterum si quid esset, unde insidias timeret, diceret quid opus esset facto: paratum esse se cum tota classe, si res ita exigat, subito in insulam proficisci. His nuper profectis, ex literis a Cretensium Duce redditis Mocenicus cognovit, jam Cyprios ad defectionem spectare: verendum esse, nisi insulanorum consilia subito illuc Venetæ classis appulsu opprimerentur, ne status insulæ in discrimen aliquod adduceretur. His literis motus classis imperator, statim Victorem Superantium cum octo aliis triremibus in Cyprum mittit: qui prius in Cretam venit, quam duæ illæ triremes quæ præcesserant, inde profectæ essent. Jubet Superantius Coriolano, ut ire pergeret, se cum reliquis navibus subito affuturum. Dum hæc Veneti properant, interim Cyprii, conspiratione cum suo Antistite inita, sumptis noctu armis, Polyzapam Cyprium, & Reginae medicum, qui subito clamore territi in illius cubiculum confugerant, obtruncant. Andreas Cornarius sub primum tumultum in arcem confugerat, a cujus præfecto non admissus, inter duos muros arcis delituit: mox vero unius indicio proditus, accepta prius a conjuratis fide, quum in æquum descendisset, confestim & ipse cum Marco Bembo sororis filio trucidatus est: jacen-

centium cadavera, detractis vestibus, conspirati nuda statuerunt. Patrata cæde, ad prætorem, quem ex fœdere Veneti in ea insula habebant ut suis popularibus jus diceret, pari consternatione concurrunt. Erat tum prætor Nicolaus Paschalicus: eum conjurati docent, Andreæ Cornarium a militibus quibus stipendium non solvisset, occisum: nolle se cædem illius noctis, quæ ob unius avaritiam secuta esset, cuiquam suorum apud Venetos fraudi esse: se quidem & in Reginæ fide, & in Venetorum amicitia perpetuo mansuros affirmant. Postulant igitur ab eo, ut Venetæ classis imperatori scribat, Cornarium sua culpa cæsum videri, quoniam milites stipendio fraudasset: missuros præterea se ad Principem & Patres, qui insulanorum nomine Reginæ & filio perpetuam fidem, Veneto autem nomini amicitiam pollicerentur. Paschalicus, etsi alio eorum consilia spectare videbat, tamen pro veris assumulans se ea accepisse quæ conjurati dixerant, pollicetur ex eorum sententia ad Mocenicum se scripturum. Illi interim regiam ingressi, Regis filiam annorum sex Ferdinandi Regis notho despondent: Galilei Principis titulum (quem regni successores libenter usurpare consueverunt) prædique ad id & multa & magna, dotis nomine illi ascribunt. Quibus ita comparatis, confestim regium aulicum, qui Cyprium Antistitem secutus in insulam venerat, cum altera triremium ad Ferdinandum dimittunt, cui omnia quæ acta essent, statim nunciari volebant. Mittunt Venetias quoque, qui coram Patribus satisfacerent, lenirentque Cornariæ cædis atrocitatem, aut si nihil pacati redderetur, protraherent saltem quoquo modo possent bellum, ut non prius a Venetis inferretur, quam ipsi suas opes firmassent. Jubent ad hæc, ex sua sententia Reginam ad Mocenicum scribere, Andreæ patrum ob suam avaritiam a militibus cæsum, se cum filio libere regnum administrare, Cyprios omnes in fide & officio esse; quæ puella a conjuratorum armis circumventa, recusare non est aulæ. Ab his illi ad partes suas firmandas con-

1473 versi , arcibus fidos sibi viros , & sceleris conscios præficiunt .

1474 Affuit interim Coriolanus , qui , dissimulata injuria , nunciat Reginæ , compertum Venetis esse , Ægyptiorum Regem Carlotæ Cypri regnum promississe : præmissum itaque se ab classis imperatore , ut ipsi & Cypriis nunciaret , uti bono animo essent : adventare Superantium legatum cum octo triremibus , ac brevi post Mocenicum ipsum cum reliqua classe affuturum : paratos esse Venetos Reginam , & puerum ex ea natum , cum toto regno ab omni externa injuria tueri . Ad eum nuncium Regina cum omnibus bonis in spem erecta est . Conjurati contra , suis vehementer rebus timere cœperunt . Quarto inde die legatus affuit : sub cujus appulsum duo ex conjuratis , accepta fide , ad eum venerunt : hi multa de iis quæ acciderant locuti , culpam cædis in unius Cornarii avaritiam rejicientes , pollicentur se & alios omnes in pristina fide mansuros , nec se antiquius quicquam habituros , quam ut Venetam omni tempore colant amicitiam . Superantius , etsi videbat insularum verba factis non respondere , tentavit tamen eos ad sanitatem retrahere , affirmans fore , ut Veneti nominis non amici tantum , sed amicissimi crederentur , si arces & vectigalia Reginæ continuo restituerent . Nam quod ad Cornariam cædem attineret , eam injuriam privatam non publicam esse , dicere . Irent igitur , & ea ratione suum in Venetos studium probarent . Promiserunt illi secundum legati postulata se facturos : sed quum alia atque alia causantibus , ludificationem eam esse apparuit , tum Superantius & ad imperatorem & ad Senatum scripsit , Reginam nefaria paucorum conspiratione cum filio oppressam , ac nisi mature subveniatur , fore ut brevi post & regno & regio nomine spoliaretur . Venerat interim ad Mocenicum conjuratorum orator : quo amarissimis verbis increpito , ac sine spe ulla pacis misso , ipse periculo rei motus , etsi Triadanum Gritum sibi successorem designatum sciebat , haud tamen in re tam atroci desidendum ratus , septem triremibus quæ ad Syriacam & Alexandrinam negociationem

nem exierant , retentis , Alexandrinas in Cretam mittit , Syriacas Neapolim , ut hæ Peloponnesiaco , illæ Cretensi explerentur equite . Mandat & insulæ magistratibus , ut quotquot onerarias nacti essent , cibariis onerent , atque in Cyprum mittant . Ipse præsidario milite ex proximis urbibus in naves , quas undique ex insulis & reliqua Græcia accersiverat , imposito , Rhodum versus cum omnibus copiis abiit . Inter eundum Superantii legati literæ de insulanorum conjuratione & aperta defectione redduntur : quæ res effecit , ut adhuc magis properare perrexerit . Ubi vero Rhodum appulsum est , ac copias quæ nondum aderant , expectaret : ecce recentioribus literis fit certior , conjuratos , audito armorum apparatu , validæque classis adventu , Cypro insula excessisse , ac res omnes jam tuto loco esse . Reginæ autem literæ etsi ita esse affirmabant , nihilominus efflagitare , ut classis imperator , si Reipublicæ commodo fieri posset , in insulam omnino annavigaret : superesse adhuc multos , qui scelerati consilii participes multa in se eo tumultu gesserant : ac tum quoque violenta usurpatione multa ad se trahentes , omnia turbarent : certo scire se , nisi paucorum potentia frangeretur , fore , ut brevi post insulæ status in aliquod majus discrimen incideret . Hujusmodi literis commotus ille , Rhodo profectus , paucis diebus in Cyprum venit . Sedet ipsa insula in ambiguis fluctibus : ab occasu Pamphilio mari alluitur , a meridie Ægyptio , ab oriente Syrio , a borea & septentrione Cilicio . Acamantis olim dicta : Philonides Cerasim vocatam tradidit : Xenagoras Aspeliam , Amathusam , & Macaram : Astymonus Cripton , & Coliniam . Oppida in ea olim quindecim illustria : nunc pauca omnino , in quibus Phamagusta littoralis civitas . Timosthenes ejus circuitum quadringentorum viginti novem millium passuum prodidit : Isidorus trecentorum septuaginta quinque : longitudinem , quæ est ab ortu ad occasum inter Dinareta & Acamanta promontoria , centum sexaginta duum millium , Arthemidorus prodidit , Timosthenes ducentorum , Damastus falso a septentrione ad meridiem

*Conjurati
Venetæ
classis in-
terventus
insula ex-
cedunt .*

*Cypri de-
scriptio .*

1474 ejus longitudinem significavit . Est Cyprus virtute nulla insularum inferior : vino abundat , ac oleo , frumenti quoque satis habet : habet & æris metalla , ac pleraque alia , quibus non minus , quam ob loci opportunitatem , quia Syriæ sit propinqua , a negociatoribus frequentatur . Hic igitur Phamagustæ , quo primum appulerat , copias in Divi Nicolai campo , qui regiæ subjacet , per speciem recognitionis , Regina & Cypriis stupentibus , in conspectum dedit . Lustrato exercitu , subito mercatorias naves & alias undique accersitas cum toto equitatu aliaque evocatorum turba domum dimisit , sagittariis Cretenfibus cum veteri classe retentis : tum Veneti nominis viros cum sagittariorum præsidio arcibus præfecit ; acerbissima inde quæstione habita de iis qui Cornariæ cædis conscii fuerant , sceleris convictos capitali supplicio affecit , alios in suspicionem criminis devocatos , in exilium egit ; multis noxiis vasta insula errantibus proscriptis , igni & aqua interdixit . Qui in fide ea temporum novitate manserant , conjuratorum bonis donati , suæ fidei præmium acceperunt . Ita Cypriis rebus compositis , literæ Marcelli Principis eo perferuntur cum Senatus consulto , quo Cyprus provincia Mœcenico decernebatur . Ipse , etsi cuncta quæ ad insulæ ocium pertinebant , jam antea providerat , erantque omnia pacata , publico tamen decreto ad Cypriæ rei præsidium remanere est coactus . Venerat interim in provinciam Jacobus Marcellus , novi imperatoris legatus : cui in Cyprum progresso decem Mœcenicus triremes tradidit , quibus Ægei maris insulas usque ad Triadani adventum tueretur . Sed ubi eum quoque in Græciam venisse per literas factus est certior , videretque insulæ statum pacatissimum , Superantio legato (qui etiam decreto Patrum terrestribus copiis in insula præesse jussus erat) cum decem triremibus ad regni præsidium relicto , salutata Regina , jussaque bono animo esse , Venetas opes nunquam ei ad regiam dignitatem tuendam defuturas , scuto eximii operis , purpureoque ab ea vexillo ob res bene gestas donatus , ex insula cum reliqua classe profectus , quanquam ethesiis ex adverso flantibus (erat enim

*Mœcenicus
sua præsen-
tia statum
insulæ fir-
mas .*

enim jam ætas) Rhodum primo , inde in Cretam , novissime Methonam venit . 1474

Hic nunciatum est , hostem Scodram ingenti apparatu obsidere . Est oppidum in ea Dalmatiæ parte , quam ab Epirotis occupatam recentiores peculiari nomine *Albaniam* dixere : sedetque arduo monte undique prono ac declivo , aliquibus etiam locis præcipiti . Habet ab occasu lacum , qui octoginta passum millia circuitu patet , a nullo tamen veterum scriptorum , quod sciam , celebratum : locorum incolæ Scodræ lacum appellant ; ex eo navigabilis oritur fluvius , quem *Bolianam* appellant . Olim Drino fluvius ad ortum præter oppidum Plinii testimonio decurrebat , cujus alveus & pontis vestigia adhuc extare traduntur : nunc mutato cursu , juxta Lyssum duobus ostiis decem millia passum a Boliana in mare decurrit . Planities , quæ inter ipsa duo flumina jacet , & campi illis circumjecti , miræ feracitatis dicuntur , ita ut & semina temere jacta , sine alio humano cultu coalescant , pecoraque a pascuis depelli necesse sit , ne nimia sagina pereant . Maritimam regionis oram cæduæ fere silvæ vestiunt , ad fabricandas naves apprime idoneæ . Hanc locorum commoditatem Othomanus , qui ad Italiæ imperium anhelebat , secutus , Scodram ejus regionis caput expugnare statuit , qua capta , videbat omnino fore , ut & reliqua terra potiretur . Solimano igitur Eunuchō , quem in ejus præfecti locum qui Persico bello superiore anno occubuerat , Europæ provinciis præfecerat , gerendæ rei negocium dedit : tribuit ad hæc ex imperatoria cohorte Janizaros ad octo millia , & ad æneas machinas subito conflandas opifices centum . Is , accersitis omnium provinciarum ducibus qui citra Hellespontum Othomano parebant , octoginta armatorum millia contraxerat . Oppido itaque obsidione cincto , Bolianam quoque ponte junxit , cui Alibegum Triballorum audacissimum cum suis copiis præesse voluit . Nec ita multo post quam oppidum obsidere cœpit , quatuor æneas ingentis magnitudinis machinas ad muros disturbandos fudit : earum materiem quadringentis camelis

*Solimannus
Eunuchus
Scodram
ingentibus
copiis op-
pugnat .*

1474 melis deportarat . Fudit & duodecim alias minores ad privata teſta diruenda . Mocenicus , audita Scodraë obſidione , ſubito Corcyram venit , ubi ei Principis literæ cum Senatus decreto redduntur , quo Scodraë tuendæ cum tota Epiri ora negotium ſibi datum cognovit . Continuo itaque in continentem tranſiit , ubi Bolianæ oſtium ingreſſus Triadanum Grittum ſucceſſorem ſuum cum Alovifio Bembo legato invenit . Tum ille , eſſi omnia ſuis auſpiciis geri poterant : tamen minime ambitioſus , communi conſilio cum Triadano provinciam adminiſtrare ſtatuit . Primum itaque omnium Leonardum Buldonium cum quatuor triremibus Catharum mittunt , jubetque Joannem Cernovium , qui Illyricis lacum accolentibus imperabat , adire , eumque ſuo nomine monere , ut (uti fidum decebat ſocium) contractis undique copiis , tentaret aliquo modo Scodrenſibus opitulari : Leonardus ipſe , navibus ſtudio fabricatis , cum Cernovio aquis obſeſſæ urbi ſuppeditias ferret . Quinque deinde triremes per Drinonem fluvium ad Lyſſi præſidium mittunt . Eſt id oppidum plano loco ſitum , & ut natura , ita quoque humano opere parum munitum . Efficat Drino duobus oſtiis in mare excurrentibus inſulam , quo ſe ſub hoſtium adventum ex tota fere provincia agreſtes (qui viciſſim plurimum habitant) cum liberis & expeditiore ſupelleſtile receperant . Ad eam igitur tuendam , præter triremes ipſas , multa quoque navigia ad bellum inſtructa Veneti imperatores miſere . Dyrrachium quoque quatuor triremibus , Epiroticoque equitatu firmavere . Fuit id oppidum primo Epidamnum , ab Epidamno conditore dictum , cujus nepos Dyrrachius ex filia , portum urbi adjecit , deque ſuo nomine Dyrrachium dici voluit , unde urbs ipſa poſtea nomen ſortita eſt . Is in eo bello quod ductu Herculis adverſus fratres geſſit , Ionium filium amiſit , qui ab Hercule per errorem occiſus , & in proximos fluctus projectus , mari nomen dediſſe dicitur . Hæc Græci ſcriptores . Latini haud tam veterem loci originem autumant , ajuntque a Romanis pro Epidamno Dyrrachium nuncupari cœptum , quia velut in

Veneri terra & aquis Scodrenſes obſidione levare contendunt .

damnum ituris id omen visum esset . Illustris olim civitas , præcipueque bellorum civilium temporibus celebrata : eo enim Pompejus omnes belli apparatus in Cæsarem contulit . Nunc deserta , ac pene inhabitata est ; eam Veneti ob portus commoditatem custodiunt . Post Dyrrachium , Butuanum , Antibarum , & Olchinum præsidio firmant . Olchinum olim , auctore Plinio , Colchinum dictum , quia a Colchis conditum : ab iis credo , quos ad Medeam insequendam in Hadriatici & Ionii maris oram venisse manifeste constat . Gravissimos auctores habeo , adhuc loci incolas vetustissimam conditorum sapere feritatem , qui præ cæteris ejus oræ accolis , hospitibus infesti habeantur : Imperatores ipsi ad Sergii fanum in oppidanorum conspectu cum reliqua classe confedere . Distat is locus a Scodra quinque passuum millia , a mari quatuordecim : ultra ædem fluvius , quia pluribus locis vadofus , triremibus navigari non potest . Ex eo loco mutua constantiæ signa , mane & vesperi accenso igne , ex classe & oppido reddebantur . Colligit sese in arctissimas fauces Boliana , infra templum ad Scalam , locum qui octo millia passuum a classe aberat . Eas angustias barbari ad triremes intercludendas catena & trabibus obstruere adorti , adduxissent omnino Venetos in discrimen maximum , nisi id per transfugam mature illi rescivissent : qui periculo rei commoti , confestim structis navibus , ad fauces occupandas contendunt . Jam hostis sub navium accessum confertissimo agmine ripam infederat . Coorta igitur subito pugna , barbarus Venetum sagittarum multitudine , Venetus illum lapidibus & glan-
de plumbea machinis excussa affligebat , telaque ad hæc cujusque generis ingerens , fœdissimam edebat stragem . Tectus ipse ac munitus in hostem ad omnem injuriam expositum pugnabat , nec telum aliquod in confertissimum agmen irritum cadebat . Quingentis igitur amissis , pluribus vulneratis , cessit hostis . Veneti victores quatuor triremibus ad loci præsidium relictis , ad pristinam fani stationem redeunt . Plerique ex iis qui rei gerendæ interfuere , prius Triadani auspiciis adversus barbaros ad Bo-

lia-

*Veneta tri-
remes in
Boliana
prospere in
Turcos pu-
gnant .*

1474 lianam pugnatum memorant, quam Mocenicus in provinciam venisset.

Dum hæc autem circa fluvium geruntur, barbarus die noctuque muros urbis, ac privata tecta termentorum ictibus quatiebat. Erat tum oppidi prætor, ac totius provincie legatus, Antonius Lauretanus, homo invicti animi, qui præsentis consilio omnia circumspicere, qua muros confusos, & ad ruinam jam pronos videbat, crassissimo aggere interiore parte firmabat; dolia vinaria ruderibus referta, aggeri pinarum loco imponebat. Et jam obsidio, quæ circa majas idus cœperat, plures dies tenuerat: quum Lauretanus, misso per stationes hostium adolescente, Venetis ducibus significat: etsi ipse & alii bono essent animo, nec non parati diutius obsidionem ferre, tamen quia belli eventus dubius esset semper, viderent ipsi si qua ratione possent, ut omnino subsidium aliquod urbi ferrent. Tentarunt Triadanus & Mocenicus id Lauretano præstare per Leonardum Buldonium & Joannem Cernovium: qui paratis pedestribus copiis, & classe in lacu non invalida, quia omnia hostis præsidio firmarat, conferto prælio, re infecta cesserunt. Et quia campos ab hoste infessos, & circa flumen qua Scodram annavigandum erat, omnia præsidiis firmata videbant, apparebatque majoribus omnino copiis, & imprimis ingenti opus esse equitatu, si invitis hostibus ad urbem penetrare vellent, omni spe in oppidi situ, legatique & oppidanorum virtute reposita, imperatores ab omni majore conatu in præsentia abstinuerunt. Triadanus interim & Bembus legatus ob palustre cælum gravi morbo laborare cœperunt: nec ipsi solum, sed tota fere classis jam affecta jacebat. Illi procurandæ valetudinis causa Catharum se contulerunt: Mocenicus (quanquam nec ipse omnino incolumis erat) Scodrinæ tamen oppugnationis exitum cum Maripetro legato expectare statuit. Barbarus interim, prostratis Scodræ mœnibus, nunc minis, nunc hortationibus, aliquandiu tentavit Lauretanum ad deditionem compellere; a quo cum nihil pacati redderetur, cratibus oppido pluteisque admotis, quibus sui tutius munitiones subi-

subirent, harpagonibus, manicis ferreis, falcibus longis hastis præfixis partem militum instruit, præmissis qui pluteis testudineque sequentem militem protegerent. Janizaros scuto & ense armatos subsequi jubet; his sagittariorum vim ingentem subjicit, qui telorum multitudine propugnatores conficerent; atque ita acie instructa, sub lucem oppidum oppugnatione adoritur. Scodrenses & ipsi ad summovendos hostes se parant. Erant in oppido vasa viminea, fimo bubulo oblita, quibus oppidani frumenta servare consueverant: ea pice, stuppa, sulphure complerant, in subeuntem hostem incensa demissuri. Saxa ad hæc ingentia per munitiones disposuerant, refererantque æneas machinas parvis lapidibus, ut plures uno ictu lapides excussi majorem hosti cladem afferrent. Quibus in hunc modum paratis, taciti, quousque barbarus munitiones subiret, expectarunt. Ille (ut mos gentis est) ingenti clamore edito, oppidum corona cingit, perque murorum ruinas munitiones subire conatur. Tum oppidani constanti animo venientem hostem excipiunt, exceptum desuper telorum multitudine pene obruunt: viminea vasa ardentia in confertos hostes devolvunt, quæ pestis erat illis maxime inevitabilis; densissimo enim agmine operta erant montis latera: orbiculata vasa per declivia montis dejecta, subeuntes cuneos adurebant: saxa præterea grandia in subjectos hostes devoluta, fœdissimam edebant stragem: lapides machinis in murum excussi, catervas hostium uno ferre tempore prosternebant. Verum illi per cadaverum acervos, ferarum more ruentes, intrepide munitiones subibant. Contra Scodrenses saxa, ignem, hastas ingerentes, hostem affligunt, a murisque & munitionibus summovent. Lauretanus interim nullo deerat loco: circumeundo cuncta prospiciebat: sicubi rariores pugnabant, faucios aut fessos videbat, integros summittere: orare ad hæc, obtestarique per egregiam ipsorum erga Venetum imperium fidem, a quo magna defensi oppidi præmia laturi essent, ut suæ virtutis memores, patriam, liberos, conjuges, sacra & profana a crudelissimo hoste defenderent. Nec Solimanus in-

1474

*Scodrensum
obfessum
fortitudo.*

1474

*Turci in-
genti strage
a manibus
 tandem re-
pelluntur .*

interea cessabat , suos clava ferrea in adversum montem trudere , pulsare etiam , si quos minus impigre pugnam capeffere conspiciebat . Demum , quum ante lucem pugnari cœptum esset , & jam quarta fere exacta esset diei hora , nec aliquid barbari proficerent : victi propugnatorum virtute , retro abiere . In eos trepide cedentes desuper Scodrenses cum præfidiario milite impetum faciunt , ac præcipites per suorum cadavera ad radices usque montis cum strage fœdissima agunt : signis deinde militaribus atque hostium spoliis onusti , in urbem læti ovantesque sunt reversi . Cepio , qui hæc omnia diligenter scripsit , tria hostium millia ea oppugnatione periisse scribit , in quibus præfecti ac magni nominis quatuordecim sint desiderati : sed longe plures vulneratos , quorum pars maxima postea decesserit . Scodrenses ipsi affirmare mihi audent , oppugnatione aliisque casibus ad sexdecim millia barbarorum ea obsidione periisse . Re ad Scodram bene gesta , quia non erat cur amplius de oppidi oppugnatione timeret , ad suam Mocenicus salutem respicere cæpit . Nam fama erat , Alovisium Bembum legatum Cathari diem obivisse , ac Triadanum ipsum animam exigua spe trahere . Vitæ suæ metuens , ad medicos Ragusium concessit . Est Ragusium Dalmatiæ urbs , quam Epidauren- ses , patria a Gothis everfa , auspiciore loco condiderunt : civitas libera , moribus ac legibus optime instructa .

*Pannoniæ
Rex in Tur-
cos prospere
pugnat .*

Dum hic Mocenicus recuperandæ valetudini dat operam , Solimanus Scodram nihilominus obsidione premebat , perseverassetque tam diu illic esse , donec si non ferro , siti saltem , aut fame hostem domitum ad deditionem compulisset , nisi Matthiæ Pannoniæ Regis motus decedere coegissent . Veneti jam inde ex quo bellum cum Othomano susceperet , Pannonum arma sibi socia junxerunt , decreto bellicosissimo Regi annuo stipendio ; atque ob id Franciscus Venerius ab initio ad eum missus , cum quo legati nomine in barbaros communi consilio rem gereret . Inde Joannes Hemus secutus , cujus tempore bis in Pannoniæ finibus adversus Alibegum fœliciter pugnatum accepimus .

Post

Post Hemum Franciscus Diedus & Franciscus Justinianus eo munere apud Regem sunt functi. Novissime vero, Scodrensi obsidione nunciata, Patres Sebastianum Badovarium cum ingenti auri pondere ad illum miserunt. Is sub primum accessum, non magis auro quam ingenii dexteritate, ita Regis animum in omnes partes versavit, ut continuo sumptis armis, tantum terrorem Othomano injecerit, ut per literas Eunuchum ex Scodrensi obsidione revocarit. Perrexit Patrum decreto Badovarius apud Regem esse, fuitque apud illum biennio & amplius, quo sane tempore multa præclara Pannon facinora in Turcos edidit. Nam præter quod sexies prospere adversus eos dimicavit, Sabazam oppidum munitissimum cum mille ex regia cohorte, quos Janizaros vocari diximus, Othomano ademit. Cæterum, illato Stephano Vaivodæ bello, quum hostis Zuzanam urbem nobilissimam ingenti armorum apparatu oppugnare adortus esset, audito Pannonis motu, operibus bellicis impedimentisque relictis, soluta repente obsidione, turpi fuga inde abiit. Atque ita sane evenit, ut aliquandiu res Veneta hujusmodi præsidio defensa, nullum prorsus ab hoste incommodum acceperit. Quo factum est, ut Venetis auctoribus communi plurium Italiæ populorum ac Principum nomine centum aureorum nummum millia per Arietensem Antistitem & Antonium Victurium, qui Badovario successit, sint ei in Pannoniam missa. Solimanus ab Othomano revocatus, machinis continuo distractis, tertio ferme mense, postquam eo venerat, soluta obsidione, in Macedoniam concessit. Hoc magis placet, quam illud quod ajunt quidam, eum territum quod in Italia ingentem armorum vim in se comparari audiverat, obsidionem solvisse. Scodrenses, quorum supra duo millia diversis casibus occubuerant, quum ad id inopiæ aquarum ventum esset, ut vix modicum quid singulis distribuendo, tres adhuc dies suffecturæ crederentur, abeunte hoste, præcipientes sitibundum agmen ad subiectum flumen ruunt, desideratamque multis diebus aquam tam cupide hauriunt, ut multi ea repleti, stupidi, rigentibus membris, statim exanim-

Scodra obsidione solvitur.

1474
*Triadanus
 Boliano in
 cælo affe-
 ctus Catha-
 ri moritur.*

mes conciderint . Mocenicus , audito hostium discessu ; quum nihil Ragusij convalesceret , Venetias se contulit : paucisque post diebus Triadanus classis imperator jam octogenarius Cathari moritur . Stephanus Maripetrus , quem cum classe ad Sergii fanum Mocenicus reliquerat , soluta obsidione , jussisque turmarum præfectis in salubriora concedere loca (omnes pene remiges focique navales Boliano cælo gravati jacebant) ipse quoque infirmus Venetias profectus est . Solutæ obsidionis nuncius , qui aliquanto Maripetri reditum præcessit , ingenti gaudio civitatem affecit , quæ , quandiu illa tenuit , mire sollicita fuit . Laudatus Lauretanus , publicaue illi munera decreta . Laudati centuriones , qui præsidio fuerant ; sed imprimis oppidanorum fides , veraque in defendenda urbe virtus : tam his sua , quam illis præmia reddita . Gratia ad id circa templa Deo Optimo Maximo actæ , quod Respublica in tanto belli discrimine suo vestigio stetisset . Nec Mocenicus non ampla munera accepit : qui , Marcello Duce , initio brumæ quæ secuta est , defuncto , miro Patrum consensu Princeps declaratus est . Habuit Marcelli principatus annum unum ac tres ferme menses : ipse apud Cartusienfes honorificentissime sepultus est .

*Mocenicus
 Marcello ,
 succedit .*

1475
*Antonius
 Lauretanus
 Naupactum
 primo inde
 Lemnum
 opportuno
 accessu ser-
 vat .*

Verno autem ejus anni tempore Antonius Lauretanus , cui ob Scodram servatam merito maris imperium fuerat delatum , inter Cyprum & Ciliciam , cetheam Genuensium unam preciosissima Turcorum merce plenam opprescit : sexdecim triremibus ab initio oppugnata , capi non potuit ; Georgii inde Dragani interventu , qui Venetæ præerat cetheæ , bombardæ ictu hostium cavea discussa , Ligustica navis capta est . Nec ita multo post Solimanus , qui Scodram superiore anno oppugnarat , cum triginta barbarorum millibus Naupactum acri obsidione est adortus . *Lepantum* id oppidum vulgo hodie appellant . In Corinthiaco sinu est situm , post Calidonem , inter Ætolia urbes præcipui olim nominis : nunc omnino infrequens habitatur , muris undique fere sua vetustate collapsis . Arx illi ad septentrionem arduo colle mari averfa con-

confurgit : fossa igitur & vallo , & imprimis propugnatorum virtute est defensum . Affuit nanque maturo appulsu aliquanto ante hostis adventum Lauretanus cum validissima classe . Hostes bellicis operibus ad oppidanorum tecta diruenda usi sunt . Socii navales , & cum his quingenti expediti equites , non solum munitiones tuebantur , sed quotidie fere per occasionem tumultuaria cum barbaro prælia committebant . Quatuor menses tenuit obsidio . Tum vero , quum nulla potiundi oppidi spes esset (nam præter validum præsidium quod intus erat , sedebat Veneta classis in portu , commeatum , arma , militem oppidanis affatim suggerens) fatigatus bello hostis abiit . Hi terrestres ætate illa fuerunt hostium conatus . Mari vero Lemnum insulam haud multo postquam Naupactum oppugnari desiit , Othomanica classis invasit : aliquandiu Coccinum in ea oppugnatum , ac murorum parte tormentis disjecta , parum abfuit , quin barbari oppidum irruerint ; fuissentque , ut ajunt , eo omnino potiti , nisi Lauretanus maturo accessu laborantibus subvenisset : qui , Lemniaca oppugnatione nunciata , legato cum quatuor triremibus ad Naupactum relicto , ipse cum reliqua classe ad Psaram insulam desertam , haud procul a Lemno confedit : ob affectas turmas congregi non est ausus : multi quidem ab ægritudine superioris ætatis adhuc ægra non levabant corpora , non pauci quoque circa Naupactum novo morbo impliciti cubare cœperant ; verum hostis moram ipsam aliter interpretatus , quasi tantisper Venetus eo loco confedisset , dum quæ ad pugnam necessaria essent , expedirentur , deducta in altum classe , abiit . Tum Lauretanus ad insulam progressus est . Oppidani , & qui præsidio fuerant , amplissimis verbis sunt laudati . Ferunt Lemniacam puellam ad Lauretani conspectum productam pugili corpore : cujus opera omnium prædicatione constabat , oppidum imprimis defensum . Tradunt , qui eam in medium productam viderunt , se ex insulæ præfecto audivisse , cæso pro portis Coccini patre , qui fortiter pugnans occubuerat , statim ferocissimam vir-

Puella Lemniacæ opera oppidum cum primis defensum .

- 1475 ginem, Marullam nomine, accurrisse, scutoque jacentis & ense arrepto, barbarum jam portam irrumpentem primo sustinuisse, inde interventu suorum adjutam, hostes ad naves usque cum cæde rejecisse: ob hæcque ab imperatore majore pecunia, a legatis vero singulisque navium præfectis aureo nummo donatam. Cæterum data illi optione, ut ex fortibus viris fumeret in maritum, quem vellet, pollicente Lauretano, fore ut mox dotem ex publico acciperet, respondisse dicitur: *Habere oportere se rationem non fortitudinis solum, sed etiam probitatis: nulli itaque se prius nupturam, quam plane exploratum haberet, qualis ille quem optasset, futurus maritus esset.* Quæ unius indole si licet alias populares censere, plane affirmare ausim, nihil hodie Lemniacas fœminas ab heroica illa Hypsipyles, & aliarum quæ cum ea insulam tenuerunt, virtute degenerare: verissimumque esse illud, quod vulgo dici solet, locorum fortunas sæpius, incolarum vero ingenia rarissime mutari. Hæc æstate illa terra marique: inde in hyberna est concessum. Verno sequentis anni tempore (quia fama erat Ferdinandum Regem consilia de Cypro invadenda agitare) Joannes, ex patricia Georgiorum familia, cum triremibus quinque pluribusque onerariis est in insulam missus: sed rumores illi de Cyprio bello temere dissipati, paulatim remisere. Lauretanus interim Peloponnesiacam oram cum circumjectis insulis diligenti cura tueri; neque æstate illa, neque aliis quæ secutæ sunt usque ad pacem, quæ eo quadriennio cum Turco secuta est, aliquid dignum memoria in insulis gestum reperio. Mocenicus Princeps altero sui ducatus anno, mense quidem secundo, ex humanis decessit: in Gemellorum æde situs est, ubi magnificentissimum ipsius sepulchrum e manubiis Asiaticæ prædæ constructum visitur. Andreas Vendraminus in demortui locum Princeps declaratus est. Hæc domi: foris vero nihil interim est gestum.

Andreas
Vendrami-
nus Dux.

- 1477 Ætate autem quæ secuta est, quæque ab Scodrensi obsidione tertia fuit, in Epiro Croja oppugnata est: ad octo
bar-

barbarorum millia eam sub vernum tempus adorti, totum annum & amplius obsidione premere perseverarunt. Est id oppidum sub altissimo monte situm, quem *Crojanum* proximi incolæ vocant, in abrupto undique saxo: quo evenit ut omnes hostium conatus diu qui in urbe erant, frustrati sint, fuissentque diutissime frustraturi, nisi fames eos (ut postea dicemus) domuisset. Exierat igitur jam prima obsidionis æstas, processeratque aliqua autumnii pars: quum Veneti ad duo millia & amplius circa Lyssum coiverant, ut Crojanis laborantibus opem ferrent. Erant in his quingenti leves equites; erat & Nicolaus Ducainus, Epirotici sanguinis homo, vir inter suos populares multi nominis. Italici equitatus auctores erant Antonatius Docius, & Lodovicus Tiphernas: primos peditum ordines Carolinus ducebat & Leo Illyricus. Aderant & alii plerique viri fortes, quorum alii aliis centuriis præerant: hi postridie nonas Septembris ad hostem quadrato agmine ire pergunt. Habebat barbarus castra quatuor & amplius millia passuum a Croja, in planitie, quam incolæ *Tyrannam* vocant. Congressi igitur prælio, celeritate equorum fretus hostis, Venetam aciem turbare nitebatur. Contra Veneti pedites per occasionem extra ordinem pugnantes, ubi hostem cum cæde repulissent, ne forte a suis excluderentur, se inter confertos equites recipiebant: atque multi interim ex hostibus sagittis, aut plumbea glande cadebant. Et jam id certaminis genus a sexta diei hora ad vesperam se extenderat: quum barbari aperta fuga (vera ne an ficta, dubitari potest) effusi pro victis terga vertunt. Instat victor Venetus, eosque ad castra usque insequitur. His captis, quia omnis opulentia erant referta, confestim victor ad prædam discurret, quam paucissimi victoriam prosequuntur. Ex oppido quoque facta repente eruptione, duo hostium castella, quibus illi vias ad urbem infederant, cum multo comœtu capiuntur, capta subito Crojani evertunt. Sed ejus victoriæ læticia omnino brevis fuit. Nam dum Contarenius legatus & ipsi ductores consultant, deberent ne, puls-

Veneti in Epiro ad Crojam prælio victi ingentem cladem accipiunt.

1477 hostibus, in eorum castris nocte illa, quæ instabat, esse, an in sua redire, nondum remisso prælio, ecce hostes in Venetum militem cum clamore coorti, continuo eos qui in prima fronte dimicabant, circumfistunt. Oritur hic fœdissima cædes: Epiroticus equitatus, circumvento pedite, confestim fugam capeffit: fugiunt & Latini equites. Eos, quia pernox luna fuit, barbarus insecutus, passim totis campis trucidat: usque ad Jalmisam fluvium cædes protracta est: multos eo die & nocte quæ secuta est, hostis oppressit; sed pene plures Epirotarum perfidia perdidit, quorum ad octo millia quasi pugnae spectatores toto die immota acie steterant. Inde ubi rem Venetam inclinare viderunt, non minus quam hostes in sylvis & circa flumina in nostros grassati sunt: mille & amplius ea pugna desiderati, & in his Franciscus Contarenius legatus, ac centurionum plerique. Nec hostibus pugna fuit incruenta. Quam diu enim acies Veneto constitit, multi aperto Marte conciderant.

Attulit ejus cladis fama ingentem civitati luctum; sed longe quidem majorem, quæ in Italia non multo post accepta est. Occluserant Veneti perpetuo agere post primam Turcorum in Italiam eruptionem, præter Sontium annum, quicquid vadi fuit inter Goricianum pontem & Aquilejæ paludes, antiquæ ripæ fluminis, quæ a recenti alveo non multum abest, munitione imposita. Admoverant ad id opus multa fossorum millia ex tota fere continentis ora, quibus Cittadinus Fratrinas, homo non vulgaris industriæ, præfuit. Neque una munitionis facies fuit; sed juxta paludes, qua densissima erant nemora, ex crassis procerisque arboribus concisis, atque inexplicabili quadam ratione inter se contextis constitit. Apertis vero campis glebæ solo recisæ in latitudinem septenum pedum locabantur: super illas saligni ramorum trunci, & virgulta quædam ad radicandum apta susternebantur; mox alia glebarum manus imponebatur: atque ex hujusmodi materia per aperta, ut diximus, loca productum opus, quod quidem pinnaculum ferre, interjectisque turribus, urbici muri speciem præse-

spectantibus præbebat. Iis vero locis, quibus flumen vada habuit transitu faciliora, bina castra & fossa & vallo sunt munita, *Gradiscana* altera nominata, altera *Folianica*, villarum nominibus, quæ utrobique fuerant. Hæc post cladem ad ripam fluminis acceptam pene deserta mansere: illa vero ad hunc diem præsidio retenta, atque magna ex parte Francisci Throni cura, ad hoc ipsum in Patriam missi, muro circumdata, & in munitissimi oppidi speciem redacta. Habuit longitudo operis stadia centum & amplius. Spectavimus post aliquot annos munitionem ipsam pluribus locis pene solo æquatam, vel maxime ea parte, qua glareosa constitit materia, quam imbrium copia facile resolvit. Erat & circa pontem, qui non longe a Goricia fluvio impositus est, agger in castelli speciem erectus, ad quem tuendum missi fuerant ab initio pauci peditum manipuli: inde bina castra, mille inter se passus distantia, majore præsidio firmata: ad tria millia equitum fuere, pedites his adjecti, sed pro numero equitum non adeo multi. Apparuit ex, eo quod vada quæ hosti patuissent, insuperabili obstrusa essent munitione, & quod eadem illa haud infirmo tenerentur præsidio, fore ut hostis Italia abstineret. Idcirco tota Patria, velut nullum ab hoste periculum impendisset, ociose agebat: sed quo major illa securitas fuit, eo fœdiore clade terra ipsa oppressa est. Ita nanque accidit, ut quum minime barbarus affuturus crederetur, infesto agmine in ulteriore Sontii ripa confederit. De hostium numero inter eos qui in castris fuere, minime convenit: decem millia fuisse credidere quidam, augebant alii numerum, alii extenuabant. Ingens tumultus ad primum hostium conspectum in utrisque castris ortus est, conclamatumque repente ad arma; fuissetque in alterutra ripa concursum, nisi militem se ad pugnam expedientem nox ipsa oppressisset. Venetæ utrorumque castrorum copiarum inter se junctæ insomnem noctem egere: jussi equites, instratis equis, armati corpora curare. Habuit in illis imperium Hieronymus Novellus, a primis annis militiæ assuetus, qui clara magnaue ad id tempus fecerat

1477 stipendia ; erantque & alii complures illustres viri , Joannes Antonius Caudoliscus cum filio , Anastasius Flamminius , Hercules Malvecius , Joannes Jacobus Picininus , Jacobi Picinini ducis clarissimi , filius , Jacobus Badoarius , Philippus Nebulonius , Georgius Gallefius , Joannes Clericatus Vincentinus , & alii qui honestos ducebat ordines . Inter eos nocte illa consultatum , aperto ne campo cum barbaro confligendum esset , an castra potius tuenda , quibus defensis , apparebat hostem haud multo longius processurum , ut , tanto post se præsidio relicto , non esset sibi integrum retro quum vellet abire ; sed strenue magis quam prudenter statuunt , hosti ; quacunque rumpere conaretur , occurrere . Omnem itaque equitem in tres grandiores turmas dividunt , singulisque sui ductores dati .

Turci iterum invadunt Forumjulium.

Sed dum hæc in Venetis castris aguntur , barbarus interim non magis aperta vi , quam insidiis agendum ratus , ubi in adversa ripa confederat , confestim sub occasum solis , circumacta equitum ala , castellum quod ponti imminabat , modico negotio occupat ; pars militum in proximum pontem confugere , seque pilis quibus impositus est , soluta utrinque pontis materia , tueri parant : sed illico telorum multitudine pene obruti in subjectum flumen præcipitati sunt . Aberat locus a castris quatuor millia passuum ; quo accidit , ut neque oppugnatio castelli sit cognita ; neque , quum nocte illa tumultuose nunciatum esset , præsidium pontis ab hoste oppressum , crederetur . Marbegus (id enim barbaro duci nomen fuisse accepimus) ubi pontem in suam potestatem redactum vidit , locum ad insidias circumspicere cæpit : quo haud procul reperto , intempesta nocte ad mille lectos equites tacito agmine fluvium transnare jubet . Sunt qui credant eos ponte traductos : Mandat hos in insidiis esse , atque intentos signum ad erumpendum expectare : quo accepto , ex improviso hostem invaderent . Ubi vero illuxit , barbarus expeditissimam equitum alam , superato fluvio , ad hostium castra , si nemo interim occurrat , celeri cursu ire jubet ,

jubet , atque portis obequitando hostem ad pugnam elicere , injectoque certamine , cedendo sensim ad insidiarum locum trahere . His vero haud multum a fluminis ripa progressis , Hieronymus speculatoria suorum manu fit obvius : reliquus equitatus , ordinibus instructus , non longe sequebatur : utrinque ad primum conspectum concursum . Sed barbari , vix bene conferto prælio , de industria cessere : cedentes victor fundit , præliumque detrectabundos infestis armis urget . Hic Hieronymi filius , juvenis impiger , omnium ferocissime barbarum premere : hunc fortiter pugnantem audax juvenum manus præsentis successu elata sequebantur . Ferre id ægre callidus senex , atque identidem clamitare , non esse temere instandum barbaro : scire se , eam gentem non nisi de industria tam leviter meditari fugam . Et quia in angustias locorum jam propemodum ventum erat , erantque omnia circumjecta loca suspicionis plena , jubet Novellus , dato signo , suos ab effuso cursu revocari . Tum barbarus versus in pugnam , prælium ferociter instaurat . Hieronymus primam sibi turmam subsidio adesse mandat ; nam ex altera ripa fluminis jam hostium ala , ut suis opem ferret , tumultuose moverat . Barbarorum interim vis ingens in citeriorem fluminis ripam evaserat . Redintegrata hic pugna , hostis ad Gramam usque (qui torrens per Pogoretanas valles præcipitatur) rejectus est . Dum vero hic totis viribus Venetus hostem premit , studetque præsentis prælio defungi , dato repente signo , ex Licinisi vertice , qui mons pugnantium capitibus ad lævam imminebat , barbarorum manus ex insidiis coorta , cum terrifico clamore & strepitu in subjectam turmam effunditur . Tantus pavor ad eam eruptionem Venetis injectus est , ut momento temporis diceret Venetos non eos esse , qui modo tam strenue pugnant : sed ubi unam salutis spem in armis repositam videre , paululum cedere conati sunt , ut apertiore res loco gereretur : verum tam subita violentaque desuper impressio facta est , ut in arctissimum locum compulsi se prælio expedire nequirent . Interim ferox barbarus a fronte & a

*Venetorum
in Foroju-
lio clades .*

1477 dextra eos in orbem coeuntes, fœdissima strage prosternit: sic momento temporis prima turma hostium multitudine obruta est: & ad unum ferme omnes cæsi, præter paucissimos viros illustres, qui se hosti dediderunt. Ductores autem proximæ turmæ, ubi primam aciem circumventam viderunt, atque undique hostes cum clamore (ut mos est gentis) instare, cedere cœperunt, ut in apertam planitiem evaderent. Sed id tanta trepidatione est factum, ut illico fugientium speciem potius quam cedentium iis qui in extrema erant acie, præbuerit. Continuo igitur omnes quasi victi circumspectare fugam cœpere. Adest interim hostis, turbatosque per se ordines cum stridore invadit, quibus minimo negotio solutis, aperta fit fuga: pro se quisque, sine signis, sine imperio, in devia & occultos saltus evadere conatur. Hos barbarus celeri cursu afsecutus, passim sternit; ad Mossam usque & ulterius clades distracta est. Pauci, relictis equis, & armis abjectis, in propinquos montes abiere. Ceciderunt ea pugna, Hieronymus, penes quem totius equitatus imperium fuisse diximus, cum filio; Jacobus Badoarius, Anastasius Flaminus, ac plerique alii viri illustres: reliqui ferme omnes capti. Nec victoria omnino hosti incruenta fuit, Marbego duce graviter vulnerato, multisque ignobilibus cæsis: sed ille, quicunque ea pugna conciderant, in unum coervatos concremavit: idque ex eo suspicari libet (nam quid alioquin de eo affirmare possim, non habeo) quoniam in tanta nostrorum cæde nullus barbarus est repertus.

In hunc maxime modum ad Sontium amnem pugnatum accepimus, cujus cladis fama tantum terroris circumjectæ regioni attulit, ut ne intra mœnia quidem populi sese tutos fore putarent. Frequens fuga nocte illa quæ diem cædis secuta est, ex agris facta est. Postridie autem, quum jam multum diei processisset, repente circa Utinum fumus non uno loco attolli cœpit: ex eo cognitum est, hostem adesse, atque momento temporis (quasi ita inter barbaros convenisset) quicquid fere villarum inter Sontium & Tiliaventum amnes fuit, hostili manu conflagravit.

Eram

Eram ego per id tempus Tarcenti apud hospites meos Porpetanos Regulos, quo ob pestilentem annum ex Utino concesseram; auditaque clade ad Sontium accepta, in arcem quæ vico imminet, me cum multis mortalibus receperam. Ex eo loco prospectus in universam Patriam late longeque patet. Inde atrocissimum patriæ incendium spectavi. Fœdum equidem fuit, interdum videre tantum culti & amœni soli fumo & caligine opertum: sed longe fœdius atrociusque sub primas tenebras perque reliquum noctis cernere aciem unam flammaram a Sontio amne ad Tiliaventum extensam; ut pene nihil medim esse videretur, quod non ignis occuparet: quam speciem ardentium villarum densitas, quæ circiter centum numero fuere, faciebat. Hostes ea nocte non uno loco castra habuere; ubi autem illuxit, onusti præda ingentique captivorum multitudine, in unum coivere: atque in castra, quæ ultra Sontium fecerant, se læti receperunt. Postridie mota signa: & quum a flumine unius diei itinere recessissent, abeuntium speciem præbuere. Quod ubi ita omnibus persuasum putarunt, iterum haud minore tumultu quam prius, in Patriam erumpunt; denso agmine ad Tiliaventi ripam contendunt, superatoque impigre fluvio, cis ultraque amnem plerisque villis incensis, ingentem Transiliaventanis cladem attulere; plures ferme hinc mortales, quam nuper ex reliqua Patria abducti. Et quia terra marique copix ex urbe ad hostium cursus opprimendos missæ adventare dicebantur, continuo, ubi qui secundo eruperant in castra rediere, Italiæ finibus barbarus excessit. Tantum terroris Sontiaca illa clades omnibus iniecit, ut Veronam usque vehementer sit trepidatum. Venetiis quoque nocturnæ villarum ardentium flammæ ex alta specula prospectæ, non mediocres animorum motus concivere. Erant, qui palam proclamarent, indignum facinus, & a Veneti nominis dignitate alienum, amœnissimum Venetæ terræ solum, ante oculos civitatis, ab immanissimo hoste igni & ferro vastari; pecora, agrestes, in prædam agi; neque terra neque mari arma ad propulsandam injuriam comparari; oportuiss-

- 1477 tuisse vel populariter ad primum tumultum ex urbe accur-
ri, nec expectare ut Mestrana tecta, ac si quod ædificium
propius urbi esset, nefandæ manus diripiant, & incen-
dant. Hujusmodi querelis factum est, ut navigia aliquot
sagittariis fociisque navalibus plena, mari, & ex Tauri-
fino agro aliisque proximis locis equitum turmæ, & su-
bitariæ cohortes in hostes missæ sint. Sed hi tum demum
in Carnos venire, quum jam hostis longe abiisset. Man-
fere aliquandiu utraque castra sine præsidio: nec defuerunt
1478 qui censerent, ea prorsus diruenda: missique in Patriam
ex patricio ordine Dominicus Georgius, qui ea legatio-
ne Utini vita decessit, Zacharias Barbarus, Joannes He-
mus, & Candianus Bolanus, qui statum provinciæ reco-
gnoscerent, inspicerentque utrum satius esset diruere mu-
nitiones illas, an novo præsidio denuo firmare. Constitit,
nihil esse quo barbarorum incursum tutius iri posset ob-
viam, quam si altera saltem castra validissimo firmarentur
equitatu. Carolus itaque Montonius, qui superiore anno
fuerat exauctoratus, per oratores ex Hetruria revocatus,
in Patriam missus est. Is Gradiscana castra rursus vali-
do præsidio inita, non solum armis, sed fossa etiam &
vallo in oppidi speciem communivit. Sed dum in eo
opere ille occupatus esset, Vendraminus Princeps altero
sui ducatus anno aliqua ex parte actō decessit: ad Ser-
vorum ædem honorificentissime elatus est. Joannes Moce-
nicus, Petri Principis frater, vir spectatæ innocentiae, mi-
ro omnium consensu Princeps declaratus est.

*Jo. Moce-
nicus Dux de-
claratur.*

*Scodra lon-
ge atrocior
quam antea
a Turcis op-
pugnatur.*

Erantque res Venetæ in eo, quo diximus, statu in Ita-
lia, quum in Dalmatia jam inde ex quo Crojana cœpe-
rat obsidio, per annum & amplius sine intermissione te-
nuit. Circa autem nonas Junias Othomanus Rex lon-
ge atrocior, quam quatriennio ante, Scodram ador-
tus est. Sub illius accessum Crojani fame domiti, &
ad terribilem adventantis barbari famam territi, deditio-
nem fecerunt. Alibegus aliquanto ante illius accessum
quindecim millibus bellatorum Scodram obsidione cin-
xit: quadriduo post Solimanus cum septuaginta milli-
bus

bus ad ortum confedit : secutus Asiaticæ oræ præfectus cum paulo minoribus copiis, is ad meridiem metatus est : novissime Rex ipse circa idus Junias affuit . Didici ego ab oppidanis ipsis & aliis qui obsidioni interfuerunt , tantam vim hominum circa urbem confedisſe , ut planitiem montium , latera , ac quacunque longe lateque extra oppidum patebat hominis proſpectus , omnia tabernaculis ac velis contexerit . Alibegus poſt Regis adventum ultra Bolianam caſtra tranſtulit : machinæ ac bellica opera ad demolienda mœnia continuo admota . In urbe mille & ſexcenti oppidani , mulieres ducentæ & quinquaginta erant : reliquam imbellem turbam ante hoſtium adventum ex urbe emiſerant . Aderant & mercenarii milites ſexcenti , & in his centuriones Carolinus , Antonius Cortonius , Franciſcus Sanſcrobarius , Michael Spalatinus , ac plerique alii viri fortes : eratque & pretoris & legati nomine Antonius Legius . Hæ copiolæ Scodræ erant , quum tot millibus barbarorum , tantisque conatibus ſecundo ab hoſte oppugnari cœpit ; quæ eo alacrius hoſtem expectare , quo omnia paratiora erant ad perferendam obſidionem , quam quatriennio ante fuiſſent . Diſjectis mœnibus , bis hoſtis oppidum oppugnavit : omnibus ferme inſtrumentis , quæ priore obſidione tam Scodrenſes , quam barbari habuerant , tum quoque uſi dicuntur . Sed eo fœdior utrinque ſtrages edita , quo majores belli apparatus hi fuere , quam illi , ac majoribus omnino conatibus ob Regis præſentiam tum demum , quam antea Solimano duce , res geſta eſt . Bis , ut dixi , paucis diebus Scodrenſes oppugnati ; atque utrunque certamen in plures horas , multaque cum cæde diſtractum . Ferunt tantam ſagittarum vim in ipſos propugnatores a barbaris conſectam , ut pluribus locis tres , quatuorve ſagittæ inter ſe confixæ repertæ ſint . Accepi a fide dignis , catellam clamoribus conſternatam , ex ſtatione ubi erat , trepide fugientem , undecim ſagittis tergo affixis , domum veniſſe . Et brevi (ne parum hæc fidei convenire credantur) illud omnes affirmant , multos menſes quibus poſt Othomani diſceſſum tenuit obſidio , & ad furnos calefacien-

*Sagittarum
densitas in-
credibilis .*

1478 ciendos, & ad cibaria coquenda, nullo fere alio lignorum genere quam sagittarum fasciculis oppidanos fuisse usos. Adjiciunt, mediis certaminibus, quum diri clamores & tormentorum ictus fœdissima tonitrua imitati, undique circumsonarent, milleque mortis discrimina obversarentur oculis, tanto ardore & ab iis qui in urbe erant, & illis qui munitiones subibant, pugnatum, ut nihil minus animis succurreret, quam mortis aut vitæ discrimen. Conterebantur mole aliqua hostium catervæ: intrepide per suorum cadavera subibant aliæ: mox, his extinctis, aliæ atque aliæ in pugnam succedebant. Plenæ jam cadaveribus erant fossæ, plena montis declivia; & quamvis multi caderent, multi quoque subibant. Scodrenses & ipsi neque vulnera neque mortem formidantes, quanquam suorum corpora tormentorum ictibus laniari cernerent, ac variis casibus non uno loco cadere, periculorum tamen omnium immemores, invicto animo resistunt, barbarosque munitionibus hærentes fortiter detrudunt. Demum victa Othomani pertinacia, admonentibusque Imperatorem ipsum quibusdam, frustra tot virorum fortium millia in apertum discrimen mortis demitti; cum eo hoste sibi rem esse, qui certus sit, male mori, quam cedere; quique natura loci fretus, citius vel innumeras catervas conficere possit, quam vinci: tum ille frendens gemenisque suos in castra revocari jussit, prorsusque jam inde pugna abstinuit: perseveravit nihilominus oppidum machinis aliisque operibus bellicis vexare.

*Turci in
Italiam
erumpunt.*

Sed dum Scodrenses gravi urgebat obsidione, haud Italiæ oblitus, ingentem suorum manum in ipsam terram, quo minus Veneti suos ullis possent levare auxiliis, dimisit: qui eo sane die, quo priore oppugnatione Scodram adortus est, circa Sontiacas munitiones tumultuose confedere: tum hic explicata acie, Carolum ad pugnam evocare. Ille recentis cladis memoria nihil temere ausus est committere; sed suos, intra vallum structa acie, quasi mox per occasionem erupturus, continens, barbarum ad altum diem longa expectatione fatigavit. Verum quum satis appareret, Venetum ad pugnam elici non posse, profectus inde

inde hostis, quatuor millia passuum a Gradiscanis castris inter Medæ montem & Cremonem confedit. Postridie vero sub lucem præter Mansanum, per apertas valles, ad radices montium convertit agmen. Triginta barbarorum millia fuisse traduntur, qui per abrupta & confragosa montium loca, vel ipsis Alpium incolis aditu difficillima in Germaniam evasere. Multa sane, & horrenda facinora, & quæ vix sibi fidem vendicent, in superanda Alpium asperitate edidere: quorum illud silentio indignum mihi videtur, quod non uno loco, ubi ad rupes & asperos montium anfractus pervenere, equos restibus alligatos in subjectas crepidines demissos accepimus, atque deinde in alias, donec in profundissimas valles sit ventum. Interdum universus equitatus, vel certe major illius pars (quod ex ipsis vestigiis postea intelligi potuit) per adeo ardua loca præceps datus est, ut per ducentos ferme passus non modo locis illis quisquam pedibus vadere possit, sed ne consistere quidem, nisi virgulto se aliquo applicuerit. Quid, quod ubi per juga Alpium usque in montanæ Carniæ fines decurrere, nunciatumque interim esset, ab Alpium incolis juga montis, qui *Lanceæ* dicitur, qua unicuique eis iter in Germaniam patebat, infessa, intrepide ad locum progressi, neque montis altitudine, qui in immensum affurgit, neque ascensus arduitate deterriti, sed scutis subnixi per adversam rupem ad hostem repere, potius quam subire. Quo audaci incæpto territi illi qui præsidio erant, trepidare cœperunt: inde in fugam turpiter dilapsi ingentis cladis inferendæ barbaro materiam præbuerunt. Et hæc ultima Turcorum in Italiam adversus Venetos expeditio. Ubi dum hæc geruntur, Mahomethus interim Scodram bellicis operibus oppugnare perseverabat: tenuitque oppugnatio illa usque fere ad Septembres nonas; quibus diebus Asiaticæ oræ præfectus Drivastum tormentis concussus recepit, unde quingentos oppidanos adductos, in Scodrensum conspectu ferro confici mandavit. Atque inde quadriduo post Othomanus sedendo fessus, cum præcipua copiarum parte abiit. Eodem die quo Scodra profectus

*Barbarorum
in superan-
dis alpi-
bus
solertia.*

1478

fectus est, Lyffum ad Drinonis ripam cum duabus Venetis biremibus in suam potestatem redegit: ducenti remiges sociique navales in illis capti, quos ad Marbegum, qui cum octo millibus Turcorum ad continuandam obsidionem relictus erat, ante Scodram trucidandos misit. Tenuit inde ea obsidio octo circiter menses, duobus castellis ad Bolianæ caput cum præsidio impositis, ne qua subsidium ullum obsessis immitti posset. Interim vero cœptum est per Joannem Darium scribam cum hoste de pace agi, quæ sub exitum hyemis his conditionibus secuta est: ut præsidio & oppidanis, si abire vellent, ex urbe deductis, Scodram Venetus cum Tenaro Laconiae promontorio, & Lemno insula Othomano relinqueret: darentque illi quotannis octo aureorum millia eo nomine, ut Pontica navigatio Venetis negociatoribus tuto pateret. Pace his conditionibus probata, Scodra præsidio & oppidanis ad unum deductis, qui suum vetus in Venetos studium secuti, extorres fieri maluerunt quam sub barbaro Imperatore esse, pridie nonas Aprilis, ut in conditionibus pacis convenerat, dedita est: ex mille & sexcentis viris, qui ad urbis præsidium remanserant, quadringenti quinquaginta vivi reperti sunt: e mulierum numero ad centum desideratæ: quæ superstites fuere, viros secutæ per medias hostium catervas (mirantibus interim barbaris, immo stupentibus eorum fidem & constantiam) in pacatum silentio abiere. Scodrensis, qui Venetias venire, aliis perpetuum ex publico salarium, aliis arcium aliorumque locorum præfecturæ cum publico stipendio, pro conditione & pristina fortuna, cuique decretæ: ita ut nullus fuerit, qui non publico beneficio sublevatus sit; hoc ipsum Chalcidensibus, qui patrio excidio superfuere, jam antea præstitum accepimus. Pax aliquanto prius publicata fuerat: quæ vix tantum læticiæ attulit Venetis diuturno bello fessis, quantum reliquis Italiæ populis & Principibus sollicitudinis & metus, nec injuria. Apparebat enim, Venetis quiescentibus, barbarum omnia ferocius ausurum, daturumque enixius operam, ut in ipsa

Ita-

*Pax cum
Turco du-
rante obsi-
dione Sco-
drenstan-
dem secu-
ta.*

Italiæ viscera se quoquo modo insinuaret , cui tam propinquus jam esset , ut ex eo littore quod novissime occupasset , eam pene intueretur . Ac ita sane non multo post evenit . Sed de Hidruntina oppressione postea dicetur . Interim vero res in novæ discordiæ discrimen fere adducta est . Æstate siquidem illa , quæ proxime pacem secuta est , valida Turcorum classis ad Cephallenæ Regulos (quos *Divæ Mauræ* vocant) opprimendos in Ionium venit : jacet ipsa insula ante Ætoliam ; unde Principibus ejectis , cessit Cephallenia Othomani armis . In Zacynito erat Petrus Bualius cum quingentis expeditis equitibus Peloponnesiacis : ademerat is eam insulam aliquanto antea Cephallenis Regulis , eamque semel occupatam ad id tempus tenuerat . Ubi igitur Othomanica classis eo quoque appulsa est , tanquam ad insulam , quæ Cephalenorum Principum fuisset , confestim Lauretanus , qui classi adhuc præerat , barbaras naves secutus est , affirmans haud quidem se passurum insulam oppugnatum iri , nisi prius equitatus inde Peloponnesiacus abductus esset . Hortari ad id Othomanicæ classis præfectus , ne contra novæ pacis fœdera pergeret Venetum equitatum oppugnare . Uterque Constantinopolim scripsit : ad Othomanum barbarus , Lauretanus ad Benedictum Trivisanum , qui tunc legati munere apud illumungebatur . Is , re ad Regem ipsum delata , benigne impetravit , ut non solum equitatum inde Veneto educere liceret , sed omnes etiam qui ultro insula abire vellent . Ea opportunitate Venetus usus , multa insulanorum milia , quæ alioquin in servitutem inciderant , cum suo equite inde abduxit : quibus in Peloponnesum traductis , permissum libere est , ut quibus vellent locis , habitarent . Barbarus , Zacynito recepta , jam obita provincia , domum abiit . Hæc hæctenus in mari .

*In Insulis
ob Zacyniti
præsidium
bellum pe-
ne renova-
tur .*

In Italia jam antea , ac priusquam Othomanico bello defuncti essent Veneti , pro Florentinorum libertate , ut sæpe alias , arma induerant . Acciderat superiore anno , ut Julianus Medices sacrorum hora ad Liberatæ fanum nova conjuratione oppressus esset ; ac parum abfuit , quin

*Novum in
Etruria
pro Floren-
tinis bel-
lum .*

& Lau-

1478 & Laurentius frater cum eo sit cæsus : sed ille sua virtute ac suorum accursu nefarias conjuratorum manus evaserat . Florentini tanti viri casu consternati , sumptis armis , multos ejus sceleris participes trucidant : Syxti Pontificis nepote , qui tum Florentiæ erat , in custodiam adducto , Salviatum , Pisanum Antistitem , cædis auctorem , cum plerisque aliis , qui officii causa utrunque Florentiam secuti fuerant , laqueo publice suspendunt . Atrocitate rei Pontifex commotus , duplici spiculo , anathematis & interdicti , in Florentinos misso , arma adversus eos comparat , Ferdinando Rege & Senensibus in belli focios assumptis . Validus in Hetruriam exercitus , antequam æstas illa , qua hæc Florentiæ acciderant , abiret , missus est : Fæderico Urbinati summa rei cum imperio copiarum demandata , gestarum autem rerum gloria penes Alphonsum erat , Ferdinandi Regis filium , Calabriæ Ducem , hostem acerrimum , & qui avito paternoque odio Florentinum nomen oderat . Erat cum eo Ursus Comes , Rubertus Ursinus , & Virginus ex Neapolione fratre nepos , Matthæus Campanus , & Rubertus Ariminensis . Sed is , quem novissime nominavi , non multo post Florentinorum stipendia secutus , copiarum omnium imperator a Thusco declaratus est . Florentini suis sociorumque viribus freti (nam præter Venetos , Mediolanenses quoque , Hercules Æstensis , & Fædericus Gonzaga cum illis socia arma junxerant) ferociter tantam belli molem exceperunt . At Venetis adhuc Othomano bello occupatis , qui terra , mari , & (quod omnium gravissimum erat) intra Italiæ fines terribiles barbarorum impetus alium super alium sustinebant ; nec non Mediolanensium rebus adhuc Galeacii Ducis morte consternatis (qui ad Protomartyris sacrorum hora a Joanne Lamponiano & paucis conjuratis superiore anno cæsus erat) ita sane accidit , ut non tam cito auxiliares copię Florentinis affuerint . Sed tam hi , quam illi ultra vires nixi , arma si non pro amplitudine utrorumque , saltem pro temporum conditione satis valida compararunt . Missus est præterea

a Ve-

a Venetis Franciscus Michael, qui in castris legati nomine bello interesset. Fuerat etiam aliquanto antea Florentiam missus Bernardus Bembus, qui toto ferme biennio, quo in Hetruria bellatum est, laborantibus sociis publico decreto rerum omnium sollicitus affuit. Hostis interim florentissimis usus copiis, Rencium, Castellinam, Radam, Brojam, Cacchianum, & in Himbriana valle Sabinum montem Florentinis ademit. Tum, quia jam bruma instabat, in Senensem agrum hostis in hyberna concessit. Veneti autem, quia apparebat hostes sub vernum tempus ad Florentinorum opes evertendas aliquanto obnoxius surrecturos, compertum præterea habebant, Christianorum Principum literis Othomani in se arma vel magnis pollicitationibus irritari, suo sociorumque periculo moti, sub exitum hyemis, ut diximus, se gravissimo bello exonerarunt. Verno ejus anni tempore Veneti Carolum Montonium, Brachii filium, cum validissimo equitatu in Hetruriam misere. Sed ille sub primum pene accessum, quum ægrotare cœpisset, non multo post Cortonæ vita decessit. Res igitur ea parte provinciæ Ruberti Malatestæ auspiciis post illius mortem gesta est. Habuit is in armis turmas equitum quinque & triginta: quibus fretus secus Trasimenum ducens, in Perusinos fines tumultuose erupit: hic ignobilibus quibusdam locis oppressis, Perusini (qui ad Caroli adventum ob veterem factionem omnino res novas molituri credebantur) ejus morte audita, etsi per Bernardinum Comitem, illius filium, aliquid postea tentatum est, nihil tamen quod Pontifici formidabile esset, movere sunt ausi. Et jam media æstas erat, quum Rubertus ad montem Sperellum, Perusini agri viculum, adversus Matthæum Campanum, atque urbis Romæ præfectum, Syxti Pontificis nepotem, pene pari equitatu confligit. Pugnatum utrinque acriter duabus ferme horis; sed primis hostium turmis, quæ extra munitiones confluxerant, profligatis, continuo reliquæ copiarum suorum clade consternatæ, in fugam dilapsæ, ingentem illi victoriam reliquere. Impedimenta omnia, magnaque

1479 equitum vis fugientibus adempta . Rubertus veritus , ne ad eam famam Alphonsus excitus , cum majoribus copiis ad se opprimendum veniret , retro in pacatum cessit . Sunt aquæ in speciem stagni ex Arretino agro inter Senenses & Perusinos fines in Paleam fluvium , ac inde cum Palea in Tyberim profluentes : eas *Cheanas* Hetrusca voce appellant : aquæ ipsæ duobus pontibus sunt vadabiles , Clusino uno & qui in hostium potestate erat ac remotiore loco ; altero medio pene tractu , quem etiam Malatesta præsidio firmarat . Hujusmodi aquæ utrorumque castra dirimebant . Dum Aragonius Dux ad Clusinum properabat pontem , Rubertus per ocium se & suos in pacatum recipiebat , atque hinc in Senenses erumpebat fines ; ubi ille opem Senensibus laturus , agmen retro flexerat , tum Malatesta Perusinos vexabat . Atque hujusmodi frustatoriis expeditionibus maxima ejus ætatis pars sine alio memorabili facinore consumpta est . Demum sub medium autumnum , quum Fædericus Urbinas & Alphonsus rescivissent , copias , quas Florentini ad Podium imperiale habebant , ob Æstensium & Gonzaganorum militum discordiam , magno pere extenuatas (ita nanque acciderat , ut orta non multo ante inter utroque seditione , parum abfuerit , quin Hercules Æstensis in discrimen vitæ sit adductus : multi ob Cassianam prædam id accidisse existimant : alii Nicolai Æstensis mortem in causa fuisse suspicati sunt : verum undecunque orta sit seditio illa , ita accidit , ut , Hercule domum abeunte , Mantuanus & ipse , relictis ad præsidium loci duobus fratribus , Mediolanum concefferit , unde Rubertus Severinas illis ipsis diebus fuerat ejectus , quasi nova de invadendo principatu cum hominibus suæ factionis consilia agitare cœpisset : ne igitur aliquod majus res pareret discrimen , ad eum motum pacandum ille ex Hetruria in Galliam decesserat) ad exercitum igitur sine ducibus hostes spei pleni duxere . Sub primam lucem in adversum montem scutatorum peditum explicuere aciem ; atque per montis declivia magnis animis in hostem itum : Andreaque Burgenfi cum suis ex statione , quam munitiore loco

loco medio fere ascensu tenebat, dejecto, confestim levis armaturæ eques pediti subiectus, hostibus pavorem, suis vero audaciam adjecit. Quo factum est, ut Hetruscarum copiarum turbatis ordinibus, ac in fugam disiectis, Aragonii Urbinatesque in summum jugum evaserint. Hostes castris potiti, magna ex parte Perusinam cladem resarsere. Inde ad Collem oppidum castra admota: quo post laboriosam obsidionem capto, Florentini fractis animis ad pacem inclinare cœperunt. Quam ut æquioribus conditionibus impetrarent, Laurentius Medices, civitatis longe princeps, qui & publica & privata invidia apud Pontificem & Regem eminebat, Neapolim, ut patriam periculoso bello solveret, navigavit. Nec ita multo post, quum pax secuta esset, Veneti copias, quas in Hetruria, Antonio Donato legato, ad id tempus habuerant, per Hieronymum Marcellum in Galliam revocarunt.

IN LIBRUM PRIMUM

EPI TOM A.

V Enetarum Romanarumque rerum comparatio primo habetur loco : Rhodos insula a Turcis frustra oppugnata est : Atque Hydrus in Italia oppressa : Coriſſa insula Veneto cessit imperio : Quæ Ferrariensis belli origo, quæve causæ fuerint : Consultatio de bello Herculi Æstensi inferendo : Decreti belli apparatus : Cisalpinæ Galliæ & Padi descriptio : Via per paludes in hosticum communita est : Ficariolum laboriose oppugnari est coeptum : Classis per Padi fluentia invecſta est : Hadria & alia circumjecta loca a Veneto capta sunt : Hostes ad Policellam victi sunt : Ficariolum nocturna est oppugnatione captum : Copiis palustri cælo affectis, multi mortales vita decesserunt : Rodigium cum toto Polineso Venetis armis cessit : Alphonsus Aragonius Romanum agrum infestat : Rubertus Ariminensis in auxilium Pontificis est missus : Aragonius Dux in Veliterno agro ingenti prælio victus, clarissimam Malatestæ reliquit victoriam : Rubertus Ariminensis non multos post dies quum prospere in Alphonsum pugnarat, vita decessit : Per eos quoque dies Fœdericus Urbinas Ferrariæ defunctus est : Sigismundus Æstensis & Hugo Severinas ad Argentiam a Victore Superantio prælio victi sunt : Severinas, Pado ad obscurum lacum ponte superato, castra in conspectu Ferrariæ locavit : Munitionem ad hæc inexpugnabilem non procul a ripa fluminis magnis firmavit operibus.

M. ANTONII SABELLICI, RERUM VENETARUM

AB URBE CONDITA,
DECADIS QUARTÆ,

LIBER I.

Epetebam nuper animo , seduloque metiebar longissimam Venetarum rerum seriem, quam ab urbe condita scribere aggressus , ad hæc usque tempora , divina adjutus ope , omnium spe celerius perduxi . Ac quum perpetua quadam æmulatione absolutam eorum omnium , quæ

Romani terra marique gessere , in his speciem recognoscerem ; uno tantum bello , atque eodem gravissimo , illi mihi defuncti videbantur , quod in Venetis rebus adhuc requirebam . Nam quod Romanis ab initio Hernici , Ae-

E e e 3

qui ,

1480
*Venetarum
Romanarumque rerum comparatio.*

1480 qui, & Volsci fuerunt, hoc Venetis Dalmatæ, Liburni & Histri. Gravissimus illis Gallicus hostis, quibus omnia præter Capitolium ademit: nec his quidem omnino levis, quibus præter Rivumaltum nihil reliquum fecit. Formidabiles Latio Cimbri, Theutones, & Ambrones: Gothi, Longobardi, & Hunni Hadriæ non contemptibiles. Infesta Latino nomini Carthago: infesta & Veneto Genua. Verum tum valde ferox illa, quum Philippum Regem socium & Syracusanos nacta est: hæc quoque nunquam ferocior, quam cum Lodovico Rege & Patavinis Clodiaco bello est usa. Hostis Pyrrhus Romano, at Pæno mitior: nec Pipus Veneto amicus, sed Ligure longe placabilior. Diutissime ab illis cum Mitridate bellatum: nec ab his cum Philippo Vicecomite brevi tempore. Magnus Antiochus: Othomanus vero major. Verum sociale bellum illi ac longe gravissimum in Italia gessere: at Veneti, ne non per omnia eorum æmuli crederentur, ecce novissime & ipsi in Cisalpina Gallia omnes Italiæ opes non solum sustinere, sed (ut rerum eventus facile declaravit) fregerunt etiam. De causis autem & processu Ferrariensis belli, unde postea sociale est ortum, prius dicemus, ut quæcunque inde secuta sunt, magis sint perspicua. Sed priusquam de eo dicere incipiam, pauca, quæ belli ipsius initium præcessere, nobis referenda sunt, & in his duæ Othomani in Christianos expeditiones, quæ etsi ad nostram historiam parum omnino attinere videbuntur, operæ precium tamen duxi, quando unum corpus Christianos omnes religionis causa arbitramur, eas quoque rebus Venetis inferere.

Anno itaque & amplius post pacem circumactio, Othomanus ipse nihilo minore apparatu quam paucis ante annis Chalcidem fuerat adortus, Rhodum invasit. Est Rhodus omnium insularum quæ in Ionio & Ægeio sunt, pulcherrima, ac liberi juris; ut olim tribus quondam urbibus habitata, Camyro, Lyndo, & Ialiso, nunc vero Rhodo. Centum viginti quinque millibus passuum circuitu patet: quanquam Isidorus aliquanto breviorē fecit. Mul-

Rhodus insula a Turcis frustra oppugnatur.

ti igitur variique fuerunt in ea oppugnanda barbarorum conatus : nec uno prælio Christianorum pertinaciam frangere hostis est adortus , ac disiectis mœnibus , nonnunquam intra oppidum irrupit : verum propugnatorum virtute , quorum pars maxima Hierosolymitani fuerunt Equites (penes huiusmodi religionis viros in insula totius rei summa est) cum ingenti cæde hostis a mœnibus est repulsus , oppidumque & divina & humana ope servatum . Ferunt postea ex ipsis barbaris cognitum , duos viros forma aliquanto humana augustiore , quandiu tenuit obsidio , noctu incensis facibus , circa muros excubare solitos : ac ubi jam prope captum esset oppidum , minaci occursum illos pro muris visos ferrum identidem intentare : atque ita barbaros religione perculsos cessisse . Creditum vulgo , Petri Apostolorum principis ac Pauli simulacra illa fuisse . Quod si ita accidit , haud absurdum erit dicere , Rhodon non tam humano quam divino præsidio tunc servatam . Cæterum illud quoque non multo post miraculo datum , eo die quo Othomanus , acerrimus christiani nominis hostis , vita decessit , Rhodiacus portus ita marinis fluctibus repente est destitutus (quando alioquin miræ esset profunditatis) ut naves quæ in portu stabant , in ipsis vadis velut in sicco everisæ sint . Sed illud anno ferme post , cuius verno tempore majus omnino facinus ille adortus , Hidruntem subito incursum oppressit . Est id Calabriae oppidum , quod Aulonis littoribus modico maris intervallo respondet . Est Aulon antiquum navale ; id breve maris spatium , quod locum ab Italia dirimit , quodque quinquaginta habet passuum millia , Pyrrhus Rex pedestri continuare transitu , pontibus jactis , primus excogitavit ; post eum Marcus Varro , quum Pompeji classibus piratico bello præffet : sed utrunque aliæ impedivere curæ . Hidrunte a barbaris oppressa , apparebat Othomanum totis imperii viribus Italiae incubiturum : imminebatque ex eo christiano nomini ingens discrimen , nisi matura illius morte manifesta Dei providentia terror ille discussus esset . Nam medio belli apparatu pestis humani generis extincta est :

1480

*Servatur
Divino præ-
sidio .*

*Hidrus in
Italia op-
pressa .*

1480 quo contigit, ut Ferdinandi Regis potentia oppidum terra marique aliquandiu oppugnatum, cum barbarico sit præsidio receptum. Hæc barbarus.

Coricta Veneto cedit imperio.

Veneti interea Corictam, Dalmatiæ insulam (quam recentiores, ut alio loco significavimus, *Velgiam* dixerunt) suo imperio adjungere. Fecerant hi, olim rerum in Dalmatia potiti, eam jure belli suam: habueruntque aliquandiu insulani ipsi Venetos magistratus. Mox vero, Rainerio Zeno Principe, Schinellis, familiæ ea tempestate in Corictanis illustri, tota insula vectigalis concessa est: mansereque illi ac posteris in fide annos circiter ducentos. Sed procedente tempore Regulorum studia Dalmaticis motibus variare cœperunt: ut nunc Veneta, nunc Belæ, Ladislai, Lodovici, & aliorum Regum arma, usque ad Joannem Banis filium (qui omnium novissimus Corictanorum Princeps fuit) secuti sint. Is, temere occupatis Martini Principis, fratris sui defuncti, oppidulis quibusdam, quæ ille intra continentis oram Matthiæ Pannoniæ Regi moriens testamento reliquerat, quum barbara in se arma irritasset, ad Venetas opes confugit. Maerblasius, qui ex Pannonia in Dalmatiam ad id missus fuerat, non contentus loca, quæ ille ab initio invaserat, recepisse, in insulam copias transmisit; & jam cœperat Muselum oppidum oppugnare, quum Jacobus Venerius legatus ab Antonio Lauretano, tum classis imperatore, ex Corcyra affuit: secutus inde Antonius Vinciguerra, scribarum unus, a Principe & Patribus ex urbe missus. Is quum publico nomine barbarum monuisset, ut ab Corictanis injuriam abstineret, qui nuper in Venetorum fidem venissent, tantum absuit, ut ille ab incœpto destiterit, quod Muselo recepto, continuo ad urbem copias admoverit. Erant insulanorum animi vehementer ab ipso Principe alienati ob tributum, quod populis ab initio belli imperarat: quo accidit, ut sub hostium accessum vulgo omnes ad defectionem spectare cœpissent. Desperatis itaque rebus, Corictanus Comes, persuadentibus qui aderant, omne jus quod ipse (cujus tota tunc insula erat) ac majores sui

in ea quæsitum habuissent, Veneto nomini remisit: atque cum his Venetias, quo ab initio uxorem ac liberos miserat, tradita Venetis arce, abiit. Affuerunt non multo post quatuor aliæ triremes, ad quarum accessum territus barbarus, ne quum vellet, non esset sibi integrum in continentem abire, publica fide accepta, pacatam Venetis insulam reliquit. Eam Victor Superantius, qui in imperium maris Lauretano succedebat (ita sane forte evenerat, ut per eos dies illuc appulisset) opere ac præfidiis firmavit. Patres Corictano Principi annum mille aureorum nummum stipendium in perpetuum decernunt, in filiæ dotem quatuor millia. Sed homo tyrannicæ vitæ assuetus, æquitatis speciem in libera civitate aversatus, cum omnibus necessariis clandestine in Germaniam abiit. Nunc ad propositum bellum redeo.

Perseverarant diu Ferrariæ Principes in Venetorum amicitia, ita sane ut Borsius, qui Herculem præcesserat, si qua interdum de finibus contentio suborta esset, paucissimis comitatus, quasi privatæ fortunæ homo, ad Principem & Patres venire consuevisset, ratus suum in Venetos studium nulla alia ratione tam facile probari posse, quam si subito ipse Principi & Patribus coram satisfecisset; & brevi nihil vir ille, ex quo Ferrariensium Princeps fuit declaratus, usque ad exitum vitæ, antiquius habuit, quam Venetum nomen colere, colendoque sub illius umbra pacis studia & ocium fovere. Hujus igitur meritum & spes, quam Patres ab initio conceperant, fore, ut nemo tam Borasio similis in Veneta amicitia colenda futurus esset, quam qui illi maxime conjunctus esset, fecerunt, ut eo vita defuncto, Veneti miro studio Herculem ejus fratrem, terra & aquis adjutum, in amplissimo principatu locarint, de quo magnum alioquin illi certamen instabat cum Nicolao Lionelli filio, cui Mantuanus Princeps avunculus, & Galeacius Vicecomes enixe favebant. Verum ita accidit, ut non longo interjecto tempore Hercules Leonoram Ferdinandi Regis filiam uxorem duxerit: qua ille affinitate auctus, remissiore animo cœpit Venetam celebrare amicitiam,

1480

1481

Ferrariensis belli origo.

1481 tiam, contraque antiqua fœdera, aliqua movere, nam & circa Comaclum salem fieri ab hominibus suæ ditionis permiserat. Cujus injuriæ ne postea auctor videretur, passus est, Venetis id postulantibus, ingentem vim salis, quæ ibi conflata erat, per Benedictum Trivisanum ad hoc ipsum Ferrariam missum, in proximos fluctus projici. Constat ad hæc, in vectigalibus solvendis Venetos sua antiqua immunitate fraudari. Sed hæc aliquanto leviora. Erexerat circa Caput aggeris munitiones quasdam, quasi non alios fines habiturus, quam quos ipse statuisset. Novissime autem magistratu, quem Veneti ex fœdere in ea urbe habebant, gravi ignominia affecto, ut quasi impius ab urbis Antistite christiano sit cœtu exclusus, in aper-tissimam defectionem erupit. Patres interim non ignari quorsum motus illi tenderent, nunc per literas, nunc per oratores eum amice monere, ne pergeret Venetum nomen, nil tale de eo meritum, hujusmodi injuriis a se alienare: quin Borsium, & alios suos majores imitatus, in antiquo Venetorum fœdere perseveraret, quod ei non minus tutum esset, quam honorificum. Eas adhortationes quum homo ingentis spiritus, & qui longe majores nova affinitate imbiberat, averfaretur, tentarunt Patres per Xystum Pontificem illum in veteri amicitia retinere. Sed quum hac quoque via ingressi, parum omnino profecissent, tum vero novis pristinisque injuriis, quas Othomannico bello impliciti dissimularant, adacti, ad arma respicere cœperunt, bello vindicaturi, quæ pacis studio ad eam diem magis humane quam honeste tulerant. Tenuit tamen ea consulatio plures dies. Erant ex senioribus Patrum qui sentirent, *Nulla modo bellum Herculi indicendum, non quia jure non deberet, sed quod alieno tempore res tanta moveretur. Monere illi identidem, viderent qui bellum vellent, ne ulciscendæ injuriæ cupiditate, in aliquod grave discrimen Rempublicam conjicerent: Fessam dicere longo bello civitatem, fessas & vectigales urbes: quiescendum quandoque ab armis esse, ne bella bellis serendo, viderentur Veneti rerum omnium magis quam pa-*
cis

Consulta-
rio de bello
Herculi
Æstensis
inferendo.

cis studiosi. Cæterum, si omnia constarent, illud non esse negligendum, quod Æstensis Hercules præter excellentes ipsius in re militari virtutes, duorum potentissimorum Regum pernecessarius esset: procul dubio alienis illum stimulis incitatum, non sua sponte ea jampridem moliri: constare ad id, multos Italiae Principes cum eo fœdus percussisse. Quod quum ita esset, viderent illi, qui bellum tantopere cupiebant, ne magis clypeo, quam gladio indigerent. Ad ea maxima pars Senatus, ut quisque ferocissimus erat, reclamare: Non esse ob ea, quæ a timidis afferrentur, ulterius injuriam ferendam: insultaturos unius exemplo alios finitimos Principes, immo de industria quæsituros, qua ratione Veneti imperii fines inquietare possint: Nec verendum esse, ne civitas non omne belli onus sustinere valeat; quippe quæ jam diu armis assueta, ne concessum quidem ocium sit latura. Esse præterea Dei benignitate Venetas opes tam validas, ut quamvis Othomanico bello ingens auri pondus esset effusum, adhuc longe majus ac pene immensum superesset, quo vel gravissimum bellum, ac longe gravius eo, quo nuper defuncti essent, ex imperii dignitate confici posset. Patere ad hæc civibus longe lateque maria ad mercaturam; vectigaliaque in dies & portoria meliora fieri. Quid quod multi ex senatorio ordine adessent, qui se magnam vim auri ad usum Reipublicæ in medium collaturos pollicerentur; quibus appareret stipendium ad quantumvis magnos exercitus alendos non defuturum. Nec Pannoniæ Regis motus aliquo modo formidari oportere: qui præter quam quod cum Fœderico Imperatore perpetuum gereret bellum, Turcos quoque infestissimos haberet, qui ejus fines incursare, popularique non desinerent: satis superque illum habiturum, si adversus potentissimos hostes Pannoniæ fines tueri possit. Nec multo plus illo Ferdinandum metui debere: quippe qui vix bene adhuc ab Hidruntina respiret obsidione, qua pluribus mensibus terra marique occupatus, post ingentem auri hominumque jacturam, littoralem urbem a barbaris ægre recepisset: Infestaturam ad id Venetam classem maritimam Appuliæ & Calabriæ oram:

1481 oram: quam si tueri ille volet, a Ferrariensi bello vellet nollet temperaturum, dicere. Sed fac, inquit, illius vires omnino eas esse, quæ in plures partes belli commode diffundi possint: qua ille via ingressus genero auxilia ferre poterit? habet ne hic alatos milites, qui per aerem delati, ex Calabria in Cisalpinam Galliam devolare possint? Xysti Pontificis Roma est, Xysti Sabinia, Umbria, Picœnus ager, ac quicquid denique Italiae a Tyberino ostio Anconem usque patet. Ille, ubi Herculem ad officium retrahi non posse vidit, non solum inferendi belli se auctorem exhibuit, sed socia etiam ad id bellum arma cum Veneto junxit. Non erunt nobiscum Florentini & Mediolanenses: at Genuenses erunt & Monferratensis Princeps; erunt & Rubrii Parmenses, quos constans fama est, ad defectionem spectare: quanquam ne adhuc quidem certi sumus, malint illi, quos pro hostibus nominavi, nobiscum bellum an pacem habere. Sed quum armis, auro, auxiliis abundemus, verendum est scilicet, ne non satis justam causam habeamus, qua bellum Herculi a nobis jure illatum videri possit. Quando unquam, Patres, ab vicinorum aliquo evidentior in vos injuria profecta est? Antiquas immunitates vestras toto suo principatu sustulit: vestri imperii finibus jamdudum incubat: Magistratum, quem in ea urbe ex fœdere habebatis (quia honestiore via non potuit) christiano cœtu per contumeliam excludi est passus. Quæ injuria vos movebit, si hæc non movet? An expectandum est, ut bellum, quod jam dudum animo molitur, firmatis suis per ocium partibus, ipse prior inferat? Inferet quidem, ac fortasse citius quam vos ipsi putatis. Ite, & majorum nostrorum vestigia secuti, qui non minus vindicandæ injuriæ, quam propulsandæ semper studiosi fuere, manifestum hostem (nam in eo nihil jam quod non idem hostile sit, cernimus) ferro, igni, terra aquisque persequimini; ac nunc primum, quod vobis Reique publicæ bene vertat, bellum decernite. Incendium hoc, quod tam proximo loco nostra patientia aluimus, quia aliter non licet, armis restinguite. Intelligant omnes, scire Venetos, Liberum patrem

trem imitatos, ex bello pacem, & rursus, quum opus sit, ex pace bellum conficere. Senatus, etsi jam antea per se satis ad bellum inclinabat, hujusmodi tamen hortationibus adhuc magis impulsus, bellum miro consensu decernit: decretumque, ut omnia ex imperii dignitate fierent, pro concione populi hosti indicendum curavit. Ad cujus denunciationem tanto studio ex tota concione est reclamatum, tantus vocum favor undique consecutus, ut manifeste appareret, nullum unquam bellum majore omnium ordinum consensu fuisse adversus quempiam susceptum. Decernitur itaque statim duplex classis: una quæ Appuliæ & Calabriæ oram, si quid Ferdinandus movisset, infestaret; altera quæ per Padi fluentia in hostium fines ageretur: illi Victor Superantius, penes quem jam antea erat maris imperium, præesset; huic Damianus Maurus, uterque vir impigerrimus. Verum non aquis solum, sed terra quoque bipartito in hostem movendum rati, ita belli partes ducibus comparant, ut Rubertus Severinas (quem aliquanto antea amplo stipendio conduxerant) rem citra Padum cum valido gereret exercitu; ultra vero ex Flaminiae finibus Rubertus Ariminensis, copiarum omnium imperator. Multi ex plebe, non magis spe prædæ, quam odio in Ferrarienses, quorum superbiam uno ordine stomachari omnes, ad novam belli denunciationem exciti, sine publico stipendio terra & aquis Veneta signa sunt secuti: mutuæ adhortationes alterius alterum ad id bellum invitantium passim exaudiri; voces præterea populares, excidium Ferrariæ ominantium: usque adeo totius civitatis odia in Ferrariense nomen exarserant. Vidisses itaque omnia statim mutata: naves ad bellum instrui; viros, arma, commeatum expediri. Et jam multitudo navium ingens ex urbe profecta erat, quum Rubertus Severinas & Antonius Lauretanus, qui legatus illi est datus, Leniacum processerat: ii, exploratis jam antea locis, statuerunt per Tartari fluminis stagna, quæ sunt inter Athesim & Padum, in hosticum copias transmittere.

Decreti belli apparatus.

1482

Sed locus hic exigit (quando tota fere Gallia, quæ infra

1482

*Cisalpinae
Galliae &
Padi de-
scriptio.*

fra Hostiliam, Mantuani agri oppidum, citra ultraque Padum usque ad mare aquis irrigua est) ut pauca de regionis situ, deque fluminum divortiis dicamus. Includitur itaque terra ipsa cum Flaminiae & Picœni agri parte, præterquam a meridie & brumali ortu, qua Hadriaco alluitur, undique fere montibus; ita ut nisi a mari ad Apennini juga, quæ Liguri imminet, porrectior esset, theatralem pene formam exprimeret. Quod si theatrum appellari posset, Martis quidem, non alterius, ut Græcorum quidam Boetiam, appellaremus: quando nullum sit in Italia solum, in quo sæpius oriantur bella, atque orta diutius immorentur. Habet terra ipsa ab occasu Apennini juga, quæ Liguriæ, ut diximus, incubant. Hæc molli quodam ambitu aliquandiu evagata, Hetruria ad dexteram Umbriaque relictis, Anconem usque procurrunt: hoc fere Alpes ad septemtrionem & boream faciunt. Quicquid ferme soli his finibus continetur, Tyrrheni olim habuere. Hos Galli, locorum specie & fecunditate allekti, suis sedibus expulerunt, ipsique postea citra ultraque Padum totam terram aliquandiu tenere; inter fluvium ipsum & Alpes Lebetii, Galli, Insubres, & Cenomani habitasse dicuntur, quorum urbes clarissimæ adhuc extant. Venetos quoque nonnulli Gallicam gentem existimarunt, atque ideo falso a quibusdam crediti, quia ab illis qui in Gallia sunt, lingua tantum discrepare credantur, cæterum moribus & corporis ornatu nihil dissimiles. Ultra Padum Boji, Eganæ, & Senones solum ipsum incoluerunt: quo merito est factum, ut postea Gallia sit dicta. Eorum inde opibus Romano imperio everfis, Italiæ pars esse cœpit: novissime a Longobardis (qui in ea terra diutius fuere, maximaque eorum potentatus pars, ac regia ipsa circa Ticinum fuit) *Lombardia*, detrita syllaba, nuncupata est. Amplissima hujus terræ flumina, Padus, Ticinus, Ollius, Abdua, Mincius, & Athesis. Padus, quem a Græcis *Eridanum* appellatum quidam tradidere, in gremio Vesuli montis, qua parte maxime Ligurum finibus assurgit, ortum habet: in planitiem inde lapsus, ad meridem primo de-

defluit, inde ad orientem conversus, sex ostiis in Hadriaticum evolvitur: triginta auctus fluminibus ita invalescit, ut neque Danubio inferior, neque Nilo, a quibusdam sit judicatus. Amnium, qui se illi insinuant, clarissimi sunt, quos nobilissimi lacus aliunde acceptos cum fœnore transmittunt. A Lario, qui & *Novocomensis* dicitur, Abduam accipit; a Verbano sive *Majori lacu*, Ticinum; a Benaco, qui & *Gardæ* est, Mincium; a Sebino, aliter *Iseo*, Ollium; ab Eupilis lacubus, quorum alterum *Pucianum*, *Cervianum* alterum vocant, *Lambrum*. Augent illum vehementer præter ipsa flumina liquatæ nives, idque circa canis ortum: nec, quum maxime intumuit, tam navigiis est infestus, quam agris; quo fit ut perpetuo accolarum labore utrinque coerceatur aggeribus, in eo satis vicinis campis æquus, quod nihil ex raptis sibi vendicat. Ab ipso itaque fonte suis lætus incrementis, uno alveo Ficariolum usque defluit, est id oppidum haud multum infra Hostiliam: tum vero nimia aquarum crapula victus, paululum sub illius mœnia luxuriari incipit; atque in duas scissus partes, primam insulam facit: accolæ *Polesinum* vocant, transposita (credo) syllaba, ut quum *Polesinum* dicunt, *Polynesum*, id est longam seu multam insulam, dicere se credant: & quia Ferraria non longe infra ipsum aquarum divortium sedet, *Ferrariensem Polynesum* hanc vulgo nominant. Dexter amnis priusquam urbem attingat, ob pleraque flumina, quæ brevi spatio se illi insinuant, amissas nuper vires pene ex integro reponit: quo fit, ut nova mole pressus, in ipsis oculis civium, non præsentiam, non urbis ædificia veritus, quasi nova seditione turbatus, in duas divisus partes diversus abit: fitque recentiore hoc divortio altera insula, qua Argentia oppidum, qua item Comaclum stagnis circumdatum includitur. Dextera pars fluminis quum Argentinos fines perstrinxit, aversa ripa, qua Janiolum oppidum sedet, ex Forocorneliensi agro Vatrenum amnem accipit, nunc accolæ corrupto nomine *Santernum* vocant. Hic quasi omnis incrementi impatiens, non multo post, ubi circa

1482 Comaclum, ad locum venit, quem *Divum Albertum* vocant, tantundem pene aquarum, quantum ex Vatreno acceperat, tenere effundit, quæ per stagna Ravennam progressæ, navigabili fluvio in mare dilabuntur: atque ita Ravennæ portus unum ex Padi ostiis dici potest. Reliqua pars, ac longe major, ex Alberto recto ferme cursu in mare evolvitur, ejusque ostium *Primarium* accolæ appellant, olim Vatrenum dictum, a fluvio qui se illi, ut diximus, insinuat. Læva pars Ferrariensis divortii, eo aquarum impetu, quo ab urbe digreditur, non amissis, non auctis viribus, in mare decurrit: ejusque ostium *Volanem* vocant; inter hoc & *Primarium*, cujus proxime mentionem feci, Comaclina stagna ostium habent, immo portum potius, quem *Magnavaccam* appellant. Sed æstuariorum maris illa sunt, quod ex salis concretione datur intelligi. Redeo ad primam illam fluminis scissuram, quam paululum infra Ficarioli mœnia fieri diximus. Eam ut recentem esse existimem, non tam Ruberti, Neapolitani Regis, & Francisci Petrarchæ Italiæ figuratio facit, in qua id Padi divortium neutiquam fuisse Forlivienfis Blundus affirmat, quam Polybii, summi viri, auctoritas: qui duobus ostiis Padum in Hadriacum exire tradidit, Padusa & Volane, quæ ad eum fluvium, cujus proxime mentionem fecimus, attinere non est dubium. Sed nunc ad reliquam partem redeo, que ad lævam inclinans cursum, sine aliquo majore detrimento in Hadrianos fines usque decurrit. Hic vero bifariam scissus, minor pars ad dextram flectens, ipsam pene Hadriam alluit, ac priusquam pelagus attingat, duobus ostiis in mare elabitur. Id quod Volanæ propinquum est, *Abbatis* vocatur; reliquum vero *Gorium*, majoris fluminis ostium, quod Hadriæ finistrum in mare decurrit, *Fornaces* accolæ appellant. Et hæc de Padi ortu, deque ejus cursu & ostiis; ipsum flumen ideo Padum quidam appellatum crediderunt: quia circa ejus fontem multa arbor scirpea sit, quæ *Pades* Gallice vocetur. Plinius *Bondincum* quoque, quasi fundo carentem, Ligustica lingua dictum affirmat; atque

atque in argumentum rei adducit Bondincomacum , oppidum flumini propinquum . Athesis , qui & ipse plurifariam scissus Polesinum non unam facit , ex Tridentinis montibus lapsus Veronam mediam interfecat ; inde infra Leniacum ad Castagnarium divisus , pars illa , quæ vicum perstringit , ad dextram flectens , Tartaro ex suis stagnis emerso occurrit : qui una mixti non multum procedunt , quum alteram Athesis partem ad Maloperam majore alveo abruptam assequuntur : atque ita uno ex pluribus fluminibus facto , Rodigianam Polesinum a tergo claudunt : postremo in stagna dilapsa , prorsus fluminum nomen amittunt . Athesi vero paululum supra Marchianam turrin in duas partes scisso , dexter amnis Lendenariam Rodigiumque perfluens , priusquam ad Caput aggeris sit ventum , cognatis aquis , quasi in gratiam reversus , se placide insinuat : hic mixto alveo per stagna & paludes decurrens , ubi locum quem *Turrin novam* vocant , attigit , novissime divisus , duobus ostiis in mare evolvitur : quorum dextrum *Fossiones* vocant ; lævum vero , Brundulum . Athesis trifariam , ut supra ostendimus , divisus , duplicem Polesinum facit : ultra Rodigianas aquas *vetus* dicitur ; citra vero , *recens* .

Hæc itaque fluviorum divortia & stagna , quæ passim interjacent , Venetas expeditiones longe difficiliores omnino factura credebantur , quum neque pedibus vadari loca possent , neque ob aquarum tenuitatem ubique navigari . Primum itaque omnium Severinati Lauretanoque legato placuit , circa Boariam non longe a Leniaco lembos plerosque in Tartari fluminis stagna traduci ; inde , tribus peditum cohortibus , quibus Andreas Parmensis & Thomas Himulanus præerant , in illos impositis , ad locum quem *Crucellam* vocant , primo , mox in Mellarianos fines transmitti . Pridie Calendas Majas sub lucem Venetus miles in hostico confedit . Huc pauci ex iis qui Mellariæ præsidio erant , & Franciscus Siccus ex Hostilia cum modico equitatu sub primum appulsum affuere , levique injecto certamine , cesserunt . Nocte ,

1482

*Via per paludes in
hostium
commu-
nita.*

quæ diem illum secuta est , Antonius Marcianus , homo multi nominis , cum trecentis agrestibus cœpit viam ad traducendas copias non longe a Casalone stagnis communire . Nihil ea nocte ab opere cessatum : stabant illi , qui viam muniebant , ad latera usque aquis limoque demersæ ; ubi vero illuxit , nec dum opus ad exitum spectaret , Severinas Lauretanusque , qui ad tertiam diei horam affuerant , non ignari in quanto discrimine illorum vita esset , qui in hostium fines transierant , confestim ex circumjectis locis omnis generis & ætatis agrestes ad id opus accersunt ; mille per reliquum diei & noctem quæ secuta est , ibi operatos quidam memorant , alii longe plures ajunt . Sed quantacunque fuit illa manus , satis constat , postridie illius diei , quo plures operarios ex proximo accitos diximus , tertia lucis hora ad Tartari ripam perventum : ubi vero illi , qui adversam ripam præsidio tenebant , in conspectu fuere , mox , ponte flumini imposito , unicuique licuit in hostile solum exire . Viam quatuor & viginti stadiis stagno communitam , a multitudine fascium , ex qua fere materia opus constitit , *Fascinatam* castrensi verbo dixere : citra Tartarum non procul ab ipso ponte locus munitus est , præsidioque firmatus , ut citro ultroque commeandi facultas omnibus libera esset . Traductæ eodem die in Mellarianos fines copiæ , quæ quantæ fuerint , parum inter eos qui rebus interfuerunt , constare video : quidam viginti millia fuisse memorant , alii numerum longe extenuant : sed quantacunque fuerint , cum his Severinas Mellariam , quæ in Padi ripa est , adortus , primo fere impetu hostium munitiones arci subjectas expugnat . Qua suorum clade moti , qui in arce erant , continuo deditionem fecere . Mellaria capta , hostis sub ipsum occasum solis in ulteriore Padi ripa conspectus , Veneto subitam trepidationem injecit : continuo itaque captis armis , ad flumen est concursus . Paucitate illorum animadversa , tumultus ille subito refedit , cognitumque inde est , Fædericum Urbinatem adesse , Hostiliam Pado trajecturum , ut inde Medio-

diolanum proficisceretur . Ferdinandus Rex & alii , qui 1482
 Herculem ex fœdere tuebantur , illum summæ rei præ-
 fecerant , jusserantque subito Ferrariam venire , ut primis
 Venetorum conatibus circa Padum , aut qua satius visum
 esset , se objiceret . Venetus in castra rediit , ac biduo
 post Mellaria profectus , ad Brigantinum vicum , ali-
 quanto antea occupatum , confedit . Hic Severinas ex-
 ploratum habuit , Trecentam , & alia quædam ignobi-
 lia loca ab hostibus relicta . Operæ precium itaque vi-
 sum est , ponte in iis locis posito , ea parte supplemen-
 ta & comineatum ex Veronensi agro accersere ; appa-
 rebat , iter illud si non Crucellano & Fascinatino com-
 pendiosius , utroque tamen tutius futurum : ponti præ-
 sidium impositum est . Paucis inde diebus ex Brigantino
 Castrum novum versus mota sunt signa . Hic profunda
 fossa , quam hostes a Pado ad stagna Veneto objecerant ,
 subito repleta , copiæ ad oppidum admotæ : triduo ibi
 laboratum , murique nonnihil bellicis tormentis disjecti :
 demum post aliquot prælia deditio ab hoste facta est .
 Nec leves interim excursiones in hosticum fieri cœptæ ,
 ingensque vis hominum pecorumque quotidie in castra
 agebatur . Cujus rei fama propinquas urbes pervagata ,
 multos mortales spe prædæ in Veneta castra excivit , ita
 ut brevi ad triginta armatorum millia in illis fuisse tra-
 dantur . Ex Castro novo Ficariolum processum est : fos-
 sa hic quoque ingens nonnihil victoriæ cursum retarda-
 vit ; sed ea superata , jam castra & bellicæ machinæ ea
 parte , qua oppidum oppugnandum erat , expediri cœ-
 perant : quum tumultuose ex Mellaria affertur , Fæderi-
 cum Urbinatem cum validis copiis Hostiliam venisse .
 Timuit Venetus dux , ne viis post se ab hoste insecsis ,
 non esset sibi integrum dum vellet in pacatum abire :
 continuo motis castris cum omni bellico apparatu Ca-
 strum novum repetit . Hic vero per exploratores comper-
 tum habuit , haud magnas eo copias adductas , nec eas
 esse hostibus vires , quibus citra Padum auderent ali-
 quid conari . Tum Severinas Marciano Comiti mandat ,

*Castrum
novum de-
ditur .*

*Ficariolum
laboriose op-
ugnatur .*

1482 ut tumultuario opere Padanum aggerem inter Mellariam & Hostiliam rescinderet, quo facto apparebat, non esse amplius, cur ullus hostium incurfus ea parte timeri posset: ipse Ficariolum denuo ire pergit. Interim vero, qui præsidio erant, fossam, absente hoste, iterum communiverant, statuerantque in ulteriore ripa bellica tormenta: castrorum munitiones disturbarant, & tabernacula ex palustri materia a Veneto erecta incenderant. Urbinas ad hæc ex Hostilia secundo fluvio eo delatus, majore præsidio locum firmarat; unde postea Stellata oppidum, quod in adversa ripa est, transvectus, ibi, ut suis quum opus esset, commeatum, arma, viros subministraret, esse voluit: huc omnes hostium copiae, quæ tum comparatæ erant, illius jussu convenere. Rubertus interim nonnihil his, quæ diximus, impedimentis fatigatus, repleta iterum fossa, citra ultraque illam tandem metatus est: objectæ ad id oppido munitiones, machinæque ad muros disturbandos proximo loco admotæ. Sed dum hæc superiore parte fluminis geruntur, Christophorus Mula, vir impiger, qui lembis & minoribus navigiis præerat (Damianus enim Maurus, Padanæ classis præfectus, hostem prætervectus erat) Hadriam urbem vetustissimam adortus cepit: primo certamine oppidum militum qui præsidio erant, & oppidanorum virtute valide est defensum. Fuerat & auxilio non parum loci natura, quem aquæ magna ex parte claudunt, atque illæ ipsæ non nisi per difficiles quosdam rivulos navigabiles, quibus locis navigia ægre oppido aliqua ex parte admota sunt. Cecidit sub primos conatus Dominicus Hericeus, vir fortissimus, cujus cæde irritatis Venetorum animis, atrocior oppugnatio oppidum adorta est: periculorum omnium oblitus miles, hostium munitiones subiit. Demum non prius ardor ille animorum remisit, quam focii navales ac reliqui urbem irrupissent: tum vero oppidani, abjectis armis, veniam implorare. Multi mortales primo ingressu a victore irato, & ultionis cupido, obtruncati sunt: tecta direpta, ac

non-

*Hadria &
alia circum-
jecta loca a
Venetis ca-
piuntur.*

nonnullis locis incensa ; fuissetque eo die Hadria omnino everfa , nisi Venetus suos a præda & cæde edicto revocasset . De situ & vetustate loci alio loco diximus . Capta Hadria , totus ager & omnia quæ in eo fuere , in prædam concefferunt . Comaclum quoque per eos dies in Venetorum potestatem venit : ad quod recipiendum navigia non adeo multa sunt missa .

His aliisque circumjectis locis partim vi partim voluntaria deditione receptis , quum classẽ interim adverso Pado in hostem Maurus ageret , ingens citra ultraque flumen fuga facta dicitur . Ejus accolæ Hadrianorum clade territi , Ferrariam , aut alio , ubi se tutos fore putabant , cum conjugibus & liberis præcipiti fuga abierunt . Communiverat Hercules Padum ea parte , qua classis agebatur , ad locum , quem *Pilosellam* vocant , tribus ligneis castellis , medio amne uno , reliquis circa ripas constitutis , quibus ingens bombardarum telorumque vis inerat . Validum ad id præsidium in medio erat ; sed in ripis longe validius . Aderant Sigismundus Æstensis , Herculis frater , & Joannes Bentivolius , Bononiensis , cum equitibus sexcentis , ac peditum numero pene pari . Habebat secum Maurus vim navium ingentem , galeones , lembos , ganzariolas , ac pleraque alia diversi generis navigia circiter ducenta , omniaque optime ad bellum instructa . Ipse triremi invectus , ferociter terra & aquis hostes adortus est . Tanto animorum ardore hic a Veneto res gesta dicitur , ut pulso equitatu , ac reliquis tota ripa turpiter fugatis , castella quæ in aquis erant , post acerrimum certamen capta sint . Nec victoria omnino incruenta fuit : multi , alii aliis casibus , & in aquis & circa ripas conciderant ; sed res læta effecit , ut si qua clades eo loco accepta est , illa ipsa ad sensum non pervenerit . Castellum quod in mediis aquis fuit , quodque grandiori navigio impositum erat , Venetias est missum ; reliqua incendio absumpta . Maurus victor dextra levaque navales socios cum terrestri milite circa flumen prædatum mittit : illi vero non tam prædæ studio , quam ut suum in

Hostes vi-
cti.

1482

hostes odium explerent, villas, vicos, & tecta circumpandans campis sparsa diripiunt, direptaque, subiecto igni, incendio absumunt: agrestes pecoraque ad naves læti agunt; atque ita classis prædabunda sub idem fere tempus, quo terrestres copiae Ficariolum secundo circumfederant, eo & ipsa appulsa est. Prædatores, qui classem aliquantisper sua celeritate præcesserant, hostium speciem primo aspectu suis præbuere, qui circa oppidum castra habebant: mox vero inter se cogniti, ingenti alacritate, mutuaque congratulatione congressi, hostem terra & aquis obsidere pergunt: muros oppidi & munitiones assiduo tormentorum ictu disturbant. Nec Fædericus, qui e regione erat, suorum discrimen ociose intueri; sed æneis machinis in adversa ripa constitutis, cuncta Veneto infesta reddere: viros ad hæc, arma, commeatum suis ex proximo submittere; omnia ad obsidionem perferendam mature providere. Sed nihil erat quo ille gravior Veneto esset, quam fusilium machinarum jactu, quas a nimia celeritate *Vertivolantes* appellant: non arma, non vallum, non denique munimentum ullum perniciosæ pesti resistere poterat: omnia more fulminis ænea pila violenter excussa trajiciebat: non in tabernaculis miles, non extra tutus esse. Tum vero quia id parum militari exemplo ab hoste fieri constabat, quod noctu, quodque intra castra milites his insidiis peterentur; denunciandum illi per præconem Severinas curavit, ut nisi ab ejusmodi belli ratione absteret, fore ut & ipse, bombardis a Ficarioli mœnibus averfis, castra oppugnare inciperet. Quoniam igitur utrunque parum decorum visum est, convenit inter eos, ut quum oppidum oppugnaretur, aut Ficarioli muri tormentis quaterentur, his liceret machinamentis uti. Severinas præterea, ut Padus non uno hostibus loco clauderetur, navigia quædam ab classis statione, præter castra, ad superiora fluminis loca solo attrahi jussit. Ad naves eas opprimendas, ex quinque & viginti galeonibus, quos ex Mediolano missos constabat, novem Urbinas ex Hostilia accersivit. Horum quinque cum ad insulam Venetæ stationis-

tioni proximam pervenissent, quadringenti milites navibus egressi, ut corpora aliquantisper æstu levarent, se temere sub umbra arborum in herbido prostravere. Venetus in tali occasione haud cessandum ratus, averfa insulæ parte ad eos silentio annavigavit, atque ex iis navibus, quæ admotæ erant, ad centum quinquaginta in terram digressis; subito clamore incautum hostem ac semisomnem adoriuntur. Ille vero inopinato malo perculsus, neque arma capit, neque se satis ad fugam expedit: demum urgente metu, alii alio dilapsi, pauci ad naves confugere, quibus trepide abductis, in tutum abierunt; reliqui a suis destituti, alii ferro, alii in aquas præcipitati periere: septuaginta, qui vivi in victoris potestatem venerunt, ad Severinatis conspectum adducti sunt. Eos quum Mediolanenses esse constitisset, atque eosdem opifices, qui non militandi studio, sed Principis jussu naves conscendissent, benigne acceptos, vestibus & viatico adjutos, dux ipse ad unum dimisit. Eam cladem hostis majore Venetorum incommodo non multo post ultus est. Scinditur, ut diximus, Padus quingentos infra Ficariolum passus. Statuerant Veneti duces in fronte ejus insulæ, quam fluminis divortia faciunt, subito opere præsidium communire, ut dexter fluvius, quo ex Stellatis Ferrariam navigatur, hostibus clauderetur. Ferunt Antonium Marcianum primum omnium loci opportunitatem ostendisse, atque iccirco præsidii communiendi negotium illi datum. Is cum Bartholomæo Falcerio, Thoma Imulano, duabusque peditum cohortibus locum subito occupavit, occupatumque, adomota ad id opus vi agrestium ingenti, communire cœpit. Milites interim sociique navales prædæ studio ab opere averfi, Ferrariam usque prædabundi processere, prædaque ingenti parta, ubi ad naves reditum est, Marciano cum operariorum manu paucisque militibus relicto, in castra & ad stationem, quæ in averfa ripa erat, sine imperio abierunt. Relictorum infrequentia effecit, ut per diem locus communiri nequiverit. Hercules, cognito hostium consilio (quod ut sciret, expeditissimis nunciis Feltrius Dux cu-

1482 rarat) confestim ad eos opprimendos ire pergit. Haud enim ignorabat, quid periculi sibi Ferrariæque ex ea re immineret; subito igitur accessu eos adortus turbat; primo inde certamine injecto, circa munitiones fatigat. Marcianus suos hortando, ut se locumque fortiter tuerentur, victoriam Æstensi aliquanto retardavit: inde superante hostium multitudine victus, in eorum potestatem venit. Captus cum eo Falcerius, ac milites multi, multi quoque ibidem cæsi. Imulanus cum parte peditum ad fluvium se recepit, maturoque navium accursu servatus est. Perrexit postea Hercules locum communire, qui valido præsidio firmatus, magnum Ferrariæ adjumentum attulit.

Severinas interim, quum Ficariolanam oppugnationem haud tam cito, quam ipse & alii sperarant, ad exitum perducere videret, ne uno loco hostem fatigaret, copiarum partem cum Fracasso & Joanne Maria, & cum his Petro Marcello legato, Jacobi Antonii viri clarissimi filio, ad Rodigianæ Polesini oppida expugnanda mittit; quicquid enim hostium intra Athesis fluente erat, nullam vim belli ad eam diem senserat. Primo igitur accessu Castellum Guilielmum, & Turris Donatia stagnis circumflua, sunt capta. Inde Rodigium, Lendenaria, Abbatia, & alia Polesini loca non sine certamine (quo Hieronymus Marciani Comitis filius, juvenis impiger, occubuit) Venetis armis cessere. Ad confirmandos autem populorum animos, qui in Venetam fidem venerant, Augustinus Barbadicus, tum Patavii præfectus, vir claro ingenio magnaque auctoritate, decreto Patrum Rodigium transit: missus ad hoc ipsum cum eo Petrus Trivisanus. Rebus provinciæ constitutis, Barbadicus jussu Patrum Paduam est reversus, Trivisanus gravi morbo implicitus non multo post vita decessit. Rubertus Venerius, Francisci filius, Trivisano in provinciam successit. Hic quoque populorum animos, imprimisque Rodigianos, non solum in fide continuit, sed mansuetudine & ingenii dexteritate magnopere etiam confirmavit. Dum
hæc

hæc circa Athesim geruntur, Fœdericus Urbinas gravi morbo implicitus, ex Stellatinis castris, in quibus ægrotare cœperat, Ferrariam est delatus. Severinas interim, quamvis copiarum pars cum filiis abesset, nihilominus hostem die noctuque assiduus conatibus fatigare, murisque jam propemodum bellicis operibus solo æquatis, longioris moræ impatiens statuit oppidum oppugnare. Priore certamine promurale arcis est vi captum, ac semel occupatum pertinaciter Venetus retinuit. Multi igitur, remittente pugna, in eo remansere: quidam etiam sub ipsis muris hæserant. Qua hostium audacia Herculani, qui intus erant, territi, spe oppidi amplius retinendi amissa, turrim, quæ adhuc non prociderat, pontibus suspensam subiecto igni evertere. Cognita ex eo hostium desperatione, Severinas acriore oppidum oppugnatione adoritur. Media nocte ad tertium Calendas Julias miles ferox Ficariolanas munitiones invadit, pontes pluribus circa fossas locis nocturno incurfu disponit. Æstenses & ipsi per umbram noctis oppidum seque fortiter tueri: pugna & specie & re atrocior diurna fuit. Terrebant nocturni clamores, cæci strepitus, fragores, ruinæ, & quod omnium maxime horrendum erat, subiti tormentorum ictus, qui tonitrua imitati, omnia terroris & sollicitudinis complebant. Protractum est prælium fere ad lucem: tum vero Venetus, victa hostium pertinacia, pluribus locis in oppidum irrumpit. Herculani ubi rem perditam videre, abjectis armis, alii præcipites in aquas dati sunt, alii ferro oppressi, paucissimi vivi in victoris potestatem venere. Venetus oppido potitus, continuo illud pene solo æquatum irrequieto opere restituit. Severinas interim & Lauretanus palustri cœlo gravati, ægrotare cœperunt: uterque Patavium delatus est, sed dispari fato: Venetus, servato duce, diem vitæ obiit. Maurus quoque, classis præfectus, & ipse a Patribus revocatus, paucissimis diebus postquam Venetias venit, vita decessit. Fuit æstas illa omnino gravis; sed autu-

mnus

Copias palustri cœlo affectis, multum mor- tui.

1482 mnus qui secutus est, longe gravior, ita ut quidam eorum, qui de Ferrariensi bello nobis commentarios scripsere, quique rebus gerendis interfuerunt, affirmare audeant, periisse ex iis qui circa Ficariolum æstate illa terra & aquis fuere, ad viginti hominum millia, alios alio casu, sed longe plures febris palustri loco contracta. Hæc æstate illa in Gallia.

In Flaminia Rubertus Ariminensis & ipse ab initio belli nonnihil cum iis copiis quas habebat, hostem assiduis expeditionibus vexarat: ex Ravenna, ubi tunc Bernardus Bembus prætor erat, commeatus & omnia ad bellum necessaria illi mature subvehebantur: media fere æstate Patrum decreto Romam ad Xystum Pontificem obsidione levandum ire iussus est. Sub primos enim Venetorum motus Alphonsus Calabriae Dux cum quatuor millibus armatorum tentaverat ad Herculem sororium transire: verum quia per loca Pontificis omnino erumpere cogebatur, in Marfos primum, inde per Aequos ducens, Columnensibus & Sabellis, qui aperte a Pontifice defecerant, juvantibus, in Romanum agrum descendit. Habet urbs Roma plerasque nobilissimas familias, quarum Ursini, Columnenses, & Sabelli celebritate nominis & opibus clarissimi habentur: hos discordia multis ante annis, æmulatione primo, inde apertis odiis in perpetuum pene certamen traxit: sæpe accidit ut armis inter eos media sit urbe disceptatum; sed foris tanquam liberiore campo sæpius: quicquid oppidorum circumquaque urbi adjacet, illorum pene ditionis est. Sed quum præter hos multi alii sint Romani sanguinis Principes, Ursini jam inde a multis annis & armorum virtute & opibus cæteros longe præstare cœperunt. Extiterunt nostra memoria quatuor ex ea familia viri clarissimi, Caroli filii, Latinus, Joannes, Neapuleo, & Rubertus: duo illi Eugenium Pontificem (ut a majoribus accepimus) Florentiam secuti, tantum apud illum gratia & honore florere, ut Latinus, qui omnium maximus natus fuit, non multo post Cardinalis sit creatus, Joannes & ipse Tranensis Antistes declaratus,

am-

amplissimis ad id sacerdotiis auctus, mirum in modum domesticam auxit dignitatem. Attulere hi quidem suis multum splendoris; sed plus omnino Neapuleo & Rubertus, qui militari virtute in tantam nominis celebritatem evasere, ut uno tempore hic regiarum copiarum dux, ille Pontificii exercitus imperator fuerit. His virtutibus non solum paternum principatum tutati sunt, sed mirum etiam in modum auxere, ita ut quicquid terræ a Tyrrheno ferme littore ad Fucinum Marforum lacum longe lateque patet, suæ ditionis fecerint. Is rerum successus adhuc majorem apud æmulos peperit illis invidiam; oppugnatique ob id nonnunquam uno tempore a Columnnensibus, Sabellis & Anguillariis. Et quia per se non poterant, ut unius familiæ opes everterent, Calistum quoque Pontificem in eos armarunt; cujus conatus non solum illi sustinuerunt, sed fregere etiam, vel imprimis, quum ad Vicum Varronis, Borgias Calisti nepos longe majoribus copiis cum Ruberto Ursino parum prospero Marte dimicavit. Verum etsi semper alias æmulorum opes Ursinis infestæ, Xysti Pontificis temporibus infestissimæ fuerunt: quippe qui nacti (ut eis persuasum erat) nocendi occasionem (quia paucissimis annis quatuor illi viri illustres extincti essent) enixe omnia moliri cœperunt, quibus Virginii Neapuleonis filii, qui unus in tantum principatum successerat, opes everterent. Verum ille viribus & ætate florens, majorumque vestigia secutus, Pontificem amplexus, Romanæ Ecclesiæ partes tueri, cum Hieronymo Vicecomite communi consilio rem domi forisque administrare. In hujus itaque potius, quam in Pontificis invidiam Columnnenses Sabellique res novas sub Alphonso accessum in urbe & in municipiis moliri cœperunt: quo accidit ut duo ex utraque familia Cardinales, viri alioquin singulari innocentia & auctoritate, in perduellionum suspicionem devocati, Pontificis jussu in Hadriana mole aliquandiu velut in custodia habiti sint. Tum illorum necessarii adhuc magis irritati, omnia Romæ per homines suæ factionis turbantes, Alphonsum venientem non

fo-

1482
Alphonfus
Aragonius
Romanum
agrum in-
festat.

solum commeatu juvere, sed in sua quoque oppida, unde commodius urbem infestaret, ultro induxere. Hinc itaque accidit, ut quanquam Pontifex per id tempus florescentes haberet copias, essentque in illis castris multi clari & illustres viri, intra tamen urbis mœnia se tenerent, veriti, ut vulgo ferebatur, ne si castra extra urbem fecissent, aliquid interim domi per homines adversæ factionis moveretur. Ea Alphonfus occasione usus, aliquot oppidis Pontifici ademptis, Romanum agrum assiduis incursionibus infestare. Ob hæc Pontifex ad Venetos miserat, ut Rubertum Malatestam ad se obsidione liberandum mitterent.

Patres, etsi Ferrariensi bello satis occupati erant, maritimam tamen Appuliæ & Calabriae oram validissima classe populandam Victori Superantio decernunt. Cæterum Francisco Diedo mandant, qui oratoris munere apud Pontificem fungebatur, ut suo nomine militem Romæ conducat. Mandant & Ruberto Ariminensi, ut cum quam maximis posset copiis ad urbem gravi bello levandam properaret. Mittunt ad hæc Petrum Diedum, qui apud illum legati nomine esset, quique passim mercenarium militem contraheret, ut Xysto non imperatore solum, sed milite quoque opitulari viderentur. Rubertus Romam ire iussus, ex Flaminia cum valido equitatu movit. Nunciatur interim, Tiphernum a Nicolao Vitelio Florentinorum opibus freto occupatum. Eo quum ille divertisset, paucis Tiphernatium locis vi captis direptisque, quia res Romanæ in discrimine erant, urbem versus magnis itineribus abiit. Sub ejus igitur adventum mutata belli ratione, in hostem subito mota sunt signa. Alphonfus, audito hostium accessu, in Veliternum agrum, ad locum qui *Campus mortuus* dicitur, concessit: Venetus imperator ubi hostem in conspectu habuit, socios (ut sit) hortatus, copias in certos ordines divisit: inde spei plenus in hostem vadit. Faciebat illi animum copiarum magnitudo, quibus fretus non multo postquam contractum fuerat certamen, coegit Aragonium hostem in orbem

bem pugnare . Habebat ille lectissimum equitatum , habebat & pedites , sed pro numero equitum , admodum paucos : utebatur ad hæc Turcis quadringentis , quos Hidrunti superiore anno domitos ad deditionem compulerat . His copiis ille fretus , Malatestam venientem ferocissime excepit . Certatum ferunt sex & amplius horas , tanta animorum pertinacia , quanta hominum memoria in terra Italia raro alias . Instabat Ariminensis dux , ac bellatorum numero melior undique hostem fatigabat . Contra Calaber suorum virtute nixus , aut mori , aut omnino locum retinere certus erat . Multi utrinque cadebant : ubique atrox erat prælium ; sed qua Turcorum manus dimicabat , atrocissimum . Demum Pontificii Venetique , militis multitudine superante , consilioque & præsentia ducis vires juvantibus , acies minus ac minus hosti constare cœpit : turbatisque primo ordinibus , tentavit Alphonsus pluribus locis aciem reparare , nonnihilque ea ratione est victoriam remoratus ; sed ubi suos undique degravari vidit , remque semel inclinatham sisti non posse amplius , cum paucis equitibus dilapsus , in pacatum trepide concessit : reliqui viri illustres , qui omnia prius experiri maluerunt , quam hosti cedere , cum omnibus ferme copiis in victorum potestatem venere . Raro alias tantus ductorum numerus uno prælio captus dicitur . His cum alia ingenti captivorum turba præ se actis , Rubertus victor non multo post urbem ingressus , desuetam triumphi speciem Romanorum oculis subjecit : ipse per hæc immortale nomen consecutus , paucis diebus vita decessit ; cuius desiderium eo majus fuit , quo minus inclytæ victoriæ laudem livor ullus fortunæ aut hominum tam brevi spacio violare potuit . Percrebuit rumor , eum veneno sublatum : sed fama tenuit , eo die , quo tam prospere pugnavit , nimio æstu & labore corpus affectum contabuisse , atque ob id intra paucos dies grassantis vi morbi expirasse . Romæ est situs , ejusque sepulchrum hoc habet : *Veni . Vidi . Vici . Lauream .*

*Arragonius
Dux in Ve-
lerno agro
victus cla-
rissimam
Malatestæ
reliquit vi-
ctoriam.*

*Rubertus
Ariminensis
non multos
post dies ,
quam pro-
spere in Al-
phonsumpu-
gnarat , vi-
ta decessit .*

Pon-

1482 *Pontifici . Retuli . Mors . Secundis . Rebus . Invidit .*
 Tradunt quidam , duos summos Italiæ imperatores eo-
 dem die interiisse ; hunc de quo loquor , & Fæderi-
 cum Urbinatem , quem ex Stellatinis castris Ferrariam
 delatum diximus .

*Fædericus
 Urbinas
 moritur .*

Dum vero hæc in Latio gerebantur , in Gallia Pe-
 trus Maria Rubrius Venetorum partes secutus , circa
 Parmam Sforcianas opes sollicitare non destiterat , af-
 fiduisque incursionibus omnia hostibus infesta reddere .
 Sed Veneti non tam nocendi studio Mediolanensium res
 Rubrianis armis vexabant , quam ut domestico bello
 impliciti , Æstensi Herculi illi auxiliari non possent .
 Ad hos motus comprimendos continuo Sforcianæ copiæ
 in Parmensem agrum transivere ; quæ Rubrium gravi
 bello adortæ , non solum intra suos fines compulerunt ,
 sed Nucetum quoque oppidum aliquandiu oppugnatum
 illi ademere , nec multis post diebus & arcem Candi-
 dam . Erantque in hoc statu Rubriorum res , quum
 Petrus ipse , vir fortissimus , morbo implicitus vita deces-
 sit . Guido , qui ab eo hæres relictus erat , cum fra-
 tribus ad Secundum oppidum , ubi belli sedem figere de-
 stinarat , se recepit . Verum exclusis Venetorum auxiliis ,
 quippe quæ tum propter Padum , tum quia a Venetis
 finibus longissime recedebant , nulla mitti poterant ; et-
 si Sforcianas opes ferocissime diu pertulere , ac nonnun-
 quam etiam fregere , ut in Parmensi agro , ubi duæ Ru-
 brianæ turmæ adversus Sforcianas copias triplo majores
 prospere dimicasse dicuntur ; longo tamen bello fatigati ,
 ut postea dicitur , cessere . Erat jam autumnus pars non
 parva exacta , quum Severinas morbo levatus , in castra
 jam pene desolata rediit . Omnia erant languentium ple-
 na , quanquam ex iis , qui vim morbi evicerant , jam non
 pauci convalescere cœperant . Summæ rei præerat Lu-
 cas Pisanus , qui ex Verona decreto Patrum , Lau-
 retano morbo decedente , in castra venerat , ut tan-
 tisper illic legati nomine esset , dum Joannes Hemus
 ex Brixia finibus revocatus Ficariolum venisset . Præ-
 rat

rat tum is cum Deiphobo copiis , quas Patres futuris Mediolanensium motibus circa Ollium ab initio belli objecerant . Sub Hemi adventum Pifanus , qui jam & ipse gravitate cœli languere cœperat , Venetias abiit . Ficariolana mœnia novi legati industria assiduo opere instaurabantur , dum Fœdericus Cornarius & Franciscus Sanutus legati in castra venerunt ; post quorum accessum miles ad Ficariolum in castris , & naves in pristina statione aliquandiu sine re ulla memorabili fuere ; atque ideo cessatum , quia non adeo multi erant , qui arma adhuc tractare possent : trahebant longe plures ægra corpora , qui non modo non bellica munera obire poterant , sed ne pedibus quidem consistere . Vertente autem autumno , quum aeris inclementia magis in dies magisque remitteret , cœpissentque passim , qui ad eam diem jacuerant , levare , ne amplius tempus tereretur , mittit Severinas Fracassum filium cum valido equitatu ad præsidium oppugnandum , quod Hercules ad Obscurum Lacum in ripa fluminis firmarat ; erat enim Venetis navibus citro ultroque commeantibus infestissimum . Ille , bellicis machinis in adversa ripa constitutis , ita hostium munitiones assiduo jactu paucis diebus comminuit , ut jam hostem minimo negotio loco dejici posse nemo dubitaret . Sed dum Fracassus hac parte hostem fatigat , Victor Superantius , maritimæ classis præfectus , cum una & viginti triremibus , biremibusque , & paraschermis circiter quatuordecim , adverso Pado in Argentinos fines progressus , Janiolum oppidum , quod ad Vatrene ostium sedet , oppugnare statuit : apparebat , nisi eo expugnato , classem sine ingenti certamine ulterius procedere non posse . In adversam igitur ripam e regione oppidi (*Filo* nomen loco est) quadringentos & amplius equites , milites sexcentos Superantius exposuerat : cœperant hi adversus hostium incursus Padi ripam communire , ut inde per ocium oppidi mœnia bellicis operibus disturbarent . In eos præ-

1482 præfenti operi intentos Sigismundus Æftenfis , Nicolaus Corregianus , & Hugo Severinas , alique nonnulli viri illustres cum tribus & amplius hominum millibus ex Argentia oppido repente impetum fecere ; ac primo in Andreæ Burgensis stationem irrupere , ubi nonnihil a Venetis primo congressu est laboratum . Inde vero , ubi hostem adesse cognitum est , sumptis repente armis , ferociter Venetus in pugnam ruit . Objecerat Æftenfis venienti illi quatuor currus , quaternas singulos machinas habentes . Atrox hic prælium inter hostes & navales socios coortum erat , multi-que jam ex utraque parte cadebant , dum trecenti Peloponnesiaci equites , qui cum Veneto venerant , paululum circumvecti , ut hostem pugnae intentum circumfisterent , tantum a latere conspecti terrorem Herculanis injecere , ut subito Sigismundus & alii duces territi fugam moliri cœperint . Valaresia ad hæc trimis jam aquas , quas hostis a tergo habebat , subito tumultu infederat . Quo cognito , quum jam Æstenses circumventos se vidissent , a prælio in fugam versi , alii alio diffugere conantur : Sigismundus celerissimo equo usus , præcipiti fuga Argentiam pene solus abiit . Multi , qui metu se præcipientes in aquas dedere , vi fluminis victi perierunt , multi quoque ferro absumpti , plurimi deditione facta in Victoris potestatem venire . Ingentem victoriam ac valde memorabilem eo die Superantius est adeptus , nam præter Hugonem Severinatem & alios circiter septuaginta armorum ductores , quos classis imperator Venetias captivos misit , ducentas & amplius cassides cataphracto hosti ademptas (quod eximii trophæi speciem præbuit) publico loco suspendit .

Sigismundus Æstenfis & Hugo Severinas ad Argentiam a Victore Superantio prælio victi.

Republica ad Argentiam pulchre gesta , Severinas , ut & ipse facinus aliquod præclarum ederet , in Ferrariensem agrum transire statuit : pontem ex galeonibus , quos ad hoc ipsum demoliri fecerat , subito construi mandat , datque Bassano Veronensi id negocium :

cium : qui cum paucis diebus opus confecisset , Barbadico ad Ficariolum relicto , cum Hemo & Sanuto legatis nocte profectus , mille passus infra hostium præsidium copias trajicere cœpit : ac quo tum quodque navigium præcesserat , ita suo ordine fluminis alveo jactis anchoris , in pontis speciem disponebatur . Et jam ad mille & octingenti equites peditesque in hosticum trajecerant , quando manifeste apparuit , non adesse tot naves , quæ pontem explere possent , idque illorum culpa evenisse , qui fluminis latitudinem non recte dimensi fuerant . Stabat itaque in adversa ripa fortissimorum hominum manus omni suorum præsidio exclusa : quo periculo Severinas commotus , vehementer excanduisse dicitur : superum hominumque fidem testatus , nisi quam primum naves expedirentur , quibus pons ante lucem jungeretur , fore ut paucorum stultitia lectissimorum hominum manus , se & suis spectantibus , in adversa ripa ab hoste trucidaretur . Sed legatorum industria mature provisum , ut deducto in citeriorem ripam ponte , antequam hostis quicquam rescivisset , reliquæ copiae sint ultra flumen traductæ . Tum vero Herculani milites loco , quem præsidio tenebant , diffisi , bellicis instrumentis in subjectum flumen devolutis , injectaque munitionibus flamma , Ferrariam celeri cursu se receperunt . Horum exemplo & alii metu consternati plura loca quæ circa flumen Hercules communiverat deseruere . Quo accidit , ut totam Padi ripam , præterquam quod in Polesini fronte præsidium unum ab hostibus est retentum , continuo Venetus occupavit . Miles , ubi non flumen , non munitiones ullæ erant , quæ suos successus remorari possent , in Ferrariensem agrum effusus , villas & loca suburbana subito incursum diripit , direptaque incendio absumit . Est locus mille passus ab urbe , *Parcum* vulgo appellant : hunc primo Borius muro circuiverat , sed Hercules plus agri amplexus , illum majorem in modum auxit intus :

*Severinas
castra, Pado
superato, in
conspectum
Ferrariæ
locat.*

1482 stagna , rivi , nemora , campi & loca ad venandum quæſita . Circa hos muros , qui non multum a flumine recedunt , Venetus primo confedit ; novusque interim pons , ac priore illo firmior , Pado eſt impoſitus . Onerariæ naves , anchoris ſuperiore parte fluminis ferrea catena , ne recidi poſſent , dejectis , ordine ab una ripa ad alteram primo diſpoſitæ , inde trabibus inter ſe commiſſis ab utraque parte compactæ , lapidei pontis ſpeciem ſua firmitate præbuere . Omnigenum rerum venalium tabernæ dextra lævaque conſtitutæ , aquarum proſpectum tranſeuntibus adimebant : pontes ad id penſiles eas mediis aquis velut in infula quadam , poſtea quam ſublatis erant , ſtatuebant . Et ne pons ab hoſte nocturno ſolveretur incendio , ducentos inde paſſus codices anchoris ſuſpenſos , ferreis uncis prominentibus , fluvio objecere , qui ardentem materiam ſuperne dimiſſam remorarentur , donec prorsus extincta eſſet , aut omnino conſumpta . Ponte flumini impoſito , Severinas , refracto muro , per Parcum ipſum quadrato agmine ad mille paſſus Ferrariam adequitavit . Hic quum in acie ante urbem ſtetiſſet , nec ab hoſte moveretur quicquam , copias in caſtra reduxit . Converſus inde Venetus ad præſidium , quod hoſtes juxta flumen reliquerant , muniendum , majorem amplexus aream , fossa vicenum pedum profunda æquis lateribus producta , circumquaque illi aggerem cum propugnaculis & pinnis ad hoſtem procul ſummovendum impoſuit : opus ſane inexpugnabile , ac niſi pax illud ſuſtulſſet , perpetuus Ferrariæ terror . Rebus hac quoque parte firmatis , hoſtium portis Venetus ocioſe adequitat , omnia trepidationis & metus complet . Qui in urbe erant , pontem propinquo loco , præſidium propinquiore intuentes , uno ore omnes publicam privatamque fortunam deplorare : actum dicere de Herculis principatu , actum de Ferrarienſium ſalute ; vulnus jam intra viſcera adaſtum , venenumque ad præcordia perveſſe ; nunquam amplius a Veneto ſperandam pacem ,
qui

qui signa in conspectu urbis , quasi arce quadam munitissima , præfixisset . Non paludes , non stagna , non Athesis aut Padi fluentia , illius victoriam morari amplius ; aut iniquissimas Padi conditiones , aut frænum accipiendum prædicare . Hæc illi . Venetus interim omnia moliri , quæ ad victoriam attinere arbitrabatur : flumina , & eorum ripas insidere ; præsidia non uno loco disponere : & brevi , non aliter Ferrariensibus imminerebat , quam victores victis , quum subito debellatum volunt , imminere consueverunt . 1482

IN LIBRUM SECUNDUM

E P I T O M A.

Romanus Pontifex nova fœdera secutus , a Venetis defecit : Calaber Dux Ferrariam accessit : Bellum in Venetos ab omnibus Principibus & populis Italiæ decretum est : Patres Lothoringiæ Ducem in Italiam stipendio accersivere : Severinas cum maxima copiarum parte , Abdua ponte superato , ad Trecium consedit : Lodovicus Sforcia Rubrianas opes per ocium evertit : Alphonsus , copiis ingentibus in unum contractis , multa Brixienfis & Veronensis agri oppida Venetis ademit : Inde Mincio superato , ad Athesim usque tumultuose adequitavit : Asulam nec multo post per deditionem occupavit : Venetus peditatus ad Stellata Herculis interventa ad flumen præceps datus est : Alphonsus ex Asula profectus irrequieto cursu ad opes Venetas circa Padum evertendas , a Severinate præventus , infecta re abiit : Jacobus Marcellus classis imperator Gallipolitana oppugnatione occubuit : Gallipoli a Veneto capta , Veneta arma in intima Calabriæ loca penetrare cœperunt : Castra novissime ad Balneolum collata , ubi pax , quæ non multo ante Cæsena frustra mota fuerat , sancita est : Aurigationes & hastarum certamina post pacem in urbe celebrata , postremo loco referuntur .

M. ANTONII
SABELLICI,
RERUM VENETARUM
AB URBE CONDITA,
DECADIS QUARTÆ,
LIBER II.

Rat jam res Veneta superior, fuissetque non multo post cum Hercule debellatum, nisi Xysti Pontificis subita defectio Venetum non solum possessione victoriæ dejecisset, sed in summum etiam discrimen belli adduxisset. Nam post Malatestæ ducis mortem Pontifex, & Hieronymus Vicecomes, cujus ductu omnia gerebantur, sensim alienati, aperte tandem ad hostes defecere. Noverat ita eventurum Franciscus Diedus, qui tum, ut diximus, ad Pontificem orator erat; idque per literas Principi & Pa-

1483
*Romanus
Pontifex
nova fœde-
ra secutus
a Venetis
defecit.*

1483 tribus significarat, qui ut eos in fœdere retinerent, nullum interim bonorum sociorum officium prætermisere. Sua ne igitur sponte, an alieno impulsu defecerint, difficile est judicare. Percusso cum hostibus fœdere, tentavit Pontifex per literas Venetos ab armis revocare, atque eo suadendo hortandoque perducere, ut Ferrariensi bello omnino abstinerent, restituerentque Herculi Æstensi, quæcunque ad eam diem armis illi ademissent. Patres ea denunciatione moti, etsi certi erant, semipartam victoriam nolle abjicere, censuerunt tamen, Pontifici respondendum, ac per literas non illi magis quam toti Italiæ, immo Europeis omnibus demonstrandum: contracti belli, culpam a se quam longissime abesse; atque id ipsum ex eo facile intelligi, quod nisi Xysto ipso auctore, immo impulsore potius, arma in Herculem sumere noluisent, quæ magno Reipublicæ dispendio sumpta, tum quum victoria jam pene parta esset, a se repeterentur: quasi facile omnino esset, gravissimum bellum grandi dispendio contractum, tam repente solvere. Placuit itaque Bernardum Justinianum, virum insigni eloquentia, ad Pontificem publico nomine rescribere. Literarum, quas ille in Senatum attulit, quæque Romam postea missæ sunt, hæc fere summa fuit, ut diceret: *Venetos ne injuria quidem lacessitos, arma prius induere voluisse, quam belli, quod postea Herculi illatum esset, Pontificem non solum auctorem, sed impulsorem etiam habuissent: nec tum quidem eos a pace multum abhorrere, quin veteri civitatis instituto libenter eam complexuros fuisset, nisi alieno tempore proponeretur, tunc sane, quum jam prope debellatum esset, ac tam indignis conditionibus, ut nil aliud esset illam recipere, quam Venetum nomen omnibus gentibus irridendum exhibere: Certo se scire, Pontificis consilia, monitus, hortationes ad commune ocium spectare; nec ab eo quicquam proficisci posse, quod non idem christiano nomini conducibile esset. Verum satis superque apparere, secum in eo, dolo agi, quod dum ipsi vicesimum prope annum Othomanico bello terra marique occupati fuissent, ut communem hostem procul Italia (ad cujus impe-*

*Venatorum
literæ ad
Pontifi-
cem.*

rium

rium aperte anhelabat) distinerent, hortarenturque interrim Italiae Principes ad incendium illud restinguendum, unde ingens christiano nomini discrimen imminebat; & publici & privati periculi immemores omnes, tam ociosis auribus suas hortationes audissent, quam se bellantes nuper pacatis animis spectare consuevissent: nec tunc aut conspire, aut socia inter se arma jungere curæ fuisse cuiquam. Jam vero, periclitante Hercule, quasi de summa rei ageretur, consternatos ad arma omnes concurrisse: bellum communi nomine parare, pacem vel invitam vi & armis in Italia retenturos, quam, Venetis cum communi hoste bellantibus, ne respicere quidem voluissent. Sed quod illi suo odio nequirent, ipse, qui omnia mira sapientia & judicio metiretur, videret, utrum satius esset Æstensi Herculi, an Veneto nomini velle consultum. Nam quod ad se attineret, statutum esse, bellum, quod semel, summo Pontifice auctore, suscepissent, bona ipsius venia ad exitum perducere: quem tam fœlicem sperarent, quam justa visa esset causa, propter quam illud suscipere debuissent. Hæc & alia in hanc sententiam Venetus. Pontifex autem pristini fœderis oblitus, ubi Venetum in sententia perstare vidit, interditi spiculum in eum detorsit: fœdus jam antea cum Ferdinando & aliis percusserat.

Cæterum dum hæc literis citro ultroque jaçantur, Alphonfus interim, Calabriae Dux, cum duobus millibus hominum, in quibus ex iis quos ille Hidrunti longa obsidione domuerat, Turci numero quadringenti fuere, Ferrariam venit: at quantacunque fuit illa barbarorum manus, non multo post ad Venetos transfugit. Ejus igitur interventu levia quædam prælia circa urbem utrinque per occasionem commissa: nec diu ibi fuit, sed copiis cum Hercule sororio relictis, Mantuam primo, inde Mediolanum concessit. Tum vero ad Casale majus, in Cremonensi concilio sociis indicto, frequenti oratorum sociorumque Principum conventu, bellum quam maximo posset apparatu in Venetos communi nomine est decretum: imperium totiusque rei summa Fœderico Gonzagæ, Mantua-

*Calaber
Dux Ferrariam
venit.*

*Bellum in
Venetos ab
omnibus
Principibus
& populis
Italiae de-
cernitur.*

1483

no Principi, est delata: sed rerum gestarum gloria penes Aragonium fuit. Patres, quia nihil non eorum, quæ in hostium concilio erant gesta, resciverant: secum reputantes quanta belli moles sub vernum tempus sustinenda esset (præter Genuenses, quos Joannes Franciscus Paschalicus ad hoc ipsum in Liguriam missus, summa industria & dexteritate, quamdiu bellatum est, in fœdere retinuit, nullus erat jam Italiæ populus, nullus quidem Princeps, a quo non arma in se parari cernerent) ut & ipsi suas partes maturis viribus firmarent, ex Gallia Renatum, Lothoringiæ Ducem, ingenti stipendio accersunt. Fuerat ad eum missus aliquanto antea Antonius Vinciguerra, scribarum unus, non magis Veneto quam Pontificis nomine, qui magnis illum pollicitationibus in Italiam adversus Herculem traheret. Sed Pontifice alienato, persistit ille fidem, quam apud Venetos oppigneratam habebat, servare. Cum ducentis igitur equitibus, peditibus mille in Italiam transiit: Vinciguerra illum citra Alpes duxit. Cui venienti Bartholomæus Victurius & Nicolaus Foscarenus, patricii uterque sanguinis, Tridentum usque in ipsis Italiæ finibus decreto Patrum obviam processere. Allobrogas aliasque Gallicas gentes, quas stipendio conduxerat, Austriæ Dux alique Germaniæ Reguli ac liberi populi in Pontificis gratiam accessu prohibuerunt. Eratque jam vernum tempus, quum Petrus Privolus & Marcus Antonius Maurocenus legati in castra venerunt. Ingentes belli minæ ab hoste instabant. Verum etsi nihil adhuc illi movebant, quia tamen spes Patribus facta erat, si Severinas Abdua copias trajecisset, fore ut Mediolani per homines ejus factionis omnino novus aliquis motus oriretur (constans fama erat, Galeacii uxori cum Lodovico Sforcia in principatus administratione parum convenire) variantibus itaque aliquandiu in senatu sententiis, obtinere tamen, qui ita facto opus esse censebant, ut ille, copiarum parte circa Ferrariam relicta, cum reliquo exercitu in Galliam transiret; præmissusque Deiphobus Anguillarius cum valido equitatu, qui in Brixienfis agri finibus ad Asulam us-

*Patres Lothoringiæ
Ducem in
Italiam stipendio ac-
cersunt.*

que

que ad Severinatis adventum federet. Nec ita multo post Rubertus ipse secutus est, Mirandulano Principe, & Bernardino Montonio, Antoniacio Dulcienfi, Gaspare Perusino, Alexandro cognomento Turco, ac cum his & aliis armorum ductoribus Thoma Himulano, Carolino, & Petro Illyrico centurionibus ad Ferrariæ obsidionem relictis. Missus & Gallicus Dux in eadem castra, cum iis copiis, quas secum duxerat, quasque in Italia ad eam diem contraxerat. Sed ejus accessus magis hosti terribilis, quam Veneto utilis fuit, Gallis insita superbia assiduas feditio- nes ferentibus: quo accidit, ut sæpius inter Italos & barbaros milites sit cum cæde dimicatum. Severinas interim, traductis in Brixiensem agrum copiis, cum Marco Antonio Mauroceno legato aliquandiu apud novos Urceos fuit: inde imposito Abduæ supra Trecium ponte, præsidioque utrinque firmato, castra in Abduana ripa fecit: Venetus dux nullam interim injuriam cuiquam inferens, eo loco quo primum metatus erat, tanquam in pacato se tenuit. Ea res non solum non lenivit invidiam, sed causa fuit, ut bellum quod omnino instabat, ab hoste aliquanto citius sit illatum.

1483

Severinas cum maxima copiarum parte, Abduæ ponte superato, ad Trecium confedit.

Moverat per id tempus Lodovicus Sforcia cum validissimo exercitu in Rubrios Parmenses; qui principatum a patre relictum ad eam diem armis tutati, ubi tantam belli molem in se versam videre, oppidis, quæ adhuc tenebant, præsidio firmatis, ne longa obsidione domiti in hostium potestatem venirent, in Genuensium fines cum liberis concessere. Multitudo, quæ ex Principum fortuna pendet, cognita Regulorum fuga, non multo post Sforcianis armis cessere. Victor ea parte Lodovicus, subito in Cremonensem agrum duxit, quo Alphonsus aliquanto antea venerat, accersitus, ut quidam ajunt, a Mediolanensibus sub primos Severinatis motus, ut, Lodovico absente, suos fines tueretur. Alii eum ultro ex Cremonensi Mediolanum venisse ajunt, injuriæque armis ulciscendæ se auctorem & ducem illis præbuisse: ac tum demum inferendi belli occasione oblata, collatis cum Lo-
dovi-

Lodovicus Sforcia Rubrianas opes per otium evertit.

1483 dovico castris , Abduam trajicere statuisse . In hoc statu res erant , quum Respublica duorum Severinatum juvenum ad hostes transfugio , novo quodam metu perculsa est . Erant in Venetis castris quatuor Ruberti filii , juvenes florenti ætate & manu promptissimi : horum Franciscus & Galeacius , inscio patre , ad hostes , magnis , ut creditur , pollicitationibus adducti , transivere : sed in eo temperarunt , quod præter paucos domesticos comites , nulla majore equitum jactura rem Venetam affecere . Defixit primo rei novitas patris animum ; mox in iram profectus superos hominesque graviter inculcare , natos nunc transfugas , nunc impios appellare , quod sua perfidia patrem non solum in famæ , sed in vitæ quoque periculum adduxissent : sperare tamen se , fidem suam satis superque Venetis ad eam diem exploratam , atque enixe curaturum , ut indies & illis & omnibus foret perspectior . Misit itaque Venetias qui Patribus coram satisfacerent , excusarentque juvenum temeritatem : fidem suam ad hæc , studium , industriam , diligentiam illorum oculis subicerent ; docerentque , transitionis illius culpam ad se nihil attinere : quin daturum se operam , ut , quantum in se esset , omnes brevi intelligerent , nihil Veneti imperii incolumitate sibi charius esse . Hæc ille . Verum tantum abfuit , ut suspicio ulla ob id Senatum incesserit , ut pro magno etiam negotio Patres habuerint , ducis animum literis , & eorum qui publico nomine in castris erant , hortatu erigere . Placuit præterea , Severinate petente , Francisci conjugem ex Abbatia Polesini oppido Veronam perducere , datumque id negotium Joanni Frisonio & Petro Francisco Summeripæ , Veronensibus viris spectatæ fidei , quibus curantibus , puella honorifice aliquandiu Veronæ habitata est .

Alphonfus interim , præter Cassianum ponte amni imposito , in Abduanam glaream castra tumultuose transtulit ; inde Bergomatum fines ingressus , Coloniam & Ugujanum ad deditionem compulit . Tum Severinas , audito hostium accessu , ponte & munitionibus circa illum præfidio

fidio firmatis, ipse cum copiis quas habebat, Bergomum versus se recepit; inde Ollio ad Palatiolum superato, ad Novos Urceos confedit. Hostis, Treciano præsidio expugnato, & ipse jam Pontificiis Florentinisque copiis mirifice auctus, inter Novos Urceos & Quintianum Ollium trajecit. Patres non ignari quantum periculi ab hoste impenderet (nam præter pedites, centum equitum turmas in castris habere dicebatur) confestim omnem reliquum equitatum, quem circa Padum habebant, Severinati mittunt, ut quam enixius posset, terribiles hostium sustineret conatus. Occupaverat interim Alphonsus quicquid Brixienfium inter Mellam fluvium est & Novos Urceos, uberrimum solum, frequenterque oppidis & villis habitatum; sed oppida ipsa natura & opere parum munita, hostis terrifico accessu facile ad deditionem compulit. Venetus dux, quum se nullo modo hosti parem cerneret, satis habiturum putavit, si ad ejus cursus inhibendos, nunc a fronte, nunc a latere se illi ex improvviso ostenderet. Antonio itaque Scarioto Urceis ad præsidium cum equitibus trecentis relicto, ipse averfis itineribus Maclodium primo, inde ad Zenonem tria passuum millia a Brixia confedit. Venerant aliquanto antea ex urbe in castra Augustinus Barbadicus & Zacharias Barbarus, uterque ingenio & auctoritate clarus: sed Barbarus, Mauroceno & Barbadico in castris cum Severinate relictis, Brixiam ad urbem præsidio & opere muniendam concessit. Fuit hic illius Francisci filius, qui olim urbem ipsam adversus omnes Philippi conatus triennio servavit; dignus certe ob ingenii altitudinem aliasque civiles virtutes, qui tanto viro genitus credatur: dignus & qui Hermolaum filium procreavit, virum græca & latina eloquentia nostra ætate clarissimum. Alphonsus Dux, Mella amne superato, Balneolum occupavit: quibus diebus Mantuanus Princeps (nam ad eam diem ut socium non hostem se gesserat) aperte factus hostis, castra cum Alphonso contulit; atque ita illius appendicibus auctus hostium exercitus, ut centum triginta equitum haberet tur-

mas,

*Zacharias
Barbarus,
Francisci
Fil. Hermo-
lai pater.*

*Alphonsus,
copiis in-
gentibus in
unum con-
tractis, mul-
ta Brixien-
sis & Vero-
nensis agri
oppida ade-
mit.*

1483 mas , pluribus locis per Brixiensem agrum evagatus , omnia Veneto oppida citra Mellam , præter Asulam , ademit . Venetus sub hostis ad Balneolum accessum , ad Regianum quinque passuum millia ab urbe , ut opportuniore esset loco , concesserat : Alphonsus vero , cæteris in fidem receptis , ad Calcinatum castra promovit . Et hæc æstate illa usque ad principium autumnii in Bergomati agro & Brixienfi gesta dicuntur .

Circa Padum , Gallis magna ex parte morbo consumptis , eorum Dux , audita Lodovici Regis morte , a quo tutor regni testamento relictus esset , cum modico comitatu sub exitum æstatis in Transalpinam Galliam rediit . In mari verno anni tempore (quia rumor erat , Ferdinandum Regem a Pontifice & fociis adjutum , validam classem comparasse) Patres ut hac quoque parte hostium conatibus occurrerent , Jacobo Marcello , cui maris imperium post Superantium fuerat decretum , mandant : ut diligenter det operam , ne Respublica incommodum aliquod in insulis , aut intra finum circa Histriam Dalmatiamque ab hoste acciperet ; ac si tuto posset , Appuliæ & Calabriæ oram , quemadmodum Superantius fecerat , excursionibus infestaret . Haud quidem multo ante Marcellus in provinciam profectus erat : quum quadraginta hostium triremes biremesque , quibus Fædericus Aragonius , Ferdinandi filius , juvenis impiger , præerat , Anconis portum infedere . Attulit ea res ingentem Patribus curam : apparebat , ex ea statione hostem omnem maritimam oram Veneto clausurum . Totam itaque civitatem in Marcellum oculos coniectos habere : illum unum , ejus classem intueri omnes : actum de possessione maris , actum de imperio credere , nisi hostis ex tam infesto loco subito armis dejiceretur , quod sine ingenti certamine fieri posse non putabant . Tota itaque civitas in eam expectationem erecta esse : ut Marcellus , qui tum Jaderæ erat , aut subito incursu naves quæ in Anconitano portu erant , cremaret , aut hostem ad certamen compulsus , ingenti prælio profligaret . Sed dum ille properat turmas triremium ex Pa-
do

do petitarum explere, quæ pene ad nihilum erant redactæ (quod vix tam cito consequi potuisset, nisi proscriptis ex tota Epiro, Dalmatia, & Histria impunitatem promississet) dum commeatus atque alia quibus opus erat, expediuntur, hostis (quia parum tutum cernebat illic esse) sublatis velis, ex Ancone triduo prius quam Venetus affuisset, incolumis abiit. Peperit ea res ingentem Marcello invidiam, & imprimis apud vulgus, qui omnia ex eventu metiri solet, quasi ad hostem ire quum licuit, non esset ausus. Æquiores rerum æstimatores non modo non vituperare factum, sed aperte etiam tueri, affirmantes, satius fuisse id facere, quam inermes naves, sine milite, sine remige hostibus in prædam objicere: facile esse loquendo vincere, certando vero difficile. His rumoribus jactabatur Marcelli fama. Hostis interim ubi altum tenuit, ne non aliquid egisse videretur, Lyssam Dalmatiæ insulam subito aggressus, eam ferro & igni pene desolatam reddidit. Ex Lyssa non multo post in Corcyram Nigram transmisit. Erat tum insulæ Comes Georgius Viarus, homo præsentis consilio, ac constanti animo. Is, ubi Aragonia classis in conspectu fuit, oppidanos vehementi oratione hortatus, omnia quæ ad sustinendas hostium vires attingere putabantur, subito consilio expedienda curavit: propugnatores, variaque telorum genera per muros, circa portas, stationes, & præsidia collocat. Terribiles fuerunt ab initio illorum conatus; quippe qui multitudine freti, scalas pluribus locis uno tempore admove; vis ad hæc ingens sagittariorum, crebrique bombardarum ictus, eos qui in mœnibus erant, vehementer infestabant. Sed ea Viari & oppidanorum virtus fuit, ut non solum hostem sustinuerint, sed aliquos etiam temere in summum evadere conatos, cum cæde & fragore cum ipsis scalis in subjecta loca præcipites egerint. Verum tametsi res Veneta in hunc modum se haberet, strenueque mœnia defenderentur; quia nihil interim oppugnatio, jam in se- rum distracta, remiserat, videretque Venetus, suos longo labore jam propemodum fessos, veritus ne ad ho-
stium

*Marcelli
fama ja-
ctata.*

- 1483 stium pertinaciam aliqua animorum defectio sequeretur, rem novam commentus dicitur, ut repente rumores toto oppido dissipandos curarit, se compertum habere, Venetam classem paucissimis horis affuturam. Jubet itaque toto oppido campanas pulsari, deque mœnibus alacrem clamorem tolli, tanquam a Veneto nova adessent auxilia. Cujus rei periculo perculsus hostis, quingentis circiter
- 1484 viris amissis, trepide in altum abiit. Veneta classis non multo post Corcyram venit, ubi tota hyeme fuit: multæ per occasionem onerariæ hybernorum tempore hinc inde oppressæ, multæ citro ultroque clades illatæ & acceptæ: nunquam de summa rerum dimicatum.

Confederat Aragonius Dux ad Calcinatum, ut diximus, apparebatque, recta inde ad Lunatum oppugnandum iturum. Idcirco Maurocenus legatus ex Regianis castris munienti oppidi causa eo se contulit: accersitisque ex Veronensi agro agrestibus operariis, cum oppidanis & militibus, qui præsidio erant, fossa & vallo valide communivit. Aderat & Jacobus Medius, qui aliquanto antea cum trecentis militibus eo missus erat, ut Lunatensibus præsidio esset. Hi igitur cum expeditis equitibus, qui in oppido erant, & milite, quem eo venisse diximus, assiduis incursionibus omnia hostium pabulatoribus, quandiu ad Calcinatum fuere, infesta reddiderunt. Averterat ad hæc Venetus dux Seriolæ aquam suo cursu, ne si castra eo hostis admovisset, haberet unde aquari posset. Ob id Calaber, Gonzaga efflagitante, nunquam adduci potuit, ut in siticuloso loco diutius esse vellet: tentavit tamen Vidaciolum, ubi Seriolæ cursum Venetus averterat, occupare. Derivatur is fluvius ex Brixienfi Navilio. Locus Severinatis jussu præsidio initus, bis ab hoste oppugnatus capi non potuit. Tum Alphonsus ne amplius in mora esset, Veronam versus movere statuit. Ferunt hinc Mantuanum Principem Aragonio Duci iratum, quia Lunatum & Piscariam oppugnare in præsentia recusasset (quæ duo oppida imprimis Veneto adempta voluisset) Mantuam abiisse. Sed id hostis consilium haud Patres latuerat;

rat ; quippe qui aliquanto antea , quam ad Calcinatum castra admovisset , ganzarias plerasque ad Piscariæ & totius Benacensis oræ præsidium instruxerant : mandaverant ad hæc , ut & triremis quæ Lagisii erat , subito in lacum deducta , armisque & viris instrueretur . Negocium primo Petro Marcello Andreæ filio datum : qui tam diu classi præfuit , donec Petrus Duodus jussu Patrum eo missus est . Nondum hostis ex Calcinato moverat , quum Thomas Himulanus , qui circa Padum peditibus præerat , fluvio ante lucem superato , cum paucis peditum centuriis suburbana Stellatorum tecta , & munitiones arcis circumjectas repente est adortus : aderant & focii navales militibus mixti . Tecta itaque modico negotio occupata diripiunt , direptaque incendio absumunt : æneas machinas & alia bellica instrumenta ex hostium munitionibus sublata , in naves deportant ; inde animadversa militum , qui in arce erant paucitate , ferocissime eos invadunt . Tantus fuit militis navaliumque sociorum ardor , ut momento temporis pars arcis capta sit : tum qui superiore loco erant , de deditione facienda cum Himulano primo , inde cum Andrea Zancano , qui classis præfectus erat , longum de industria terunt sermonem , rati videlicet fore , ut non multo post ex Ferraria subsidium adesset . Quod ita sane evenit . Nam ubi ad urbem tumultuose est allatum , Stellatinas munitiones cum parte arcis ab hoste occupatas , remque in discrimine esse , ut nisi mature laborantibus subveniretur , vellent nollent cogerentur deditionem facere : Hercules subito cursu cum expeditissimo equite prægressus , reliquis composito agmine adesse jussis , ex improvviso se Venetis circa arcem ostendit . Tum certamine repente injecto , navalibus fociis ad naves se trepide recipientibus , miles hosti cædendus relinquitur . Sustinuit tamen ab initio nonnihil hostium impetum : verum ubi majores copiæ affuere , præceps ad flumen datus est : multi , abductis jam navibus , spe ad suos enatandi in aquas projecti impetu fluminis periere ; nonnulli circa ripas ferro oppressi , plures tamen capti , in quibus Himu-

lanus

Venerus peditatus ad Stellata Herculis interventu ad flumen præceps datur .

1484 lanus fuit . Is quum leve vulnus accepisset , quia præter spem omnium sequenti nocte expiravit , veneno sublatus creditur . Qui ad Obscurum Lacum erant (ita enim inter eos & Himulanum convenerat , ut hostium oculos a Stellatina oppugnatione averterent , Ferrariam) qua proximum fuit , adequitantes , nobilissimum cœnobium Cartusinæ professionis diripiunt , direptumque , subjecto igni , aliqua ex parte incendunt . Joannes Hemus , qui in illis castris legatus erat , audita Stellatinæ arcis expugnatione , dum suis auxilio exire properat , gestitque præ nimia læticia , quasi arce illa capta , brevi cum hoste ea parte debellatum esset , pervicacissimo equo præceps effusus , paucis diebus homo ingentis animi expiravit . Ejus loco Jacobus , cognomento Medius , in castra legatus venit : qui gravitate cæli pressus , quum in gravem morbum incidisset , Venetiasque delatus esset , non multo post & ipse vita decessit . Novissime Franciscus Thronus , vir florenti ingenio & ætate , in eadem castra , nihilo tamen meliore fato est missus .

*Alphonfus
Mincium
superat .*

Dum autem hæc quæ dixi , circa Padum gerebantur , interim Alphonfus Calcinato profectus , Carpinetum occupat ; inde copiis Caprianam circumactis , Mincium amnem supra Vallegium cum parte copiarum superat : hic locorum naturam contemplatus , mox ultra flumen se recepit ; motis inde signis , Goidum venit , ubi , Mincio ponte superato , per Mantuanos fines ad Veronensis agri castra processit . Est Vallegium alto colle situm , Mincio amni incubans , hinc murus , interjectis turribus , per aliquot passuum millia usque ad Tartari paludes se extendit . Hoc tractu Villa Franca media planitie sedet , locus opere magis , quam natura munitus . Huc , rescisso non procul inde muro , castra Dux Aragonius admovit , arceque nonnihil tormentorum ictibus concussa , presidium triduo , postquam eo venerat , ad deditionem compulit . Hinc vero longe lateque hostis in Veronenses campos effusus , usque ad urbis mœnia omnia prædæ & terroris complexit . Missi & qui munitiora loca circuissent : hi modico negocio

cio Vigatium, Scalanam insulam, & Sanguinetum ad deditionem compulerunt. Processum inde usque ad Athesis ripam, in qua hostes conspecti tantum terroris accolis, qui adversam ripam tenebant, injecere, ut quasi fluvium superaturi aessent, passim cœptum sit trepidari. Pervasit ille terror Vincentiam ac Paduam usque; fugaque ingens ex agris in urbes & loca munitiora est facta. Habitus ad hæc utrobique tumultuarius delectus ab ipsis magistratibus, ut ad Athesis ripam hostibus occurrerent. Sed vix Alphonsus ad Villam Francam confederat, quum Severinas præter Benaci ripam ducens, circa Vallegium loco eminentiore cum omnibus copiis confedit. Secutus inde Marcus Antonius Maurocenus legatus cum parte copiarum quæ Lunati erant: sub cujus accessum Augustinus Barbadicus collega, quia ægrotare cœperat, Venetias decessit. Calaber, ubi Venetum in conspectum sedentem, neque ad pugnam elici posse vidit, neque tuto oppugnari, motis repente signis, in Brixienfes abiit, Asulamque tumultuose circumfedit. Fuerunt qui crederent, non temere eo impetu hostem, omnibus posthabitis, retro concessisse; sed spem illi Asulæ voluntaria deditione recipiendæ ab oppidanis, aut ab illis qui præsidio erant, fuisse factam. Illud sane constat, oppido Venetis non multo post ex fœdere restituto, paucissimos decreto Patrum proscriptos, qui culpæ sibi conscii sub belli exitum voluntario exilio solum verterant: unde intelligi potest, deditionis illius culpam a publico consilio prorsus abfuisse. Verum quomodocunque id factum sit, ita accidit, ut sub primos ejus conatus sine aliqua majore oppugnatione (quum locus alioquin pene inexpugnabilis esset) deditio ab Asulanis sit facta: quam his qui in arce erant secutis, omnia brevi in hostium potestatem concessere. Venetus, Calabro abeunte, omnibus locis quæ ille in Veronensi occuparat, receptis, relictoque Antonio Superantio ad Vallegii præsidium, præter Benacum in Brixienfes reversus, ad Calcinatum confedit.

1484
Ad Athes.
san usque
pergit.

Asulani
se se de-
dunt.

Dum hæc autem foris geruntur, Respublica non me-

H h h

dio-

1484
Incendium.

diocrem domi cladem adiit. Ducarium nanque magna ex parte noctu absumptum est incendio. Ferunt sacrorum ministrum candelam in facello Principis incensam, per incuriam reliquisse, cujus lapsu contractum sit incendium: sed per diem paulatim serpendo ignem sese aluisse; inde circa secundam noctis vigiliam flammam subito emicuisse: latius omnino, ut sæpe alias, pestis illa evagata fuisset, nisi civitatis accursu mature restinctus esset ignis. Severinas ubi ad Calcinatum castra communivit, aucto novis supplementis exercitu, ad hostem ire in animo habebat: quum præter spem allatum est, Asulam cum arce & præsidio in hostium potestatem venisse. Defixit omnium animos subito stupore ejus rei nuncius: quærebant inter se multi, quid esset quod Asulani, de quibus Venetum nomen optime meritum esset, tam cito hostem intra mœnia accepissent: quid arx ipsa, quæ munitissima esset? oportuit ne eam tam cito hosti deditam? Proculdubio tam subitam deditionem fraude non carere: aliquid sane fuisse, propter quod, mutata belli fede, præceps hostis in Brixienſes reversus esset. Hæc in Venetis castris.

Aragonius autem Dux, tradito Mantuano Principi oppido, statuit quoquo modo Herculem sororium suum obsidione levare. Afferebantur ab illo literæ querelarum plenæ, nihil rebus suis profuisse, quod ea æstate cum maxima autumnii parte res ab eo in Venetos pulchre gesta esset: spectare ad alios eam victoriam, se & cives suos nihilo magis, quam antea obsidione levatos: Veneta signa in conspectu urbis esse: Padi ripas hostium stationibus teneri: nihil sese circa Ferrariam cernere, quod non Venetis præsidiis terra & aquis teneretur: orare proinde illum, vehementerque obtestari, ne se, ne Leonoram sororem, ne liberos, quos ex ea procreasset, in tanto discrimine defereret. Appetere jam hybernorum tempus: quid futurum, si pertinacissimus hostis tota hyeme Ferrariæ mœnibus hærens, suæ suorumque civium cervicibus, ut antea, incumberet? quid futurum, quod solo admonitu animus horreret, si sociorum ille consensus interim re-

mit-

mittere cœpisset, aut si aliquo alio casu amicorum Principum studia mutarentur? Nonne actum de se, deque suo principatu esset? Rogare proinde, ut quum tempus, quum occasio adesset, niteretur totis viribus circa Padum Venetas opes aliquo modo frangere, ac ita facere, ut urbs obsidione saltem ante hyemem levaretur. Movebant hæc, immo vehementer sollicitabant, ferocissimi Ducis animum: qua re præmissis qui secundo Pado Hostiliam veherentur, ipse citato equitum agmine sub noctem Asula profectus, terrestri itinere Hostiliam ire pergit. Rubertus, cognita hostis profectio, ratus quod erat, ad opes Venetas circa Padum evertendas illum properare, ipse quoque ante lucem digressus, Veronam cum duabus expeditissimis cohortibus magnis itineribus venit: præmiserat & qui magistratus urbis moneret, ut quotquot navigia circa Athesis ripas comparari possent, illa continuo, ne quid in mora esset, ad subitam profectioem expedirent. Erat tum ibi prætor Franciscus Diedus, qui oratoris munere superiore anno, ut diximus, ad Xystum Pontificem functus fuerat, & Franciscus Marcellus præfectus. Hi quum navibus comparandis diei partem consumpsissent, nec adhuc parata essent omnia, sub noctem irrequieto opere non destiterunt naves quam plurimas expedire, ita ut sub Severinatis accessum, imposito in eas milite, confestim in hostem secundo Athesi sit itum. Venetæ copiæ, quæ ducem secutæ Piscariam usque processerant, bifariam divisæ diversum abiere: Maurocenus legatus & Fracassus cum nonnullis equitum turmis per Veronam ducentes, Severinatem sunt secuti, ut si forte opus esset, confestim illi adessent. Antonius Victurius, qui Veronæ legatus fuerat, cum Deiphobo Anguillario & reliquo exercitu ad Calcinatum in castra rediit. Venetorum fortuna ita tulit, quod, Austro flante, Padus non ita facile navigari potuerat ab his qui Calabri jussu Hostiliam venturi erant. Quæ res tamdiu illum distinuit, ut Severinas secundo fluvio vectus pene eodem tempore quo & hostis, circa Castrum Novum se suis ostenderit. Tum ad subitum clamorem hostis perculsus, mira-

*Alphonfus
ex Asula
profiscitur
ad opes Ve-
netorum cir-
ca Padum
evertendas.*

1484

*A Severi-
nate præ-
ventus infe-
rare abiit.*

tusque quid vellent sibi voces illæ ex proximo redditæ ; quæ copiæ , quæ præsidia ea essent , & unde tam cito accersita ; ubi vero ex iis qui in arce erant , Severinatem cum copiis adesse cognovit : *Alas ergo habuit hic senex , inquit , non pedes . Proh Deum atque hominum fidem ! Me ne ab homine annis jam propemodum confecto , & cui longiore circuitu per flumina & stagna huc veniendum fuit , celeritate & cursu vinci oportuit ?* Conversus inde ad suos centuriones , magistros navium , ventum , aquas , omniaque simul incusare : atque ita frendens gemenisque retro infecta re Hostiliam concessit .

Victorius interim cum Deiphobo & Rodulpho Gonzaga ex Calcinato digressi , Castanedulas venere . Hic trepide nunciatur , Lodovicum Sforciam summa ope Romanum in Bergomati agro oppugnare . Superato itaque Ollio , Venetus Palatiolum concessit ; unde Thomas Primanius Bergomum , & Petrus Carthaginensis Martinengium , ut præsidio his locis essent , sunt missi . Sed dum ad Palatiolum sedet Sforcia , ad deditionem oppidum aliquandiu oppugnatum compulit . Veneta castra mox ad Pontolium translata ; inde vero motis signis , secus Ollii ripam Venetus ducens , multa loca , quæ æstate hostis occuparat , paucis diebus recepit . Conferunt interim cum suis castra Severinas & Maurocenus legatus , qui jam ex Padana expeditione redierant : rebus ubique ex sententia firmatis , Petro Marcello legati nomine ad Vallegium relicto , & ad Villam Francam Dalmatico equitatu cui Nicolaus Enonius & frater , juvenes impigri , præerant , alii quoque aliis Veronensis agri locis , quia Mantuanis junguntur finibus , jussi sunt hyemare : qui assiduis incursionibus Mantuam toto hybernorum tempore sollicitam habuere . Severinas , collatis cum Victurio & Rodulpho Gonzaga castris , Minerbium cum magno præsidio expugnavit . Hinc Maurocenus bona Patrum venia , Victurio in castris relicto , Venetias rediit . Post Minerbium Venetus dux Variolam , Scorsariolum , & brevi omnia , quæ hostis æstate occuparat (præter Asulam , Quincianum

num, & Senicam) recepit. Inde media bruma copiis in hyberna dimissis, ipse Venetias cum aliquot illustribus viris venit. Mocenicus Princeps ac Patres, bucentauro ad id magnifice instructo, venienti illi obviam prodivere: multis amplisque muneribus ob provinciam strenue administratam publice donatus est: in Patavino agro Civitacula, oppido insigni: in Veronensi Montorio, suburbano amœnissimo: in urbeque pretiosis ædibus. Decretum & uxori salarium, ut laute splendideque pro præsentis fortuna ageret. Pari munificentia Senatus Rubrios Parmenses, qui principatu dejecti illis ferme diebus Venetias venerant, prosecutus est: benigne a Principe & Patribus accepti, jussi sunt bono animo esse: nunquam Venetum Senatum Parmensium Rubriorum in se meritum oblivioni daturum. Irent & in præsentia aurum acciperent, quo se numerosamque familiam honorifice alerent: atque cum his datum eis ex ærario magnum auri pondus. Decretum inde Guidoni & Jacobo fratribus annum stipendium duum & triginta millium aureorum nummum: tertio, qui initiari cupiebat, sacerdotium in Veronensi opulentissimum. Hæc domi. In Gallia vero post Severinatis digressum Joannes Antonius Scariotus, qui quingentos equites Cremam hyematum ducebat, fraude eorum, quos duces fortitus est, in insidias præcipitatus, omnem ferme equitatum amisit, ipse cum filio & modica equitum parte per medios hostes in pacatum evasit. Reliqua hyberna etsi non bellicosa, haud omnino tamen quieta fuerunt, pluribus citro ultroque terroribus illatis, præliisque nonnullis, sed illis ipsis tumultuariis, & sine memorabili eventu commissis.

1484

*Liberalitas
Senatus Veneti.*

Media ferme hyeme Severinas cum Nicolao Pisauo legato Novos Urceos, ubi Fracassus cum bona copiarum parte hybernabat, venit: post cujus reditum Antonius Victurius domum dimissus est: fuitque Pisaurius solus in castris legatus usque ad Lucæ Pisani adventum, qui post Zachariam Barbarum aliquandiu Brixia præsidio fuerat: hi usque ad belli exitum in castris fuere. Et ne interim

1485

1485 in ocio omnino essent , placuit pontem Ollio cum præsidio imponi : inde Tristanniam turrim ultra flumen Venetus occupavit , ubi ingens tritici , vini , ac fœni vis reperta , nonnihil hyberna ipsa molliora fecit . Et quia opportunus ad bellum locus visus est , & opere & armis subito communivit . Appetebat jam vernum tempus , quum percrebuit rumor , conventum , quem Aragonius Dux Cremonæ sociorum Principum nomine celebrarat , parum optatum exitum habuisse , ac parum inter eos qui aderant , constitisse de bello in sequentem annum reparando . Id spem fecerat , pacem a Pontifice per Legatum in Flaminia motam , ad exitum æquis conditionibus perducı posse : ad quam componendam Zachariam Barbarum & Fœdericum Cornarium Cæsenam usque Patres misere . Sed re diu per altercationem jactata , ex iniquis conditionibus , quæ proponebantur , apparuit , non eam pacis actionem esse , sed ludificationem potius , ne Venetus pergeret illud conficere , quod per legatos superiore anno in Gallia & Germania moverat . Priore nanque æstate Patres de eventu belli solliciti , ac Xysto Pontifici irati , quod ejus ductu & auspiciis bellum ingens suscepissent , susceptumque & jam pene confectum , subita illius defectione aut cum periculo sustinere , aut turpiter deponere cogerentur , ad omnes Germaniæ & Galliæ Reges oratores miserant , qui illos ad publicum conventum ipsi Pontifici ac christiano nomini indicendum impellerent : ubi fas esset de Pontificis injuria queri , fidemque Christianorum omnium adversus illum implorare . Missi itaque fuerant ad Fœdericum Imperatorem Sebastianus Badovarius eques , Antonius Lauretanus ad Regem Galliæ , ad Austriæ Ducem Paulus Pisanus , in Belgas ad Maximilianum , Fœderici Imperatoris filium , Nicolaus Foscarenus , qui a barbaris interceptus , non multo post missus est . Hos motus Pontifex veritus , conciliandæ pacis prætextu rem discutere voluisse creditur . Veneti interim , quanquam futuræ quietis spes prætendebatur , nihilominus sub initium veris bellum summo studio repararunt . Nam præter Italas copias , quas novis supple-

men-

mentis terra marique mirifice auxere, ex Peloponneſo & infulis circumjectis, Corcyra quoque, Epiro & Dalmatia ad mille & ducentos expeditos equites amplo accerſivere ſtipendio: hi partim in municipiis diſpoſiti, qua proximum illis erat, in hoſtium fines crebris erumpere incurſionibus, pars circa Brixiam eſſe juſſi, multi quoque in caſtris.

Et jam ver exierat, quum Severinas, milite ex ſtativis accerſito, edicit, ut ad ſextum calendas Junias omnes circa Variolam & Scortianum ſibi præſto adeſſent. Ibi itaque copię omnes coivere, factaque primo loco caſtra. Dum vero hæc in Brixienſi parantur, navalis turma Dodanæ triremis, quæ non multo ante ex Marcelli claſſe cum quatuor aliis fuerat in Padum accerſita quia, Chriſtophoro Dodo, qui gravi morbo decubare cœperat, domum abeunte, ipſa velut emerita commeatum impetrare non poterat, primo tumultuari cœpit: inde quum capita ſeditionis, Thomæ Zeni juſſu, Padanæ claſſis præfecti, clauſtine ſupplicio affecta reſciviſſet, ad hoſtem, qui juxta Phelocinam in ulteriore ripa erat, tranſiit: vix Dodus ægrotus paucorum opera ſervatus eſt. Remiges ipſi, ubi primum ad hoſtes venere, conſeſtim ab eis ſpoliati, multifariamque diſjecti peſſime habiti ſunt. Patres, ut documento aliis eſſent, omnes nominatim proſcripſerunt, ut ſi quando intra imperii fines deprehenſi eſſent, pro deſertoribus more majorum capitali ſupplicio punirentur. Illis ipſis diebus, quibus triremis una ita periclitata eſt, Porcus Centurio, plus quam mercenarium decet, Veneto nomini inſenſus, quum ex Hoſtilia quotidie Mellariæ ſoſſis incurſaret, ac præter cætera Veneto ferociter inſultans, jurejurando Joanni Canali, qui præſidio arcem tenebat, affirmaret, ſe paucis diebus Mellariæ portis clavum affixurum, omen male illi vertit. Captus ad Canalis præſentiam eſt perducſus: tum Venetus, *Perſice*, inquit, *hoſtis vaniſſime, quod te facturum tam inſolenter jaſtabas: ac ubi victor non potes, victus clavum Mellarianis portis affige. Accipe, ne perjurus ſis, clavum: accipe & maleum.*

Porci Centurionis juramentum temerarium.

1485 *leum*. Ac cum his iussit illi instrumenta afferri, quibus eum usum, non multo post ad supplicium Venetias misit. Ferunt Canalem non minus Porco infensum fuisse, quam illum Venetis. Quippe qui superiore anno, quum ad Comaclum præsidio esset, ab eo subito incurſu oppressus, Ferrariam captivus perductus est. Hæc circa Padum.

*Marcellus
Gallipolim
oppugnat.*

Marcellus autem, maritimæ classis imperator, Corcyra sub veris exitum profectus, Gallipolim oppugnatum ire pergit. Est id oppidum in brevi peninsula, ea parte situm, qua maxime Calabria in Ionium mare excurrit, Hadriaci fere & Ionii confinium: Senonum eam oram Plinius fuisse ait, a quo loci nomen non omnino abhorret. Habebat Veneta classis naves sex & quinquaginta, in quibus erant triremes sexdecim, onerariæ quinque. Cum his Venetus Gallipolim adortus, non prius vim inferre statuit, quam oppidanorum tentarentur animi, possent ne suadendo monendoque eo adduci, ut voluntariam facerent deditionem. Sed quum nihil inde pacati redderetur, tum navibus circa littora appulsis, militum pars in terram exponitur, pars e navibus hostem telis laceſſunt. Oritur utrinque laboriosum certamen: hortatur remiges sociosque navales Marcellus ex prætoria navi, munitiones intrepide subire jubet. Parent illi imperatoris dicto: per tela, per saxa machinis excussa in hostem eunt: Dominicus Delphinus, Alovisius Garzonius, Constantinus Lauretanus, Thomas Dodus, ac plerique alii triremium præfecti ante alios inveci, hostem mirum in modum fatigant. Et jam non sine multorum cæde Venetus scalam muro applicuerat, aliique muros scandere occæperant, alii rescindere adorti erant: quum Marcellus ex prætoria puppi fortissimum quenque appellans, signis & voce ut muros occupent, hortatur: increpat etiam, si quem intuitus esset minus strenue pugnam ciere: quosdam ad hæc in summum evadentes, clamore adjuvat: ac denique dum imperatoris optimi munere defungi studet, tormento ictus repente concidit. Vidit eum cadentem Sagondinus scriba, subitoque pallio opperuit: inde cadavere in occultiorem locum translato, suos ut pergant vincere

*Tormento
ictus mori-
tur.*

cere hortatur: *Accepisse Marcellum leve vulnus, ac tantisper abfuturum, dum, adhibito medico, plaga obligaretur: ipsi vero ostenderent interim, etiam sine duce se fortiter pugnare posse: scirent ad hæc, oppidum captum in prædam habituros.* Hæc ille. Dominicus Maripetrus onerariarum præfectus, & ipse ea parte, qua pugnabat, suos impellens, ut intrepide muros transcendant, edicit. Demum post varios conatus, victa propugnatorum audacia, Venetus oppidum prius irrumpit, quam sciret se sine imperatore pugnare: tum prædæ cupiditate victores diffusi, passim obvios trucidant. Edicitur, ut fœminarum pudicitiae & templis parceretur. Gallipolitani, hoste intra mœnia conspecto, abjectis armis, veniam cum lachrymis implorant; exaudiri ubique gemitus & fœminarum ejulatus: plangore ad hæc & strepitu (ut in tali re evenire solet) omnia circumsonabant. Cœpit subito Venetum victorem præsentium malorum pigere: edicitur proinde, ut a præda & cæde navales focii abstinerent. Gallipoli capta, imperium classis consensu omnium Maripetro est datum, ut is Marcelli loco tam diu summæ rei præesset, donec Patres novum imperatorem legissent. Venetus victor captum oppidum stabilem belli sedem subito opere communivit. Neritum interim Salentinorum oppidum, Rachalisca, & alia pleraque vicina oppida, Gallipolitanorum casu territa, ultro deditionem fecere. Victoriæ nuncius quo minus civitati lætus esset, Marcelli interitus effecit: in eo tamen non parum civitas sibi gratulata est, quod, oppressa Gallipoli, apparebat factam esse bello ansam, quo inimicissimi Regis opes quandoque ad libitum vexare possent. Nec Ferdinandi ferocia, ubi Veneta arma in mediterranea regni penetrare vidit, parum remisit. Bellicosissimus ille spiritus, quietis & ocii impatiens, ut se domestico bello implicitum vidit, bello quidem omnino gravi & difficili, ad pacem tum demum respexisse creditur. Quod ipsum ut ita esse existimem, illud facit, quod pax non multo post secuta est.

*Gallipolis
capitur.*

Alphonfus ei filius, qui in Cremonensi erat, ubi per

ex-

1485 exploratores cognovit, Venetum cum florentissimo exercitu ad Variolam veterem prima castra fecisse, confestim & ipse cum iis copiis quas habebat (quæ cum Venetis collatæ omnino exiguæ erant) ad Quintianum confedit: hic munitis castris, sine negotio ullo memorabili quotidie exercitum sociorum appendicibus augebat. Placuit interim Severinati, ne omnino in ocio esset, ut Nicolaus Pisaurius legatus & Franciscus filius cum nonnullis equitum turmis in hostium fines irrumperent. Illi, Olio ponte superato, Calcem, & alia quædam ignobilia oppida subito incurfu recepere: horum nonnullis præsidio firmatis, reliqua in prædam militi dedere. Hostis interim, etsi non procul hæc gerebantur, haud aliquid tamen movit: nec toto messium tempore ulla alia memorabilis expeditio fuit. Novissime tamen Calaber, sociorum viribus in unum contractis, ita ut supra centum & viginti equitum turmas habere diceretur, ac pro numero equitum peditatum non parvum, motis repente signis, Novos Urceos versus movit. Severinas etsi equitum numero aliquanto inferior erat, quippe qui tres & nonaginta non amplius equitum turmas habebat, quia tamen peditum robore præstabat, ad Veteres Urceos, quo hostem venturum arbitrabatur, se cum omnibus copiis contulit. Affuit & Nicolaus Trivisanus, Brixie præfectus, qui valido præsidio Novos Urceos iniit. Alphonfus interim Metellam adortus, subito ad deditionem compulit; inde alia oppida, ignobilia quidem, nec adeo multa, brevi recepit. Hinc porro digressus Variolam & Scorsariolum occupavit, novissimeque ad Balneolum confedit. Venetus vero, qui non procul sequebatur, quique tempus observabat, ut per occasionem in hostem depugnaret, Macclodio profectus, Turbulas concessit; mox hinc ad Zenonem inter Brixiam & hostium castra metatus est. Hic de pace meliore eventu, quam non multo antea Cæsenæ, cæptum est agi; & quo melioribus initiis mota res est, eo fæliciores habuit exitum. Nam (quod raro unquam accidit) ipsi duces & qui a pace præter cæteros abhorre consueverant,

se

*Castra ad
Balneolum
collata, ubi
pax, quæ
non multo
ante Cæse-
næ frustra
mota fue-
rat, sanc-
ta est.*

se pacis auctores & arbitros præbuere : hinc Severinas, 1485
inde Lodovicus Sforcia , nunciis citro ultroque missis ,
rem non solum Galliæ , ubi res gerebatur , sed toti Ita-
liæ optatam moverunt . Sed dum de pace agitur , aut cer-
te non multo ante , circa Ferrariam Respublica parum
prosperè gesta est . Irruperant ex Veneta statione , quæ ad
Obscurum Lacum erat , plures peditum centuriæ , omnia-
que suburbana loca circa Ferrariam terroris compleve-
rant : tentarant ad hæc Veneti ductores , hostem insidiis
excipere . Sed ille tam diu intra urbis munitiones se te-
nuit , donec composito agmine , Venetum se in castra re-
cipere vidit ; tum paucas equitum in eum turmas immi-
sit , quæ , per equitem levis armaturæ certamine injecto ,
usque ad id Parci latus quod Casagiam respicit , hostem
pugnando distinuerunt . Hic vero turbatis ordinibus , Vene-
tus in fugam actus , per fossas & aggeres viis circumjectos
præceps datus est : multi cæsi sunt , plures vulnerati , capti
autem plurimi : quadringenti & amplius in hostium potesta-
tem venire , qui , ademptis armis (ut Italicæ militiæ mos
est) dimissi sunt . Thronus ad Obscurum Lacum legatus ,
per hos dies , aut certe non multo ante , morbo implicitus ,
ubi Venetias delatus est , ex humanis decessit . Pax inte-
rim ad exitum spectabat ; induciisque utrinque indictis ,
ex Verona videndi studio in castra me contuli : ubi a Ni-
colao Pisaurio & Luca Pisano legatis (ad quos cum
Trivisani literis veneram) benigne acceptus utraque ca-
stra per ocium lustravi : ea haud multum sunt mihi visa
inter se distare . In eo magnum apparuit discrimen : quod
ubi ab Alphonso tabernaculum accessi , non sine stupore
publica omnium Italiæ Principum ac populorum signa
in ejus vestibulo præfixa intuitus sum : quo spectaculo ju-
dicavi , quantam belli molem Venetum imperium ad
eam diem sustinuisset .

Pax , ut dixi , aliquanto antea a ducibus mota , per
eos dies his conditionibus secuta est : ut Veneti Asulam ,
Romanium , & quicquid eo bello in Gallia amisissent ,
reciperent : ipsi vero , deductis citra ultraque Padum præ-
fidiis ,

1485 fidiis, munitionibus circa ripas demolitis, ex iis quæ Herculi Æstensi ademissent, Rodigianam Polesinum retinerent, omniaque antiqua & recentia jura Ferrariæ & ejus finium reciperent: Gallipolim, & quæ in Calabria ad eam diem occupassent, Ferdinando restituerent: Severinas adhuc Venetorum stipendia faceret, essetque interim omnium Principum Italiæ ac populorum imperator. Hunc exitum habuit sociale bellum, quod Veneti adversus totam ferme Italiam terra & aquis gessere: cujus quidem apparatus quam sumptuosi fuerint, vel ex eo intelligi potest: quod biennii spacio, vel paulo plus, quo bellatum est, tricies sexies centena aurorum nummum millia in terrestribus maritimisque copiis ornandis alendisque publice appensa dicuntur. Raro alias pax tam grata Venetis fuit; quæ quo speciosior, eo lætitiæ & gaudii plenior fuit. Passim per urbes & oppida quæ Veneto parent imperio, nocturni ignes & alia lætitiæ signa edita sunt. Indicta ad id hastarum certamina & aurigationes, quæ solenni conventu plures dies celebrarentur. Ludi ipsi post aliquot menses sub carnisprivii ferias editi sunt: aureus & argenteus pannus certantibus propositus. Magnus mortalium undique ad id spectaculum concursus est factus: affuit Æstensis Hercules, & Julius Camertium Comes, quibus a Principe & Patribus frequenter itum est obviam; et ex Mediolano Leo Lodovici Sforcie filius cum Galeacio Severinate. Severinas senex præesse magis, quam præsidere ludis voluit. Affuerunt & Rubrii Parmenses, Mirandulanus Princeps, ac plerique alii viri illustres, quorum certandi studio alii, alii spectaturi venerant. Multitudo ad hæc ingens terra marique profecta, urbem mirum in modum replevit. Area, quæ ab aurea æde ad Geminiani fanum longe lateque excurrit, id tempus instructa est. Sumptuosissimi fuerunt illorum apparatus, qui in certamen venerunt. Tres Severinatis filii, qui diverso tempore in medium processere, singuli vicanos quinos desultorios equos, partim auro partim purpura instratos, præ se egerunt. Eadem ferme Parmensium Rubriorum pompa fuit: Julii Principis

Aurigationes & hastarum certamina post pacem in urbe celebrata.

pis ex fratre nepos longe conspectior processisse dicitur . 1485
Ad centum hominum millia interdum spectasse dicuntur ;
quibus Mocenicus Princeps cum primoribus Patrum & ur-
bis magistratibus præfedit : unde Æstensis Hercules , acer-
rimus nuper hostis , inter alios Principes spectavit . Auri-
gationes , & hastarum certamina civitatem plures dies oc-
cupatam tenere . Demum tres Severinatis filii victores ju-
dicati : Fracassus & Antonius Maria aureum pannum ex
æquo sortiti sunt , Galeacius argenteum ; Julii nepos , qui
omnium judicio strenue hasta decertarat , trecentos aureos
nummos sibi publice decretos accipere recusavit . Creditum
vulgo est , indigne tulisse , quenquam eo certamine sibi
prælatum . Ex Rubriis Parmensibus Mariottus puer , quia
ultra quam ætas illa præstare posset , hasta & aurigatione
populo placuerat , phalerati equi precium accepit . Plures
ad hæc , ut cujusque virtus eo certamine enituit , alii
aliis muneribus donati sunt . Multi quoque viri fortuna
& virtute insignes , ad equestrem dignitatem sunt promo-
ti . Julius Camertium Princeps , quoniam Severinas Italiæ
rebus præesset , Venetarum est copiarum imperator decla-
ratus .

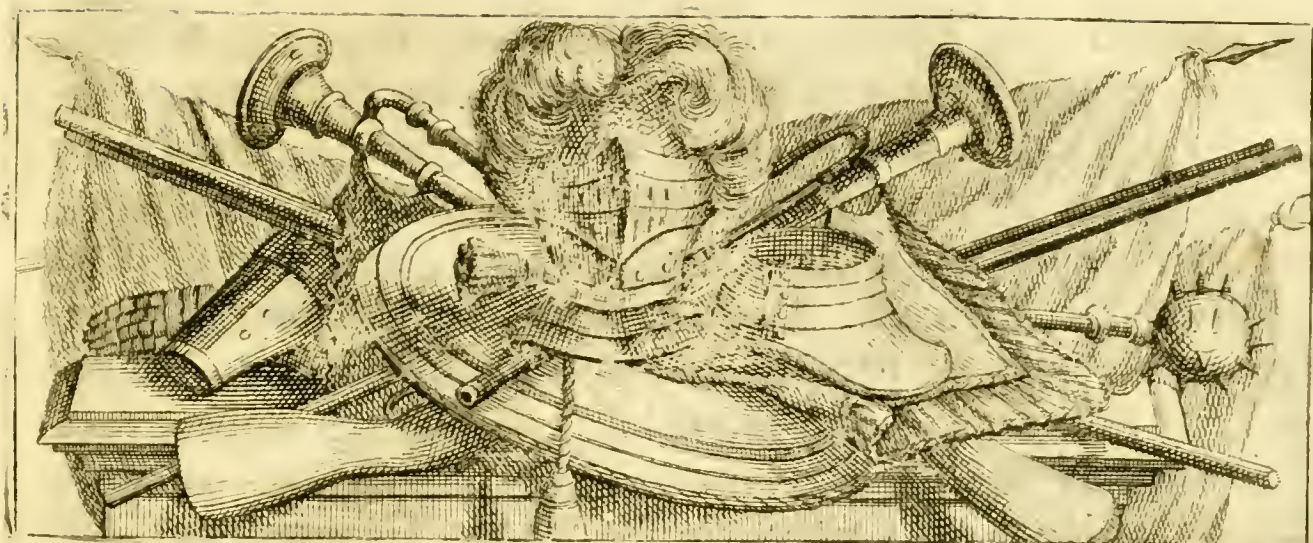

IN LIBRUM TERTIUM

E P I T O M A.

DUcarium, quod medio belli tempore conflagra-
 rat, sumptuosissime coeptum est instaurari :
 Gravis pestilentia initio aestatis orta, ingen-
 tem per autumnum fecit in urbe vastitatem :
 Maritimæ negociationis brevis explicatio : Quatuor Venetæ
 triremes quæ ad Gallicam exiverant mercaturam, circa
 Lusitaniam a piratis interceptæ : In Carnis nonnihil su-
 bito barbarorum accessu tumultuatum est : Rubertus Se-
 verinas cum florentissimo equitatu ad bellum circa urbem
 nuper ortum profectus est : Marci Barbadici Principis de-
 claratio, qui Joanni Mocenico successit : Romani belli in-
 ter Innocentium Pontificem & Ferdinandum Regem con-
 flati brevis expositio : Triumviri creati, ad ea quæ ad
 contagionem e civitate tollendam attinerent, providenda :
 Severinas copiis exutus in Venetos reversus est : Mos pa-
 trius funerandi Ducis, atque exequiarum ratio : Causæ
 belli cum Austriæ Duce in ipsis Italiæ finibus contracti,
 subitque hostium conatus, ultimo loco referuntur.

M. ANTONII SABELLICI, RERUM VENETARUM

AB URBE CONDITA,
DECADIS QUARTÆ,

LIBER III.

Ars illa Ducariæ sedis quæ medio belli tempore conflagravit, eodem anno quo in Gallia est debellatum, cœpta est a fundamentis restitui : opus sane conspicuum, diutissimeque duraturum. Tota facies, quæ aquis incubat, candido saxo, & in adamantis speciem fastigiato, superbe constructa. Est & a fronte, qua forum spectat, aureæ ædis vestibulum nonnihil peregrino lapide munitum. Principio æstatis, quæ secuta est, civitas gravi cœpit pestilentia laborare; quæ postea in autumnum aucta, ingentem

1485
Ducarium
quod medio
belli tempore
conflagravit, sum-
ptuosissime
cœptum in-
staurari.
Pestilen-
tia.

1485 tem fecit in urbe vastitatem. Accessit ad hanc domesticam cladem alia omnino quidem atrox, sub exitum æstatis illius procul domo accepta. Sed de ea priusquam dicere pergam, non ab re visum est, memorare præsentem Venetæ urbis in re maritima industriam & opulentiam. Nullum sane est emporium interni maris, quod a Gaditano freto inter Africam & Europam in Syriam & Ægyptum ad ortum excurrit; ad septentrionem vero & boream ad Bosphorum & Meotidem paludem, nullus tam ignoti littoris recessus, quem Venetæ triremes ex antiquo civitatis instituto non negociorum causa frequentent. Supra fidem esset enarrare, quæ vis navium, non Italiæ solum, sed Liburniæ quoque, Dalmatiæ, Macedoniæ, ac totius Græciæ littora velut suburbana quædam loca assidue scrutentur. De iis igitur dicam, quæ statis anni temporibus ad merces ex remotissimis locis petendas publice instruuntur. Ex his quatuor longæ naves, ex Syria atque ex Ægypto totidem, aromata, sericum, gemmas, uniones in Italiam deferunt. Ex Lybia tres, aurum, gemmas, & mancipia. Duæ ex interna Gallici maris ora preciosissimum vellus, & Hispanum sericum omnium longe nobilissimum. Quatuor a Tanai & Meotide palude, falsamenta, tapetas, & smaragdos: ac præter eum numerum, quatuor ex Gallici oceani emporiis, lanas, aurum, aulea, & Flandrensis panni vim omnino ingentem. Ad hæc negocia de more exierant triremes quatuor: earum imperium penes Bartholomæum Minium fuit. Sed cum hæ Ibericum navigarent oceanum, Columbus junior, Columbi piratæ illustris, ut ajunt, nepos, cum septem navibus ad pugnam instructis circa Sacrum promontorium, hodie *Vincentii caput* appellant, sub noctem factus est Veneto obvius. Ille vero, tametsi sub primum occursum animum ad Venetas naves opprimendas adjecerat, abstinit tamen pugna per noctem: cæterum futuro certamini intentus, ita interim abeunti institit, ut piraticarum proræ Venetis hærerent puppibus. Post ubi illuxit, continuo vis a barbaro est illata. Tum vero injecto certamine, sustinet

*Maritimæ
negotiationis
brevis
explicatio.*

*Quatuor
Venetæ tri-
remes, quæ
ad Gallicam
mercaturam
exierant, in-
terceptæ.*

tinet Venetus hostem, & navium & bellatorum numero potio-
rem; pugnatumque est atrocissime plures horas. Ra-
ro alias cum ejusmodi genere hostium (quippe qui nisi
per occasionem vix pugnam conferere soleant) majore est
cæde dimicatum: ad trecentos ferme ex Venetis turmis
eo certamine occubuisse quidam ex iis affirmant, qui pu-
gnæ interfuere; alii nonnihil numerum extenuant; periit-
que in iis Laurentius Michael triremis unius præfectus,
& Joannes Delphinus alterius præfecti frater. Processerat
pugna a prima luce inita ad vicesimam diei horam: erant-
que interim Venetæ turmæ vehementer accisæ. Venerat
jam & Delphina in hostium potestatem, cum reliquæ
alia post aliam deditionem fecere. Meminere quidam atro-
cissimæ illius pugnæ participes, numerasse se ea navi,
qua tum forte fuerunt, octoginta fortium virorum cada-
vera a prora ad puppim disjecta, ad quorum conspectum
victor hostis ingemisset, non sine indignatione, professus,
ita Venetum cum sua pertinacia evenire voluisse. Cæso-
rum corpora in altos fluctus projecta sunt, vulneribus de-
bilitata in proximum littus exposita; qui superstites fue-
re, victorem ipsum Lisbonam usque cum captivis navi-
bus sunt secuti: ibi facta est omnibus potestas abeundi.
Est Lisbona maritimum Lusitaniæ oppidum, libetque su-
spicari id esse, quod Olisiponum olim dixere: hodie ob
regiam sedem celebritate nominis & rerum opulentia ma-
xime insignis. Hic Veneti hospitaliter a Rege accepti;
quibus medico opus fuit, diligenter illius jussu curati;
reliqui viatico & vestibus pro conditione donati. Ferunt
vetustum hospitium Veneto nomini cum Lusitaniæ Regi-
bus intercedere, quod illi a majoribus quasi per manus ac-
ceptum, hoc quoque tempore omni officio & comitate
studeant servare: ejus necessitudinis causam a Veneta ho-
spitalitate ortam affirmant. Fama est, antiquissimum ex ea
gente Regem cum paucis olim Venetias appulisse, ejusque
visendæ studio aliquandiu in urbe versatum, dissimulata
interim personæ quam gerebat magnitudine. Sed tantus
hospes diu in occulto esse non potuit: constare cæpit Pa-

1485 tribus, eminentioris fortunæ virum, qui regium genus propinquitate sanguinis attingeret, jam dudum in urbe esse. Continuo igitur benigne ab eis appellatus, in publicum est hospitium adductus; dati ad hæc ex patricio ordine plerique, qui urbem illi per ocium monstrarent, quique ipsius latera stipantes, benigne ac comiter hospitem haberent: data & abeunti ex publico munera, missique non pauci, qui eum procul urbe officii causa comitarentur. Hæc Venetus cum se privato homini id præstare, non Regi arbitraretur, barbaro publica illa hospitalitas eo gratior fuit, quo magis omni ambitionis suspicione caruit. Ubi itaque in Iberiam venit, rem omnem posteris tradidisse dicitur, Venetamque in se liberalitatem perpetuo monumento suis constare voluisse: atque ob id ipsum mutuum hospitium Venetis cum regia illa familia in hunc diem durare. Ea causa fuit, quod Rex Venetos maritima illa pugna male habitos, hospitio & comiteatu iuvit, ut diximus. Accessit & illud, quod toto regno vetuit quenquam ex Veneta præda a piratis quicquam coemere. Nuncius acceptæ cladis civitatem haud parvo dolore affecit. Constat ad ducenta & amplius aureorum nummum millia in preciosissima illa merce amissa; sed clades illa privata: cæsorum hominum dolor omnino major fuit. Per eos ipsos dies, quibus id nunciatum est, pestilentia aliquanto atrocius quam antea incubuerat: quo accidit, ut civitate domestica clade implicita, Patres præsentem injuriam nullo majore motu vindicandam censuerint, sed ultionem in aliud commodius tempus differendam.

In Forojuliensi agro sub id tempus nonnihil tumultuatum est. Eruperant aliquot equitum alæ repente in ipsos Italiæ fines, quæ a Pannoniæ Rege ad Portum Naonem (ut postea compertum est) subito accessu opprimendum missæ fuerant: est id oppidum ad Lipientiæ fluminis ripam. Barbari in Tergestino agro prius confedere. Patres vero tametsi non ignorabant, Regem ipsum cum Fæderico adhuc in armis esse, atque eum equitatum iccirco in Italiam missum, ut Portum Naonem ac Tergeste, quæ duo oppi-

*In Carnis
nonnihil su-
bito barba-
riorum ac-
cessu tumultuatur.*

oppida ille in Italia haberet, hosti adimeret: quia tamen Regis animum haud satis exploratum habebant, confestim partem equitum non parvam, quam circa Veronam & Patavium stativa habebant, in Carnos misere. Barbari vero per Utinensem agrum pacatissime progressi, cum subito oppidum, cujus potiundi spes ab extorribus facta erat, opprimere nequivissent, paucis diebus sine alio majore motu Italia excessere.

Exierat jam medius autumnus, cum Rubertus Severinas (qui jam inde ex quo in Gallia fuerat bellatum, Venetorum stipendia fecerat) magnis pollicitationibus ab Innocentio Romano Pontifice, qui Sixto successit, per legatos accersitus, Patribus non permittentibus, neque omnino recusantibus (quippe qui pacate tunc terra marique agebant) cum Fracasso & Galeacio filiis, duabusque & triginta equitum turmis in Flaminiam primo, inde Romanam media ferme bruma transiit; sed ipse aliquanto suos præcesserat: urgebatur enim Pontificis nunciis, qui proximo bello ab Alphonso Calabriae Duce premebatur. Contracti autem belli causa ab Aquilanorum motu, ac Principum quorundam, qui a Ferdinando Rege subita conspiratione defecerant: qui cum Innocentii fidem adversus Regem implorassent, eosque Pontifex dignos duxisset, quos non solum sui nominis auctoritate, sed totis etiam Romanæ Ecclesiæ viribus ab injuria tueretur, ita evenerat, ut Virginus Ursinus, qui (velut alio loco ostendimus) præter oppida non pauca urbi proxima, quæ citra utraque Tyberim tenebat, multa etiam in Marsis usque ad Fucinum lacum intra regni fines jam antea possidebat, in fide Regis adhuc esset. Fuitque illi ab initio, ut fertur, animus, neque a Rege omnino deficere, neque adversus Romanum Pontificem aliquo modo arma induere: sed majorum studia secutus, cum Ferdinandi partes in regni finibus tutatus esset, nihil circa urbem movere. Sic itaque medius sub novos bellorum motus pacate agebat: cum post Severinatis accessum, suasu, ut creditur, Principum adversæ factionis, Ursinorum ædes, quæ ad Montem Jor-

Severinas cum florentissimo equitatu ad bellum nuper ortum profiscitur.

1485

danum (id est nomen loco in parte urbis) fuere , subito militum incurſu direptæ & incenſæ ſunt . Qua injuria ille adactus , cum reliquis Urſinæ familiæ Regulis aperte ab Innocentio defecit . Hujus opibus Alphonſus fretus , occupatis nonnullis circa urbem pontibus , poſt Severinatis acceſſum Romanum infeſtare agrum occœpit . Sed hæc eo tendunt , ne belli inter Pontificem & Ferdinandum Regem conſlati cauſa ignoraretur . Quæ vero ſecuta ſunt , perſtringam potius , quam longiore exequar narratione , utpote ad rem Venetam nihil attinentia . Sed dum res circa urbem in hoc ſtatu eſſent , Mocenicus interim Princeps vita deceſſit , anno ſui ducatus ſeptimo .

*Marcus
Barbadius
Dux declaratur .*

1486

Marcus Barbadius , vir prudentia ſingulari , atque ob antea actæ vitæ merita egregia inter Patres auctoritate , omnibus ferme ſuffragiis in demortui locum Dux declaratus eſt . Is , Republica domi foriſque pacata , ad ducarii refectionem , opus jam antea inchoatum , animum adjecit : ejuſque cura & diligentia eſt effectum , ut pauciſſimis menſibus , quibus , ille Princeps fuit , tota loci moles , quæ ad ortum ſpectat , ſuperbo opere ad ſummum ferme ſit perducta . Peſtilentia , quæ ne per brumam quidem multum remiſerat , mirum in modum ſollicitam civitatem habebat . Placuit itaque Triumviros creari , quibus negotium daretur , ut quantum humana ope provideri poſſet , omnia curarent , quæ ad levandam cladem attinerent . Ii igitur ad omnem contagionis cauſam tollendam , vim exuviarum ingentem , a veſpillonibus fraude contractam , publice concremarunt . Cæterum ad exonerandam multitudinem civitatem , pars vulgi procul urbe ablegata eſt . Sub id tempus e regione fori , & ante geminas columnas cœptus eſt canalis maximus purgari , quem , quantumſcunque eſt , quamque longe ac late per urbem ſpaciatur , reparandum Patres cenſuere . In Cyprum aliquot peditum centuriæ , ad præſidium inſulæ , ex conſuetudine ſunt conſcriptæ .

*Triumviri
creari , ad
contagionem
& civitate
tollendam .*

Bellum interim circa urbem inter Pontificem & Urſinos (qui aperte , ut diximus , ad Ferdinandum defece- rant) ſuſceptum , poſtquam Severinatis copiæ in urbem

venere, majorem in modum exarsit. Nomentano nanque ponte; quem illi haud procul ab urbe præsidio occupant, recepto (in cujus oppugnatione Fracassus Ruberti filius tormento ictus pene concidit) omnis armorum impetus in Paulum Ursum, & reliquos Virginii necesarios versus est. Siquidem Nomentum vi captum ac direptum, aliqua est ex parte dirutum. Eratque jamjam & Montem Rotundum Severinas petiturus, cum Baptista, ex Urina familia Cardinalis, Romam profectus, ad Pontificis conspectum venit: hic se ac suos in Apostolicæ sedis potestate futuros est professus. Neque majores ulli circa urbem armorum conatus fuere. Infestarunt Virginianæ equitum alæ Romanum agrum subitis excursionibus usque ad Alphonfi ex Hetruria reditum: qui cum florentissimum equitatum a Florentinis & Mediolanensibus ex fœdere accepisset, ac celeri cursu Romam duceret, Severinas cum aliquanto minoribus copiis in Faliscis sese illi objecit. Hic tumultuarium prælium commissum: aliquot equites sunt hostibus adempti. Verum enim vero Calaber suis fretus viribus, omnes Severinatis conatus novissime frustratus, in Romanum agrum tumultuose erupit. Hic Pontifex, qui constanti animo tantam belli molem ad id tempus pertulerat, etsi de accersendis ex Gallia auxiliis jam antea, ut fertur, consilium ceperat, accersiveratque per literas & Legatos (ut constans fama erat) in Italiam Renatum Lothoringiæ Ducem, quem in Ferdinandum Regem armare in animo habebat, & ad Venetos Nicolaum Francum, Taurisinum Antistitem designatum, miserat, si eos ad belli societatem aliquo modo trahere posset; quia Gallica auxilia omnino fera creduntur, & Veneti fœderibus astricti, quæ sub Ferrariensis belli exitum in Gallia cum Lodovico Sforzia, Alphonso, & Florentinis sanxerat, nihil moturi videbantur: desperatis undique auxiliis, ne rerum Romanarum statum in aliquod majus discrimen conjiceret, pacem haud iniquis ab hoste conditionibus oblatam, homo, etsi pontificiæ dignitatis assertor, pacis tamen & ocii non inimicus, libens complexus est: in

1486 qua fancienda, juxta Romanæ Ecclesiæ ac sociorum fortunis, quantum in se fuit, cautum voluit. Rubertus continuo post pacem exauctoratus, cum suum equitatum in Galliam reducere statuisset, per literas & nuncios a Patribus petiit, ut liceret sibi cum duobus millibus equitum intra Veneti imperii fines se recipere. Quod ipsum cum Senatus nullo modo tribuendum censuisset, consiliorum inops, ac destituto similis, quum nullus esset locus, quo tuto divertere posset, hæretque interim vestigio Alphonsus, qui citato agmine eum abeuntem in Flaminiam usque fuerat infecutus, sine aliquo majore certamine, copias quasunque secum habuit, hosti in fidem recipiendas reliquit: ipse paucis comitatus celeri cursu in Ravenatum fines se recepit. Hunc exitum habuit celebris illa Ruberti & filiorum ex Gallia ad Romanum bellum profectio: de qua non tam hæc breviter referenda duxi, quod ad eam diem ille Venetum stipendium fecisset; quam ut Venetorum constantia, ac fides nota esset. Quippe, qui quum per occasionem Ferdinandi Regis domestico bello, ac per hoc gravissimo impliciti, opes facile aut evertere, aut certe in discrimen maximum adducere potuissent, si ejus belli partes, ad quod amplissimis invitabantur conditionibus, sequi voluissent; ne tamen aliquo modo fœdus violarent, pertinaciter ab omni injuria abstinerunt.

Maximilianus Romanorum Rex declaratur.

Dum igitur hæc, quæ dixi, circa urbem gererentur, ex Gallia allatum est, Maximilianum, Fœderici Imperatoris filium, Romanorum Regem declaratum: quam nominis, Romanæ civitati semper alioquin invisi, usurpationem jam inde ab ejus Caroli temporibus, qui Longobardicas opes in Italia afflixit, initium sumpsisse suspicari libet. Siquidem Pipinum ejus filium, regio nomine postea Italiæ præfuisse, plerique rerum scriptores prodidere; quum pater interim Imperatoris nomen obtineret; atque ita factum, ut procedente tempore non solum Italiæ, sed Romanorum quoque Rex sit dictus, qui ea potestate, qua ille olim, emereret. Duxerat Maximilianus Caroli Bel-

garum Ducis , qui Elvetio bello periit , filiam in uxorem ; atque ob eas nuptias in amplissimum principatum receptus , per novos motus difficileisque bellorum minas audax juvenis , & ad arma & pacis studia æque promptus , ferocissimam alioquin gentem suo assuescere coegit imperio . Eam igitur declarationem ille & Fœdericus pater Venetis , velut amicissimo populo , per literas significarunt . Quo nomine ad utrumque decreta est legatio : Dominicus Trivisanus & Hermolaus Barbarus (vir non in Venetis solum , sed tota etiam Italia literarum studiis maxime insignis) missi , qui publico nomine illis præsentem regiæ appellationis declarationem gratularentur . Ambo equestri sunt dignitate donati . Decreta & in Lusitaniam altera legatio , ad gratias ipsi Regi Principis & Patrum nomine agendas , quod paucis ante mensibus Venetarum triremium turmas , post piraticum prælium suis litoribus disjectas , hospitio & viatico juvisset . Hieronymus Donatus , vir & ipse studiis philosophiæ clarissimus , per eos ferme dies , quo illi in Galliam , solus ad id munus profectus est . Remisit sub vernum tempus pestilentia : atque id prorsus circa solsticium evanuit , ut multis ante annis nullus salubrior fuerit civitatis status . Secuta & alia fœlicitas , Barbadii Principis solertia diligentique administratione orta : tam larga rerum omnium annona , onerosam alioquin civitatem aluit , tanta vis tritici , vini , olei , omniumque obsoniorum tempestive est in urbem importata , ut raro alias constet , Venetam civitatem majore ocio & securitate floruisse . Accedebat ad hanc temporum lætitiā , quod Veneti tunc terra marique pacate agebant : qua re vulgo persuasum est , ab urbe condita ad id tempus nullum beatiorē fuisse civitatis statum , in quo non solum retinendo , sed augendo etiam , quum maxime ille esset occupatus , morte quidem fatali , sed quæ postea tanti viri desiderio invidia non caruit , mense suæ administrationis nono vita decessit ; atque eo fortasse eorum omnium , qui ante illum Reipublicæ præfuere , fœlicius , quod præter egregiam sobolem , quam sospitem

*Regimen
Barbadii
fœlicissimum.*

1486 reliquit, quodque de religione, de patria, deque omnibus civitatis ordinibus optime meritus credebatur, patriam ipsam salubritate cœli, rerum omnium opulentia æque domi forisque florentem reliquisset: & quod illius fortunæ ascribere possis, illis ipsis diebus quibus humanis decessit, a Baiffeto, Mahomethi filio, ac Græciæ Imperatore legatus ad eum cubantem cum amplis muneribus venit. In eo fortasse minus fœlix, quod ad pietatem suam in Rempublicam ostendendam parum omnino temporis sit datum. Percrebuit rumor, eum jam animam exigua spe trahentem, quatuor filios, quos superstites reliquit, ad se accersitos gravissimo sermone allocutum, quos utique ad Rempublicam perpetuo studio & pietate colendam hortatus, identidem admonuisset: *Opportere eos beneficii ab ea accepti perpetuo esse memores, quæ quo magis de patris æstimatione merita esset, quem ex privato ordine ad amplissimum dignitatis fastigium evexisset, eo impensius niti, ut quam ipse ob brevem administrationem non posset, filii debitam patriæ pietatem exolverent.* Civitas vehementi ob ejus interitum mœrore affecta est: miro omnes desiderio lamentari, prædicare vulgo illius in omnes mansuetudinem & clementiam: quippe qui præter alia multa in humilioris fortunæ viros benignitatis exempla statim ab initio sui regiminis auctor fuisset, ne obcurarum multitudinem minus ad se aditus inopibus pateret, ut omnium qui audiri vellent, nomina in sortem octavo quoque die conjicerentur, atque ita quorum nomina primo educta essent, illi ad suum tribunal prius aditum haberent. Quo pientissimo decreto est factum, ut neque ambitio neque gratia inopiæ obstaret, neque spes illius adeundi cuiquam adimeretur. Frequens civitas funus ad Gemellorum ædem extulit: ipse ad fanum publicæ Caritatis est situs. Libet hic breviter memorare, quæ sit hodie funerandi Principis ratio. Post ejus obitum cadaver extenteratum balsamoque delibutum sub aureo amiculo, ense aureisque calcaribus inversis, publice in foro triduo asservatur. Mox vero omnia civitatis collegia (quæ

tot

Obitus
ejus.

Sepultura.

Mos une-
randi Prin-
cipis.

tot ferme numero sunt , quot & opificum genera) sub 1486
 signis religiosa quadam ac solenni pompa ordine præce-
 dunt . Succedit inde numerosus clerus . Funus ipsum pul-
 latorum vis ingens mæsto silentio sequitur , juxtaque pa-
 triciorum non parva manus , purpura & cocco culta , quo
 datur intelligi , in quantumvis optimi Principis funere ci-
 vitem , quæ libera est , in luctu esse non oportere . Hi
 lætiore cultu ornati , ubi funus templo est illatum , sug-
 gestum quo cadaver imponitur , venerabili confessu cin-
 gunt , dum interim defuncti memoria pro concione po-
 puli more majorum laudatur . Hinc patriciis reversis , pri-
 ma ad novum Principem creandum comitia indicuntur .
 Sed idcirco ad hunc civitatis morem describendum ac-
 cessi , ut ex iis quæ diximus appareret , Republica inco-
 lumi , eundem semper civitatis vultum esse solere , nec
 privatum dolorem aliquo modo illius faciem variare .

Augustinus Barbadicus , defuncti Principis frater , vir &
 vitæ innocentia & gravitate senatoria insignis , ac tum
 Divi Marci Procurator , fratri successor est datus . Fuit
 ea declaratio eo civitati gratior , quo facilius est omnibus
 persuasum , qui defuncto similior futurus esset , potuisse
 creari neminem . Quod & ipse ita futurum postridie quam
 ad dignitatem fuerat provectus , pro concione populi man-
 fuetissima ostendit oratione . Accedebat his præsentia di-
 gnitas ac majestas quædam , quam cana barba , & ad pe-
 ctus propexa adhuc venerabiliorem facit . Post ejus decla-
 rationem , quum omnia ocio & luxu , ut antea , florerent ,
 fratris vestigia secutus , & ipse a ducarii instauratione
 suam est administrationem auspicatus : quod opus a fron-
 te , qua vestibulum spectat , magnifico & sumptuoso ap-
 puratu magna est ex parte confectum . Antonius Ferreus
 hyeme illa , quæ secuta est , ac non multo post Joannes
 Darius , Byzantium ad Turcorum Imperatorem sunt mis-
 si . Antonius Lauretanus , qui legati munere apud Ponti-
 ficemungebatur , ex urbe revocatus , quia Rempubli-
 cam parum ex sententia Patrum administrasse credebatur ,
 homo alioquin præstanti ingenio & eruditione præditus , in

*Augustinus
 Barbadicus
 succedit .*

1487

de-

1487 decem annos est urbe ablegatus. Sebastianus Badovarius & Bernardus Bembus non multo post ad Pontificem oratores sunt lecti, cum quo Veneti post Lauretanum revocatum, Antonio Vinciguerra secretario rem Venetam apud illum interim jussu Patrum procurante, fœdus percusserunt. Per eôs ferme dies quibus id fœdus est publicatum, imperium maris Francisco Privolo est demandatum. Is sub vernum tempus, publicis signis in æde aurea manu Principis acceptis, urbe est profectus. Præcessarant ejus digressum triremes aliquot ad maritimæ oræ presidium instructæ; nonnullæ etiam postea illum secutæ sunt. Hæc erat tum Patribus rei maritimæ cura, quum inopinatum ex Germania bellum ob finium contentionem est Venetis exortum; de cujus initio & successu quum certius nobis omnia constabunt, abunde dicemus.

F I N I S.

I N D E X I.

DUCUM VENETORUM,

Quorum principatus Historiæ Sabellici
complectitur .

I. Paullutius Anafestus.	25.	XXXVIII. Vitalis Michaelius II.	148.
II. Marcellus Heraclianus	27.	XXXIX. Sebastianus Zianus	153.
III. Horleus Hipatus	<i>ibid.</i>	XL. Aureus Mastropetrus	168.
IV. Theodatus Hipatus	31.	XLI. Henricus Dandulus	170.
V. Galla	<i>ibid.</i>	XLII. Petrus Zianus	184.
VI. Dominicus Monegarius	<i>ibid.</i>	XLIII. Jacobus Theupolus	201.
VII. Mauritius Heraclienfis	<i>ibid.</i>	XLIV. Marinus Maurocenus	212.
VIII. Joannes Heraclienfis	33.	XLV. Raynerius Zenus	217.
IX. Obelerius	34.	XLVI. Laurentius Theupolus	231.
X. Angelus Particiatius	42.	XLVII. Jacobus Contarenus	235.
XI. Justinianus Particiatius	45.	XLVIII. Joannes Dandulus	238.
XII. Joannes Particiatius I.	52.	XLIX. Petrus Gradonicus	241.
XIII. Petrus Tradonicus	53.	L. Marinus Georgius	257.
XIV. Ursus Particiatius	58.	LI. Joannes Superantius	259.
XV. Joannes Particiatius II.	59.	LII. Franciscus Dandulus,	263.
XVI. Petrus Candianus I.	60.	LIII. Bartholomæus Gradonicus	289.
XVII. Petrus Tribunus	61.	LIV. Andreas Dandulus	293.
XVIII. Ursus Baduarius	65.	LV. Marinus Falerius	317.
XIX. Petrus Candianus II.	<i>ibid.</i>	LVI. Joannes Gradonicus	322.
XX. Petrus Baduarius	66.	LVII. Joannes Delphinus	327.
XXI. Petrus Candianus III.	67.	LVIII. Laurentius Celsus	330.
XXII. Petrus Candianus IV.	68.	LIX. Marcus Cornelius	340.
XXIII. Petrus Urfeolus I.	74.	LX. Andreas Contarenus	345.
XXIV. Vitalis Candianus	77.	LXI. Michael Maurocenus	440.
XXV. Tribunus Memus .	78.	LXII. Antonius Venerius	<i>ibid.</i>
XXVI. Petrus Urfeolus II.	80.	LXIII. Michael Stenus	444.
XXVII. Otho Urfeolus	88.	LXIV. Thomas Mocenicus	465.
XXVIII. Petrus Centranicus sive Barbola-	89.	LXV. Franciscus Foscarus	469.
nus	90.	LXVI. Paschalis Maripetrus	714.
XXIX. Dominicus Flabanicus	91.	LXVII. Christophorus Maurus	715.
XXX. Dominicus Contarenus I.	92.	LXVIII. Nicolaus Thronus	748.
XXXI. Dominicus Silvius	98.	LXIX. Nicolaus Marcellus	773.
XXXII. Vitalis Falerius	99.	LXX. Petrus Mocenicus	788.
XXXIII. Vitalis Michaelius I.	124.	LXXI. Andreas Vendraminus	790.
XXXIV. Ordelaphus Falerius	130.	LXXII. Joannes Mocenicus	798.
XXXV. Dominicus Michaelius.	143.	LXXIII. Marcus Barbadicus	872.
XXXVI. Petrus Polanus	146.	LXXIV. Augustinus Barbadicus	877.
XXXVII. Dominicus Maurocenus			

INDEX II.

AUCTORUM,

Quorum testimonio utitur Sabellicus
in hac historia .

- Aleardus Veronensis* . 613.
Anaxagoras . 299.
Anaximander . 194. 300.
Andreotius (*Paullus*) 740.
Anonymus Venetus Chronologus . 248.
Apollodorus . 194.
Artemidorus . 194. 779.
Astimonus . 779.
Benintendus de Ravignanis , *Venetus Chronologus* . 25. 33. 34. 56. 58.
Blondus Flavius . 17. 36. 124. 136. 233. 265. 275. 289. 310. 317. 408. 507. 566. 574. 579. 588. 590. 591. 604. 606. 613. 619. 646. 820.
Callimachus . 53.
Caresinus (*Raphael*) *Venetus Chronologus* . 293. 302. 352.
Cato . 2. 3.
Cbinatius (*Daniel*) *Tarvisinus* . 402. 419. 434. 435.
Cleobulus . 744.
Coriolanus Cepio , *vel Cippicus* . 717. 750. 752. 761. 764. 786.
Cornelius Nepos . 2.
Crates . 194.
Damastus . 194.
Dafades . 779.
Ephorus . 774.
Eudoxus . 194.
Fabius Pictor . 138.
Florus (*Lucius*) 20.
Gothifredus Viterbiensis . 37.
Herodotus . 120.
Homerus . 2. 120.
Jacobus Genuensis v. de Voragine (*Jacobus*)
Josephus Flavius . 119.
Isidorus . 715. 753. 779.
Lagisianus (*Georgius*) *Veronensis* 636.
Livius (*Titus*) 2.
Metodorus . 744.
Montanus (*Mariottus*) 507. 525. 574. 579. 642.
Obbo Ravennas . 158. 159. 162.
Pasus (*Angelus*) *Ariminensis* . 574. 579. 582. 588. 590. 591. 595. 613. 613. 619. 630. 632. 648.
Paullus Diconus . 21. 36.
Petrarcha (*Franciscus*) 310. 820.
Petrus Damiani . 92.
Philistides . 194.
Philonides . 779.
Plato . 194. 308. 320.
Plinius junior . 54.
Plinius historicus . 3. 138. 194. 299. 781. 783. 820.
Plutarchus . 128. 184.
Polybius . 2. 820.
Possidonius . 299.
Priscus . 4.
Robertus Monachus . 116.
Robertus , *Neapolitanus Rex* . 820.
Strabo . 2. 120. 194.
Tacitus (*Cornelius*) 120.
Timostenes . 779.
Trogus Pompejus . 176. 453.
De Voragine (*Jacobus*) *Genuensis* . 134.
Xenagoras . 779.

INDEX III.

Propriorum nominum, rerumque notabilium
copiosissimus.

A

Abramus (*Leonardus*) a Cretenſibus rebel-
libus occiditur. 334.
Adheletae, Othonis conjugis, varii ca-
ſus. 75.
Advocara (*Braida*) Brixiana moenia ſtrenue
tuetur. 581.
Advocarus (*Achilles*) Venetis Brixiam de-
dit. 490.
Advocarus (*Petrus*) Venetis Brixiam de-
dit. 490. Paridi Ludronio reconciliatur.
566. Italum Forojulianum proſtigat. 596.
Pro patria orator, Senatui gratulatur re-
latus victorias. 629. Eques creatur. 662.
Aedes ducariae: quando primum conſtru-
ctae. 42. Illarum deſcriptio. 43.
Aemilianus (*Joannes*) triremis praefectus.
364. Ab hoſte capitur. 401.
Alexandri III. cum Federico imp. ſimultas.
157. Conſert ſe Venetias. 158. Supplex
ſit ei Federicus. 161. Ejus in Venetos li-
beralitas. 159. & ſeqq.
Aligerius (*Paullus*) Veronae praetor, a
Maſtino Scaligero Eques creatus. 383.
Alphonſus, Calabriae Dux. 831. & ſeqq.
Amulius (*Chriſtophorus*) claſſis legatus:
Hadriam occupat. 824. & Comaclum. 825.
Anaſteſus (*Paullutius*) primus Dux. 25.
Anconitanum bellum. 234. & ſeqq.
D. Andreae caput Romam tranſlatum. 716.
Annonae caritas. 298.
Annulo mare Venetis deſponſatur. 160.
Antiochia deſcriptio. 112. A chriſtianis
obſidetur. 113. Capitur. 115.
D. Antonii aedes quando condita. 294.
Arbenſes ad deditionem compelluntur. 419.
Ardizonius (*Joannes*) legatus in Creta.
203. In praelio vulneratur. 204.
Arietis deſcriptio. 116.
Arimundus (*Petrus*) primus Veronae prae-
fectus. 454.
Armenia occupatur a chriſtianis. 110.
Aſcalonis expugnatio. 123.
Ateſtini: Venetorum hoſtes. 451.
Atheſis mira Veronae inundatio. 23.
Attaliam expugnat Petrus Mocenicus. 754.
Attila. 15.
Auditores veteres: quando creati. 297.
Aurellus nummus: quando & a quo pri-

mum cuſus. 170.

Aurigationes haſtarumque certamina. 864.
Aurius (*Jacobus*) ad Henricum Impera-
torem orator. 98.
Austriaei negotiatores in vincula conje-
cti. 357.

B

Baduaria gens. 42. Conſtruit templum &
coenobium ſ. Crucis. 128.
Baduarius (*Jacobus*) ſtrenue pugnans ad Son-
tium, cadit. 796.
Baduarius (*Manaffes*) ad Emmanuelem imp.
orator. 161.
Baduarius (*Petrus*) Dux. 66.
Baduarius (*Sebaſtianus*) ad Pannoniae regem
orator. 787. Ad Galliae regem orator.
858. Ad Pontificem orator. 878.
Baduarius (*Urfus*) Dux. 65.
Baduarius (*Urfus*) claſſis in Narentanos prae-
fectus. 67.
Baduarius (*Urfus*) multa largitur diverſorio
d. Jacobi. 144.
Baſaſter (*Nicolaus*) 201.
Balduinus I. Hieroſolymae rex. 125. Venetis
privilegia multa largitur. 126.
Balduinus II. Hieroſolymae rex. 126. A Par-
thorum rege capitur. 130. Liberatur.
139. Ornat Venetos multis privilegiis.
ibid.
Balduinus: creatur Conſtantinopolis impera-
tor. 181. Juvatur a Venetis. 223.
Barbadicus (*Auguſtinus*) Patavii praetor,
Poleſinum inviſit. 828. Copiarum legatus.
847. 853. Dux creatur. 877. &
Barbadicus (*Franciſcus*) ad Florentinos ora-
tor. 584. 590. Ad Sfortiam orator. 647.
Procurator creatur. 652.
Barbadicus (*Hieronymus*) procurator. 733.
Barbadicus (*Jacobus*) in Peloponneſo lega-
tus. 730. Moritur. *ibid.*
Barbadicus (*Joannes*) navigiis levibus aever-
ſus Genuenſes praeficitur. 390.
Barbadicus (*Marcus*) Dux creatur. 872.
Regiminis ejus mira felicitas. 875. Mori-
tur. 876.
Barbani aedes: a quo conſtructa. 24.
Barbarus (*Franciſcus*) Brixiae praefectus.
566. Illam adverſus Picininum ſtrenue tue-
tur.

tur. 580. 602. & *seqq.* Ejus encomium. 639.
 Barbarus (*Hermolaus*) ad Maximilianum,
 Romanorum regem, orator. 875.
 Barbarus (*Josephus*) legatus in Peloponneso.
 735. Ad Persarum regem orator. 763.
 Barbarus (*Victor*) copiis terrestribus praefectus.
 493.
 Barbarus (*Zacharias*) legatus in Foro-Julio
 ad recognoscendum provinciae statum. 798.
 Brixiae praefectus. 847. Ad Xystum III.
 orator. 858.
 Barbolanus (*Petrus*) Dux. 89. Agitur in
 exilium. 90.
 Barbus (*Joannes*) triremis praefectus. 364.
 395. Classis praefectus adversus Albertum
 Atestinum. 451. Procurator, & ad Ladis-
 laum regem orator. 463.
 Barbus (*Pantaleo*) legatus adversus Creten-
 ses rebelles. 343. Legatus classis quarto
 bello Ligustico. 361. Ejus filia juncta Ric-
 cardo Caminensi. 362. Ad Austriae du-
 cem orator. 424. Tenedum, Reip. nomi-
 ne, Allobrogo dedit. 437.
 Barbus (*Petrus*) cardinalis: Venetias venit.
 689.
 Basilius (*Andreas*) classis praefectus adver-
 sus Istros. 236.
 Basilius (*Joannes*) classis praefectus. 171.
 Basilius (*Marcus*) classis praefectus adversus
 Genuenses. 249. Vincitur. 250.
 Beatus, Dux. 35.
 Belegnus (*Philippus*) ad Joannem XXII.
 orator. 264.
 Bellinus (*Gentilis*) pictor egregius. 772.
 Belli sacri origo. 99. Duces. 103. Successus
 varii. 103. & *seqq.*
 Bellum inter Heraclienses & Jesulanos. 28.
 Cum Pipino. 33. Cum Othone. 79. Nor-
 mannicum. 145. Byzantinum. 175. Ligusti-
 cum. 186. 219. 302. In Patavinos. 188. In
 Ezelinum. 208. 215. In Bononienses. 233.
 In Istros. 239. In Scaligeros. 265. In Lo-
 dovicum Hungariae regem. 297. In Ter-
 gestinos. 347. In Pannones. 354. In Car-
 rarios. 449. In Philippum-Mariam, Me-
 diolanensium ducem. 769. Persarum cum
 Turcis. 770. Hungarorum cum Turcis.
 786.
 Bembus (*Aloysius*) classis praefectus. 669.
 Classis legatus. 746. 782.
 Bembus (*Aloysius*) classis legatus. 782. Mo-
 ritur. 786.
 Bembus (*Benenatus*) pugnans cadit. 309.
 Bembus (*Bernardus*) apud Florentinos ora-
 tor. 805. Ravennae praetor. 830. Apud
 Pontificem orator. 878.
 Bembus (*Eustachius*) classis in Pado praefe-
 ctus. 503. Hostes profligat. *ibid.*
 Bembus (*Marcus*) ejus caedes. 776.
 Benaci lacus descriptio. 576.

D. Benedicti aedes & coenobium. 80. 88.
 Benedictus Papa: largitur templo d. Zacha-
 riae corpora Ss. Pancratii & Sabinae. 56.
 Quando Venetias venit. 92.
 Benintendus. V. de Ravignanis (*Benin-
 tendus*)
 Bathanius (*B.*) classis legatus. 198.
 Bertoldus, Aquilejensis Patriarcha. 189.
 Bibliotheca d. Marci: ubi primum sita. 43.
 Bocchonus (*Marinus*) in Remp. conspi-
 rat. 251.
 Boccolus (*Franciscus*) triremis praefectus.
 364. Trirenium septem praefectus. 401.
 Boemundus Normanius: dux in bello sacro.
 103. & *seqq.* Antiochiae princeps. 115.
 Ejus cum Raymundo similitudo. 116. A
 captivitate vindicatus. 125.
 Bolanus (*Candianus*) mittitur ad recogno-
 scendum Foro-Julii statum. 798.
 Boldonius (*Joannes*) primus Vallis marinae
 praetor. 325.
 Bondunierius (*Joannes*) Chalcidis legatus.
 739. Ejus caedes. 740.
 Bononienses: bellum gerunt cum Venetis.
 233. In libertatem se afferunt. 658.
 Bonus (*Marcus*) 201.
 Bragadinus (*Bernardus*) ad Leopoldum Au-
 striacum orator. 433.
 Bragadinus (*Bonus*) in Ducem conspirat. 45.
 Bragadinus (*Jacobus*) legatus adversus Cre-
 tenses. 341. Illos vincit. 342.
 Bragadinus (*Laurentius*) ad Mediolanensem
 ducem orator. 470.
 Brandolinus (*Tyberius*) Venetarum copia-
 rum ductor. 554. Strenue pugnans vul-
 neratur. 593. 594.

C

Caeparius, *sive* Hipatus (*Julianus*) magi-
 ster militum. 29.
 Calendarius (*Philippus*) Architectus. 321.
 Calistus, Aquilejensis antistes, Gradenium
 fines infestat. 28.
 Caloprinorum cum Maurocenis dissidia. 78.
 Othonem II. in Venetos instigant. 79.
 Caloprinus (*Dominicus*) Torcellanus episco-
 pus. 59.
 Calvus (*Leonardus*) Chalcidis praefectus.
 739. Ejus caedes. 740.
 Canalis (*Guido*) Boemundum Theupolum a
 conjuratione dehortatur. 256.
 Canalis (*Joannes*) Mellariae praefectus. 859.
 Canalis (*Nicolaus*) ad Nicolaum V. orator
 687. Ad Federicum III. orator. 708.
 Classis imperator. 733. Oenum capit &
 diripit. 734. Frustra Chalcidem conatur
 recipere. 745. Rei male gestae danina-
 tur. 746.
 Canalis (*Petrus*) classis praefectus. 295. Ja-
 de-

deram oppugnat . 296. Profligato Pannonum exercitu, illam recipit . 297.
Canalis (*Philippus*) piratas insequitur . 653.
Canalis orphanus . 40.
Candianus (*Petrus I.*) Dux . 60. Pugnans cadit . 61.
Candianus (*Petrus II.*) Dux . 65.
Candianus (*Petrus III.*) Dux . 67.
Candianus (*Petrus III.*) a patre collega in ducatu asciscitur . 67. Ejicitur . 68. Successor patri creatur . *ibid.* Waldertam uxorem ducit . 69. A populo interficitur . 70.
Candianus (*Vitalis*) Dux . 77. Abdicat se principatu . 78.
Candianus (*Vitalis*) Gradenſis patriarcha . 69. Ad Othonem II. confugit . 75. Othonem Venetis conciliat . 77.
Caris : Danduli cognomen . 263.
Canum sagacitas in Caria . 751.
Capellius (*Aloysius*) mittitur ad parandam navium materiam . 706.
Capellius (*Franciscus*) ad Mahomethum orator, Byzantii moritur . 747.
Capellius (*Victor*) triremis praefectus . 654. Sinui praefectus piratas profligat . 679. Peloponnesum recipit . 709. Classis imperator . 716. Furnos Chalcide aedificat . 717. Iterum classis imperator . 730. Ejus mors . 732.
Caravellus (*Marinus*) Tarvisio nititur ferre suppetias . 420. Primus Patavii praetor . 457.
Carcerius (*Rabanus*) ad Bonifacium Thesſaliae regem orator . 182. Euboeam occupat . 186. Venetis illam subicit . 189.
Caritatis publicae templum quando conditum . 140.
Carolus, Lodovici filius, Tarvisum obsidet . 388.
Carossiana conjuratio . 52.
Catharina, Galeacii uxor . 448.
Celsus (*Laurentius*) ad Carolum Caesarem orator . 330. Dux creatur . *ibid.* Moritur . 340.
Centranicus, *sive* Barbolanus (*Petrus*) Dux . 89.
Chalcidis obsidio . 736.
Christophorus, Gradenſis patriarcha, comitia cogit, creando primo Duci . 25.
Cianus: v. Zianus .
Civranus (*Joannes*) rei malae gestae damnatur . 377.
D. Clementis aedes quando extructa . 144.
Clodia Metamauci ruinis ornatur . 128. A Genuensibus oppugnatur . 376. Ejus situs . 379. Expugnatur . 381. Obsidetur a Venetis . 396. Recipitur . 412.
Coccus (*Jacobus*) triremis praefectus . 702.
Coccus (*Nicolaus*) ad Turcarum regem orator . 747.

Columbae tabellarii munere fungentes . 137.
Columna (*Joannes*) cardinalis, ad Pannoniae regem legatus . 190. In Syriam transit . 191.
Columnae duae ingentes in foro erectae . 153.
Concanus (*Marcus*) Bebianam turrini propugnat . 189.
Condulmerius (*Antonius*) triremis praefectus . 655.
Condulmerius (*Gabriel*) Pontifex creatus, Eugenium III. se dicit . 526.
Condulmerius (*Joannes*) institutor Canonicoꝝ S. Georgii in alga . 46.
Condulmerius (*Joannes*) cardinalis, Eugenii nepos . 654.
Conjugalis fidei exemplum . 270. 760.
Constantiacum: quando conditum . 25.
Consules: qui primi Venetiis fuerint, & unde . 19.
Contarenus (*Albertus*) ad Leopoldum Austriacum orator . 433.
Contarenus (*Andreas*) Procurator, ad Pannoniae regem orator . 328. Dux creatur invitatus . 344. Classi adversus Genuenses praeficitur . 390. Clodiam obsidet . 396. Moritur . 440.
Contarenus (*Andreas*) ad Mediolanensem ducem orator . 470.
Contarenus (*Andreas*) Foscarum Principem vulnerat . 522. Supplicio afficitur . 523.
Contarenus (*Andreas*) triremis praefectus . 706.
Contarenus (*Antonius*) ad Jaderam recipiendam legatus mittitur . 462.
Contarenus (*Dominicus I.*) Dux . 91.
Contarenus (*Federicus*) copiarum Venetarum legatus . 557. Liniacum propugnat . 595.
Contarenus (*Franciscus*) Arbensium praetor . 370.
Contarenus (*Franciscus*) legatus, strenue pugnans cadit . 791. 792.
Contarenus (*Henricus*) Olivolensis Episcopus . 92. Venetae classis ductor in bello sacro . 112.
Contarenus (*Hieronymus*) 593.
Contarenus (*Jacobus*) Dux creatur . 235. Moritur . 238.
Contarenus (*Leo*) filiam Iacobo Foscaro, Francisci Ducis filio, despondet . 640.
Contarenus (*Marinus*) classis praefectus, adversus Gonzagam strenue pugnans . 593. Pugnans cadit . 594.
Contarenus (*Marinus*) triremis praefectus . 706.
Contarenus (*Nicolaus*) Clodiae legatus . 381.
Contarenus (*Nicolaus*) triremis praefectus . 655. 706.
Contarenus (*Stephanus*) procurator, strenue pugnans moritur . 309.
Contarenus (*Stephanus*) classis praefectus adversus

adversus Gonzagam . 587. 591. Classis in Benaco praefectus . 608. Classem construit . 609. Hostes profligat . 628. Ejus gesta post victoriam . 630. 637.

Contarenus (*Zacharias*) ad Carolum Pannonem orator . 388. Ad Allobrogum ducem orator . 431.

Contarenus (*Zacharias*) Cuniani praetor . 327.

Corberius (*Catharinus*) triremis praefectus, pugnans cadit . 420.

Corcyram mittuntur coloni . 189.

DD. Cornelii & Cypriani aedes Metamaucensis . 128.

Cornelius (*Andreas*) ad pontificem orator . 294.

Cornelius (*Andreas*) a Cretensis rebellibus caesus . 334.

Cornelius (*Andreas*) Catharinae reginae patruus . 772. A conjuratis occiditur . 776.

Cornelius (*Antonius*) ad Pannonem orator . 465.

Cornelius (*Bernardus*) aream d. Matthei aedi largitur . 148.

Cornelius (*Federicus*) quatuor longarum navium in Genuensi bello praefectus . 397. Ad Albertum Atestinum orator . 425.

Cornelius (*Federicus*) in Severinatis castris legatus . 835. Ad Xystum III. orator . 858.

Cornelius (*Franciscus*) legatus ad recipiendam Jaderam mittitur . 462.

Cornelius (*Georgius*) copiis terrestribus praeficitur . 539. Bene rem gerit . 541. Pugnans ab hoste capitur . 542. Mediolani moritur . 543.

Cornelius (*Joannes*) ad Gregorium Pontificem orator . 207.

Cornelius (*Marcus*) classis legatus . 310. Pro princeps . 322. Ad Pannonem orator . 326. Ad Carolum imp. orator . 330. Dux creatur . 340. Moritur . 345.

Cornelius (*Paullus*) ad Mediolanensem orator . 471.

Cornelius (*Petrus*) classis legatus . 352. Ad Austriacum orator . 358. Tenedi legatus . 360.

Cornicula (*Felix*) magister militum . 29.

Corynthus a Venetis oppugnatur . 719.

Cremona pene capitur . 535.

Creta Veneto subjicitur . 182. Describitur . 193. Saepius rebellat . 195. 200. 202. 262. 291. 331. 340.

Crucigerorum aedes: quando condita . 148.

Crucis templum & coenobium: quando conditum . 128.

D. Cypriani aedes Muriani: quando condita . 128.

Cypri rex moriens Petro Mocenico prolem & conjugem commendat . 767. Cypri mo-

tus . 775. & seqq. Descriptio . 779.

D

Dandulus (*Andreas*) Euboeae praetor . 235. Classis praefectus, in Ligures pugnans vincitur . 248. Moritur . 249.

Dandulus (*Andreas*) Dux creatur . 293. Ejus doctrinae monumenta . 293. 298. Moritur . 316.

Dandulus (*Andreas*) copiarum terrestrium legatus . 354.

Dandulus (*Andreas*) ad Babylonium regem orator . 652.

Dandulus (*Carolus*) a Ligure ad Corcyram nigram vincitur . 248.

Dandulus (*Dominicus*) ad Henricum imp. orator . 98.

Dandulus (*Franciscus* cognomento *Canis*) Clementem V. Venetis placatum reddit . 259. Dux creatur . 263. *Medianinum* cudit . 265. Moritur . 289.

Dandulus (*Gerardus*) cohortis militum ductor, strenue pugnans . 585. Placentiae praefectus ab hoste capitur . 668. Copiarum terrestrium legatus . 672. Strenue pugnans capitur . 673.

Dandulus (*Gilbertus*) praefectus classis . 226.

Dandulus (*Henricus*) ab Emanuele imp. excaecatur . 155. Dux creatur . 170. Classis imperator . 173. Istoriam & Delmatiam recipit . 174. Expeditionem Byzantinam suscipit . 175. Insulis Aegei maris potitur . 182. Moritur . 183.

Dandulus (*Jacobus*) classis praefectus . 228. Ligures ad Drepanum profligat . 229.

Dandulus (*Jacobus*) Thessalonicae praefectus, a Turcis capitur . 527.

Dandulus (*Joannes*) Dux creatur . 238. Moritur . 241.

Dandulus (*Joannes*) ad Cretam componendam mittitur . 345.

Dandulus (*Joannes*) triremis praefectus . 706.

Dandulus (*Laurentius*) in Creteneses rebelles mittitur . 341.

Dandulus (*Leonardus*) dux Cretae . 331. Copiarum in Pannonem legatus . 354. Ad Austriacum orator . 358.

Dandulus (*Leonardus*) Tarvisii praefectus . 425.

Dandulus (*Marcus*) Callipoli potitur . 186.

Dandulus (*Marcus*) copiis terrestribus praeficitur . 539.

Dandulus (*Nicolaus*) a Cretensis rebellibus caesus . 340.

Dandulus (*Petrus*) ad Belam orator . 211.

Dandulus (*Raynerius*) classis praefectus . 175. 185. Dictum ejus generosum in Senatu . 195. Classis adversus Creteneses praefectus .

Aus. *ibid.* Creta recepta, moritur. 196.
 Dandulus (*Saracenus*) Suppetias ferre Tarvisio nititur. 420.
 Dandulus (*Simon*) classis legatus. 295.
 Darius (*Joannes*) scriba: pacem firmat cum Turcarum rege, Reip. nomine. 802.
 Orator iterum ad Turcarum regem. 877.
 Decemviri: quando primum creati. 153.
 Delmatia in fidem recipitur. 82.
 Delphinus (*Dominicus*) dux Cretae. 201.
 Delphinus (*Dominicus*) triremis praefectus. 860.
 Delphinus (*Franciscus*) Mestram tuetur. 368. Asulae praetor. 427.
 Delphinus (*Jacobus*) Ad Leopoldum Austriacum orator. 433. Classis praefectus. 441.
 Delphinus (*Joannes*) ad Constantinopolis Imp. orator. 306. Classis legatus. 310.
 Copiarum ductor. 327. Dux creatur. *ibid.* Moritur. 330.
 Delphinus (*Joannes*) strenue pugnans cadit. 869.
 Delphinus (*Michael*) classis praefectus. 352. 353.
 Delphinus (*Michael*) triremis praefectus. 418.
 Diedus (*Antonius*) sinus praefectus, Antibarim capit. 642. ad Bistonium, amissa classe, capitur. 653.
 Diedus (*Franciscus*) ad Pannonem orator. 787. Ad Xystum pontificem orator. 832. 841. Veronae praetor. 855.
 D. Dominici templum cum coenobio: quando conditum. 259.
 Dominicus, Olivolensis episcopus. 67. 92.
 D. Donati corpus: quando Venetias translatum. 141.
 Donatus (*Andreas*) Thessalonicae praefectus. 527.
 Donatus (*Andreas*) Cretae Dux: a Decemviris damnatur. 664. Ejus opera Venetis Crema deditur. 680.
 Donatus (*Antonius*) copiarum legatus. 807.
 Donatus (*Christophorus*) Brixiae praetor. 580.
 Donatus (*Hermolaus*) ejus caedes. 664. 688.
 Donatus (*Hieronymus*) ad Lusitaniae regem orator. 875.
 Donatus (*Jacobus*) ad Florentinos orator. 590. Patavii praetor. 593. Rei male gestae accusatur. 595.
 Donatus (*Zacharias*) rerum a Lauretano gestarum nuncius Venetias venit. 684.
 Dorsum durum: quando coeptum habitari. 59.
 Ducalium aedium descriptio. 43.
 Duces Veneti: quando Delmatiae Croatiaeque titulos usurpare coeperint. 86. Quando desierint. 329.
 Ducis Veneti primi creatio. 25. Eiusdem creandi novus modus. 212.

Duodus (*Petrus*) classis In Benaco praefectus. 851.
 Duodus (*Thomas*) triremis praefectus. 860.

E

Elias: primus Gradenfis patriarcha. 23.
 Emanuel, Byzantinus Imp. Venetos movet in Normannos. 144. Ejus in Venetos perfidia. 149. Venetos oratores violat. 154. Ejus genus, & ad imperium evectio. 155. Causae ejus odii in Venetos. 156.
 Episcopatus Olivolensis institutio. 34.
 Equilinus Episcopus: ad Emanuelemp. orator. 151.
 Equilium: idem, ac *Jesalum*. 25.

F

Fabriciatus (*Cianus*, seu *Joannes*) magister militum. 29.
 Falerius (*Angelus*) Procurator, auream d. Marci tabulam gemmis ornat. 190.
 Falerius (*Marinus*) ad pontificem orator. 294. Classis legatus. 310. Dux creatur. 317. In patriam conjurat. 319.
 Falerius (*Michael*) ad Pannonem orator. 328.
 Falerius (*Nicolaus*) frumentatum in Siciliam cum classe mittitur. 263. Copiarum ductor. 291.
 Falerius (*Ordolphus*) Dux creatur. 124. Delmatia subacta, primus ducem Delmatiae Croatiaeque se nuncupat. 129. Fortiter pugnans cadit. 130.
 Falerius (*Thomas*) classis praefectus. 171.
 Falerius (*Vitalis*) Dux creatur. 98. Delmatiae Croatiaeque Ducem se primus nominat. *ibid.* Lauretum occupat. 144.
 Falerius (*Vitalis*) ad Henricum III. imp. orator. 127. Ad Calomanum Pannonem orator. 130.
 Faselus (*Matthaeus*) 391.
 Federicus I. Alexandro pontifici inimicus. 157. Venetiis illi conciliatur. 161.
 Federicus III. cum Eleonora conjuge a pontifice coronantur. 687. Venetiis honorificentissime excipiuntur. 689.
 Ferreus (*Antonius*) ad Turcarum regem orator. 877.
 Flabianus (*Dominicus*) conjurat in Urfeolum Ducem. 89. Dux eligitur. 90. Sancit, ne quem Duci liceat collegam asciscere. 91.
 Fontana [*Petrus*] terrestrium copiarum legatus. 354. Pannonem vincit. 355.
 Fontana [*Philippus*] Ravennas antistes: movet Venetos adversus Ecelinum. 214.
 Fortunatus, Aquilejensis patriarcha: Gradensem ecclesiam diripit. 24.
 Fortunatus, Gradenfis patriarcha: in Mauri-

ritium Ducem conjurat. 32. Carolum imp. in Venetos instigat. *ibid.*
 Foscarenus [*Aloysius*] ad Mediolanensem ducem orator. 661.
 Foscarenus [*Joannes*] ad res Cretensium componendas mittitur. 345.
 Foscarenus [*Margaritus*] 202.
 Foscarenus [*Nicolaus*] ad Lotharingum ducem orator. 844. Ad Maximilianum orator. 858.
 Foscarenus [*Stephanus*] Corcyram colonus mittitur. 189.
 Foscarus (*Franciscus*) ad Pannonem orator. 465. Dux creatur. 468. Bellum suadet adversus Mediolanensem Ducem. 483. Ab Andrea Contareno vulneratur. 522. Mors ejus & funera. 714.
 Foscarus (*Jacobus*) Francisci Ducis filius: ejus nuptiae. 640. Ejus varii casus. 663.
 Foscolus (*Franciscus*) triremis praefectus. 364.

G

Galla, Dux. 32.
 Garzonius (*Aloysius*) triremis praefectus. 860.
 Gatilofus (*Petrus*) s. Clementis aedem condit. 144.
 Geminae insulae: quatenam dicantur. 44.
 D. Geminiani templum: a quo & quando conditum. 22.
 Georgius (*Dominicus*) in Foro Julium missus ad recognoscendum provinciae statum, moritur. 798.
 Georgius (*Fantinus*) Tenedenses domat. 439.
 Georgius (*Joannes*) ad Cyprum tuendum mittitur. 790.
 Georgius (*Marinus*) Dux creatur. 257. Ejus legationes piae & obitus. 259.
 Genuenses: Venetorum hostes. 186. Vincuntur. 227. 250. 313. 362. 409. 445. Vincunt. 248. 308. 374. Clodiani oppugnant. 375. Et expugnant. 381. Clodium Venetis dedunt. 410. Ipsorum captivi a Venetis matronis viatico juvantur. 434. Libertatem abjiciunt. 313. 314.
 Gifius (*Zacharias*) pugnans in Genuenses, cadit. 362.
 Glacies mira in Venetis aestuariis. 527.
 Glasii (*Andreas* & *Henricus*) multis in Aegeo insulis potiuntur. 186.
 Gradensis ecclesia: unde originem duxerit. 23. Quando instituta Venetiae & Istriae metropolis. 23. 69.
 Gradonici: d. Cypriani aedem Muriani construunt. 128.
 Gradonicus (*Angelus*) Cretae dux. 204.
 Gradonicus (*Bartholomaeus*) Cretae dux. 203.
 Gradonicus (*Bartholomaeus*) Dux creatur. 289. Moritur. 291.

Gradonicus (*Joannes*) Petri Candiani III. corpus sepeliendum curat. 70. Petri Urseoli fugae comes. 79.
 Gradonicus (*Joannes*) Dux creatur. 322. Moritur. 327.
 Gradonicus (*Joannes*) ad Pannonem orator. 329. Item ad Carolum imp. 330.
 Gradonicus (*Joannes*) Tenedi legatus. 360. Ad Pannonem orator. 388. Ad Allobrogem orator. 431.
 Gradonicus (*Marcus*) Byzantii praetor. 224. Classis praefectus. 228. Genuenses ad Drepanum profligat. 229. Iterum in Cyprio mari. 230. Bononienses vincit. 234.
 Gradonicus (*Marcus*) dux a Cretensibus rebellibus creatur. 331. & occiditur. 335.
 Gradonicus (*Marcus*) Cretae dux. 334.
 Gradonicus (*Marinus*) 147.
 Gradonicus (*N....*) Andreae Contareni Ducis gener, pugnans moritur. 392.
 Gradonicus (*Nicolaus*) Ad Pannonem orator. 301.
 Gradonicus (*Petrus*) Dux creatur. 241. D. Catharinae festum diem instituit. 245. Moritur. 257.
 Gradum: cur dictum *nova Aquileja*. 23.
 Gregorii aedes: a fundamentis instauratur. 714.
 Grimanus (*Marcus*) amissa classe, in Carrariensium potestatem venit. 451.
 Grimanus (*Marinus*) classis legatus. 310. Ad Pannonem orator. 326.
 Grimanus (*Petrus*) 360.
 Grio (*Zacharias*) Starnati furtum detegit. 678. Triremis praefectus. 702.
 Grittus (*Baptista*) Byzantini imp. domui tuendae praeficitur. 700.
 Grittus (*Joannes*) 200. 201.
 Grittus (*Laurentius*) a rebellibus Cretensibus occiditur. 334.
 Grittus (*Triadanus*) classis imperator. 778. Ejus ad Scodram res gestae. 782. & *segg.*
 Grossum: a quo primo cusum. 171.
 Guiscardi Normanni gesta in Italia. 93.
 Gussonia familia: Crucigerorum aedem condit. 148.
 Gussonius (*Marcus*) classis praefectus, Vatazanam classem fundit. 205.

H

Hemus (*Joannes*) ad Pannonem orator. 786. Foro Julii statum recognoscit. 798. Padanae classi praeficitur. 834. Moritur. 852.
 Hemus (*Petrus*) Tarvisi praetor. 357. Clodiae praetor. 381. Capitur a Ligure. *ib.* Principis consiliarius. 410. Copiis terrestribus praeficitur. 421. Ad Leopoldum Austriacum orator. 433.

Hen-

Henricus III. imp. Venetias venit. 99.
 Multa Venetis largitur. 127. Venetos
 cum Patavinis conciliat. *ibid.*
Heracleia; idem quod *Civitas nova*. 24. Ejus
 fines. 31. Excidium. 33. Instauratio. 42.
Heraclenses: eorum cum Jesulanis dissi-
 dia. 28. 29. Metanancum migrant. 32.
Hericius (*Paullus*) Chalcidis praetor. 739.
 Ejus mors. 740.
 SS. Hermagorae & Fortunati corpora: quan-
 do Gradum translata. 24.
 Hexarchorum Ravennatum institutio. 28.
 Hexarchus a Venetis adjutus, Ravennam
 recipit. 28.
Hierosolymae descriptio. 119. Obsidio. 121.
 Capitur a christianis. 122.
 D. Hilarii aedes: ubi sita fuerit. 44. In il-
 lam monachi d. Servuli traducuntur. *ibid.*
 Inde migrant in Sorboli aedem. 128.
Hipatus (*Horleus* sive *Ursus*) Dux creatur.
 27. Interficitur. 28.
Hipatus, seu *Caeparius* (*Julianus*) magi-
 ster militum. 29.
Hipatus (*Theodotus*) magister militum. 29.
 Dux creatur. 31. Excaecatur & ejicitur.
 32.
 Hunni: unde orti. 61. Venetias aggrediun-
 tur. 62. Vincuntur. 64.

I

D. Jacobi diverforium & coenobium Cister-
 censium virginum. 144.
Jaderenses deficiunt. 91. 128. 168. 173. 174.
 211. 256. 295. Tandem in Venetorum fi-
 dem, perpetuo permansuri, veniunt. 462.
Jaderensis ecclesia: quando declarata metro-
 polis. 147.
Jesulum: idem quod *Equilium* 25.
Iconium: capitur a christianis. 109.
Illyrici descriptio. 81.
 Incendia. 128. 468. 854.
 Inundatio ingens. 238. 289. 290.
 Joannes (*Andreolus*) Tarvisii praetor: eques
 a Leopoldo Austriaco creatus. 331.
 Joannes, Bellunensis episcopus. 86.
 Joannes, Gradenfis archidiaconus. 58.
 Joannes, Gradenfis patriarcha: a Mauritio
 Duce occiditur. 33.
 Joannes, Mauritii filius, Dux. 32.
 Joannes (*Nicolaus*) ad Babylonium regem
 orator. 294.
 D. Joannis Baptistae fanum in *Embragora*:
 quando conditum. 24. Eiusdem reliquiae
 ubi conditae. 67.
 Jobi aedes & coenobium: a quo conditum.
 747.
 Ifacus ab Alexio fratre spoliatur imperio.
 172.
 D. Isidori corpus: quando Venetias transla-

tum. 139.
Isthmus: a Venetis munitur. 537.
Justiniana familia: pene tota extincta. 151.
Justinianus (*Bellettus*) classis praefectus. 252.
 257.
Justinianus (*Bernardus*) classis praefectus.
 322. 325.
Justinianus (*Bernardus*) jussu Patrum ad
 Xystum III. scribit. 842.
Justinianus (*Federicus*) strenue in Turcas
 pugnatur. 745.
Justinianus (*Franciscus*) ad Pannonem ora-
 tor. 787.
Justinianus (*Joannes*) Enonam strenue tue-
 tur. 329.
Justinianus (*Justinianus*) classis praefectus.
 260. Vincit Genuenses ad Tauricam Cher-
 sonesum. 261. Dux Cretae. 262. Adver-
 sus Istros copiarum ductor. 263. Pata-
 vium legatus mittitur. 285. Copiarum
 ductor adversus Cretenses. 291.
Justinianus (*S. Laurentius*) unus ex insti-
 tutoribus Canonorum S. Georgii in al-
 ga. 464.
Justinianus (*Marcus*) Jaderam obsidet. 295.
 Pannonem fundit. 296. Jaderae comes.
 297. Frumentatum in Apuliam & Sici-
 liam mittitur. 298. Ad Pannonem ora-
 tor. 301. Copiarum ductor in bello Pan-
 nonico. 327. Tarvisium cum imperio mit-
 titur. 328.
Justinianus (*Marcus*) sinus praefectus. 359.
 Tenedum recipit in fidem. 360.
Justinianus (*Michellettus*) res ejus gestae ad-
 versus Genuenses. 393. 395.
Justinianus (b. *Nicolaus*) familiae suae in-
 staurator. 151.
Justinianus (*Nicolaus*) classis praefectus 319.
 Legatus in Cretenses. 340. Variis in locis
 illos vincit. 341. 343. 344.
Justinianus (*Pancratius*) classis praefectus.
 302. Moritur ex vulnere. 309.
Justinianus (*Pantaleo*) Constantinopolitanu
 patriarcha. 225.
Justinianus (*Petrus*) primus Alexandriani
 consul missus. 294.
Justinianus (*Petrus*) procurator, & classis
 legatus. 352.
Justinianus (*Stephanus*) ad Gregorium ponti-
 ficem orator. 207. Ad Pannonem orator.
 211.
Justinianus (*Thaddaeus*) ad res componendas
 in Cretani mittitur. 345. Classis praefe-
 ctus, Tergestinos in fidem recipit. 347.
 Copiarum legatus. 351. Pugnans in Pan-
 nonem capitur. 353. Classis praefectus in
 bello Clodiensi. 375. Victori Pisano col-
 lega datur. 387. Frumentatum in Apu-
 liam mittitur. 406. Ad Sipontum ab hoste
 capitur. 407.

Justinianus (*Ugolinus*) Clodiae praetor. 256.
 Justinianus (*Ursatus*) Ad Sfortiam orator.
 680. Ad Nicolaum V. orator. 706. Classis
 imperator. 725. Moritur. 727.
 Justinianus (*Ursus*) ad Henricum III. ora-
 tor. 127. Item ad Pannonem. 130.
 Justinianus (*Zanachius*) a rebellibus Creten-
 sibus occiditur. 334.
 Justinopolis: a Venetis deficit. 302. Ab ho-
 stibus expugnatur. 416. Recipitur. 418.

L

Landus (*Vitalis*) copiarum legatus. 723.
 S. Laurentii aedes. 44. Et coenobium. 45.
 Lauretanus (*Aloysius*) classi praeficitur. 420.
 Ejus gesta in Istria & Delmatia. 422.
 Lauretanus (*Aloysius*) Procurator. 652.
 Classis adversus Turcas praefectus. 655.
 Ad Nicolaum V. orator. 663. Terrestri-
 um copiarum legatus. 668. 674. Classis
 adversus Alphonsum imperator. 679. Ho-
 stium naves in Syracusano portu combu-
 rit. 684. Ad parandam navium materiam
 in continentem mittitur. 706. Iterum
 classis imperator. 718. Lemnum recipit.
 725.
 Lauretanus (*Antonius*) Scodrae praetor et
 Epiri legatus. 784. Scodram strenue tue-
 tur. 784. & seqq. Classis imperator. 788.
 Naupactum tuetur. *ibid.* Et Lemnum.
 789. Prohibet Turcas ab oppugnanda Za-
 cyntho. 803. legatus in castris Roberti
 Severinatis. 817. Ejus gesta in bello Fer-
 rariensi. 822. & seqq. Moritur. 829.
 Lauretanus (*Antonius*) ad Galliae regem
 orator. 858. Ad Pontificem orator. 877.
 Lauretanus (*Constantinus*) triremis praefe-
 ctus. 860.
 Lauretanus (*Franciscus*) triremis praefectus.
 654.
 Lauretanus (*Georgius*) triremium praefe-
 ctus in Pado. 668.
 Lauretanus (*Jacobus*) triremium praefectus.
 699. Ejus ad Senatum litterae. 705. Clas-
 sis imperator. 727. Rhodienses clade af-
 ficit. 728. Iterum classis imperator. 732.
 Lauretanus (*Joannes*) Byzantii Chersinam
 portam adversus Turcas tuetur. 700.
 Lauretanus (*Laurentius*) triremium praefe-
 ctus adversus piratas. 669. Item adversus
 Turcas. 735.
 Lauretanus (*Lodovicus*) classis legatus adver-
 sus Genuenses. 361. Ejus filius strenue
 pugnans cadit. 407. Quinque triremium
 praefectus. 430.
 Lauretanus (*Lodovicus*) terrestrium copia-
 rum legatus. 676.
 Lauretanus (*Lodovicus*) pontificiae triremis
 praefectus. 769.

Lauretanus (*Marcus*) classis praefectus in
 Scaligeros. 279. Marsilio Carrario Patavii
 regimen tradit. 285.
 Lauretanus (*Paulus*) Magnus: classis prae-
 fectus. 311. Copiarum ductor in bello
 Pannonico. 327.
 Lauretanus (*Paulus*) legatus adversus Cre-
 tentes rebelles. 341. Ad Crentes res com-
 ponendas mittitur. 345. Copiarum terre-
 strium ductor. 346. Feliciter in Austria-
 cos pugnat. 347.
 Lauretanus (*Paulus*) triremis praefectus.
 655.
 Lauretanus (*Petrus*) Brixiae praefectus. 505.
 Strenue pugnat inermis. 506. Classis impe-
 rator, Genuenses profligat. 530. Eugenio
 III. Urbem veterem obsidenti auxiliatur.
 535. Classis praefectus in Gonzagam. 565.
 Urbanum tumultum auctoritate sua sedat.
 573. Ejus elogium. *ibid.* Mantuanos fines
 invadit. 579. Ejus mors & humile funus.
 587.
 Lazaretum vetus: quando conditum. 666.
 Legius (*Antonius*) praetor, Scodram strenue
 tuetur. 799.
 Leo, pontifex: Venetias venit. 91.
 Leo (*Andreas*) classis legatus. 607. Capitur.
 608. Navis onerariae in piratas praefe-
 ctus. 666.
 Leo (*Dominicus*) primus militum magister.
 29.
 Leo (*Nicolaus*) 320.
 Leo, Veneta navis: viginti Genuensium tri-
 remes fugat. 226.
 Leopoldus Austriacus: bellum Venetis infert.
 357. Induciae cum illo & pax. 358. In
 Italiam descendit. 432. Tergestinus reci-
 pit. 439. Carrariis Tarvisium cedit. 440.
 Lex de sicariis. 440.
 Lombardus (*Lodovicus*) decem triremibus
 praefectus. 765.
 Longus (*Jacobus*) cum navibus in Cretam
 mittitur. 196. Tres naves Genuensium op-
 primit. *ibid.*
 Ludicrum bellum, cruenti belli origo. 188.
 Ludi in Carnisprivio. 45. 149.
 Ludi Mariani. 21. 96.
 Lusitanorum in Venetos hospitalitas. 869.

M

D. Magnus, Opiterginus Episcopus, Jesula-
 nam ecclesiam instituit. 24.
 Marcellus, Heraclienfis, Dux. 27.
 Marcellus (*Antonius*) 576.
 Marcellus (*Bartholomaeus*) ad Turcarum re-
 gem orator. 704. 708.
 Marcellus (*Franciscus*) Veronae praefectus.
 855.

- Marcellus (*Hieronymus*) copiarum legatus . 807.
- Marcellus (*Jacobus*) classis legatus . 780.
- Marcellus (*Jacobus*) classis imperator . 849. In Gallipolis oppugnatione pugnans cadit . 860.
- Marcellus (*Jacobus-Antonius*) copiarum terrestrium ductor , Ravennam recipit . 638. Eques creatur . 662. Laudem & Placentiam praesidio firmat . 667. Venetias revocatur . 668. Veronae praefectus . 675. Terrestribus copiis praeficitur . 676. Tergestum oppugnat . 723.
- Marcellus (*Nicolaus*) Dux creatur . 773. Moritur . 788.
- Marcellus (*Petrus*) copiarum legatus . 828. Classis Benacensis praefectus . 851.
- Marcellus nummius : quando cusus . 774.
- D. Marci corpus : Venetias transfertur . 46. Ejus inventio . 99. Aedes conditur . 52. Ejus incendium . 70. Reparatio & ornatus . 74. Descriptio . 163.
- Mare : Veneti domini in ipsum auspicia . 21. Ejus desponsatio . 160.
- D. Mariae Hierosolymitanae aedes : quando condita . 190.
- D. Mariae Jubanicae templi incendium . 71.
- D. Mariae-Magdalенаe festum ; quando celebrari coeptum Venetiis . 323.
- Marinus (*Marinus*) 203.
- Marinus (*Rubrius*) Veronae primus praetor . 154.
- Maripetrus (*Darius*) classis in Athesi praefectus . 594.
- Maripetrus (*Dominicus*) navis praefectus . 861. Classi praeficitur . *ibid.*
- Maripetrus (*Marinus*) classis legatus . 746.
- Maripetrus (*Nicolaus*) ad Mediolanensem ducem orator . 470.
- Maripetrus (*Paschalis*) copiarum terrestrium legatus . 630. Procurator , ad Nicolaum V. orator . 663. Terrestrium copiarum legatus . 674. 676. 699. Ad Sforciam orator 675. 680. 687. Pacem cum Alphonso firmat . 686. Dux creatur . 714. Moritur 715.
- Maripetrus (*Peratius*) triremis praefectus . 418.
- Maripetrus (*Stephanus*) classis legatus . 749. Ejus virtus in Attaliae expugnatione . 754. Classi praeficitur . 788.
- Maritimae Venetorum negotiationis descriptio . 868.
- Marmannus (*Demetrius*) 34.
- Martinengius (*Antonius*) 576. Eques creatur . 662.
- Martinengius (*Leonardus*) 566. 576. Ab Arcuano regulo in vincula conjicitur . 578.
- Marturius (*Petrus*) Olivolensis episcopus . 69.
- Marulla , virgo : strenue Lemnum defendit . 780. 790.
- Massonius (*Dominicus*) 58.
- Mastropetrus (*Aurius*) ad Emanuele imp. orator . 159. Principatum respuit . 153. Dux creatur . 168. Moritur . 170.
- S. Matthaei aedes . 148.
- Mauritius I. dux . 32. Joannem filium primus in collegam assumit . 33. Ejus dissidia cum Gradenſi patriarcha . *ibid.*
- Mauritius II. Dux . 33. Joannem , Gradenſem patriarcham interficit . *ibid.*
- Maurocena (*Agnes*) coenobii d. Zachariae antistita . 56.
- Maurocena (*Thomasina*) Pannonum regi nubit . 245.
- Maurocenus (*Andreas*) copiarum ductor in Cretenſes . 291. Classis legatus . 295. Ad Pannonem orator . 301.
- Maurocenus (*Andreatius*) Patavium legatus mittitur . 285. Eques creatur . 288.
- Maurocenus (*Dominicus*) a Caloprinis trucidatur . 78.
- Maurocenus (*Dominicus*) Dux creatur . 146. Ejus filius Istros domat . 147. Moritur . 148.
- Maurocenus (*Jacobus*) onerariae navis in piratas praefectus . 666.
- Maurocenus (*Joannes*) Petri Urſeoli in fuga comes . 77. A Memo Duce accipit templum & insulam s. Georgii . 80.
- Maurocenus (*Marcus*) sinus praefectus . 303. In Genuenses fortiter pugnat . 304.
- Maurocenus (*Marcus*) copiarum legatus in Cretenſes . 341.
- Maurocenus (*Marcus*) ad Carolum Zenum revocandum mittitur . 395.
- Maurocenus (*Marcus-Antonius*) copiarum legatus . 844. 850. 853. 855.
- Maurocenus (*Marianus*) ad Gregorium pont. orator . 207.
- Maurocenus (*Marinus*) scriba , ad Pannonem orator . 130.
- Maurocenus (*Marinus*) Dux creatur . 212. Moritur . 217.
- Maurocenus (*Marinus*) Patavii praetor . 328.
- Maurocenus (*Marinus*) ad Joannem XXII. orator . 264.
- Maurocenus (*Michael*) Jadera comes . 256.
- Maurocenus (*Michael*) ad Allobrogem orator . 431. Dux eligitur . 440. Moritur . *ibid.*
- Maurocenus (*Nicolaus*) ad Pannonem orator . 388.
- Maurocenus (*Petrus*) ad Cretae res componendas mittitur . 345.
- Maurocenus (*Raynerius*) in Istriam mittitur cum imperio . 236.
- Maurocenus (*Rogerus*) classis praefectus . 246.
- Maurocenus (*Silvester*) classis praefectus . 338.

- Maurocenus (*Stephanus*) ad Henricum III. orator. 127.
- Maurocenus (*Thomas*) Constantinopolitanus patriarcha. 181. Coronat Balduinum Graeciae imperatorem. 182.
- Maurocenus (*Zeno*) naufragium facit. 663.
- Maurorum in Italiam expeditio. 54.
- Maurus (*Christophorus*) Advocator populi, ad Nicolaum V. orator creatus. 663. Ad eundem orator mittitur. 706. Dux creatur. 715. Anconem usque obviam procedit Pio II. 729. Moritur. 747.
- Maurus (*Damianus*) classi in Pado praeficitur. 817. 824. Ferrarienses vincit. 825.
- Maurus (*Jacobus*) classis praefectus. 354. 355.
- Maurus (*Joannes*) 307.
- Maurus (*Laurentius*) triremis praefectus. 655.
- Medianinus nummus: quando cusus. 265.
- Medices (*Cosinus*) 558.
- Medius (*Jacobus*) Lunati praefectus. 850. Copiarum legatus moritur. 852.
- Melissini: rebellium Duces in Creta. 201.
- Melissinus (*Michael*) defectionis auctor in Creta. 201. Venetis conciliatur. 203.
- Melissinus (*Theodorus*) 200. 201.
- Memus (*Joannes*) 307.
- Memus (*Joannes*) Tenedo praeficitur. 439.
- Memus (*Marinus*) ad Austriacum orator. 433.
- Memus (*Tribunus*) Dux. 78. Monasticum institutum amplectitur. 80.
- Messeteria, magistratus: quando institutus. 465.
- Metamaucum: ejus episcopatus quando institutus. 24. Ejus descriptio. 38. Excidium. 52. Incendium & inundatio. 128. Quando illuc primus praetor missus. 289.
- D. Michaelis aedes ad Brundulum. 34.
- Michaelius (*Andreas*) ad Henricum imp. orator. 98.
- Michaelius (*Bonifilius*) canonicorum s. Salvatoris institutor. 143.
- Michaelius (*Dominicus*) Dux creatur. 130. Ejus res gestae in Siria. 134. Memorabile ejus fidei exemplum. 136. Moritur. 141.
- Michaelius (*Dominicus*) sinus praefectus. 331. Classis imperator. 333. Cretam urbem recipit. 339. Copiarum ductor in Tergestinos. 346. Et in Carrarium. 351.
- Michaelius (*Fantinus*) ad recipiendam Jaderam mittitur. 462. Ad Ferrariensem orator. 541.
- Michaelius (*Franciscus*) legatus in Florentinorum castris. 805.
- Michaelius (*Joannes*) Byzantii praetor, Vatazum navali praelio vincit. 206.
- Michaelius (*Joannes*) Jaderae comes. 211.
- Michaelius (*Joannes*) triremis praefectus, pugnans cadit. 869.
- Michaelius (*Marcus*) classis praefectus. 220. Boemundum Theopolum a conjuratione dehortatur. 256.
- Michaelius (*Petrus*) Corcyram colonus mittitur. 189.
- Michaelius (*Simonettus*) classis praefectus. 423. 429.
- Michaelius (*Vitalis I.*) Dux creatur. 99. Ejus filius classis imp. in bello sacro. 112. Moritur. 124.
- Michaelius (*Vitalis II.*) Dux creatur. 148. Classis ductor in Emanuele imp. 150. Moritur. 152.
- Michaelius (*Vitalis*) Jaderae comes. 259.
- Milenius (*Conradus*) 202.
- Minius (*Bartholomaeus*) quatuor triremium onerariarum praefectus. 868.
- Minius (*Laurentius*) Anconitanis praesidio missus. 666.
- Minottus (*Paschalinus*) victor in Veneto hastiludio. 340.
- Mocenicus (*Andreas*) ad Vicecomitem orator. 470. Classis praefectus, Chium oppugnat. 537.
- Mocenicus (*Andreas*) Liniacum propugnat. 595.
- Mocenicus (*Franciscus*) triremis praefectus. 364.
- Mocenicus (*Joannes*) Clodiae legatus. 381.
- Mocenicus (*Joannes*) Dux creatur. 798. Moritur. 872.
- Mocenicus (*Leonardus*) Jaderam recipit. 462.
- Mocenicus (*Petrus*) legatus in Cretenses. 341. Dux Cretae. 343.
- Mocenicus (*Petrus*) Classis imperator. 745. 746. Ejus gesta in Aegeo & Asia. 748. & seqq. 759. & seqq. Et in Cypro. 767. 772. 775. & seqq. Cypro praeficitur. 780. Ejus ad Scodram gesta. 782. & seqq. Dux creatur. 788. Moritur. 790.
- Mocenicus (*Thomas*) Procurator, ad Pannonem orator. 463. 465. Dux creatur. 465. Refert ad Senatum de ducario instaurando. 468. Moritur. *ibid.*
- Molinus (*Cressius*) legatus, Cretenses opprimit. 344. Classis praefectus. 348.
- Molinus (*Dominicus*) legatus in Cretenses. 341.
- Molinus (*Georgius*) Coronensis episcopus. 336.
- Molinus (*Hieronymus*) Chalcidis dux. 737.
- Molinus (*Lodovicus*) classis praefectus, Mantuanos vincit. 593 & seqq.
- Molinus (*Marcus*) in Creta legatus. 203.
- Molinus (*Marinus*) triremis praefectus. 655.
- Molinus (*Nicolaus*) Byzantinae portae tuendae praeficitur. 700. Strenue ad Chalcidem pugnatur. 745.
- Molinus (*Paullus*) ad Gregorium pont. orator. 207.

Monegarius (*Dominicus*) Dux. 32.
Monetarii conspiratio. 45.
D. Mosis aedes. 34.

N

Narfes. a Venetis adjutus Gothos profligat. 22. Theodori et Geminiani aedes construit Venetiis. *ibid.* Langobardos in Italiani vocat. 23.
Navale Venetum: quando auctum. 261.
Navigajofus (*Leonardus*) cum navibus Cretam mittitur. 196
Nicea: a ducibus christianis obsidetur. 106. Occupatur. 107.
S. Nicolai corpus: quando Smyrna Venetias translatum. 113.
S. Nicomedis corpus: ubi conditum. 66.
Niger (*Aegidius*) ob rem bene gestam muneribus ornatur. 447.
Norma norum origo & gesta. 92. A Venetis vincuntur. 95.
Nummus aureus: quando primum Venetiis percussus. 238.

O

Obelerius: in Mauritium Ducem conjurat. 34. Dux creatus, Beatum fratrem collegam adoptat. 35. Ejus mors. 52.

P

D. Pancratii corpus: ubi conditum. 36.
Paradisus (*Andreas*) Castelli franci praetor. 424.
Particiatius (*Angelus I.*) Dux. 42. Quos collegas asciverit. 44. Moritur. 45.
Particiatius (*Angelus II.*) ab Angelo avo adoptatur collega. 44.
Particiatius (*Baduarius*) ad Joannem pontificem orator. 59. Ejus mors. 60.
Particiatius (*Joannes I.*) a patre Angelo adoptatur collega, et mox abdicatur. 44. Fratri Joanni succedit. 52. Moritur. 53.
Particiatius (*Joannes II.*) in Saracenos strenue pugnatur. 58. Urso patri succedit. 59. Abdicat se. 60. Principatum recipit. 61.
Particiatius (*Justinianus*) ab Angelo patre optatur collega. 44. Patri succedit. 41. Mors ejus & testamentum. 51.
Particiatius (*Ursus*) D. Laurentii coenobium condit. 45. Dux creatur. 52.
Paschali (*Marinus & Laurentius*) a Creten-sibus caesi. 334.
Paschalicus (*Joannes . Franciscus*) ad Genuenses orator. 844.
D. Paulli aedes: quando condita. 53.
D. Paulli festo die terraemotus ingens. 298.
Paullus, Altinas episcopus: Torcellum se-

dem transfert. 24.
Paullus, Aquilejensis antistes: Gradum se-dem transfert. 23.
Pecunia: mutui nomine quando primum a privatis in publicum collata. 156.
Peloponnesi descriptio. 715.
Pepo, Aquilejensis patriarcha, Venetis infestus. 89. 91.
Peregrinus, Aquilejensis patriarcha. 172.
Petrarcha (*Franciscus*) Joannis Vicecomitis ad Venetos orator. 317.
D. Petri aedes. 58.
Petrus, Equilinus episcopus. 58.
Petrus, Graden-sis episcopus. 59.
Piceaniani fratres: animo praestantes. 739.
Pipinus rex: bellum Venetis infert. 33.
Pisani cum Venetis ad Rhodon configunt. 113. Venetis conciliantur. 144.
Pisani (*Bertucius*) Victoris frater, pugnans cadit. 394.
Pisani (*Hircus*) Mestrae obsessae opitulatur. 368. Copiarum ductor in bello Clodien-si. 381. Pugnans cadit. 396.
Pisani (*Joannes*) ad Sfortiam orator. 584.
Pisani (*Lucas*) classis in Pado legatus. 834. Brixiae praefectus. 857.
Pisani (*Nicolaus*) classis praefectus. 303. Genuenses in Carystio portu profligat. *ibid.* Imperator classis. 306. A Genuen-sibus circa Bosphorum victus. 308. Naves aliquot Genuensium opprimit. 310. 311. Genuenses ad Sardiniam vincit. 312. Iterum classis imperator. 315. Victus ad Sapientiam, in hostium potestatem venit. 317.
Pisani (*Paullus*) ad Austriacum orator. 858.
Pisani (*Victor*) sinus praefectus. 330. Clas-sis imperator, Genuenses ad Antium vincit. 361. Catarum expugnat. 365. & Sebenicum. 368. A Genuensibus ad Polam vincitur. 373. Carceri addicitur. 374. Liberatur. 384. Iterum classi praeficitur. 385. Maris imperium ei decernitur. 416. Justinopolim recipit. 418. Ejus mors & elogium. 420.
Pisauri (*Aloysius*) duarum triremium praefectus. 676.
Pisauri (*Nicolaus*) copiarum legatus. 857. 862. Ad Austriacum orator. 858.
Plumbei sigilli usus in ducalibus litteris. 159.
Polani (*Joannes*) Petri Ducis frater. 145.
Polani (*Petrus*) Dux creatur. 143. Moritur. 146.
Polani (*Raynerius*) Petri Ducis filius. 145.
Popilia insula: ejus descriptio. 58.
Portius (*Stephanus*) ejus genus. 696. In pontificem conjurat. 197.
Premarinus (*Rogerus*) classis praefectus. 186.
Primi-

Primicerius d. Marci : quando institutus. 52.

Quando insignibus pontificiis ornatus. 217.

Primigenius , Gradenſis patriarcha : accipit ab Heraclio imp. d. Marci ſedem. 24.

Priolus (*Franciſcus*) classiſ imperator. 878.

Priolus (*Petrus*) copiarum legatus. 844.

Probinus , Gradenſis antiſtes. 23.

Procuratores d. Marci : qua olim ratione publicam pecuniam pauperibus distribu-
erent . 167. Quando ſex eſſe coeperint. 259.

Ptolemais : a chriſtianis capta. 125. A Tur-
cis recepta . 169. A Venetis occupata. 221. A Babylonio rege everſa . 240.

Q

Quirinus (*Andreas*) piratas inſequitur. 653.
Padanae classiſ praefectus. 668. Vincitur. 670.

Quirinus (*Antonius*) triremis praefectus. 735.

Quirinus (*Dominicus*) classiſ legatus in Cre-
tenſes. 198.

Quirinus (*Franciſcus*) triremis praefectus . 735.

Quirinus (*Leonardus*) classiſ praefectus , Va-
tazanam claſſem opprimit. 205.

Quirinus (*Marcus*) 200.

Quirinus (*Paullus*) Cretae dux. 200.

Quirinus (*Petrus*) triremis praefectus. 364.

Quirinus (*Petrus*) Liniacum propugnat . 595.

Quirinus (*Sigibertus*) Corcyram colonus mit-
titur. 189.

R

de Ravignanſis (*Benintendus*) ſcriba. 328. 329.

Rhodus : a Turca fruſtra oppugnatur. 810.

Rivoaltum : Veneti Ducis ſedes. 38. Quan-
do primum ponte junctum . 154. Quando
ſumptuoſius inſtauratum. 230.

Rogatorum concilium : cur ita nuncupa-
tum. 44.

Rofolus (*Petrus*) dux expeditionis in Na-
rentanos. 67.

Rubrius (*Mariſilius*) copiarum ductor in
Scaligeros . 282. Petro fratri ſe jungit. 282. Moritur. 286.

Rubrius (*Petrus*) a Scaligeris Parmae do-
minio ejicitur . 266. Copiarum imperator
a Venetis eligitur . 270. In Lucenſi agro
Scaligeros fundit . 272. A Veneto Duce
recipit ſigna imperii . 274. Ad Patavium
caſtris hoſtium potitur . 278. Patavio po-
titur. 284. Ejus mors & elogium. 286.

Rubrius (*Rolandus*) Florentinorum ductor.
284. Venetarum copiarum imperator crea-
tur. 286.

Ruzinius (*Marcus*) classiſ praefectus , ingen-
tem de Genuenſibus victoriam refert . 303.

S

D. Sabinae corpus : in aedem Zachariae
transfertur . 37.

Sagundinus (*Nicolaus*) ejus factum inſigne.
860.

S. Salvatoris canonicorum regularium Vene-
tiis inſtitutio. 143. Ejus templi dedicatio.
144.

Sanutius (*Franciſcus*) copiarum legatus. 835.

Sanutus (*Joannes*) in Genuenſes fortiter pu-
gnat. 312. Decem triremium praefectus.
317.

Sanutus (*Marcus*) ad Theſſaliae regem orator.
182. Multas in Aegeo inſulas occupat. 186.
In Cretam accerſitus adverſus rebelles.
196. Fit rebellium dux. 197. Viſtus, Cre-
ta excedit. 199. Adverſus rebelles in Cre-
tam redit. 202.

Sanutus (*Stephanus*) Cretae rebelli praefici-
tur. 197. Capitur. 199.

Saracenorum origo. 46.

D. Saturnini corpus : ubi conditum. 66.

Savorgnanus (*Federicus*) Venetis Utinum de-
dit . 464.

Scordili : defectionis auctores in Creta. 201.

Scordilus (*Paullus*) Cretenſis defectionis au-
ctor. 201.

Sejus (*Jacobus*) colonus Corcyram mittitur.
189.

DD. Sergii & Bacchi reliquiae Venetias trans-
latae. 45.

Serra (*Franciſcus*) ſcriba , ad Mediolanen-
ſem orator. 470. Reip. nomine illi bellum
indicit. 486.

Sevaſtus (N.) rebellium princeps in Creta.
197.

Sevaſtus (*Conſtantinus*) rebellium princeps
in Creta . 200.

Sevaſtus (*Nicolaus*) Venetis conciliatur. 203.

D. Severi aedes. 44.

Sigillum plumbeum , quo Veneti Duces in
literis utuntur. 159.

Silvius (*Dominicus*) Dux creatur. 92. Ejus
uxoris inſolens luxus. *ibid.* Ejus obitus.
98.

Sorbolus Cretenſis : triremes ex Atheſi in
Benacum per montes plauſtris vehit. 587.

Stenus (*Michael*) ad Aragoniae regiſ ora-
tor. 305.

Stenus (*Michael*) Dux creatur. 444. Mori-
tur. 465.

Stenus (*Joannes*) ad Boſphorum pugnans cadit.
309.

Storlatus (*Joannes*) dux Cretae. 203.

Superantius (*Antonius*) Vallegii praefectus
853.

Superantius (*Joannes*) Ejus geſta ad Tauri-
cam Cherſoneſum. 247. Dux creatur. 259.
Moritur. 262.

Super-

Superantius (*Marinus*) copiarum ductor, bene rem gerit adversus Austriacum. 257.
 Superantius (*Petrus*) copiarum legatus in Cretenses. 332.
 Superantius (*Superantius*) 294.
 Superantius (*Victor*) classis legatus. 749. Ejus in Attaliae expugnatione strenuitas. 754. Agit cum Cassambeto Caramano de bello in Turcas gerendo. 764. In Cyprum mittitur. 776. 778. Terrestrium copiarum in Cypro legatus. 780. Classis imperator. 812. In Neapolitanum regem jubetur ire. 817. 832. Ejus gesta in circumpadanis regionibus. 835.
 Surianus (*Jacobus*) Vicetiae praeficitur. 449. In hostium potestatem venit. 452.
 Sybillae carmen de Byzantino imperio. 183.

T

Tanolinus (*Joannes*) in Ducem conspirat. 45.
 Techius (*Lodovicus*) Aquilejensis Patriarcha. 466. & seqq.
 Thealdus (*Andreas*) 201.
 D. Theodori aedis incendium. 71.
 D. Theodori corpus: Venetias transfertur. 124.
 Theupolus (*Andreas*) classis praefectus. 211.
 Theupolus (*Boemundus*) in Remp. conspirat. 254. & seqq.
 Theupolus (*Jacobus*) Byzantii praetor. 190. Cretae dux. 196. Gesta ejus in Creta. 196. & seqq. Dux creatur. 201. Moritur. 212.
 Theupolus (*Jacobus*) classis ad bellum sacrum praefectus. 241. Dux creari renuit. 242.
 Theupolus (*Joannes*) Apuliam multis cladibus afficit. 209.
 Theupolus (*Laurentius*) classis imperator, Genuenses ad Tyrum vincit. 222. Dux creatur. 231. In Bononienses bellum gerit. 233. Moritur. 235.
 Theupolus (*Petrus*) copiarum dux, captus ab hostibus & trucidatus. 204.
 Thonistus (*Nicolaus*) Cretae dux. 203.
 Thonistus (*Petrus*) 200.
 Thronus (*Donatus*) Tenedi praefectus. 360. Tergesti praetor. 416.
 Thronus (*Franciscus*) Goriciam & Folianam munit. 793. Copiarum legatus. 852. Moritur. 863.
 Thronus (*Joannes*) Chalcidensibus auxilio mittitur. 736. Strenue ad Chalcidem pugnans cadit. 745.
 Thronus (*Nicolaus*) Dux creatur. 748. Moritur. 772.
 Thronus (*Paullus*) copiis praeficitur. 557. Ad Sfortiam orator. 647. Procurator creatur. 652.

Thronus nuntius: quando cufus. 759.
 Tradonicus (*Joannes*) a Petro patre collega optatur. 53. Ejus obitus. 57.
 Tradonicus (*Petrus*) Dux creatur. 53. Ejus res gestae. 53. & seqq. A conjuratis trucidatur. 57.
 Tribuni: quando primum Venetiis creati. 20.
 Tribuni annui: Monegario Duci assignati. 32.
 Tribunus (*Petrus*) Dux creatur. 61. Moritur. 65.
 Tribunus (*Petrus*) episcopus Olivolensis. 66.
 Triremes: per montes ex Athesi in Benacum aetae. 587.
 Trivisanus (*Benedictus*) Veronae praefectus. 213. 863. Ad Turcarum regem orator. 803. Ad Ferrariensem ducem orator. 812.
 Trivisanus (*Dominicus*) ad Maximilianum, Romanorum regem, orator. 875.
 Trivisanus (*Guido*) Cretae legatus. 319.
 Trivisanus (*Joannes*) Genuenses ad Drepanum vincit. 187.
 Trivisanus (*Leonardus*) sex triremium ductor. 444.
 Trivisanus (*Nicolaus*) legatus in Cretenses. 343. Illos domat. 344.
 Trivisanus (*Nicolaus*) classis padanae praefectus. 529. Vincitur. 531.
 Trivisanus (*Nicolaus*) Brixiae praefectus. 862.
 Trivisanus (*Petrus*) ad Pannonem orator. 329.
 Trivisanus (*Petrus*) Rodigii praefectus, moritur. 828.
 Trivisanus (*Zacharias*) primus Patavii praefectus. 457.
 Trivisanus (*Zacharias*) ad Nicolaum V. orator. 663. Ad Federicum III. orator. 708.
 Triumviri sanitatis: quando creati. 872.
 Trunus (*Joannes*) d. Jacobi diversorium construit. 144.
 Turris: quando in foro marciano condita. 146.
 Typographia: quando primum in Italiam de-
 vecta. 715.

V

Valareffius (*Nicolaus*) Serravalli praetor. 428.
 Valerius (*Andreas*) legatus classis. 608. Ab hoste capitur. 608.
 Valentinus: Obelerio fratri, Duci, collega datur. 35. Rivoaltum ducariam sedem transfert. 38.
 Varinundus, Hierosolymitanus Patriarcha: Siriam gubernat. 135. Venetos privilegiis multis ornat. 136.
 Vendraminus (*Andreas*) Dux creatur. 790. Moritur. 798.
 Venerius (*Aloysius*) Antonii Ducis filius: a

patre carceri addicitur. 440. Moritur. 441.
 Venerius (*Andreas*) Tarvisii legatus. 425.
 Venerius (*Antonius*) Tenedi praefectus. 360.
 Venerius (*Antonius*) Dux creatur. 440. Filium damnat. *ibid.* Moritur. 445.
 Venerius (*Franciscus*) ad Pannonem orator. 786.
 Venerius (*Gabriel*) a Cretensibus occiditur. 334.
 Venerius (*Jacobus*) sinus praefectus. 729. Dardanulos triremi una praetervectus, redit incolumis ad suos. *ibid.* Canali imperatori se conjungit. 743. Classis legatus, Corictam se confert. 812.
 Venerius (*Leonardus*) orator, a Mediolanensibus trucidatur. 686.
 Venerius (*Robertus*) Rodigii praefectus. 828.
 Venerius (*Sanctes*) copiis in Mediolanensem praeficitur. 541.
 Veneti: unde orti. 1. 17.
 Veneti imperii qui olim fines. 21.
 Veneti domini in mare prima auspicia. 21.
 Venetiae antiquae fines. 3.
 Venetiarum origo. 12. 13. Situs. 38. Laudes. 15. Forma regiminis: primo per consules. 19. Deinde per tribunos. 20. Tum per Duces. 25. Tum per magistrum militum. 29. Tandem iterum per Duces. 31.
 Venetiae: muro & catena ferrea muniuntur. 64.
 Viarus (*Georgius*) Corcyram nigram strenue tuetur. 849.
 Viarus (*Jacobus*) Callipoli potitur. 186.
 Viarus (*Thomas*) classis praefectus, rei male gestae damnatur. 263. 305.
 Viſturius (*Antonius*) ad Pannonem orator. 787.
 Viſturius (*Antonius*) Veronae legatus. 855.
 Viſturius (*Bartholomaeus*) ad Lotharingum orator. 844.
 Viſturius (*Daniel*) copiis praefectus. 541.
 Viſturius (*Matthaeus*) copiarum legatus. 668.
 Vinciguerra (*Antonius*) scriba, ad Maerblasium orator. 812. Ad Lotharingum orator. 844. Apud pontificem oratoris scriba. 878.
 Urseola familia: Venetiis proscripta. 90.
 Urseolus (*Dominicus*) Dux unius diei. 90.
 Urseolus (*Otho*) Dux. 88. In Graeciam relegatur. 89. Moritur. 90.
 Urseolus (*B. Petrus I.*) inscius conjurationis in Candianum. 70. Dux eligitur. 74. Clam fugit, & fit monachus. 76. Moritur clarus miraculis. 77.
 Urseolus (*Petrus II.*) Dux. 80. Istriam & Delmatiam subigit. 82. Hicelam filiam Stephano Croatiae Principi despondet. 84. Delmatiae ducem prius se nuncupat. 86. Othonom imp. excipit hospitio. *ibid.* Joan-

nem filium collegam adoptat. 87. Ejus testamentum & obitus. 88.
 Urseolus (*Ursus*) Gradenſis patriarcha. 89. Ejecto Centranico, Remp. administrat. 90.
 Ursus, Olivolenſis episcopus. 59.
 Vulpertus, Aquilejenſis patriarcha. 59.
 Vultricus, Aquilejenſis patriarcha, captivus ducitur Venetias. 45. 148.
 Walderta: Petri III. Candiani uxor. 69.
 Adheletae augustae opem implorat. 75.

Z

D. Zachariae corpus: Venetias transfertur. 44. Ejus aedes, quando condita. *ibid.* Dicitur ex legato Justiniani Particiatii, Ducis. 52. Ornatur corporibus ss. Pancratii & Sabinae. 56. Nova aedes quando constructi coepta. 714.
 Zancani: ex illorum aedibus foedum ortum incendium. 128.
 Zancanus (*Andreas*) classis in Benaco praefectus. 851.
 Zenus (*Andreas*) in Cretenses legatus. 341. Pugnans cadit. 343.
 Zenus (*Andreas*) in Cretenses legatus. 332. In Franciscum Carrarium legatus. 351.
 Zenus (*Andreas*) Venetae classis praefectus. 221. Genuenses vincit. 222.
 Zenus (*Blasius*) ad Joannem XXII. orator. 264.
 Zenus (*Carolus*) classis praefectus. 374. Ejus gesta in maribus Supero & Infero. 392. Item in Aegeo & Ionio. 394. Fert opem patriae laboranti. 400. Copiis terrestribus praeficitur. 403. Clodiae receptae praeficitur. 416. Imperator classis. 420. 422. Legatus ad Tenedenses rejicientes Allobrogis praesidium. 438. Iterum classis imperator. 445. Genuenses ad Methonem profigat. 446.
 Zenus (*Catharinus*) ad Persam orator. 756. 763. 769. 770.
 Zenus (*Donatus*) Aurium, Ligusticae classis praefectus, pugnans interimit. 373.
 Zenus (*Henricus*) ex ejus aedibus foedum oritur incendium. 128.
 Zenus (*Joannes*) in Cretenses legatus. 343.
 Zenus (*Marcus*) Tarvisii praetor. 425.
 Zenus (*Marinus*) primus Byzantii praetor. 184.
 Zenus (*Nicolaus*) triremis praefectus. 395.
 Zenus (*Petrus*) classis imperator. 264. Smyrnam occupat. 294.
 Zenus (*Petrus*) classis in Benaco praefectus. 591. Strenue pugnans. 596. Amissa classe, in hostium potestatem venit. 607.
 Zenus (*Petrus*) triremis praefectus 655. Classis praefectus. 692.
 Zenus (*Raphael*) in Peloponnesum cum imperio mittitur. 196.

Zenus (*Raynerius*) Jaderam expugnat. 211.

Dux creatur. 217. Frustra seditionem conatur sedare. 250. Moritur. 251.

Zenus (*Theophilus*) Byzantii praetor. 205.

Zenus (*Thomas*) classis Padanae praefectus. 859.

Zianus (*Petrus*) Ravennam it obviam Federico. 161. Dux creatur. 184. Constantiam, Tancredi regis filiam, ducit. 190.

Moritur. 201.

Zianus (*Sebastianus*) ad Emanuele imp. orator. 150. Dux creatur. 153. Alexandrum III. excipit hospitio. 158. Vincit capitque Othonem, Federici filium. 160. Multis ab Alexandro donis augetur. 159. 160. 162. Mors ejus & testamentum. 163. 167.

